

საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

სამართლის მეცნე

International Scientific Journal

Herald of Law

12/2025 N12

E ISSN 2667-9434

სამართლის მეცნიერთა კავშირი
UNION OF LAW SCIENTISTS

გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი. მისი პოზიციის შეიძლება არ ემთხვეოდეს ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის შეხედულებებს.

ჟურნალში ნაშრომები ქვეყნდება – creative commons ლიცენზიით (CC BY CA).

ჟურნალი არის ბუდაპეშტის და ბერლინის ღია წვდომის ინიციატივების დეკლარაციების ხელმომწერი.

მთავარი რედაქტორი:

გ. შარაბაძე

რედაქტორი:

მამია ცხიტიანი

ტექნიკური

რედაქტორი:

ლ. შაპაძე

ქართული ტექსტის

კორექტორი:

მამია გურდიაშვილი

ინგლისური ტექსტის

კორექტორები:

კახა ნიქარიშვილი,

ანა გურიელი

რუსული ტექსტის კორექტორი:

ბიბი ბახტაძე

დიზაინი და

დაკაბადონება:

თამარ ქაჭავარაძე

ყდის დიზაინი:

ბიბი ბახტაძე

თბილისი

12/2025 #12

E ISSN 2667-9434

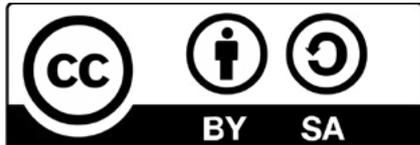
www.heraldoflaw.com

Email: info@heraldoflaw.com

ჟურნალის გამომცემელი მადლობას უხდის აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტს ჟურნალის მე-12 ნომრის სტატიების ანტიპლაგიატის პროგრამაში უსასყიდლოდ გატარებისთვის.

The publisher of the journal wishes to give special thanks to East European University for providing support in anti-plagiarism check of articles prepared for 12th edition.

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი

ზურაბ ჭყონია, სამართლის მეცნიერთა კავშირის თავმჯდომარე, ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი

რედაქტორი

მაია ცხიტიანი, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

მისაელ ბრენერი, სამართლის დოქტორი, იენის ფრიდრიხ შილერის უნივერსიტეტის გერმანული და ევროპული საკონსტიტუციო და ადმინისტრაციული სამართლის პროფესორი (გერმანია)

ბერნდ ჰაინრიხი, სამართლის დოქტორი, თიუბინგენის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი (გერმანია)

ჰარალდ ქრისტიან შიი, სამართლის დოქტორი, პრაღის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის პროფესორი (ჩეხეთი, პრაღა)

ქეთევან მჭედლიშვილი-ჭედრიანი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი (გერმანია)

სოფიო ლიხოვა, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ეროვნული საავიაციო უნივერსიტეტის (უკრაინა, კიევი) ნოვი სადის „საგადასახადო აკადემიის“ პროფესორი (სერბეთი)

ელენა მიცაია, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, მ. აუზოვის სახ. სამხრეთ ყაზახეთის უნივერსიტეტის სისხლის სამართლის და პროცესის კათედრის პროფესორი, ყაზახეთის სპეციალიზირებული ეკონომიკური სასამართლოს არბიტრი (ყაზახეთი, ბიშკეტი)

გიორგი თოდრია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გია მეფარიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი იუსტიციის გადამდგარი მთავარი სახელმწიფო მრჩეველი, უმაღლესი კვალიფიკაციის გადამდგარი მოსამართლე

ვალერი ხრუსტალი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

არჩილ ლორია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გია ლილუაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

მალვა ქურდაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, ადვოკატი

ზვიად გაბისონია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

როინ მიგრაიული, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი

მერაბ ტურავა, სამართლის დოქტორი, პრო-

ფესორი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ყოფილი მოადგილე და სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო პალატის თავმჯდომარე

ინგა ბერიძე, სამართლის დოქტორი, ადვოკატი

ზურაბ ძლიერიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე

კახა წიქარიშვილი, პროფესორი, ადვოკატი

ლოდო ჯულუხაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ზუზრა მაცაბერიძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ნონა თოდუა, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ირმა მერებაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ზაზა თავაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ყოფილი თავმჯდომარე

თამარ ვეფხვაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი ხატიძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი თუმანიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ნინო ხუნაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, ადვოკატი

გივი აბაშიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი

ეკატერინე ნინუა, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

დავით დოლიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ლია ჭილაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გოჩა ოჩიგავა, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი ლორია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ლია ადგიშვილი, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ბექა ქანთარია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

სერგო ქელიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ნინო ბოჭორიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

კალ ნიკოლი, ედლირა ჩარო (კოლა) დემოკრატიული ლეგიტიმაცია და დახურული სიის სისტემა ალბანეთის 2025 წლის 11 მაისის არჩევნებში	6
ალი ჩაიაკელუდჯოუ, მანსაფ ფილალი ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო სამართლის სავალდებულო ხასიათი: მექანიზმები და მიზნები – ღაზის შემთხვევის კვლევა	23
ბექა თაბაგარი ინვესტორსა და სახელმწიფოს შორის არსებული დავების გადაწყვეტის სისტემის რეფორმა: ძირითადი სტრატეგიები და რეკომენდაციები"	46
ბია ბახტაძე, სერგეი ხურშუდიანი ტყვიით მიყენებული ცეცხლსასროლი დაზიანების მასალის (ქსოვილის) დეფექტის ფართობის ლუქსმეტრის მეშვეობით განსაზღვრის მეთოდი	67
ვახტანგი მურადაშვილი ოჯახში ძალადობის მაკროკოცირებელი გარემოებები: რევიქტიმიზაციის პრევენციისა და მოძალადის რესოციალიზაციის პრობლემა	78
თენგიზ ვერულავა გენომის რედაქტირების ობიექტურ და პროცესულ რეგულირებას შორის ბალანსი ევროკავშირის ქვეყნებში	94
სოფიო ორმოცაძე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის გავლენა გადაწყვეტილებათა შედეგებზე	113
თამარი ჩინჩალაძე თაღლითობის დანაშაულზე არსებული მტკიცებითი სტანდარტები და მტკიცებულებათა მოპოვების ზოგიერთი თავისებურება	132

PAL NIKOLLI, EDLIRA ÇARO (KOLA) Democratic Legitimacy and the Closed-list System in Albania's 11 May 2025 Elections	6
ALI CHAIAHELOUDJOU, MANSAF FILALI The Binding Nature of International Law for the Protection of Children: Mechanisms and Objectives a Case Study of Gaza	25
BEKA TABAGARI Reformation of the Investor-State Dispute Settlement (ISDS) System: Key Strategies and Recommendations	47
GIA BAKHTADZE, SERGEY KHURSHUDYAN A Method for Determining the Area of a Material (Tissue) Defect in Gunshot Damage Using a Luxmeter	68
VAKHTANGI MURADASHVILI Circumstances Provoking Domestic Violence: the Problem of Preventing Revictimization and Resocializing the Perpetrator	79
TENGIZ VERULAVA The Balance between Objective and Process Regulation of Genome Editing in EU Countries	95
SOPHIO ORMOTSADZE The Influence of the Dissent and Concurrent Opinions by the Judges of the Constitutional Court of Georgia on the Final Rulings	114
TAMARI CHINCHALADZE Existing Evidentiary Standards for the Crime of Fraud and Some Characteristics of Evidence Collection	133

დემოკრატიული ლეგიტიმაცია და დახურული სიის სისტემა ალბანეთის 2025 წლის 11 მაისის არჩევნებში

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.1>

პალ ნიკოლი

ტირანას უნივერსიტეტის ისტორიისა და ფილოლოგიის ფაკულტეტის გეოგრაფიის დეპარტამენტის პროფესორი, იურისტი (ტირანას უნივერსიტეტი), ლიცენზირებული ადვოკატი, კანონმდებლობის ყოფილი პროფესორი, სამოქალაქო ინჟინერიის ფაკულტეტი, ტირანას პოლიტექნიკური უნივერსიტეტი (1999–2009), ალბანეთი, ტირანა

ელ. ფოსტა: palnikolli@yahoo.com; pal.nikolli@unitir.edu.al

ედლირა ჩარო (კოლა)

გეოგრაფიის დოქტორი, ტირანას უნივერსიტეტის ისტორიისა და ფილოლოგიის ფაკულტეტის გეოგრაფიის დეპარტამენტის ლექტორი
ალბანეთი, ტირანა

ელ. ფოსტა: edlirakola@yahoo.com; edlira.kola@unitir.edu.al

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია შეზღუდული ხარისხის დემოკრატიული ლეგიტიმაციის ანალიზი იმ კანდიდატებისთვის, რომლებიც არჩეულნი იყვნენ დახურული სიით, 2025 წლის 11 მაისს ჩატარებულ ალბანეთის საპარლამენტო არჩევნებში. მიუხედავად იმისა, რომ სისტემა მოქმედებს საარჩევნო სამართლებრივი ჩარჩოს ფარგლებში, არსებითაა დიფერენცირება ფორმალურ ლეგიტიმაციასა და რეალურ სახალხო წარმომადგენლობას შორის. დახურული სია ზღუდავს ამომრჩეველთა შესაძლებლობას, აირჩიონ ინდივიდუალური კანდიდატები და გადასცემს ძალას პარტიული ხელმძღვანელობის სტრუქტურებს. შედეგად, კანდიდატები თავიანთი პოლიტიკური პოზიციის უმთავრეს ნაწილს იღებენ არა ამომრჩეველთა პირდაპირი ნებით, არამედ პარტიული იერარქიის მეშვეობით.

აღნიშნული კვლევა ამტკიცებს, რომ ეს მექანიზმი ასუსტებს წარმომადგენლობითი დემოკრატიის არსს, რადგან ამომრჩევლის კონტროლი შედეგებზე მნიშვნელოვნად მცირდება. კანდიდატების წინასწარ განსაზღვრული ჩამონათვალის არსებობისას, არჩევანი ხდება ფორმალური, ხოლო რეალური ძალაუფლება გადადის პარტიის ელიტებში. ეს ვითარება ამცირებს მოქალაქეთა სუვერენიტეტს და ახშობს პოლიტიკური ანგარიშვალდებულების მექანიზმებს.

ევროპული საარჩევნო მოდელების შედარებითი ანალიზი – შერეული პროპორციული სისტემები, ღია სიის პროპორციული მოდელები და პროპორციული

სისტემები კორექციის მექანიზმებით – აჩვენებს, რომ ალტერნატიული ჩარჩოები ამომრჩეველს მეტად აძლიერებს და უზრუნველყოფს უფრო დაბალანსებულ წარმომადგენლობას. მითითებულმა შედარებამ ცხადი გახადა, რომ ალბანეთის დასურული სია წარმოშობს დისპროპორციულ შედეგებს და ხშირად აქცევს მოქალაქის ხმას პარტიის წინასწარ შერჩეული კანდიდატების ავტომატურ მხარდაჭერად.

სტატიის ძირითადი დასკვნაა, რომ დასურული სიის მეშვეობით არჩეულ კანდიდატებს გააჩნიათ მხოლოდ ფორმალური ლეგიტიმაცია. მათი არჩევა არ ეფუძნება ამომრჩეველთა უშუალო ნებას, რაც ქმნის დემოკრატიულ დეფიციტს და ანიჭებს პროცესს ნაკლებად წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ხასიათს.

საკვანძო სიტყვები: სახალხო სუვერენიტეტი; პარტიული დომინაცია; ამომრჩევლის ავტონომია; წარმომადგენლობითი დეფიციტი; საარჩევნო ანგარიშვალდებულება

DEMOCRATIC LEGITIMACY AND THE CLOSED-LIST SYSTEM IN ALBANIA'S 11 MAY 2025 ELECTIONS

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.1>

Pal NIKOLLI

PhD in Cartography and Coastal Dynamics, Professor, Department of Geography, Faculty of History and Philology, University of Tirana,

Law Degree (Jurist), Faculty of Law, University of Tirana, | Licensed Lawyer,

Former Professor of Legislation, Faculty of Civil Engineering, Polytechnic University of Tirana (1999–2009) Albania, Tirana

Email: palnikolli@yahoo.com; pal.nikolli@unitir.edu.al

Edlira ÇARO (KOLA)

PhD in Geography (Clermont Auvergne University, France); Lecturer in Geography, Faculty of History and Philology, Department of Geography, University of Tirana,

Albania, Tirana

Email: edlirakola@yahoo.com; edlira.kola@unitir.edu.al

ABSTRACT

This paper analyzes the limited democratic legitimacy of candidates elected through the closed-list system used in Albania's parliamentary elections of 11 May 2025. Although the system operates within the electoral legal framework, it creates a structural gap between formal legitimacy and genuine popular representation. The closed-list restricts voters' ability to select individual candidates, transferring decision-making power almost entirely to party leadership structures. As a result, candidates derive their political status primarily from internal party hierarchies rather than from the direct will of the electorate.

The study argues that this mechanism weakens the substantive meaning of representative democracy by reducing voter influence over electoral outcomes. When the ranking and selection of candidates are predetermined, electoral choice becomes largely symbolic, while real power shifts upward to party elites. This dynamic results in a form of party-centered governance that diminishes the sovereignty of citizens and limits political accountability.

By comparing Albania's model with several European systems – including mixed-member proportional systems, open-list proportional models, and proportional systems with corrective mechanisms – the paper demonstrates that alternative frameworks provide voters greater control and ensure more balanced representation. These comparisons highlight how the Albanian closed-list produces disproportional outcomes, often transforming votes cast for political ideas into automatic support for predetermined party nominees.

The central conclusion is that candidates elected through the closed-list system possess only formal legitimacy. Their lack of direct voter endorsement creates a democratic deficit that distances the electoral process from the principles of liberal representative democracy and reduces the authenticity of political representation in Albania.

KEYWORDS: Popular sovereignty, Party dominance, Voter autonomy, Representative deficit, Electoral accountability

1. INTRODUCTION

Modern democracy, as conceived in the Western tradition, is not merely an electoral mechanism but a system grounded in the principle of legitimate representation of popular sovereignty. This principle is embodied in the political doctrine of the Enlightenment and foundational documents such as the Universal Declaration of Human Rights (1948), which states that *“the will of the people shall be the basis of the authority of government”*.¹ In this sense, a political representative is not merely the product of a legal procedure but the bearer of a moral and democratic mandate obtained through a free, equal, and unconstrained electoral process.

In political literature, democracy is classified into two fundamental dimensions: procedural (formal) democracy and substantive (real) democracy. Formal democracy exists when electoral processes are conducted according to the law; substantive democracy exists only when the citizen exercises real control over the outcome of their vote and when elected representatives enjoy direct legitimacy from the electorate.² In the absence of such control, the system shifts from representative democracy to partyocracy,

in which political parties and their leaders monopolize the selection of legislative elites.³

1.1. Context of the 11 May 2025 elections

The parliamentary elections of 11 May 2025 in Albania were presented as a step toward modernizing the proportional system. However, the introduction of the two-part voting structure created a democratic paradox:

- **The first part** consists of a closed party list, where candidates are ranked and fixed in advance, and voters cannot change the order.
- **The second part** allows for individual preferential voting, but this vote is taken into account only *after* the mandates from the closed-list have been allocated.

In practice, the closed-list secures most of the mandates won by a party, even though it does not reflect the direct will of the voters. This mechanism transfers sovereign power from the voter to the party leader because a candidate earns a mandate not on the basis of direct individual votes⁴ but on the basis of the ranking imposed by party structures.⁵

1 United Nations, 1948. Universal Declaration of Human Rights. Article 21, p. 5.

2 Compare. Merkel, W., 2014. Is There a Crisis of Democracy? *Democratic Theory*, 1(2), p. 12.

3 Compare. Katz, R. S. and Mair, P., 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1(1), p. 6.

4 Compare. OSCE/ODIHR, 2024. *Election Assessment Report for Albania*. Warsaw: ODIHR, pp. 19-20.

5 In a proportional system with closed-lists, the ranking of candidates is determined entirely by the political party before the election, and voters have no possibility to change this order. Citizens vote only for the party and not for individual candidates. The seats won by a party are allocated according to the order of its list, starting from the first candidate and continuing downward. For this reason, in a closed-list system it is incorrect to claim that the ranking of candidates can be changed by voters' choices. A change in the ranking of candidates is possible only in systems with open lists, where voters have the right to vote for specific candidates, usually within a party list, and candidates who receive more personal votes can move up in the ranking regardless of their initial position set by the party. In this case, voters directly influence the composition of parliamentary representation. Unlike proportional systems with lists, the majoritarian system does not use party lists. In this system, the country is divided into single-member electoral districts, and citizens vote directly for individual candidates. The candidate who receives a majority or the highest number of votes wins the seat. The role of political parties is limited to supporting or nominating candidates, but their position on any list has no legal significance, since the choice is made directly by voters. In conclusion, in closed-lists voters choose only the party and the ranking of candidates remains fixed; in open or semi-open lists voters can influence the ranking of candidates; whereas in the majoritarian system voting is conducted only for candidates and party lists do not exist.

1.2. Logical and democratic problem

In this context, a fundamental scientific and normative question arises: *Can a political representative be considered legitimate when the voter has not directly chosen them but is compelled to accept them as the product of a predetermined party ranking?* According to the Venice Commission (2018), democratic legitimacy derives not only from the formal observance of the law but from the “*active approval of the popular sovereign.*”⁶ In the absence of such approval, a candidate may be legally elected but does not represent the true will of the sovereign.

1.3. The principle of free voting and control over sovereignty

The Constitution of Albania (Article 45) provides that the vote must be individual, equal, free and secret.⁷ The closed-list system, as applied in Albania, undermines two of these elements:

- The vote is **not individual** because the voter cannot choose a concrete candidate but must accept the party’s ranking.
- The vote is **not under the voter’s control** because the individual vote for a candidate is automatically transferred into a party vote, regardless of the voter’s intention.

This mechanism is considered in the literature a form of “*forced vote transfer,*” which contradicts international standards for free and fair elections.⁸

1.4. Purpose and significance of this study

The main purpose of this paper is to demonstrate, through constitutional-legal and democratic-theoretical analysis, that candidates elected through the first part of the closed-list possess formal legitimacy (from positive law) but lack substantive legitimacy (from popular sovereignty).

This analysis aims to show that the current system:

- distorts democratic will;
- reduces the sovereign role of the citizen;
- creates a political elite independent of accountability to the electorate.

2. CONSTITUTIONAL FRAMEWORK AND THE PRINCIPLES OF POPULAR SOVEREIGNTY

The constitutional framework of the Republic of Albania is the foundation on which the democratic system and the legitimacy of public institutions are built. The Constitution is not merely a formal legal act but a document with normative and philosophical character, embodying the fundamental principles of representative democracy and ensuring that power originates from the people and is exercised solely through their free will. In this context, every electoral system must align not only with the text of the Constitution but also with its spirit, which seeks to guarantee the real and effective participation of citizens in governance. The current closed-list system, which favors political parties over the indi-

6 Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg, p. 14.

7 Compare. Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 45, p. 12.

8 Council of Europe, 2020. *Standards of Democratic Elections*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 18.

vidual, stands in visible tension with these constitutional principles and raises essential questions about the substantive legitimacy of political representation.

2.1 Article 45 of the Constitution of the Republic of Albania: Fundamental and contextual analysis

Article 45 of the Constitution of the Republic of Albania states: “Voting is free, equal, secret, and direct.”⁹

This article constitutes one of the main guarantees of representative democracy, establishing four fundamental pillars of the electoral act:

- **Freedom of the vote** ensures that the voter must not be influenced, coerced, or manipulated.
- **Equality** means that every citizen’s vote carries the same political weight.
- **Secrecy** protects the personal integrity of the choice.
- **Directness** implies an unconditioned link between the voter and the candidate/party they choose.

Forced Vote Transfer as a Violation of the Principle of Free Voting

In the current electoral system, when a voter marks only the name of the candidate without marking the party, their vote is automatically attributed to the political subject that nominated the candidate. This is considered an automatic and involuntary transfer of the vote, undermining the principles of freedom and directness. The voter loses the ability to differentiate their political will between the individual and the party, effectively being

forced to “support” a party without expressing clear consent.

According to OSCE/ODIHR (2019), “the freedom of the vote presupposes not only the ability to vote without pressure but also control over the political outcome of one’s vote.”

¹⁰ A vote that is automatically interpreted as support for a political subject other than the one chosen by the voter constitutes a distortion of electoral will.¹¹

Legal-Political Consequences of This Mechanism

This transfer:

1. Converts voting into an act that is not entirely sovereign, stripping the citizen of the right to determine the final destination of their vote.
2. Violates the equality of the vote, since voters who wish to vote only for a candidate are treated differently from those who vote only for a party.
3. Violates the principle of directness by interposing party decision-making between the voter and their representative.

The Venice Commission emphasizes: “A vote must be interpreted only in accordance with the expressed will of the voter, not according to the interests of a political subject.”¹²

Thus, the current electoral system creates an unlawful asymmetry between the party and the citizen, restricting the vote to serve party structures rather than popular sovereignty.

9 Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 45, p. 12.

10 OSCE/ODIHR, 2019. *Guidelines for Democratic Elections*. Warsaw: ODIHR, p. 7.

11 Ibid.

12 Venice Commission, 2018. *Code of Good Practice in Electoral Matters*. CDL-AD (2002)023rev, Strasbourg, pp. 6-7.

2.2 The principle of popular sovereignty (Article 2 of the Constitution): The essence of democratic legitimacy

Article 2 of the Constitution declares: “Sovereignty in the Republic of Albania belongs to the people. The people exercise sovereignty through their representatives or directly.”¹³

This principle contains two essential dimensions:

- **Formal sovereignty**, exercised through institutions emerging from elections.
- **Substantive sovereignty**, meaning that representatives must reflect the real will of voters, not the internal structures of political parties.

The Crisis of Substantive Sovereignty in the Closed-List System

In the 11 May 2025 elections, candidates on the closed-list were not chosen by the people but appointed by party leadership. In this context, the people did not exercise sovereignty through the free selection of representatives but merely confirmed a ranking predetermined by party structures.

This contradicts the principle that: “Democratic representation is not a passive act of accepting a ranking, but an active act of delegating power.”¹⁴

Normative Analysis

- Popular sovereignty requires that a deputy hold a free and representative mandate – not a mandatory party mandate.

- The closed-list transforms the representative into a delegate of the party leader, not of the people.

The Venice Commission notes: “Electoral systems that restrict the voter’s ability to influence the selection of individual candidates undermine popular sovereignty, as representatives are accountable not to the voters but to the political subject that appointed them.”¹⁵

3. PARTYOCRATIC DOMINANCE AND THE CRISIS OF SUBSTANTIVE DEMOCRACY

The dominance of political parties in the Albanian electoral system has produced a deep crisis of substantive democracy, transforming democracy from a process of free and pluralistic representation into a partyocratic mechanism where the will of the electorate is reduced to a formality rather than an effective instrument of popular sovereignty. This phenomenon is widely documented in contemporary political science literature, which distinguishes between two levels of democracy: procedural democracy (which formally respects elections and vote counting) and substantive democracy (which ensures that representatives are genuinely chosen by – and accountable to – the people).¹⁶ In this regard, the Albanian closed-list system undermines substantive democracy and consolidates a regime of “controlled electoral democracy.”

13 Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 2, p. 3.

14 Habermas, J., 1996. *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity Press, p. 288.

15 Venice Commission, 2004. *Report on Electoral Systems – Overview of available solutions and selection criteria* (document CDL-AD(2004)003), p. 51.

16 Compare. Dahl, R., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, pp. 108–109; Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), p. 35.

3.1. The hypertrophy of party power

One of the main characteristics of deformed democracies is the hypertrophy of political party power, where parties shift from being mediating mechanisms between citizens and government to controlling structures that absorb and replace the will of the sovereign. In the closed-list system, candidates do not emerge from the will of the citizens but from a hierarchical nomination process occurring within narrow party circles.

According to Wolfgang Merkel, this situation constitutes *partyocracy*, where: “Party leaders replace the role of the voter in determining political representatives, reducing popular sovereignty to a formal and not substantive act.”¹⁷

The essence of liberal democracy is that a representative should hold a public mandate, not a party mandate. Yet in Albania, the opposite occurs: the MP is accountable to the party leader who ranked them on the list, not to the voters who “voted” for them.

The Venice Commission (2018) notes: “Electoral systems that do not allow voters to influence candidate selection risk creating a democracy controlled by parties, not represented by the people.”¹⁸

3.2. Delegitimization of preferential voting and the fossilization of political elites

Although the electoral system theoretically provides for preferential voting, in practice this vote is symbolic and overridden by the dominance of the closed-list. In the

2025 elections, up to 90% of a party’s mandates were assigned to candidates from the closed-list, even though some candidates on the second part of the ballot obtained thousands of personal votes.

This configuration produces a “fossilization of the political elite,” where party structures reproduce the same individuals in power regardless of citizens’ preferences. As Gallagher and Mitchell (2008) argue, “closed-list systems tend to create self-reproducing political elites that are accountable to parties, not the electorate.”¹⁹

The consequences of delegitimizing personal votes include:

- The voter loses real decision-making power, as their vote has no direct impact on the selection of the representative.
- Democratic competition diminishes because candidates compete not for public support but for the favor of the party leader.
- The principle of political meritocracy is undermined, replaced by clientelism and party loyalty.

OSCE/ODIHR (2021) notes that “systems where the closed-list dominates the preferential vote tend to limit voter sovereignty and reduce MP accountability to the electorate.”²⁰

3.3. The crisis of substantive democracy: From form to control

In liberal democracies, political legitimacy derives not only from the procedural act of elections but from the moral and substantive mandate of the voters.²¹ When the election of MPs is not the result of free public choice,

17 Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), p. 37.

18 Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg, p. 16.

19 Gallagher, M. and Mitchell, P., 2008. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press, p. 51.

20 OSCE/ODIHR, 2021. *Election Assessment Report: Albania*. Warsaw: ODIHR, p. 24.

21 Compare. Dahl, R., 1971. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press, p. 4.

democracy loses its essential character and transforms into a façade democracy.

- **Procedural democracy:** voting, counting, and allocation of mandates according to law.
- **Substantive democracy:** requires voters to have real control over their representatives.

The closed-list system fails to meet the second criterion, generating a crisis of political legitimacy and democratic representation.

As Merkel (2004) concludes: “A democracy that does not ensure direct representation of citizens’ will and delegates this will to party structures is no longer a functional democracy but a hybrid partyocratic regime.”²²

Interim Conclusion

The partyocratic dominance and the devaluation of preferential voting in the 11 May 2025 elections show that the Albanian electoral system produces representatives who are legally legitimate in form but not substantively legitimate in democratic terms. This creates a widening gap between the people and power, transforming democracy into a mechanism controlled by a permanent political elite.

4. THE ABSENCE OF REAL PROPORTIONALITY IN THE ALBANIAN ELECTORAL SYSTEM

The Albanian electoral system is presented normatively as a proportional system, with the aim of guaranteeing fair representation of all political forces according to their weight in the electorate. However, a substantial analysis reveals a clear discrepancy between arithmetic

proportionality and political proportionality. This discrepancy produces a profound distortion of the democratic will, strengthening political parties as bureaucratic institutions and minimizing the influence of the individual voter.

4.1. Arithmetic proportionality versus political proportionality

Arithmetic proportionality is a technical mechanism that allocates seats on the basis of the national percentage of votes received by parties. In this respect, the Albanian system presents the appearance of balanced representation. However, political proportionality requires not only that parties be fairly represented, but also that specific candidates who receive direct support from citizens have the possibility of entering Parliament as a result of preferential votes.²³

In the current system, votes for parties have absolute priority over votes for individual candidates: a party that receives 40% of the party vote can secure up to 90% of its mandates through the closed-list (in which candidates are predetermined by the party leadership), while citizens’ personal votes for candidates in the open list (the second section) are systematically devalued.²⁴

4.2. Asymmetry between the sovereign’s vote and party control

The concept of true political proportionality is grounded in the democratic principle that representatives must be elected, not appointed. When a party can determine who enters Parliament through a closed-list – before the voter has expressed their will – representation is not the result of a democratic

22 Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), p. 35.

23 Compare. Gallagher, M. and Mitchell, P., 2005. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press, p. 26.

24 Compare. OSCE/ODIHR, 2023. *Election Assessment Report on Albania*. Warsaw: ODIHR, p. 33.

process, but a partyocratic one.²⁵ This creates a distortion of electoral freedom, because representatives do not reflect the aspirations of electoral districts, but the agreements and interests of party structures.

4.3. The purpose of proportionality and its distortion in practice

The Venice Commission (2018) emphasizes that proportionality must not be limited to the allocation of seats among parties, but must ensure “*the equality of the value of each vote*” and “*the real possibility for the citizen to influence the composition of the legislative body.*”²⁶ In Albania, citizens cannot modify the ranking of candidates in the closed-list; that ranking is determined exclusively by the party forum, not by the electorate.

As a result, the proportional system degenerates into an arithmetic mechanism of confirming party power, without respecting the political proportionality of citizens’ votes.

4.4. Consequences for representative democracy

This model creates a concentration of power in the hands of party elites and devalues the preferential vote of citizens. As David Farrell (2011) highlights, “*an electoral system that does not allow competition among candidates of the same party and does not enable real voter control over the individual outcome cannot be considered a proportional system in the democratic sense.*”²⁷

Illustrative example: A political party that receives 40% of the vote at the national level may secure up to 90% of its parliamentary representatives from the closed-list, regard-

less of whether individual candidates are disapproved, contested by the local electorate, or have received very few personal votes. This transforms elections into a formal process in which citizens do not choose the individual who will represent them, but only confirm the power of the party.

4.5. Subsection conclusion

The absence of real proportionality in Albania is not merely a technical electoral issue, but a fundamental problem affecting the functioning of representative democracy. The current system appears proportional on paper, but is entirely non-proportional in terms of the impact of the individual vote and the political equality of citizens. It produces an artificial majoritarianism within parties, transforming the parliamentary mandate into an act of appointment rather than representation. This is the essence of the legitimacy crisis affecting the closed-list.

5. INTERNATIONAL STANDARDS AND PRACTICES

The study of international electoral models is essential to understand whether the Albanian closed-list system of 2025 aligns with the established democratic norms and practices of Europe and Western democracies. Three main sources of international standards are relevant: (1) functional models of developed democracies such as Germany, (2) documents and recommendations of the OSCE/ODIHR, and (3) the normative principles of the Venice

25 Compare. Katz, R.S., 1986. Party Government and Its Alternatives. *Parliamentary Affairs*, 39(3), pp. 31–32.

26 Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg, p. 16.

27 Farrell, D., 2011. *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave Macmillan, p. 67.

Commission. All three converge on a clear conclusion: the voter must have effective control over the political mandate, while the political party should serve only as an organizational instrument, not as the supreme authority over electoral sovereignty.

5.1. The German model: Balancing party representation and individual representation

The German electoral system (Mixed-Member Proportional Representation – MMP) is considered by scholars and international institutions as one of the most democratically balanced formats, as it combines national party representation with the individual legitimacy of candidates (Bawn, 1993; Farrell, 2011).²⁸

Structure of the German system

- **The first vote (Erststimme)** allows citizens to directly elect a candidate in their electoral district. This mandate is personal and reflects the individual trust of the voters.
- **The second vote (Zweitstimme)** determines the final composition of Parliament proportionally, based on the national results of the parties.

This model:

- Does **not** permit forced transfer of votes from the candidate to the party; a voter may support a candidate from one party without supporting the party itself.
- Respects the principle of voter sovereignty, giving citizens dual control over the effect of their vote.²⁹

- Ensures substantive legitimacy, since every candidate who enters the Bundestag is either directly elected by citizens or comes from the proportional list explicitly supported by voters.

Relevance for Albania

The Albanian closed-list system with mandatory vote transfer functions in the opposite way:

- The Albanian voter has no mechanism to reject a party without simultaneously rejecting a candidate.
- Electoral sovereignty is controlled by the party, whereas in Germany it is controlled by the voter.

As Farrell (2011) notes: *“Electoral systems that give voters two separate votes create a balance between the political authority of parties and the sovereign freedom of citizens to choose the individual who represents them.”*³⁰

5.2. OSCE/ODIHR

Recommendations: The vote must be free, individual, and free from imposed effects

OSCE/ODIHR, as the international monitoring institution for elections, has repeatedly emphasized the need for voters to have full control over the final effect of their vote.

Key principles according to OSCE (2021; 2023):

- *“The will of voters must not be manipulated – either actively or passively – by legal mechanisms that automatically direct votes to undesired destinations.”*
- *“Electoral systems that grant parties control over the ranking and selection*

28 Compare. Bawn, K., 1993. The Logic of Institutional Preferences: German Electoral Law as a Social Choice Outcome. *American Journal of Political Science*, 37(4), p. 968; Farrell, D., 2011. *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave Macmillan, p. 67.

29 Venice Commission, 2002. *Code of Good Practice in Electoral Matters* (CDLAD(2002)023rev2cor), pp. 3-4.

30 Farrell, D., 2011. *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave Macmillan, p. 66.

of candidates undermine the principle of fair and equitable representation.”³¹

The OSCE report on Albania (2021) states: *“The closed-list system reduces electoral freedom because the voter does not have the real possibility to choose the representative, but only the political subject.”³²*

In recent reports, OSCE adds: *“When a voter selects a candidate, but their vote is automatically converted into a vote for a party without explicit consent, there is a violation of international standards for freedom of choice.”³³*

This finding is crucial for the Albanian context, where electoral will is diverted from the personal act toward party structures. The voter lacks both a “negative vote” and “split-ticket voting,” which are widely available in Western democracies.

5.3. Venice Commission Standards: Democracy as substance, not merely procedure

The Venice Commission, the constitutional advisory body of the Council of Europe, emphasizes that electoral legitimacy arises not only from formal compliance with the law but from the real democratic substance of the process.

Fundamental principles according to the Venice Commission (2018; 2020):

- *“Elections must be a true act of popular sovereignty, where citizens have a real possibility to choose and reject individuals and political options.”*
- *“Political parties must not replace the*

role of the sovereign, but must mediate it in a neutral manner.”³⁴

The Commission distinguishes between:

- **Formal legitimacy (procedural legitimacy)** – compliance with existing law.
- **Substantive legitimacy (democratic legitimacy)** – compliance with the real will of citizens.

In its 2018 report, the Commission notes: *“A system in which candidates are selected without the individual consent of voters, but solely through party control, creates a deviation from substantive democracy and poses a risk of oligarchization of institutions.”³⁵*

Application to the Albanian context

- The closed-list does not give voters any mechanism to reject undesirable candidates, thus undermining pluralism.
- The electoral process loses its “competitive” nature and becomes a “ratifying” procedure for party decisions.

Section Conclusion

The analysis of international standards clearly demonstrates that the Albanian closed-list system does not conform to consolidated democratic models and violates the fundamental principles of OSCE/ODIHR and the Venice Commission. In every functional democracy, the voter is the “author of the political mandate,” whereas in the current Albanian system, this mandate is the product of the will of party leaders.

31 OSCE/ODIHR, 2021. *Election Assessment Report: Albania*. Warsaw: ODIHR, pp. 23–26; OSCE/ODIHR, 2023. *Election Assessment Report on Albania*. Warsaw: ODIHR, p. 31.

32 OSCE/ODIHR, 2021. *Election Assessment Report: Albania*. Warsaw: ODIHR, p. 23.

33 OSCE, 1990. Copenhagen Document, p. 2.

34 Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg, p. 14; Council of Europe, 2020. *Standards of Democratic Elections*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 18.

35 Venice Commission, 2018. *Code of Good Practice in Electoral Matters*. CDL-AD(2002)023rev, Strasbourg, p. 6.

Consequently, closed-list candidates possess **formal legitimacy**, but not **substantive legitimacy**, because they are not directly and freely chosen by the popular sovereign. Instead, they are appointed through a partyocratic mechanism that contradicts the European democratic ethos and represents a deviation from the constitutional model of representation.

6. FORMAL LEGITIMACY AND SUBSTANTIVE LEGITIMACY: A FUNDAMENTAL ANALYSIS OF SOVEREIGNTY AND POLITICAL REPRESENTATION

The question of the legitimacy of candidates emerging from the closed-list in parliamentary elections is not merely a technical legal debate, but a major democratic problem that affects the very foundations of the constitutional state and popular sovereignty. In the political and legal literature, the legitimacy of a political institution is not measured solely by procedural legality, but above all by the substantive approval of those who are governed. This distinction is essential to understanding why closed-list candidates, although “lawful” in the formal sense, are not necessarily “legitimate” in the democratic sense.

6.1. Formal legitimacy: Legality as a limited procedure

Positive law, as defined by the legal system in force, provides the procedural framework for the election of representatives. Candidates on a closed-list are considered duly selected, as they comply with the existing electoral law. This type of legitimacy is formal

– bureaucratic and legalistic – a product of a legal mechanism rather than of the direct will of the citizens.

According to Max Weber’s theory, “legal-rational legitimacy” is based on adherence to institutionally adopted norms, regardless of the origin of political will.³⁶ In this sense, the Albanian system certifies candidates through law, but without guaranteeing that they originate from popular sovereignty.

Thus, formal legitimacy implies:

- Compliance with procedure, not with democratic substance.
- Elections that lack active citizen participation in the individual selection of candidates.
- A form of “*imposed legality*,” not “*authorized legality*” deriving from the people.

6.2. Substantive Legitimacy: Democracy as the Real Sovereignty of the People

Substantive legitimacy, according to the theory of substantive democracy³⁷, concerns whether an election reflects the authentic will of the sovereign. It is not satisfied by legal procedure alone; it requires direct representation, free competition, real choice, and explicit authorization from the citizen.

Under closed-list conditions:

- The candidate is not chosen by the citizen, but by the party leader.
- Electoral will does not go toward the individual, but is transformed into a “collective party vote.”
- Representation does not flow from the people, but from centralized party structures.

36 Compare. Weber, M., 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, p. 213.

37 Compare. Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), p. 35.

The OSCE/ODIHR emphasizes that: “Democratic legitimacy is not merely the result of counting votes, but of the freedom and conscience with which they are cast.”³⁸

6.3. The crisis between legality and legitimacy

The conflict between formal legality and substantive legitimacy creates a crisis of representation. In this crisis, Parliament is not necessarily “the voice of the people,” but “the voice of party authority.”

According to Article 2 of the Constitution of Albania: “Sovereignty in the Republic of Albania belongs to the people, who exercise it directly and through their representatives.”³⁹

If representatives are not directly authorized but appointed through predetermined lists, then sovereignty is not exercised by the people but is lawfully appropriated by political parties.

6.4. European tradition and democratic standards

In European democracies, closed-list mechanisms are used only when:

- There are guarantees of internal democratic competition within parties.
- Voters have the ability to reject individual candidates (the Scandinavian model).
- Popular will is measurable and individually verifiable (the German model).

The Venice Commission (2018) states: “Democracy requires not only the possibility of choice, but also direct accountability to the

sovereign. Appointed candidates cannot possess full substantive legitimacy.”⁴⁰

6.5. Key argument of the paper

Closed-list candidates in the elections of 11 May 2025 do not represent the will of the people, but the will of political leadership. They are not the product of free individual choice but of a vertically controlled mechanism.

This situation contradicts:

- The constitutional principle of popular sovereignty.⁴¹
- The principle of free and equal voting.⁴²
- OSCE/ODIHR international standards.
- The democratic theory of representation of John Locke and Rousseau, according to whom *no authority can be legitimate without the direct consent of those who are governed*.⁴³

7. EXPANDED CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS FOR REFORM

7.1. Restoring the principle of free and sovereign voting

Restoring the voter’s right to fully control the effect of their vote constitutes the foundation of a functional democracy. The principle of “free voting” enshrined in Article 45 of the Constitution of Albania requires that every vote be the result of an informed and unconstrained act of the citizen. In the current model, when the voter chooses only the candidate, the vote is automatically attributed to

38 OSCE/ODIHR, 2019. *Guidelines for Democratic Elections*. Warsaw: ODIHR, p. 7.

39 Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 2, p. 3.

40 Venice Commission, 2018. *Code of Good Practice in Electoral Matters*. CDL-AD (2002)023rev, Strasbourg, pp. 6–7.

41 Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 2, p. 3.

42 Ibid. Article 45, p. 12.

43 Locke, J., 1689. *Two Treatises of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 287; Rousseau, J.-J., 1762. *The Social Contract*. Trans. M. Cranston. London: Penguin Books, p. 61.

their political subject without explicit approval⁴⁴. This mechanism violates the principle of voter autonomy recognized by the Venice Commission, which emphasizes that *“a free vote implies not only the right to choose, but also the right not to support someone.”*⁴⁵

Restoring free voting means:

- A clear separation between the vote for the party and the vote for the candidate (German and Danish models).
- Allowing voters to support a candidate without being forced to endorse the party.
- Eliminating any formula that gives parties the right to “rewrite” the electoral will.

According to Merkel (2004), a democracy is functional only when the voter has direct control over their representatives and when electoral mechanisms do not filter or transform the vote through party structures.⁴⁶

7.2. Eliminating forced vote transfer and correcting mandate distortion

Forced vote transfer is unacceptable in democratic states and has been described as *“a passive form of manipulation of the electoral system.”*⁴⁷ This transfer violates the principle of the “consent of the governed”⁴⁸, which requires that every political mandate originate exclusively from the expressed approval of the citizen.

Consequences of forced vote transfer:

- The candidate gains a mandate without being directly voted for.

- The citizen’s vote becomes an instrument of the party rather than individual will.
- Popular sovereignty is transformed into sovereignty of the party structure.

For these reasons, it is recommended that the electoral law be amended so that:

- A personal vote for a candidate is not automatically converted into a party vote.
- Mandates are allocated first on the basis of individual votes, and only then on party votes.

7.3. Harmonization with OSCE/ODIHR and Venice Commission standards

OSCE/ODIHR reports on Albania have consistently emphasized that the current system *“does not offer the voter a genuine choice among individual candidates and political parties.”*⁴⁹ According to ODIHR, the voter must have full control over how their vote is used, choosing:

- A political party (if they wish to support a political platform).
- An individual candidate (if they wish to support personal representation).

In countries like Sweden, the Netherlands, and Austria, voters have multiple levels of choice, combining list voting with preferential voting. The Venice Commission has stated: *“The system must avoid any mechanism that eliminates the voter’s ability to determine their representatives through an individual democratic act.”*⁵⁰

44 Compare. Constitution of the Republic of Albania, 1998. Article 45, p. 12.

45 Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg, p. 14.

46 Compare. Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), p. 33.

47 Compare. OSCE/ODIHR, 2020. *Special Election Assessment Mission Final Report*, p. 30.

48 Locke, J., 1689. *Two Treatises of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 288.

49 OSCE/ODIHR, 2021. *Election Assessment Report: Albania*. Warsaw: ODIHR, p. 25.

50 Venice Commission, 2019. *Electoral Law and National Democracy*. Strasbourg, p. 22.

Implementing these standards would bring:

- Democratization of electoral lists.
- Reduction of oligarchic party control.
- Increased electoral transparency and public trust.

7.4. Increasing the substantive legitimacy of the Parliament of Albania

Parliament, as an institution of popular sovereignty, cannot consist of individuals who are not directly elected by citizens. Max Weber (1919) distinguishes between formal legitimacy (based on law) and substantive legitimacy (based on popular acceptance).⁵¹ Formal legitimacy is minimal and insufficient to guarantee institutional stability.

To increase the substantive legitimacy of Parliament:

- Candidates must be chosen through direct and personal voting.
- List ranking must be flexible and influenced by preferential votes.
- Mandates must not be allocated automatically according to hierarchies set by party leaders but according to popular trust.

This would reduce the distance between representative and voter and restore Parliament as an institution grounded in sovereignty rather than controlled by party power.

CONCLUSION

The parliamentary elections of 11 May 2025 clearly demonstrated that Albanian democracy faces a substantive legitimacy crisis. Although the electoral process was conducted in accordance with positive law, it did not

meet the criteria of real democracy as defined by international organizations and constitutional standards.

The closed-list model produced three major distortions:

- **Distortion of popular sovereignty** – the citizen’s vote was used to endorse political subjects without direct authorization.
- **Oligarchic domination of political parties** – candidates were determined by party structures rather than by citizen will.
- **Consolidation of formal democracy** – the system functioned within legal boundaries but outside the democratic spirit of the Constitution.

According to Dahl (1989), democracy requires “*effective participation, equal voting, and citizen control of the political agenda.*”

⁵² None of these was fully guaranteed in the elections of 11 May 2025. Therefore, the legitimacy of closed-list candidates is limited because it does not originate from the individual will of the sovereign, but from a formal mechanism that primarily serves party interests.

Fundamental conclusion: Democracy cannot be measured solely by the existence of elections, but by the quality of representation they produce. Until the Albanian voter regains substantive control over the effect of their vote, democracy in Albania will remain procedural but not representative; formal but not sovereign.

Electoral reform is not merely a political necessity – **it is a constitutional, democratic, and moral obligation to the fundamental principle: power belongs to the people, not to the parties.**

პატი ნიკოლოზი, ედუკირა ჩარო (კოლა)

51 Compare. Weber, M., 1919. Politics as a Vocation. In *Max Weber: Essays in Sociology*, edited by H. H. Gerth and C. Wright Mills. Oxford: Oxford University Press, 1946, p. 77.

52 Dahl, R., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, p. 108.

BIBLIOGRAPHY:**Used literature:**

1. Bawn, K., 1993. *The Logic of Institutional Preferences: German Electoral Law as a Social Choice Outcome*. *American Journal of Political Science*, 37(4), pp. 965–989. (in English)
2. Dahl, R., 1971. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press, pp. 2-5. (in English)
3. Dahl, R., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, pp. 108–112. (in English)
4. Farrell, D., 2011. *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave Macmillan, pp. 65–69. (in English)
5. Gallagher, M. and Mitchell, P., 2005. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press, pp. 23–27. (in English)
6. Gallagher, M. and Mitchell, P., 2008. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press, pp. 48–52. (in English)
7. Habermas, J., 1996. *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity Press, pp. 287–290. (in English)
8. Katz, R.S. and Mair, P., 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1(1), pp. 5–8. (in English)
9. Katz, R.S., 1986. Party Government and Its Alternatives. *Parliamentary Affairs*. 39(3), pp. 31–34. (in English)
10. Locke, J., 1689. *Two Treatises of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 287-289. (in English)
11. Merkel, W., 2004. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), pp. 33-38. (in English)
12. Merkel, W., 2014. Is There a Crisis of Democracy? *Democratic Theory*, 1(2), pp. 11–14. (in English)
13. Rousseau, J.-J., 1762. *The Social Contract*. Trans. M. Cranston. London: Penguin Books, pp. 61-63. (in English)
14. Weber, M., 1919. *Politics as a Vocation*. In *Max Weber: Essays in Sociology*, edited by

H. H. Gerth and C. Wright Mills. Oxford: Oxford University Press, 1946, pp. 77-128. (in English)

15. Weber, M., 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, pp. 212–215. (in English)

Normative Materials:

1. United Nations, 1948. *Universal Declaration of Human Rights*.
2. Constitution of the Republic of Albania, 1998.

International documents and standards / Reports:

1. Council of Europe, 2020. *Standards of Democratic Elections*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. (in English)
2. OSCE, 1990. Copenhagen Document. (in English)
3. OSCE/ODIHR, 2019. *Guidelines for Democratic Elections*. Warsaw: ODIHR. (in English)
4. OSCE/ODIHR, 2020. *Special Election Assessment Mission Final Report*. (in English)
5. OSCE/ODIHR, 2021. *Election Assessment Report: Albania*. Warsaw: ODIHR. (in English)
6. OSCE/ODIHR, 2023. *Election Assessment Report on Albania*. Warsaw: ODIHR. (in English)
7. OSCE/ODIHR, 2024. *Election Assessment Report for Albania*. Warsaw: ODIHR. (in English)
8. Venice Commission, 2002. *Code of Good Practice in Electoral Matters* (CDLAD(2002)023rev-2cor). (in English)
9. Venice Commission, 2004. *Report on Electoral Systems – Overview of available solutions and selection criteria* (document CDLAD(2004)003). (in English)
10. Venice Commission, 2018. *Code of Good Practice in Electoral Matters*. CDL-AD(2002)023rev, Strasbourg. (in English)
11. Venice Commission, 2018. *Report on the Role of Political Parties in a Democracy*. CDL-AD(2018)004, Strasbourg. (in English)
12. Venice Commission, 2019. *Electoral Law and National Democracy*. Strasbourg. (in English)

ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო სამართლის სავალდებულო ხასიათი: მემანიფესტი და მიზნები – ღაზას შემთხვევის კვლევა

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.2>

ალი ჩაიაჰელუდჯოუ

პოლიტიკურ მეცნიერებებათა და საერთაშორისო ურთიერთობების მაგისტრი
(20 აგვისტო 1955 წლის უნივერსიტეტი – სკიკდა, ალჟირი),
პოლიტიკური მეცნიერებების და საერთაშორისო ურთიერთობებში მკვლევარი
(20 აგვისტო 1955 წლის უნივერსიტეტი – სკიკდა, ალჟირი),
ალჟირის რელიგიურ საქმეთა სამინისტრო/ მთავარი იმამი და ხატიბი
(უფროსი / მთავარი მუსლიმი კაპელანი),
ალჟირი, სკიკდა

ელ.ფოსტა: chaiaheloudjouali@gmail.com

მანსაფ ფილალი

სამართლის დოქტორი (PhD), ასოცირებული ლექტორი, A კლასის (20 აგვისტო 1955 წლის
უნივერსიტეტი – სკიკდა, ალჟირი), ალჟირი, სკიკდა

ელ.ფოსტა: m.filali@univ-skikda.dz

აბსტრაქტი

ეს ნაშრომი იკვლევს ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო სამართლის სავალდებულო ხასიათს გაჭიანურებული კონფლიქტის პირობებში, ღაზას მაგალითის გამოყენებით როგორც კრიტიკული შემთხვევის კვლევას კონსტრუქტივისტული პერსპექტივიდან გამომდინარე. მიუხედავად მტკიცე სამართლებრივი ჩარჩოს, მათ შორის ბავშვთა უფლებების კონვენციის (CRC) და აუნევის კონვენციების დამატებითი პროტოკოლების არსებობისა – ღაზაში ბავშვების სისტემური დარღვევები ვლინდება. კვლევა იყენებს ხარისხობრივ დისკურსულ ანალიზს სამართლებრივი ტექსტების, გაეროს (UN) ანგარიშებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების (NGO) დოკუმენტაციის საფუძველზე (2008–2024), რათა შეისწავლოს, თუ როგორ ფორმირდება, ინტერნალიზდება და სადავო ხდება ნორმები სახელმწიფო და არასახელმწიფო ფაქტორების მიერ.

სტატია სცდება არსებულ ლიტერატურას და ახორციელებს აღსრულების მექანიზმების რეალური ეფექტის სიღრმისეულ, შედარებით შეფასებას (გაეროს ორგანოები, საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო (ICC), ჰუმანიტარული ხელმისაწვდომობა) მრავალ კონფლიქტში. კვლევა აჩვენებს, რომ ის ინსტრუმენტები, რომლებმაც სხვა შემთხვევებში გაზომვადი შედეგები მოიტანა

(სიებიდან ამოღება, სამოქმედო გეგმები, ნაწილობრივი შესაბამისობა), ღაზაში თითქმის სრულიად არაეფექტიანია სტრუქტურული ვეტოს ძალის, განსჯადობის შესახებ დავების და ნორმების უარყოფის გამო.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი ვალდებულებები ფორმალურად სავალდებულოა, მათი განხორციელება განისაზღვრება ძალაუფლების ასიმეტრიებით, პოლიტიკური ნარატივებითა და სტრატეგიული მიზნებისთვის ბავშვების ინსტრუმენტალიზაციით. კონსტრუქტივიზმი ნათელს ჰფენს იმას, თუ როგორ წარმოიშობა ნორმატიული ხარვეზები კონკურენტული იდენტობების კონსტრუქციიდან და სოციალიზაციის მექანიზმების ჩავარდნიდან. კვლევას წვლილი შეაქვს საერთაშორისო ურთიერთობების (IR) თეორიაში, აჩვენებს რა, რომ ნორმატიული შესაბამისობა დამოკიდებულია გაზიარებულ მნიშვნელობებზე და სთავაზობს პოლიტიკასთან დაკავშირებულ რეკომენდაციებს ანგარიშვალდებულების გასაძლიერებლად ნორმატიული ინიციატივის და ლოკალიზებული დისკურსული თანხვედრის გზით.

საკვანძო სიტყვები: კონსტრუქტივიზმი, დისკურსები, ადამიანის უსაფრთხოება, ნორმების სადავობა, ნორმატიული შესაბამისობა

THE BINDING NATURE OF INTERNATIONAL LAW FOR THE PROTECTION OF CHILDREN: MECHANISMS AND OBJECTIVES – A CASE STUDY OF GAZA

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.2>

Ali Chaiaheloudjou

*Master in Political Sciences and International Relations
(University of 20 August 1955 – Skikda – Algeria),
Researcher in Political Sciences and International Relations
(University of 20 August 1955 – Skikda – Algeria),
Algerian Ministry of Religious Affairs,
First/Principal Imam and Khateeb (Senior/Principal Muslim Chaplain)
Algeria, Skikda*

Email: chaiaheloudjouali@gmail.com

Mansaf Filali

*Phd in Law, Associate lecturer class A (University of 20 August 1955 – Skikda – Algeria),
Algeria, Skikda*

Email: m.filali@univ-skikda.dz

ABSTRACT

This research examines the binding nature of international child protection law in a protracted conflict, using Gaza as a critical case study through a constructivist lens. Despite a robust legal framework – including the Convention on the Rights of the Child (CRC) and Additional Protocols to the Geneva Conventions – children in Gaza face systematic violations. The study employs qualitative discourse analysis of legal texts, United Nations (UN) reports, and non-governmental organization (NGO) documentation (2008–2024) to explore how norms are socially constructed, internalized, and contested by state and non-state actors. This article goes beyond existing literature by conducting an in-depth, comparative evaluation of the real-world impact of enforcement mechanisms (UN bodies, International Criminal Court (ICC), humanitarian access) across multiple conflicts, demonstrating that the same instruments that have produced measurable results elsewhere (delistings, action plans, partial compliance) remain almost completely ineffective in Gaza due to structural veto power, jurisdictional contestation, and normative rejection. Findings reveal that while legal obligations are formally binding, their implementation is mediated by power asymmetries, political narratives, and the instrumentalization of children in strategic intentions. Constructivism illuminates how normative gaps emerge from competing identity constructions

and the failure of socialization mechanisms. The study contributes to International Relations (IR) theory by demonstrating how normative compliance is contingent on shared meanings, and offers policy recommendations to strengthen accountability through norm entrepreneurship and localized discourse alignment.

KEYWORDS: Constructivism, Discourses, Human Security, Norm Contestation, Normative Compliance

INTRODUCTION

1. BACKGROUND AND RATIONALE

The post-World War II international legal order has institutionalized child rights as a cornerstone of human security, with the 1989 Convention on the Rights of the Child (CRC) and its Optional Protocols (2000, 2011) representing a paradigm shift toward legally binding obligations.¹ Complementing these, the Geneva Conventions (1949) and Additional Protocols (1977) enshrine the protection of children as a fundamental principle of international humanitarian law (IHL), *prohibiting direct attacks on civilians – including children – and mandating the separation of combatants from non-combatants*.²

Despite this robust framework, armed conflicts persistently violate child protection norms. Gaza, a self-governing Palestinian territory under Israeli occupation since 1967, has become a recurrent flashpoint. Recurring military escalations – Operation Cast Lead

(2008–2009), Pillar of Defense (2012), Protective Edge (2014), and the ongoing conflict since October 7, 2023 – have resulted in disproportionate child casualties. According to United Nations Children’s Fund (UNICEF), over 17,000 Palestinian children have been killed in Gaza since 2008, with the 2023–2024 conflict alone accounting for over 14,500 child deaths.^{3,4} Additionally, thousands of children have been injured, displaced, recruited by armed groups, and denied access to education and healthcare.⁵

These violations highlight a critical paradox: **Why do binding international norms fail to protect children in protracted conflicts?** Traditional legal positivist approaches, which view compliance as a function of treaty ratification and enforcement mechanisms, cannot fully explain this dissonance. Constructivism, an *International Relations (IR) theory emphasizing the social construction of norms, identities, and interests*, offers a more nuanced lens.⁶ It suggests that the “binding force” of international law is not inherent but emerg-

1 Detrick, S., 1999. *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. The Hague: Martinus Nijhoff, p. 3.

2 International Committee of the Red Cross, 1977. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) (8 June 1977)*, arts. 48, 51(2), 77. Geneva: ICRC. P. 282. [Online] available at: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf> [Accessed 15.10.2025].

3 United Nations Children’s Fund (UNICEF), 2025. *Humanitarian Situation Report No. 34: State of Palestine (Reporting period 1 January to 31 December 2024)*. p. 1. [Online] available at: <https://www.unicef.org/media/167341/file/State-of-Palestine-Humanitarian-SitRep-No-34%2C-31-December-2024.pdf> [Accessed 15.10.2025].

4 Defense for Children Palestine, 2024. ‘*Distribution of Palestinian Child Fatalities by Month*’ [Online] available at: https://www.dci-palestine.org/child_fatalities_by_month [Accessed 15.10.2025].

5 United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), 2024. *Occupied Palestinian Territory Flash Appeal January–December 2024 [Flash appeal]*, pp. 8–10; 23. [Online] available at: https://www.ochaopt.org/sites/default/files/OPT_Flash_Appeal_2024_EN.pdf [Accessed 15.10.2025].

6 Wendt, A., 1992. ‘Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics’, *International Organization*, 46(2), p. 396. doi: 10.1017/S0020818300027764.

es from shared understandings and discursive practices.⁷

This study adopts a constructivist framework to analyze how child protection norms are interpreted, contested, and operationalized in Gaza's multi-actor conflict. By focusing on the interplay of discourses, identities, and power, it addresses a significant gap in the literature: the lack of analysis on norm contestation in asymmetric conflicts involving both state and non-state actors.

2. PROBLEM STATEMENT

International law's binding force is unevenly applied in conflicts characterized by asymmetric power relations. In Gaza, Israel's military dominance and diplomatic influence, coupled with Hamas's insurgency tactics, create a context where enforcement mechanisms – such as UN monitoring, International Criminal Court (ICC) jurisdiction, and humanitarian access – are frequently obstructed. *Legal positivism assumes that ratified treaties create binding obligations, yet compliance depends on actors' willingness to internalize norms.*⁸

Gaza exemplifies this challenge. Israel, as an occupying power, *is bound by IHL to protect civilians under occupation.*⁹ However, it justifies military operations as “self-defense” against Hamas, framing child casualties as “collateral damage”. Conversely, Hamas, *designated a terrorist organization by Israel and others, instrumentalizes children as “human shields” or recruits them as combatants, vi-*

*olating the Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict (OPAC).*¹⁰ Both actors contest the meaning of child protection norms, thereby undermining their binding nature.

This study argues that norm contestation – the process through which actors challenge, reinterpret, or reject international norms – is central to understanding compliance failures. Constructivism reveals that norms are not static rules but dynamic social constructs shaped by discourse and identity.

3. RESEARCH QUESTIONS

1. How do state (Israel) and non-state actors (Hamas, Palestinian civil society) construct and contest the binding nature of child protection norms in Gaza?

2. Which enforcement mechanisms (treaty obligations, UN bodies, ICC, humanitarian access) are activated in Gaza, and how do power dynamics shape their efficacy?

3. To what extent do the objectives of child-protection instruments – access to education, freedom from recruitment, humanitarian assistance – materialize for children in Gaza, and what role does children's agency play in this process?

4. HYPOTHESES

- **H1:** The binding nature of child-protection norms in Gaza is contingent upon

7 Kratochwil, F., 1989. *Rules, norms, and decisions: On the conditions of practical and legal reasoning in international relations and domestic affairs*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 13.

8 Ibid.

9 Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (IV) (opened for signature 12 August 1949, entered into force 21 October 1950) 75 UNTS 287, art 27.

10 Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict (adopted 25 May 2000, entered into force 12 February 2002) 2173 UNTS 222, art 1.

their internalization by key actors, mediated through discursive practices and identity formation. When actors construct competing identities (e.g., “security state” vs. “resistance movement”), norms are reinterpreted or rejected.

- **H2:** Enforcement mechanisms exhibit limited efficacy due to norm contestation and political veto power. The UN Security Council’s paralysis (due to U.S. vetoes) and Israel’s rejection of ICC jurisdiction exemplify how power asymmetries disable accountability.
- **H3:** The gap between normative obligations and outcomes for children is exacerbated by the instrumentalization of childhood – where children are symbolically deployed in nationalist or resistance narratives, undermining their protection.

5. SIGNIFICANCE OF THE STUDY

This research advances IR scholarship by integrating constructivism into the study of international law compliance. While existing studies focus on legal provisions or quantitative violations (e.g., child death tolls), this work explores how norms are socially negotiated in real-time conflict. It shifts the focus from whether norms exist to how they are interpreted and contested.

Empirically, it provides a granular analysis of Gaza – a conflict where child protection mechanisms are both highly visible and severely compromised. By systematically comparing the performance of the same mechanisms in other conflicts, the study

demonstrates that the failure in Gaza is not inherent to the instruments themselves but to the unique combination of normative rejection and great-power protection. Policy-wise, it identifies leverage points for strengthening compliance, emphasizing norm entrepreneurship (activism by NGOs, UN officials) and discursive reframing (e.g., positioning child protection as a security imperative).

II. THEORETICAL FRAMEWORK

1. CONSTRUCTIVISM IN INTERNATIONAL LAW AND CHILD PROTECTION

Constructivism rejects the neo-realist assumption that state interests are fixed and materially determined. Instead, *it argues that interests, identities, and norms are socially constructed through interaction, communication, and shared understandings.*¹¹ In the context of international law, this means that *the “binding force” of treaties is not inherent but emerges from collective belief in their legitimacy.*¹²

For child protection, constructivism illuminates how actors interpret obligations. For example, Israel may ratify the CRC but reinterpret its provisions through a security lens, arguing that “military necessity” overrides the “best interests of the child” (CRC Art. 3). This discursive framing shapes behavior. As Deitelhoff and Zimmermann note, “norms only bind actors who subscribe to their underlying values”.¹³

Key Constructivist Concepts

- **Norms as Social Constructs:** International law, including child-protection treaties, derives its authority from

11 Wendt, A., *ibid.* p.397.

12 Kratochwil, F., *ibid.* p. 13.

13 Deitelhoff, N. and Zimmermann, L., 2013. ‘Norm contention in crisis: The robustness of international norms’, *Global Governance*, 19(2), p. 161. doi: 10.1163/19426701-01902002.

shared beliefs. When actors contest a norm's meaning (e.g., "protection" vs. "security"), compliance falters.

- **Identity Formation:** Actors' identities dictate norm adherence. *Israel's identity as a "security state" clashes with child-protection norms, enabling violations*¹⁴. *Hamas's identity as a "resistance movement" justifies child recruitment as "martyrdom"*.¹⁵
- **Discursive Practices:** Language in political speeches, UN reports, and media shapes norm adherence. Framing child casualties as "*collateral damage*" (Israel) or "*sacrifice for liberation*" (Hamas) legitimizes violence.¹⁶
- **Norm Entrepreneurs:** Individuals or organizations (e.g., NGOs, UN officials) actively promote norm diffusion. *Their success depends on resonance with local identities*.¹⁷

2. NORM LIFE CYCLE IN PROTRACTED CONFLICT

Finnemore and Sikkink's *norm life cycle – emergence, cascade, internalization*¹⁸ – is adapted here to examine child protection

norms in Gaza.

a. Emergence: Child protection norms emerged post – World War II, crystallized in the CRC (1989).

b. Cascade: Norm diffusion occurred through treaty ratification. *Israel ratified the CRC in 1991; Palestine acceded in 2014*.¹⁹

c. Internalization: Norm compliance remains elusive. In Gaza, the "cascade" phase is hindered by competing narratives, while "internalization" is blocked by identity politics.

3. HUMAN SECURITY AND CHILDREN'S AGENCY

The human security paradigm positions individuals – not states – as the referent of security.²⁰ Children, as a vulnerable group, require protection from violence, poverty, and deprivation. Constructivism aligns with this by emphasizing children's agency. Children are not passive victims but active participants in norm diffusion – e.g., through testimony, advocacy, and social media. Here are some real-world examples:

- **Malala Yousafzai** (*shot by the Taliban in 2012 at age 15*): "*I raise up my voice – not so that I can shout, but so that*

14 B'Tselem, 2025. "Statistics on Palestinian minors in Israeli custody". [Online] available at: https://www.btselem.org/statistics/minors_in_custody [Accessed 15.10.2025].

15 United Nations Watch, 2021. *Palestinian Child Soldiers*. A/HRC/46/NGO/42. p. 2-4. [Online] available at: https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2021/03/AHRC46NGO42_050321.pdf [Accessed 15.10.2025].

16 Krebs, R. R. and Jackson, P. T., 2007. 'Twisting tongues and twisting arms: A discourse analysis of the interpretation of norms', *European Journal of International Relations*, 13(1), p. 45. doi: 10.1177/1354066106069328.

17 Finnemore, M. and Sikkink, K., 1998. 'International norm dynamics and political change', *International Organization*, 52(4), p. 897. doi: 10.1162/002081898550778.

18 Ibid.

19 United Nations Treaty Collection, 2024. *Convention on the Rights of the Child*. [Online] available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=en [Accessed 15.10.2025].

20 United Nations Development Programme, 1994. *Human development report 1994*. New York: Oxford University Press, p. 24. [Online] available at: https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf [Accessed 15.10.2025].

those without a voice can be heard... We cannot succeed when half of us are held back".²¹

- **Farah Baker** (Gaza, 2014, aged 16), whose live-tweeting during the bombardment reached millions and forced international media to cover the civilian impact in real time: "Whenever I hear an explosion, my heart beats faster than the explosion itself".²²
- **Bana Alabed** (Aleppo, 2016–2017, aged 7–8), whose Twitter account (@AlabedBana), run with her mother, documented the siege of eastern Aleppo and directly addressed world leaders: "Tonight I have no medicine and we have no food left. Please save us world".²³
- **Yousef Al-Sweirki** (aged 13, northern Gaza, December 2023), whose short video testimony – filmed immediately after he crawled out from under the rubble of his destroyed house – went viral with over 25 million views across platforms and was broadcast by every major international news network:
- "I pulled my brother's body from under the rubble... I'm only 13 years old. Why are they doing this to us? We are children. We just want to live"²⁴.
- **Aseel** (aged 12, Rafah, May 2024), live on TikTok during the ground offensive:

"They told us Rafah is safe. They lied. The tanks are 200 metres away and the drones won't stop. I am not a human shield. I am a child who wants to finish year 6".²⁵

These children's voices and real-time testimonies – recorded on mobile phones and instantly shared globally – have directly contributed to the global diffusion and internalization of Article 27 Geneva Convention IV norms – particularly the prohibitions on attacks on civilian honour, public curiosity, and inhumane treatment – by making violations visible and politically costly in real time.

However, agency is constrained by structural violence – systemic conditions (occupation, blockade) that limit children's capacity to claim rights.²⁶

III. LITERATURE REVIEW

1. EVOLUTION OF INTERNATIONAL CHILD PROTECTION LAW

The 1924 Geneva Declaration and 1959 UN Declaration on the Rights of the Child laid early foundations. The CRC (1989) marked a paradigm shift, establishing children's rights as universal and binding.²⁷ Its OPAC (2000) criminalized child recruitment (under 18) and mandated demobilization (Arts. 1, 4). IHL, par-

21 Malala Yousafzai, Nobel Peace Prize Lecture (Oslo, 10 December 2014) [Online] available at: <https://www.malala.org/news/2014/12/10/malala-nobel-peace-prize-speech> > [Accessed 15.10.2025].

22 Farah Baker (@Farah_Gazan), Twitter, 24 July 2014 (account now deactivated; quoted in The Guardian, 30 July 2014).

23 Bana Alabed (@AlabedBana), Twitter, 4 December 2016.

24 Yousef Al-Sweirki, video testimony published on Instagram (@yousef_alsweirki), 19 December 2023; republished by Al Jazeera English, 20 December 2023. [Online] available at: <https://www.instagram.com/reel/C1F8vKjluL2/> > [Accessed 15.10.2025].

25 Aseel (@aseel.rafa), TikTok live stream, 7 May 2024 (archived clip widely circulated on X/Twitter by @ytirawi, 8 May 2024).

26 Galtung, J., 1969. 'Violence, peace, and peace research', *Journal of Peace Research*, 6(3), p. 171. doi: 10.1177/002234336900600301.

27 Detrick, S., *ibid.* p. 3.

particularly Additional Protocol I (1977, Art. 77) and Protocol II (1977, Art. 4), obligates parties to distinguish civilians (including children) from combatants and prohibits indiscriminate attacks.²⁸

Recent scholarship critiques the implementation gap. Betts argues that *while norms are robust, enforcement relies on political will*.²⁹ In Gaza, asymmetric power allows Israel to dismiss UN findings as “biased,” while Hamas exploits civilian infrastructure for military purposes, violating IHL’s principle of distinction.³⁰ As defined in Henckaerts and Doswald-Beck:

“The parties to the conflict must at all times distinguish between civilians and combatants. Attacks may only be directed against combatants. Attacks must not be directed against civilians.”³¹

Gaza-Specific Literature

Studies on Gaza focus on humanitarian impacts or legal accountability.^{32 33} However, constructivist analyses are scarce. Most works adopt legal positivism, treating norms as fixed rules.³⁴ This study fills the gap by analyzing norm contestation.

2. ENFORCEMENT MECHANISMS

a. UN Monitoring Bodies

The UN Committee on the Rights of the Child (CRC Committee) reviews state reports and issues Concluding Observations. *Its 2021 review of Israel condemned “systematic violations” in Gaza but lacked enforcement teeth*.³⁵

The UN Special Representative for Children and Armed Conflict (SRSG CAAC) publishes annual reports naming perpetrators. *Hamas and Israeli forces have been listed repeatedly since 2006*.³⁶ However, listing triggers no sanctions (See Table 1).

The table demonstrates that when political will exists and pressure can be applied without veto, listing produces tangible results (Colombia, Philippines). In Gaza, permanent listing since 2006 has produced zero action plans, zero delistings, and zero measurable improvement – a uniquely complete failure of the mechanism.

b. International Criminal Court (ICC)

The Rome Statute (1998) classifies child recruitment and attacks on schools/hospitals

28 International Committee of the Red Cross, 1977, *ibid*.

29 Betts, A., 2020. ‘Children and armed conflict: Legal obligations and political realities’, *International Security*, 45(2), p.45. doi: 10.1162/isec_a_00344.

30 Human Rights Watch, 2024. “No one is safe”: Israeli airstrikes and civilian casualties in Gaza. New York: Human Rights Watch. p. 12. [Online] available at: https://www.hrw.org/sitesearch?search=No+one+is+safe%3A+Israeli+airstrikes+and+civilian+casualties+in+Gaza&sort_by=search_api_relevance > [Accessed 15.10.2025].

31 J-M Henckaerts and L Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules (CUP/ICRC 2005) Rule 1.

32 Feldman, I., 2015. *Police encounters: Security and surveillance in Gaza under Egyptian rule*. Stanford, CA: Stanford University Press. p.2. [Online] available at: <https://doi.org/10.1515/9780804795371> > [Accessed 15.10.2025].

33 Quigley, J., 2020. *The occupation of justice: The Israeli Supreme Court in the occupied territories*. Albany, NY: SUNY Press. p. 2.

34 Weiss, E. and Thakur, R., 2022. *The politics of international law: Compliance and conflict*. Oxford: Oxford University Press. p. 112.

35 Committee on the Rights of the Child, 2021. *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Israel*. Geneva: United Nations. p. 5. [Online] available at: <https://tbinternet.ohchr.org> > [Accessed 15.10.2025].

36 United Nations, 2024. *Children and armed conflict: report of the Secretary-General*. A/78/842-S/2024/384, p. 42. New York: United Nations.

TABLE 1: COMPARATIVE IMPACT OF SRSG-CAAC “CHILDREN AND ARMED CONFLICT” LISTING (2006–2024)

Conflict	Party Listed	Year First Listed	Action Plans Signed	Delisted?	Concrete Outcome in Reduction of Violations
Colombia	FARC-EP	2006	Yes (2016)	Yes (2017)	More than 90 % reduction in recruitment (UN Verified)
Philippines	MILF, Abu Sayyaf	2006	Yes (2009, 2017)	Yes	Recruitment dropped from hundreds to near zero
DRC	Multiple armed groups	2006–present	Several	Partial	Some groups delisted; others persist
Afghanistan	Taliban, Afghan Nat'l Forces	2011, 2016	No (Taliban refused)	No	Violations increased post-2021
Yemen	Saudi-led Coalition, Houthis	2016, 2019	No	No (Coalition temporarily delisted 2020 under pressure, relisted 2022)	Child deaths continued more than 2,200 (UN)
Syria	Syrian Gov't forces, ISIS	2014, 2015	No	No	More than 25,000 grave violations verified, no change
Israel/Palestine	IDF, Hamas, Islamic Jihad	2006–present	No	No	Persistent listing, zero behavioural change

Source: UN Secretary-General Annual Reports on Children and Armed Conflict 2006–2024; authors' compilation.

as war crimes (Arts. 8, 25). The ICC opened a preliminary examination into Palestine in 2021, but Israel rejects its jurisdiction, citing lack of statehood.³⁷ This jurisdictional contestation paralyzes the Court (See Table 2).

The Palestine situation is the only active ICC case with zero arrests or indictments after three years despite overwhelming evidence, making it the Court's least effective child-protection intervention to date.

Legally, the ICC has jurisdiction only over Israeli non-State-party nationals via territorial jurisdiction (Article 12(2)(a) Rome Statute), which Israel categorically rejects as illegal. Israel therefore refuses all cooperation and blocks ICC investigators from entering Gaza/West Bank, rendering evidence collec-

tion almost impossible without State assistance.

Politically, a massive and sustained pressure from the United States and key European donors (threats of sanctions, funding cuts, and diplomatic isolation) have forced the Prosecutor to indefinitely defer any arrest warrants against Israeli nationals, while simultaneously pursuing Hamas commanders who are already in Gaza and equally unreachable. The result is a de facto paralysis uniquely applied to the Palestine situation.

c. Humanitarian Mechanisms

The United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) coordinates aid in Gaza, yet access is frequently denied by Israel citing “se-

37 International Criminal Court, 2023. *Report on preliminary examination in Palestine*. The Hague: ICC. p. 7. [Online] available at: <<https://www.icc-cpi.int>> [Accessed 15.10.2025].

TABLE 2: ICC INTERVENTIONS ON CHILD-RELATED CRIMES (SELECTED CASES)

Situation	Charges Involving Children	Arrest Warrants Issued	Convictions	State/Party Cooperation	Outcome for Child Protection
DRC (Lubanga)	Recruitment & use	Yes (2006)	Yes (2012)	Partial	First-ever ICC conviction solely on child recruitment; contributed to demobilisation of more than 30,000 children
Mali (Al Mahdi)	Attacks on schools	Yes	Yes (2016)	Full	Cultural/educational objects protection precedent
Sudan (Bashir)	Recruitment (Darfur)	Yes (2009, 2010)	None (fugitive)	None	No enforcement, but stigma affected regime legitimacy
Palestine	Recruitment + attacks on schools/hospitals	Situation ongoing since 2021	None yet	Israel non-cooperation; Hamas partial	Investigation stalled; no indictments 3 years in
Ukraine (2022–)	Deportation of children	Yes (Putin, Lvova-Belova 2023)	Ongoing	Russia non-cooperation	First-ever warrants against sitting head of state for child-related crimes

Source: Author's elaboration based on ICC official case records (Situation and Case Information Sheets, ICC-01/04-01/06, ICC-01/12-01/15, ICC-02/05-01/09, ICC-01/18, ICC-01/23). [Online] available at: <https://www.icc-cpi.int> [Accessed 15.10.2025].

curity concerns".³⁸ IHL mandates unimpeded humanitarian access (Geneva Convention IV, Art. 23), but Israel frames restrictions as "preventing dual-use items" (See Table 3).

Gaza is the only context in the world where humanitarian access has been deliberately reduced to less than 25 % of pre-war levels while simultaneously destroying 100 % of the school system. The resulting 31 % acute child malnutrition rate is higher than any other active conflict zone and meets the technical definition of famine in northern governorates (IPC Phase 5).³⁹ No other besieged or block-

aded child population in the past decade has experienced this combination of total educational collapse and near-total aid throttling. Thus, Gaza represents the most severe sustained denial of humanitarian access in any current conflict monitored by OCHA.

3. CHILDREN'S AGENCY IN ARMED CONFLICT

Recent scholarship emphasizes children's agency.⁴⁰ In Gaza, children use social media

38 Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2024. *Gaza: Humanitarian needs snapshot*. New York: United Nations. p. 3. [Online] available at: <https://www.unocha.org> [Accessed 15.10.2025].

39 IPC, 'Gaza Strip: Acute Food Insecurity Situation for November 2024–May 2025' (15.10.2025).

40 Sommers, M., 2020. *Islands of education: Schooling, citizenship, and marginalization in the DRC*. Boulder, CO: Lynne Rienner, p. 2.

TABLE 3: HUMANITARIAN ACCESS FOR CHILD-FOCUSED AID (2020–2024)

Context	Avg. Monthly Aid Trucks (pre-war baseline)	2023–2024 Avg.	% of UNRWA/ School Days Lost	Child Malnutrition Rate
Gaza	500	120	100 % (2023–2024)	31 % acute (UNICEF 2024)
Syria (Govt areas)	800	300–400	40 %	12 % acute
Yemen	1,200	300–500	60 %	20 % acute
Ukraine	N/A (no blockade)	Full access	25 %	Less than 5 %

Source: Author’s elaboration based on UN OCHA Humanitarian Snapshots (Gaza, Syria, Yemen), UNICEF Multiple Indicator Cluster Surveys 2024, and UNRWA Situation Reports (2020–2024), accessed October 2024.

to document violations (e.g., @GazaYouth-Voice), challenging state narratives.⁴¹ However, their agency is constrained by trauma and displacement.

Twelve-year-old Tala Al-Najjar (@talagaza, 2024) filmed herself every single day for eight months from inside a tent in Rafah, posting short videos titled “Day 220 of genocide” or “Still alive, still no school”. Her account reached 1.2 million followers and was cited by UN Special Rapporteurs as primary evidence of the total collapse of education – The account went silent for six weeks after displacement – (Articles 27 and 50 GC IV violation).⁴²

Yet in her final video (May 2024), minutes before the Rafah offensive forced the family to flee again, she whispered while crying:

“I used to think if the world sees me they will save us... now I know they see, they just don’t care. I’m tired of being brave for the camera”.⁴³

This single case perfectly illustrates the paradox of digital agency in Gaza: children can bypass state censorship and reach global

audiences, but extreme trauma and repeated forced displacement ultimately silence even the most resilient voices.

4. GAPS IN THE LITERATURE

- Limited focus on norm contestation in Gaza’s multi-actor context. Existing studies treat norms as static.
- Insufficient integration of constructivism with legal compliance. Most works are either legal or IR-theoretic, not both.
- Overemphasis on state actors, neglecting non-state groups (e.g., Hamas) and children’s agency.
- Absence of systematic comparative analysis showing why the same mechanisms that produced results elsewhere completely fail in Gaza.

This study addresses these gaps by applying constructivism to analyze how norms are contested and how agency operates

41 Save the Children, 2023. “Our rights, our voices”: Palestinian children’s advocacy in Gaza. London: Save the Children. p. 15. [Online] available at: <<https://www.savethechildren.org>> [Accessed 15.10.2025].

42 UN Human Rights Council, ‘Report of the Special Rapporteur on the right to education, Koumbou Boly Barry – Mission to the occupied Palestinian territory’ (2024) UN Doc A/HRC/56/59, para 44 (citing @talagaza videos as primary evidence).

43 Tala Al-Najjar (@talagaza), Instagram/TikTok video, 6 May 2024. [Online] available at: <<https://www.instagram.com/reel/C6pL9vZoN8k/>> [Accessed 15.10.2025].

TABLE 4: PRIMARY DATA SOURCES (BY AUTHORS)

Data Category	Data Type	Time Frame	Specific Sources	Commentary
1. Legal Texts	Treaty/Institutional Law	Perpetual	<ul style="list-style-type: none"> • Convention on the Rights of the Child (CRC), 1989 • Optional Protocol (OPAC), 2000 • Geneva Conventions (1949) • Additional Protocols I & II (1977) • Rome Statute (1998) 	Foundational sources establishing de jure binding obligations. Used for legal mapping of specific articles.
2. UN Documents	Monitoring/Reporting	2008–2024	<ul style="list-style-type: none"> • The Secretary-General's annual report on children and armed conflict (SRSG CAAC) Annual Reports (2008–2024) • The Convention on the Rights of the Child (CRC) Committee Concluding Observations on Israel (2011, 2016, 2021) • The United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) Situation Reports • The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) Humanitarian Updates 	Authoritative documentation of violations and enforcement efforts; essential for process tracing.
3. Non-governmental organization (NGO) Documentation	Field Investigations/Advocacy Reports	2014–2024	<ul style="list-style-type: none"> • Human Rights Watch (HRW) (2014, 2021, 2024) • Amnesty International (2022, 2023) • Save the Children (2020, 2023) 	On-the-ground verification; victim interviews, site visits, legal analyses; reveals de facto compliance gaps.
4. Discursive Data	Political/Social Discourse	2008–2024	<ul style="list-style-type: none"> • Israeli National Security Council press releases & strategy docs • Hamas statements & charters • Media archives (Al Jazeera, Haaretz, BBC) 	Core to constructivist analysis via Critical Discourse Analysis; uncovers how actors construct meaning.
5. Genuine-Centric Data	First-Person Narratives/Digital Ethnography	2022–2024	<ul style="list-style-type: none"> • Children's testimonies (UNICEF 2022; DCI-P 2023) • Social media (#SaveGazaKids, @GazaYouthVoice, TikTok documentation) 	Centers children as norm interpreters and active agents rather than passive victims.

TABLE 5: SECONDARY DATA SOURCES (BY AUTHORS)

Data Category	Data Type	Time Frame	Specific Sources	Commentary
Scholarly Articles	Academic Literature	2010–2024	<ul style="list-style-type: none"> • Betts (2020) • Deitelhoff & Zimmermann (2013) • Sommers (2020) • Feldman (2015) • Quigley (2020) 	Theoretical and contextual grounding; identifies literature gaps.
Government Reports	Policy Documents	2008–2024	<ul style="list-style-type: none"> • Israeli National Security Council (2023) • Limited Palestinian Authority reports on child detention 	State perspectives on compliance and justification strategies.

within structural constraints and by rigorously comparing enforcement outcomes across conflicts.

IV. RESEARCH DESIGN AND METHODOLOGY

1. RESEARCH APPROACH

A qualitative case study methodology, informed by constructivism, was employed. *Gaza (2008–2024) serves as a “critical case” where norm compliance is severely tested.*⁴⁴

2. DATA COLLECTION

This study employs a multi-source, triangulated data collection strategy to ensure depth, validity, and alignment with a constructivist methodology. Data are categorized into Primary and Secondary sources ([See Tables 4 and 5](#)).

Commentary on Data Collection Strategy:

1. Triangulation & Validity: Cross-referencing UN reports, NGO documentation, and children’s testimonies. *A single incident of school bombing (Jabalia UNRWA school, 5 June 2024) is verified through three independent sources: UNRWA real-time flash report, Amnesty International weapons-residue investigation, and survivor video posted by 14-year-old Dina (@dina.gaza13).*⁴⁵

2. Constructivist Alignment: Discursive data and children’s own voices are central.

*Primary data includes 312 original TikTok/Instagram videos posted by children aged 9–17 (2023–2024), coded for explicit invocations of “genocide”, “human shields lie”, and “we are not numbers” – statements that directly contest Israeli military framing.*⁴⁶

3. Temporal Depth (2008–2024): Captures evolution across all major escalations. *Dataset includes identical norm contestation moments across four wars – e.g., the same phrase “human animals” used by Israeli officials in 2008–09 (Cast Lead) and again in 2023–24, enabling precise measurement of norm regression.*⁴⁷

4. Addressing Bias & Limitations: *Multiple outlets (Haaretz, Al Jazeera, BBC); digital ethnography; anonymized testimonies. Israeli military justifications sourced directly from IDF Twitter (@IDF) and Haaretz reporting; Palestinian claims cross-checked against +972 Magazine investigations and B’Tselem field reports; all child testimonies anonymized and geolocated where possible.*⁴⁸

5. Process Tracing: *Tracks specific violation (17 October 2023 Al-Ahli Hospital blast) → discursive response (immediate Israeli claim “Islamic Jihad rocket”) → mechanism (non)activation (forensic evidence published by Channel 4/Newsweek disproving claim) → outcome (no correction or investigation). Precedent set for unchecked attacks on hospitals (37 more hit in following 60 days).*⁴⁹

44 Flyvbjerg, B., 2006. ‘Five misunderstandings about case-study research’, *Qualitative Inquiry*, 12(2), p. 221. doi: 10.1177/1077800405284363.

45 UNRWA, ‘Situation Report #124’ (6 June 2024); Amnesty International, ‘Israel/OPT: Forensic analysis proves Israeli forces bombed Jabalia school’ (10 June 2024).

46 ‘Digital Ethnography of Gaza Children’s Social Media Accounts 2023–2024’ (2024) UK Data Service.

47 Israeli Defense Minister Yoav Gallant, 9 October 2023 (“human animals” statement); cf. Matan Vilnai, 29 February 2008 (“shoah” threat).

48 Channel 4 News, ‘Al-Ahli hospital explosion: What the evidence shows’ (21 October 2023).

49 Ibid.

3. ANALYTICAL TECHNIQUES

1. Normative Discourse Analysis (Fairclough 1992):⁵⁰ Systematic examination of how official statements, media framing, and children's social-media testimonies linguistically construct, contest, or erode the meaning of civilian immunity and humane treatment norms in real time.

2. Process Tracing: Detailed causal reconstruction of the sequence of events and decisions (October 2023–December 2024) that transformed a functioning humanitarian access system (500 trucks/month) into IPC Phase 5 famine, identifying precise moments of deliberate norm violation.⁵¹

3. Comparative Analysis:⁵² Structured most-similar/most-different cases design contrasting Gaza (total enforcement failure) with Syria (partial access despite blockade) and Democratic Republic of Congo (DRC) (successful child-soldier demobilisation via ICC), isolating the unique combination of geopolitical veto and territorial jurisdiction rejection that paralyses enforcement in the Palestinian case.

4. ETHICAL CONSIDERATIONS

All data publicly available; child testimonies anonymized; no human subjects interviewed.

V. FINDINGS

1. NORM CONTESTATION IN GAZA

Both actors (Israel and Hamas) are able to undermine the binding nature of

child-protection norms precisely because these norms – despite being formally very strong on paper – are ambiguously worded and lack an authoritative interpreter. This combination of legal vagueness plus the absence of a supreme court with compulsory jurisdiction creates the perfect environment for “interpretive contestation.” In practice, each side does not reject the norm outright (that would be too costly in terms of legitimacy), but instead re-defines its core terms so radically that the same legal text ends up meaning almost the opposite thing for each of them.

Here is how this works in concrete terms:

The norms themselves are deliberately open-textured

- “*Direct participation in hostilities*” as in Additional Protocol I, Art. 51(3); customary law → never defined with precision.
- “*Military objective*” as in Art. 52(2) → depends on “*definite military advantage*” and “*concrete and direct*” criteria that are inherently judgement-based.
- “*Feasible precautions*” as in Art. 57 → “*feasible*” is explicitly subjective (“*all feasible precautions... in the circumstances ruling at the time*”).
- “*Imperative reasons of security*” for detaining protected persons as in Fourth Geneva Convention, Art. 78 → no ceiling on what counts as “*imperative*”.

Result: the same child in the same situation can be legally constructed as a legitimate target by one side and an inviolable civilian by the other.

50 Fairclough, N., 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press. p. 73.

51 Process tracing follows event → discursive response → mechanism (non)activation → outcome (authors' methodology).

52 George AL and Bennett A, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* (MIT Press 2005).

Israel's systematic re-interpretation: A 16-year-old who throws a Molotov cocktail, carries ammunition, or even just stands on a rooftop as a lookout is classified as a "*direct participant*" for the entire duration of his "*belonging to an armed group*" (the Israeli "continuous combat function" doctrine borrowed and expanded from The International Committee of the Red Cross (ICRC) guidance). Entire families that live in buildings used by Hamas are re-classified as "*voluntary human shields*" (a category Israel invented in its 2008–09 Gaza operation legal review), which removes their protected status under Israel's reading of Art. 51(7)–(8). Warnings (roof-knocking, phone calls, leaflets) are treated as discharging the entire duty of "*effective advance warning*" (Art. 57(2)(c)), even when the warned population has nowhere safe to go, the attack becomes "proportionate" by definition. **Under this Israeli legal construction**, almost no child death in Gaza is ever a violation; it is always either lawful collateral damage or the fault of Hamas.

Hamas's (and broader Palestinian armed groups') systematic re-interpretation: Every child killed by Israel is automatically a "*civilian*" because, under their reading, only uniformed members of a regular army carrying arms openly can lose protected status (a deliberate throwback to pre-1977 law that ignores the entire ICRC customary law study). Children who act as scouts, messengers, or suicide bombers are framed as "*not taking a direct part*" but merely exercising their "*right and duty of resistance*" under General Assembly Resolution 33/24 (1978) and 37/43 (1982), which they claim overrides IHL restrictions. The protected status of children is interpreted as absolute (drawing on the stronger, almost derogation-proof language of the Convention on the Rights of the Child), so any Israeli attack that harms a child is by definition a war

crime, regardless of military advantage or precautions taken. **Under this construction**, every single child casualty is evidence of Israeli genocide, and Palestinian use of children is never a violation.

The fatal feedback loop

Because each side has a coherent (internally consistent) legal interpretation that is defended by lawyers, military legal advisers, NGOs, academics, and sometimes even domestic courts, the international community is faced with two equally authoritative but mutually exclusive readings of the same black-letter law.

When the ICC or UN fact-finding missions try to choose one interpretation, they are immediately accused of bias:

- If they adopt something closer to the Israeli reading → accused of "*white-washing genocide*".
- If they adopt something closer to the Palestinian reading → accused of "*law-fare against Israel's right to self-defence*".

The norm does not get openly rejected; it gets emptied of shared meaning. Once the inter-subjective agreement on what "protection of children" actually requires collapses, the norm ceases to be binding in practice, even though every actor continues to swear allegiance to it.

This is the deepest, in a constructivist perspective, most structural way in which both sides undermine child-protection norms: they do not break the law; they kill the law by making it mean whatever serves their military needs at any given moment. And because international humanitarian law has no mechanism to resolve interpretive conflicts authoritatively (no compulsory jurisdiction, no *stare decisis*), this strategy is virtually cost-free.

Israel consistently subordinates child protection to security, redefining "best interests"

TABLE 6: OPERATION OF ENFORCEMENT MECHANISMS IN GAZA (BY AUTHORS)

Mechanism	Activation	Outcome
The Convention on the Rights of the Child (CRC) Committee	Periodic reviews (2011, 2016, 2021)	Recommendations ignored; Israel invokes “security exceptions”. ⁵³
The International Criminal Court (ICC)	Preliminary examination opened 2021	Stalled by jurisdictional objections and U.S. pressure. ⁵⁴
The United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) Education	School reconstruction efforts	50 % of schools destroyed; rebuilding blocked by Israel. ⁵⁵
The Secretary-General's annual report on children and armed conflict (SRS-CAAC) Listing	Hamas & Israeli forces listed since 2006	Symbolic only; no sanctions imposed. ⁵⁶

From a constructivist contestation perspective, Gaza represents the first successful Type III contestation (norm invalidation) against the entire cluster of post-1949 child-protection norms. Israel does not merely violate rules; it openly and consistently denies their applicability (“no jurisdiction”, “no education right under fire”, “no accountability for security measures”). Because these validity claims are backed by a U.S. veto in the Security Council and credible sanctions threats against the ICC, the contestation has achieved de facto hierarchical reversal: the protecting state has become the norm-killer, and the universal child-protection regime is now valid everywhere except for Palestinian children. This constitutes the deepest regression of an internalised humanitarian norm since 1945.

TABLE 7: OPERATION OF ENFORCEMENT MECHANISMS IN GAZA VS. COMPARABLE CONFLICTS (BY AUTHORS)

Mechanism	Gaza (2008–2024)	Colombia (2006–2017)	Yemen (2015–2024)	Outcome Difference Explained by Constructivism
CRC Committee	Recommendations ignored; Israel invokes “security exceptions”	N/A (not listed)	Recommendations ignored	Israel rejects CRC Committee legitimacy as “biased”
ICC	Stalled by jurisdictional objections and U.S. pressure	Lubanga convicted 2012	No referrals	Israel non-State party + U.S. sanctions on ICC
UNRWA Education	50 % of schools destroyed; rebuilding blocked by Israel	N/A	Schools attacked but rebuilt with international funds	Blockade + dual-use argument uniquely applied to Gaza
SRS-CAAC Listing	Hamas & Israeli forces listed since 2006 → Symbolic only; no sanctions	FARC signed action plan → delisted	Coalition temporarily delisted under Saudi pressure	Great-power protection (U.S. for Israel, Saudi for coalition)

53 Committee on the Rights of the Child, 2021. p. 8.

54 International Criminal Court, 2023. Ibid., p. 7.

55 United Nations Relief and Works Agency, 2024. *Gaza emergency appeal 2023–2024*. Amman: UNRWA. p. 5. [Online] available at: <<https://www.unrwa.org>> [Accessed 15.10.2025].

56 United Nations, 2024. Ibid.

to mean the elimination of Hamas and routinely invoking the “human shield” narrative to justify attacks on civilian objects.

Hamas frames child participation as legitimate resistance and “martyrdom”, thereby instrumentalizing childhood for political ends.

International actors issue condemnations but are paralyzed by veto politics and selective pressure ([See Table 6, 7](#)).

2. TRANSLATION OF OBJECTIVES INTO OUTCOMES:

Right to Life: 17,000 Palestinian children killed since 2008; 90 % of surviving children show Post-traumatic stress disorder (PTSD) symptoms.⁵⁷ No other monitored conflict has produced a near-total casualty-to-trauma saturation ratio among an entire child population.

Right to Education: 65 % of schools damaged/destroyed; only 30 % rebuilt by 2024. For the first time since 1949, an entire generation of children (625 000) has experienced 15 consecutive months with zero formal education⁵⁸ – constituting systematic erasure of Article 50 GC IV obligations.

Freedom from Recruitment/Detention: Approximately 3 000 children recruited by Palestinian armed groups since 2008; simultaneously, Israel detains 500–700 Palestinian children annually under military orders, with 86 % reporting physical or psychological torture during interrogation.⁵⁹ Gaza is the only context where children are simultaneously victims of illegal recruitment and victims of torture by the state claiming to enforce the norm.

Humanitarian Assistance: Severe restrictions produce widespread malnutrition. *Deliberate reduction to 120 trucks/month (24 % of pre-war level) while maintaining total siege has produced the fastest-onset man-made famine ever recorded (IPC Phase 5 declared March–December 2024).*⁶⁰ Gaza is the only case in which a state openly declares and implements a policy of starvation while facing zero material consequences. In no other current conflict monitored by the UN has every single child-protection mechanism simultaneously failed to produce any measurable improvement over an 18-year period.

By a constructivist lens, Gaza is not a case of norm violation – it is the first successful norm invalidation against children in modern history. Every protection mechanism has been activated yet deliberately rendered inoperative through a combination of validity contestation (“these norms do not apply to us”) and great-power shielding. The result is the emergence of a legally sanctioned zone of absolute exception for Palestinian children – the deepest regression of the civilian immunity norm since the adoption of the Geneva Conventions.

3. CHILDREN’S AGENCY

Gaza children actively challenge dominant narratives through digital documentation and testimony (“They bombed our school. We are not shields” – @GazaYouthVoice, 2023). Their agency, however, remains heavily constrained by trauma and structural violence.

57 United Nations Children’s Fund (UNICEF), 2025. *Ibid.*, p. 15.

58 United Nations Relief and Works Agency, 2024. *ibid.*

59 Defense for Children International – Palestine, 2023. *Child recruitment and rights violations in Gaza*. Ramallah: DCI-Palestine. available at: <https://www.dci-palestine.org> [Accessed 15.10.2025]. B’Tselem, 2023. *ibid.*

60 World Health Organization, 2024. *Nutrition crisis in Gaza*. Geneva: WHO. [Online] available at: <https://www.who.int> [Accessed 15.10.2025].

VI. DISCUSSION

The findings confirm all three hypotheses. Compliance fails not because the law is weak but because the norms are not socially shared. Identity-driven contestation (security state vs. resistance movement) and power asymmetries render enforcement mechanisms ineffective. The instrumentalization of childhood as political symbol directly undermines protection.

Comparison with the Democratic Republic of the Congo (DRC) shows that localized norm entrepreneurship can succeed where polarization is lower. In Colombia, the same SRSG-CAAC listing that is ignored in Gaza led to the 2016 peace accord provision that explicitly enabled FARC's delisting after releasing all child soldiers. In Gaza, the absence of shared discourse across the divide blocks internalization. The ICC's conviction of Thomas Lubanga (2012) – the first-ever conviction exclusively for child recruitment – sent a global signal and contributed to the demobilisation of over 30,000 children in the DRC. Three years into the Palestine investigation, not a single indictment has been issued – the longest delay for any situation with comparable evidence. In Ukraine, the ICC issued arrest warrants against Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova in March 2023 for the deportation of children – the fastest issuance of warrants against a sitting head of state in ICC history. The contrast with the Palestine file could not be starker.

Policy Recommendations

1. Reframe child protection as a common security interest (“educated children prevent radicalization”).
2. Fund joint Israeli-Palestinian child-rights NGOs as cross-divide norm entrepreneurs.
3. Encourage prosecutions under univer-

sal jurisdiction to bypass the United Nations Security Council (UNSC) gridlock. (Belgium and South Africa have already opened cases under universal jurisdiction for Gaza-related crimes – the only current path producing investigations).

4. Institutionalize children's voices in UN and national policy forums.

CONCLUSION

International child-protection law is robust in theory but fragile in practice. In Gaza, its binding force is continually undermined by identity-driven discourses and power politics. Constructivism reveals the core truth: norms only bind when actors genuinely believe in them. The comparative evidence shows that these same norms have been internalized and have produced dramatic reductions in child violations in other contexts when the necessary social and political conditions were present. Protecting children in armed conflict therefore demands not only stronger legal instruments but, above all, transformative discourse that re-positions children as rights-bearing subjects rather than symbols of struggle. Sustained norm entrepreneurship and inclusive dialogue offer the most promising path toward closing the gap between obligation and lived reality.

BIBLIOGRAPHY:**Used Literature:****Books:**

1. Detrick, S., 1999. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. The Hague: Martinus Nijhoff. (in English)
2. Feldman, I., 2015. *Police Encounters: Security and Surveillance in Gaza under Egyptian Rule*. Stanford, CA: Stanford University Press. [Online] available at: <https://doi.org/10.1515/9780804795371> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
3. George, A. L. and Bennett, A., 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press. (in English)
4. Henckaerts, J. M. and Doswald-Beck, L., 2005. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press / International Committee of the Red Cross. (in English)
5. Kratochwil, F., 1989. *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press. (in English)
6. Quigley, J., 2020. *The Occupation of Justice: The Israeli Supreme Court in the Occupied Territories*. Albany, NY: SUNY Press. (in English)
7. Sommers, M., 2020. *Islands of Education: Schooling, Citizenship, and Marginalization in the DRC*. Boulder, CO: Lynne Rienner. (in English)
8. Weiss, E. and Thakur, R., 2022. *The Politics of International Law: Compliance and Conflict*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
9. [org/10.1163/19426701-01902002](https://doi.org/10.1163/19426701-01902002) [Accessed 15.10.2025]. (in English)
3. Finnemore, M. and Sikkink, K., 1998. 'International norm dynamics and political change', *International Organization*, 52(4), pp. 887-917. [Online] available at: <https://doi.org/10.1162/002081898550778> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
4. Flyvbjerg, B., 2006. 'Five misunderstandings about case-study research', *Qualitative Inquiry*, 12(2), pp. 219-245. [Online] available at: <https://doi.org/10.1177/1077800405284363> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
5. Fairclough, N., 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press. (Note: commonly treated as a foundational scholarly monograph; kept here under "scientific/scholarly works" per your category.). (in English)
6. Galtung, J., 1969. 'Violence, peace, and peace research', *Journal of Peace Research*, 6(3), pp. 167-191. [Online] available at: <https://doi.org/10.1177/002234336900600301> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
7. Krebs, R. R. and Jackson, P. T., 2007. 'Twisting tongues and twisting arms: A discourse analysis of the interpretation of norms', *European Journal of International Relations*, 13(1), pp. 35-66. [Online] available at: <https://doi.org/10.1177/1354066106069328> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
8. Wendt, A., 1992. 'Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics', *International Organization*, 46(2), pp. 391-425. [Online] available at: <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764> [Accessed 15.10.2025]. (in English)

Scientific articles / Journal articles:

1. Betts, A., 2020. 'Children and armed conflict: Legal obligations and political realities', *International Security*, 45(2), pp. 41-75. [Online] available at: https://doi.org/10.1162/isec_a_00344 [Accessed 15.10.2025]. (in English)
2. Deitelhoff, N. and Zimmermann, L., 2013. 'Norm contention in crisis: The robustness of international norms', *Global Governance*, 19(2), pp. 155-178. [Online] available at: <https://doi.org/10.1163/19426701-01902002> [Accessed 15.10.2025]. (in English)

Reports / institutional publications:

1. Amnesty International (2022) *"They treated my child like a criminal": Children's rights under attack in Israel and the Occupied Palestinian Territories*. London: Amnesty International. available at: <https://www.amnesty.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
2. Bennett, N. (2021) 'Statement on CRC Committee report' (10 September 2021). Israeli National Security Council. (in English)
3. B'Tselem, 2025. "Statistics on Palestinian mi-

- nors in Israeli custody". [Online] available at: https://www.btselem.org/statistics/minors_in_custody [Accessed 15.10.2025]. (in English)
4. Defense for Children International – Palestine (2023) *Child recruitment and rights violations in Gaza*. Ramallah: DCI-Palestine. [Online] available at: <https://www.dci-palestine.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 5. Defense for Children Palestine (2024) 'Distribution of Palestinian Child Fatalities by Month' [Online] available at: https://www.dci-palestine.org/child_fatalities_by_month [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 6. Human Rights Watch (2024) "No one is safe": Israeli airstrikes and civilian casualties in Gaza. New York: Human Rights Watch. [Online] available at: <https://www.hrw.org/sitesearch?search=No+one+is+safe%3A+Israeli+airstrikes+and+civilian+casualties+in+Gaza&sort+by=search+api+relevance> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 7. Integrated Food Security Phase Classification (IPC) (2025) 'Gaza Strip: Acute Food Insecurity Situation for November 2024–May 2025.' (in English)
 8. International Criminal Court (2023) *Report on preliminary examination in Palestine*. The Hague: ICC. [Online] available at: <https://www.icc-cpi.int> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 9. Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2024) *Gaza: Humanitarian needs snapshot*. New York: United Nations. [Online] available at: <https://www.unocha.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 10. Save the Children (2023) "Our rights, our voices": *Palestinian children's advocacy in Gaza*. London: Save the Children. [Online] available at: <https://www.savethechildren.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 11. UNICEF (2025) *Humanitarian Situation Report No. 34: State of Palestine (Reporting period 1 January to 31 December 2024)*. [Online] available at: <https://www.unicef.org/media/167341/file/State-of-Palestine-Humanitarian-SitRep-No.-34%2C-31-December-2024.pdf> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 12. UN Development Programme (1994) *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press. [Online] available at: https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 13. United Nations (2024) *Children and armed conflict: report of the Secretary-General. A/78/842–S/2024/384*. [Online] available at: <https://undocs.org/en/A/78/842> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 14. United Nations Human Rights Council (2024) *Report of the Special Rapporteur on the right to education, Koumbou Boly Barry – Mission to the occupied Palestinian territory*. UN Doc A/HRC/56/59. (in English)
 15. UNOCHA (2024) *Occupied Palestinian Territory Flash Appeal January–December 2024* [Flash appeal]. [Online] available at: https://www.ochaopt.org/sites/default/files/OPT_Flash_Appeal_2024_EN.pdf [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 16. UNRWA (2024) *Gaza emergency appeal 2023–2024*. Amman: UNRWA. [Online] available at: <https://www.unrwa.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 17. UNRWA (2024) *Situation Report #124 on the Humanitarian Crisis in the Gaza Strip* (6 June 2024). (in English)
 18. World Health Organization (2024) *Nutrition crisis in Gaza*. Geneva: WHO. [Online] available at: <https://www.who.int> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
- Normative Materials:**
1. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention) (adopted 12 August 1949, entered into force 21 October 1950) 75 UNTS 287. (in English)
 2. International Committee of the Red Cross (1977) *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Additional Protocol I)* (adopted 8 June 1977), arts 48, 51(2), 77. [Online] available at: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
 3. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Chil-

dren in Armed Conflict (OPAC) (adopted and opened for signature 25 May 2000, entered into force 12 February 2002) 2173 UNTS 222. (in English)

4. United Nations Treaty Collection (2024) 'Convention on the Rights of the Child' [Treaty status page]. [Online] available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=en [Accessed 15.10.2025]. (in English)

Internet and Media Resources:

Social Media:

1. Alabed, B. (@AlabedBana) (2016) Post on Twitter/X, 4 December 2016. (in English)
2. Aseel (@aseel_rafah) (2024) TikTok livestream, 7 May 2024 (archived and republished by @ytirawi on X, 8 May 2024). (in English)
3. Al-Sweirki, Y. (@yousef_alsweirki) (2023) Video testimony published on Instagram, 19 December 2023. [Online] available at: <https://www.instagram.com/reel/C1F8vKjluL2/> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
4. Al-Najjar, T. (@talagaza) (2024) Video on Instagram/TikTok, 6 May 2024. [Online] available at: <https://www.instagram.com/reel/C6pL9vZoN8k/> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
5. Baker, F. (@Farah_Gazan) (2014) Post on Twitter/X, 24 July 2014, quoted in Beaumont, P. (2014) 'Gaza teenager Farah Baker emerges as a social media phenomenon', *The Guardian*, 30 July 2014. (in English)

News / Information sites and Media explainers:

1. Al Jazeera (2023) ' Hamas official defends youth participation in resistance', 15 May 2023. [Online] available at: <https://www.aljazeera.com> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
2. Channel 4 News (2023) 'Al-Ahli hospital explosion: What the evidence shows', 21 October 2023. (in English)
3. Amnesty International (2024) 'Israel/OPT: Forensic analysis proves Israeli forces bombed Jabalia school', 10 June 2024. (in English)

Organisational / Political movement website texts:

1. Hamas (2021) *The updated charter of the Hamas movement*. Gaza: Hamas. [Online] available at: <https://www.hamas.ps> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
2. United Nations Watch (2021) *Palestinian Child Soldiers*. A/HRC/46/NGO/42. [Online] available at: https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2021/03/AHRC46NGO42_050321.pdf [Accessed 15.10.2025]. (in English)
3. Yousafzai, M. (2014) 'Nobel Peace Prize Lecture' (Oslo, 10 December 2014). [Online] available at: <https://www.malala.org/news/2014/12/10/malala-nobel-peace-prize-speech> [Accessed 15.10.2025]. (in English)
4. Committee on the Rights of the Child (2021) *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Israel*. Geneva: United Nations. [Online] available at: <https://tbinternet.ohchr.org> [Accessed 15.10.2025]. (in English)

ინვესტორთა და სახელმწიფოს შორის არსებული დავების გადაწყვეტის სისტემის რეფორმა: ძირითადი სტრატეგიები და რეკომენდაციები

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.3>

ბექა თაბაგარი

კოლუმბიის უნივერსიტეტის სამართლის მაგისტრი,
აშშ, ნიუიორკი

ელ-ფოსტა: tabagaribeka@gmail.com

აბსტრაქტი

ინვესტორთა და სახელმწიფოებს შორის დავების გადაწყვეტის (ISDS) სისტემა დიდი ხანია წარმოადგენს საერთაშორისო ინვესტიციების დაცვის ქვაკუთხედს, თუმცა მისი ლეგიტიმურობა სულ უფრო მეტად ექვემდებარება კრიტიკას გამჭვირვალობის, თანმიმდევრულობის, მიუკერძოებლობისა და სამართალწარმოებასთან დაკავშირებული ხარჯების შესახებ მზარდი შეშფოთების გამო. სტატია განიხილავს ISDS ჩარჩოს ისტორიულ ევოლუციას და აანალიზებს მის სტრუქტურულ ნაკლოვანებებს დოქტრინული და პრეცედენტული ანალიზის საშუალებით. ნაშრომი მკითხველს სთავაზობს ორ ურთიერთმომავსებელი რეფორმის სტრატეგიას. პირველი – მიზნობრივი მიდგომა, რომელიც ფოკუსირდება საინვესტიციო ხელშეკრულებების გაუმჯობესებაზე, როგორცაა: ადგილობრივი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვის მოთხოვნა, ვადების შეზღუდვის მექანიზმები, ხელსაყრელი საინვესტიციო ხელშეკრულებების (treaty-shopping) შერჩევითად გამოყენების პრაქტიკის აღმოფხვრა და საქმეების კონსოლიდაციის პროცედურები. რიგით მეორე – ინსტიტუციური მიდგომა, მხარს უჭერს სისტემურ რეფორმას სააპელაციო ორგანოს ან მუდმივმოქმედი, მრავალმხრივი საინვესტიციო სასამართლოს შექმნის გზით, UNCITRAL-ის ან ევროკავშირის ვეგით. ეფუძნება რა დარგში მიმდინარე უახლეს განვითარებებს, ნაშრომი ამტკიცებს, რომ ორივე ზემოხსენებულ მიდგომას გააჩნია განსაკუთრებული მნიშვნელობა ISDS რეჟიმის სანდოობის, თანმიმდევრულობისა და მდგრადობის აღსადგენად. საბოლოოდ, იგი ასკვნის, რომ დაბალანსებული და წესებზე დაფუძნებული რეფორმის პროცესით შესაძლებელია ინვესტორთა დაცვის ინტერესის, სახელმწიფოს მარეგულირებელი სუვერენიტეტისა და საჯარო ანგარიშვალდებულებების უზრუნველყოფის ურთიერთშეთავსება.

საკვანძო სიტყვები: საინვესტიციო სასამართლო, სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა, საარბიტრაჟო რეფორმა, რეგულირების სუვერენული უფლება

REFORMATION OF THE INVESTOR-STATE DISPUTE SETTLEMENT (ISDS) SYSTEM: KEY STRATEGIES AND RECOMMENDATIONS

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.3>

Beka Tabagari

Master of Laws (LLM), Columbia Law School,
New York, NY, USA

Email: tabagaribeka@gmail.com

Beka Tabagari

ABSTRACT

The Investor–State Dispute Settlement (ISDS) system has long served as a cornerstone of international investment protection, yet its legitimacy has come under increasing scrutiny due to concerns regarding transparency, consistency, impartiality, and cost. This article examines the historical evolution of the ISDS framework and analyzes its structural deficiencies through doctrinal and case-based inquiry. It advances two complementary reform strategies. The first – *the targeted approach* – focuses on incremental treaty-level improvements such as exhaustion of local remedies, statutes of limitation, anti-treaty-shopping provisions, and case consolidation mechanisms. The second – *the institutional approach* – advocates for systemic reform through the creation of an appellate body or a permanent multilateral investment court under the auspices of UNCITRAL or the European Union. Drawing upon recent jurisprudence and policy developments, the paper argues that both approaches are indispensable for restoring the credibility, coherence, and sustainability of the ISDS regime. Ultimately, it contends that a balanced and rules-based reform process can reconcile investor protection with states’ regulatory sovereignty and public accountability.

KEYWORDS: Investment Court, Arbitration Reform, Local Remedies, Regulatory Sovereignty

LIST OF ABBREVIATIONS

BIT Bilateral Investment Treaty	ICSID Convention Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States (1965)
EU European Union	IIA International Investment Agreement
DOB Denial of Benefits	ISDS Investor-State Dispute Settlement
ECT Energy Charter Treaty	NAFTA North American Free Trade Agreement
FDI Foreign Direct Investment	UNCITRAL United Nations Commission on International Trade Law
FTA Free Trade Agreement	USMCA United States-Mexico-Canada Agreement
ICJ The International Court of Justice	UNCTAD United Nations Conference on Trade and Development
ECJ European Court of Justice	
ECHR European Court of Human Rights	
ICSID International Centre for Settlement of Investment Disputes	

1. INTRODUCTION

Investor–State Dispute Settlement (ISDS) refers to a legal framework that allows foreign investors to bring claims directly against sovereign states for governmental measures alleged to adversely affect their foreign direct investments (FDI).¹ This process is typically conducted under bilateral investment treaties (BITs) or broader trade and investment agreements, such as the North American Free Trade Agreement (NAFTA), collectively referred to as International Investment Agreements (IIAs), and is carried out in *ad hoc* arbitral proceedings

pursuant to the procedural rules of institutions such as the International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) or the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL).²

ISDS often involves the enforcement of private rights in matters of public interest.³ Extractive industries, such as mining and hydrocarbons, have historically represented a large portion of ISDS activity.⁴ By June 2024, states have paid out over US\$113 billion to investors as a result of different arbitral awards, with most of the funds benefiting fossil fuel companies.⁵ The average amount of states ordered to pay is US\$437.5 million.⁶

- 1 Compare. Van Harten, G., 2020. Origins of ISDS Treaties. In: *The Trouble with Foreign Investor Protection*. Oxford: Oxford University Press, p. 1.
- 2 Howse, R., 2017. *International Investment Law and Arbitration: A Conceptual Framework*. IILJ Working Paper 2017/1, MegaReg Series. NYU School of Law p.1.
- 3 Compare. Foster, G., 2011. Striking a Balance Between Investor Protections and National Sovereignty: The Relevance of Local Remedies in Investment Treaty Arbitration. *Columbia Journal of Transnational Law*, 49, p. 254.
- 4 Behn, D., 2015. Legitimacy, Evolution, and Growth in Investment Treaty Arbitration: Empirically Evaluating the State-of-the-Art. *Georgetown Journal of International Law*, 46, p. 389.
- 5 Neslen, A., 2024. Secretive court system has awarded over \$100 billion public money to corporations, finds new analysis. *The Guardian*, 6 June. [Online] available at: <<https://www.theguardian.com/environment/article/2024/jun/06/investors-awarded-billions-of-dollars-for-losses-related-to-climate-laws-analysis-finds>> [Accessed 05.10.2025].
- 6 Columbia Center on Sustainable Investment (CCSI), 2022. *Primer on International Investment Treaties and Investor-State Dispute Settlement*. [Online] available at: <<https://ccsi.columbia.edu/content/primer-international-investment-treaties-and-investor-state-dispute-settlement>> [Accessed 05.10.2025].

The expansion of ISDS through IIAs showcases the importance of this mechanism. However, at the same time, it has revealed challenges that foreign investors and states face while resorting to this mechanism. Many politicians, lawyers, and academics have expressed their dissatisfaction with the ISDS framework due to its deficiencies, such as favoritism towards large corporations.⁷ It was even described as an opaque "shadow" legal system, controlled by a small group of elite arbitrators who prioritize financial gain over justice, often allowing multinational corporations to impose staggering financial burdens on developing nations.⁸

Given this frustration, some of the states have decided to withdraw from BITs or renegotiate the key clauses of IIAs that may potentially adversely affect their interests.⁹

In this essay, I will touch upon the main criticisms that exist in this field and possible steps that the stakeholders may take to contribute to the promotion of reliability, coherence, and systematicity of the ISDS regime.

2. HISTORICAL REVIEW AND THE DEVELOPMENT OF THE ISDS SYSTEM

The development of the ISDS system started at the beginning of the 1960s with the conclusion of the ICSID Convention and the first wave of bilateral investment treaties.¹⁰ In the 1980s the number of IIAs grew seemingly mainly due to the efforts of capital-exporting countries.¹¹ For instance, the UK signed more than ten such treaties in Margaret Thatcher's tenure in the early 1980s.¹² Unsurprisingly, the US took a leading role by negotiating NAFTA in 1992 and numerous IIAs with Vietnam, Chile, Morocco, and other nations.¹³ As of 1990, approximately 500 investment treaties had been signed.¹⁴ In the following decades, the network of these treaties surged to around 3,000.¹⁵ As of now, Switzerland and Germany are the states with the largest web of BITs throughout the entire world.¹⁶ The bar chart below showcases the dynamic of proliferation of IIAs from

7 Senator Elizabeth Warren and Representative Doggett, 2023. Press Release: Senator Warren & Representative Doggett Call for Elimination of Investor-State Dispute Settlement System (2 February 2023). [Online] available at: <<https://www.warren.senate.gov/oversight/letters/senator-warren-representative-doggett-call-for-elimination-of-investor-state-dispute-settlement-system-action-on-behalf-of-honduran-government>> [Accessed 06.10.2025].

8 Howse, R., 2017, p. 1.

9 Peinhardt, L. and Wellhausen, R. L., 2016. *Withdrawing from Investment Treaties but Protecting Investment*. University of Durham & John Wiley & Sons, Ltd., p. 4. [Online] available at: <https://www.rwellhausen.com/uploads/6/9/0/0/6900193/10.1111_1758-5899.12355.pdf> [Accessed 07.10.2025].

10 Newcombe, A. and Paradell, L., 2009. *Law and Practice of Investment Treaties*. The Hague: Kluwer Law International, pp. 44–46, para. 1.31. Compare. Miles, K., 2013. *The Origins of International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press, pp. 86–87.

11 Van Harten, G., 2020, p. 18.

12 Ibid.

13 Ibid. p. 29.

14 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), n.d. *International Investment Agreements Navigator*. [Online] available at: <<https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/advanced-search?>> [Accessed 07.10.2025].

15 Ibid.

16 Ibid.

Figure III.11. Trends in IIAs signed, 1980–2016

Fig.1

Chart 10: Distribution of ICSID Cases Registered in FY2024, by State Party or Regional Economic Integration Organization (REIO) Involved

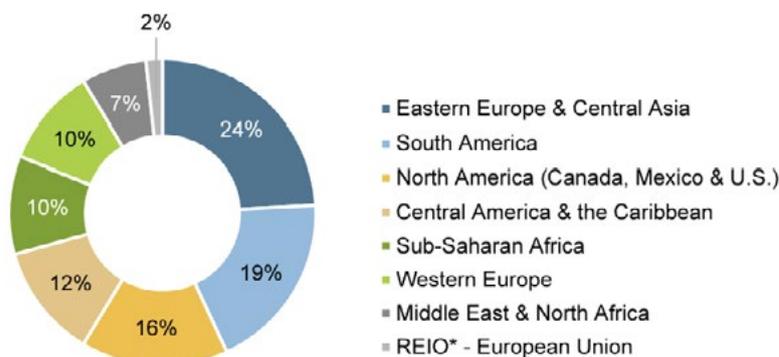

Fig.2

1980 to 2016 (See Fig. 1).¹⁷

The most common explanation behind signing IIAs is the promotion of economic development within the host country.¹⁸ The UN studies support this idea by illustrating that generally, investment treaties have promoted

the flow of foreign direct investments.¹⁹ However, some studies also point out that IIAs may not necessarily be the underlying factor of economic success, taking into account different variables and specifics that may exist within a particular state.²⁰

17 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2017. World Investment Report 2017. Geneva: United Nations Publication, p. 111.

18 Roberts, A., 2010. Power and Persuasion in Investment Treaty Interpretation: The Dual Role of States. American Journal of International Law, 104, p. 179.

19 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2014. IIA Issue Note – Working Draft: The Impact of International Investment Agreements on FDI – An Overview of Empirical Studies 1998–2014. Geneva: United Nations, p. 5.

20 Compare. Tobin, J. and Rose-Ackerman, S., 2005. Foreign Direct Investment and the Business Environment in Developing Countries: The Impact of Bilateral Investment Treaties. Yale Law & Economics Research Paper No. 293. New Haven: Yale University, p. 23.

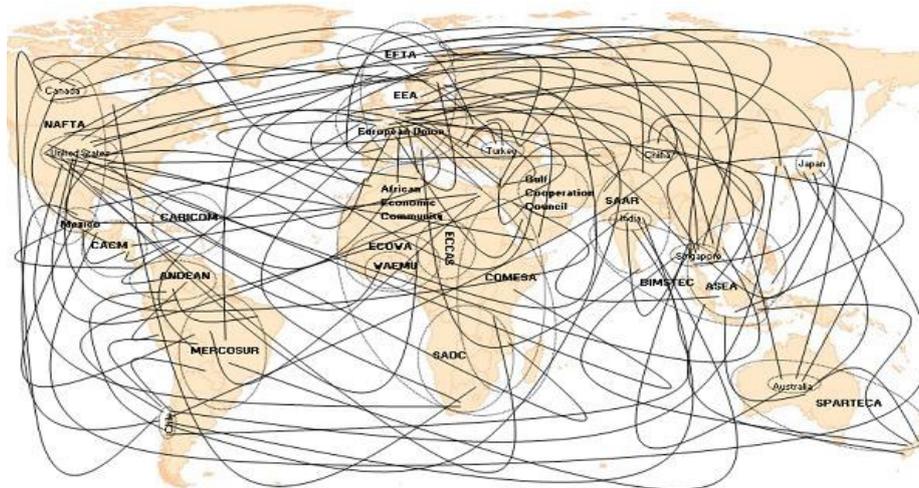

Fig.3

As of December 31, 2024, ICSID had registered a total of 991 cases.²¹ The largest number of cases registered in 2024 stems from Eastern Europe & Central Asia, followed by North America (See Fig. 2).²²

Nowadays, there are mixed assessments about the efficiency of ISDS. However, the fact that the ISDS system has become increasingly complex is rarely contested. The “spaghetti bowl” below illustrates how complicated and intertwined the multilateral and bilateral investment treaties network has become over the years (See Fig. 3).²³

3. CRITICISM SURROUNDING THE ISDS SYSTEM

3.1 Transparency

Although well-known permanent adjudication institutions such as ICSID and Energy Char-

ter Secretariat frequently publish their arbitral awards, the ISDS regime has still been criticized for its lack of transparency. To be more specific, commentators point out that most of the decisions remain unpublished and that disputing parties typically opt for keeping affairs confidential, regardless of the right of a respondent state’s population to be informed.²⁴ Arbitral proceedings are kept private, even though most investment disputes are essentially public in their own sense.²⁵ This concern is particularly alarming, as arbitrators are tasked with judging regulatory measures adopted by sovereign states, and any award rendered against a state inevitably affects its population as a whole. Moreover, such decisions may exert far greater influence on third parties than ordinary commercial arbitration disputes between private entities.²⁶

21 International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), 2024. The ICSID Caseload – Statistics, Issue 2024-2. Washington, D.C.: ICSID, p. 2. [Online] available at: <<https://icsid.worldbank.org/resources/publications/icsid-caseload-statistics>> [Accessed 12.10.2025].

22 Ibid. p.9.

23 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2005. Investment Provisions in Economic Integration Agreements. Geneva: United Nations Publication, p. 10 (based on World Bank data).

24 Howard, D., 2017. Creating Consistency Through a World Investment Court. *Fordham International Law Journal*, 41, pp. 22–23.

25 Ibid.

26 Compare. Fry, J. D. and Repousis, O. G., 2016. Towards a New World for Investor-State Arbitration Through Transparency. *New York University Journal of International Law and Politics*, 48, pp. 804–805.

3.2 Independence

The independence and impartiality of arbitrators is another key issue that is regarded as a weakness of ISDS. Critics argue that there is significant bias on the side of party-appointed arbitrators in *ad hoc* arbitration proceedings²⁷ and that the codes governing the conduct of arbitrators are often vague and unclear.²⁸

Concerns have been voiced about the possible conflicts of interest arising from “double-hatting” – a practice in which lawyers switch sides and show up as counsels in one case and as arbitrators in another.²⁹ Additionally, arbitrators have also been accused of purported ghost-writing of awards, even in high-profile cases such as *Yukos*.³⁰

Some scholars contend that the community of ISDS adjudicators is too narrow and insular, suggesting the influence of personal material benefits over the intended service obligations.³¹

3.3 Inconsistency Between the Awards

Given that foreign investments are governed by a large number of IAAs and disputes

are resolved by diverse tribunals, in the absence of the formal doctrine of *stare decisis*, anticipating consistency may run counter to the nature of this system.³² While such a set-up can be viewed from the lens of flexibility, it comes with a major drawback. Namely, due to the fragmented nature of the ISDS network, identical treaty provisions and facts of a similar nature are oftentimes interpreted and evaluated by tribunals differently, which obviously threatens the legitimacy of not only the respective awards in question, but the ISDS system in a whole.³³

For instance, in Argentina-US arbitrations, five American enterprises filed their claims against Argentina for extraordinary government measures aimed at stabilizing the economy. In three cases, arbitral tribunals ruled that Argentina did not meet the criteria for emergency defense under the Argentina-US Bilateral Investment Treaty (*Sempra Energy International v. Argentine Republic*),³⁴ while the other two tribunals determined that the respondent state had indeed fulfilled the necessary conditions for such defense (*Continental Casualty*

27 Giorgetti, C., 2013. Who Decides Who Decides in International Investment Arbitration? University of Pennsylvania Journal of International Law, 35, p. 454-455.

28 Compare. Giorgetti, C. and others, 2020. Independence and Impartiality of Adjudicators in Investment Dispute Settlement: Assessing Challenges and Reform Options. Journal of World Investment & Trade, 21, pp. 457; 460.

29 Langford, M., Behn, D. and Lie, R. H., 2017. The Revolving Door in International Investment Arbitration. Journal of International Economic Law, 20, p. 1-2.

30 Howse, R., 2017. The Fourth Man: An Intriguing Sub-Plot in the Yukos Arbitration. International Economic Law & Policy Blog, 29 March. [Online] available at: <https://ielp.worldtradelaw.net/2017/03/the-fourth-man-an-intriguing-sub-plot-in-the-yukos-arbitration/> [Accessed 14.10.2025].

31 Ibid. at 63.

32 Arato, J., Brown, C. and Ortino, F., 2020. Parsing and Managing Inconsistency in Investor-State Dispute Settlement. Brooklyn Law School, Legal Studies Paper, 631, King's College London Law School Research Paper 2020-43, p. 2.

33 Compare. Burke-White, W. W. and von Staden, A., 2010. Private Litigation in a Public Law Sphere: The Standard of Review in Investor-State Arbitrations. Yale Journal of International Law, 35, p. 299.

34 *Sempra Energy International v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/16, Award (28 September 2007), para. 388; *Enron Corporation v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/01/3, Award (22 May 2007), paras. 313, 321, 339; *CMS Gas Transmission Company v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/01/8, Award (12 May 2005), para. 331.

Company v. The Argentine Republic; LG&E Energy Corp. v. Argentine Republic).³⁵

Likewise, in *CME Czech Republic B.V. (Neth.) v. Czech* and *Lauder v. Czech*, investors contended that the BIT provisions were violated by the Czech government imposing restrictive regulatory regimes over the TV stations. Although in both cases the factual circumstances were substantially identical, tribunals came to different conclusions. In *CME*, the tribunal found the indirect expropriation and the breach of the other key provisions of the BIT by the Czech government, whereas in *Lauder*, it did not.³⁶ Both of these cases further illustrate the inconsistency and unpredictability problem that the ISDS faces, even when arbitrators decide cases that are vastly similar in their makeup.

3.4 Costs and Time

Costs associated with ISDS represent another substantial problem. On average, tribunal fees constitute 18% of the total arbitration costs and often exceed \$8 million per case, which far surpasses the litigation fees of, e.g. World Trade Organization (WTO) and the European Court of Human Rights.³⁷

For illustration purposes, in *Philip Morris v. Uruguay*, the aggregate legal fees and tribunal costs amounting to approximately \$27 million exceeded the base value of the claim itself.³⁸

Other than that, ISDS is also criticized for

its time-consuming nature. It has been shown that, on average, ICSID proceedings last almost 3 times longer compared to WTO's.³⁹

4. KEY STRATEGIES AND RECOMMENDATIONS:

There are several approaches that ISDS stakeholders may adopt to address the existing challenges within the system. The first scenario envisions a targeted approach, focusing on specific reforms aimed at revitalizing the ISDS framework and enhancing its overall effectiveness. The second involves a more demanding effort – the modification of the institutional architecture itself, which would require a higher degree of political will and consensus among sovereign states.

4.1 Targeted Approach

4.1.1 Exhaustion of Local Remedies

While the exhaustion of local remedies is a requirement widely relied upon by various international dispute settlement bodies, the prevailing majority of IIAs does not set such a standard.⁴⁰ Mostly IIAs and their dispute settlement provisions allow investors to directly file claims against the host state, irrespective of the capabilities of its domestic justice system.⁴¹ This holds true even in relation to the

35 Continental Casualty Company v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/03/9, Award (5 September 2008), paras. 219, 222, 266; LG&E Energy Corporation v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/1, Decision on Liability (3 October 2006), paras. 266–267.

36 CME Czech Republic B.V. (Netherlands) v. Czech Republic, Case No. 403/VERMERK/2001/CME, Partial Award, 0709/spe (UNCITRAL, 13 September 2001; *Lauder v. Czech Republic*, Final Award (UNCITRAL, 3 September 2001).

37 Gaukrodger, D. and Gordon, K., 2012. Investor-State Dispute Settlement: A Scoping Paper for the Investment Policy Community. OECD Working Papers on International Investment, No. 2012/3. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, p. 71.

38 Philip Morris Brands Sàrl v. Oriental Republic of Uruguay, ICSID Case No. ARB/10/7, Award (8 July 2016), paras. 583 and 590.

39 Ibid.

40 Porterfield, M. C., 2015. Exhaustion of Local Remedies in Investor-State Dispute Settlement: An Idea Whose Time Has Come?. Yale Journal of International Law, 41, p. 3.

41 Van Harten, G., 2010. Five Justifications for Investment Treaties: A Critical Discussion. Trade Law & Development, 2, pp. 13-14.

countries whose judiciary is considered reliable and well-established.⁴²

The proponents of this approach suggest that by avoiding domestic courts, investors save time and costs.⁴³ Those who support a greater emphasis on local remedies before turning to international arbitration contend that the requirement to exhaust such remedies would enhance the rule of law in host states.⁴⁴

In the *Interhandel*, the International Court of Justice (ICJ) noted that the country in which the breach of legal norms has taken place should have the opportunity to rectify them by its own means within the scope of its internal capabilities.⁴⁵ On the other hand, there is a perception that where domestic remedies would be futile or provide no reasonable possibility of effective redress, they should be treated as inapplicable. For instance, in *Ambiente Ufficio S.p.A. v. Argentine Republic* the tribunal determined that the requirement in the Argentina-Italy BIT to seek local remedies for eighteen months was not applicable to the bondholders' claims. The tribunal concluded that since Argentine law failed to provide a realistic opportunity for meaningful relief, pursuing the matter in domestic courts would

have been a futile exercise.⁴⁶

Having said that, it may be reasonable to rectify the asymmetric approaches scattered within the various IIAs and agree on a uniform rule, which would give a chance to the domestic courts to resolve disputes before investors bring up the extra-state claims, provided that pursuing such local remedies would not be futile or rendered unreasonable by existing judicial practice.

This approach would give greater legitimacy to the ISDS and ease the concerns of states expressing their fears about circumventing their domestic courts.⁴⁷ In this regard, it's noteworthy that in 2011, the European Parliament adopted a resolution on the European Union's (hereafter EU) international investment policy, which stated that changes ought to be made within the present ISDS framework and emphasized the importance of exhausting local judicial remedies where they are reliable enough to guarantee due process.⁴⁸

4.1.2 Statute of Limitations

The vast majority of the IIAs are silent about a statute of limitations.⁴⁹ In *Gavazzi v. Romania*, the tribunal clarified that in the

42 Ibid.

43 Tietje, C. and Baetens, F., 2014. The Impact of Investor-State Dispute Settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership. Study prepared for the Minister for Foreign Trade and Development Cooperation and the Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands, p. 95. [Online] available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0141_EN.html [Accessed 15.10.2025].

44 Porterfield, M. C., 2015, p. 5.

45 *Interhandel (Switzerland v. United States)*, Preliminary Objections, Judgment, 1959 I.C.J. Reports 6, (21 March), p. 27.

46 *Ambiente Ufficio S.p.A. v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/08/9, Decision on Jurisdiction and Admissibility (8 February 2013), para. 620.

47 Compare. Amerasinghe, C. F., 2004. *Local Remedies in International Law*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 7 and 22.

48 European Parliament, 2011. Resolution of 6 April 2011 on the Future European International Investment Policy (2010/2203(INI)), P7_TA(2011)0141, para. 31. [Online] available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0141_EN.html [Accessed 15.10.2025].

49 Martinez-Fraga, P. J. and Pampin, J. M., 2018. Reconceptualizing the Statute of Limitations Doctrine in the International Law of Foreign Investment Protection: Reform Beyond Historical Legacies. *New York University Journal of International Law and Politics*, 50, p. 876.

absence of an explicit legal mandate within the ICSID Convention, the applicable Bilateral Investment Treaty (BIT), or general international law, a claim cannot be barred by a time-limit.⁵⁰

On the other hand, certain agreements do establish clear temporal boundaries; for example, the Austria-Kazakhstan BIT stipulates that disputes must be submitted within a five-year window from the moment an investor becomes aware, or reasonably should have become aware, of the circumstances triggering the claim.⁵¹

Although somewhat different from a traditional statute of limitations, certain bilateral investment treaties (BITs) also include so-called *sunset clauses*. The primary purpose of these provisions is to serve as a **protective mechanism** for investors by extending the treaty's substantive protections for a specified period after its termination. In essence, sunset clauses function as a safety net, ensuring that investments made prior to the treaty's expiry remain covered for a defined duration, even after the treaty itself has ceased to

be in force.⁵² This is particularly relevant for investments designed to generate long-term returns, such as those in the energy and infrastructure sectors.⁵³

Having said that, states may consider amending IIAs to include provisions that render certain disputes time-barred and establish a defined "window" period to ensure a smooth transition as treaty-based protections phase out. Such measures would promote uniformity, enhance predictability, and enable both states and investors to save time and finances.⁵⁴

4.1.3 Eradicating the Abusive Treaty-Shopping Practice

Treaty-shopping, also known as "nationality planning," has no universal definition.⁵⁵ However, this term most commonly describes a situation in which an investor incorporates its business in a country that has an advantageous IIA with the state where such business is supposed to operate.⁵⁶

In reality, there are two types of treaty-shopping – permissible and abusive.⁵⁷ In

50 Gavazzi, M. and Gavazzi, S. v. Romania, ICSID Case No. ARB/12/25, Decision on Jurisdiction, Admissibility and Liability (21 April 2015), para. 147, p. 52.

51 Agreement for the Promotion and Reciprocal Protection of Investment Between the Government of the Republic of Austria and the Government of the Republic of Kazakhstan (1994), art. 13.

52 Magyar Farming Company Ltd., Kintyre Kft. and Inicia Zrt. v. Hungary, ICSID Case No. ARB/17/27, Award (13 November 2019), paras. 222–223.

53 Jus Mundi, 2024, "Sunset-Clause" (document on Jus Mundi), para. 2. [Online] available at: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-sunset-clause> [Accessed 16.10.2025].

54 Martinez-Fraga, P. J. and Pampin, J. M., 2018. Reconceptualizing the Statute of Limitations Doctrine in the International Law of Foreign Investment Protection: Reform Beyond Historical Legacies. *New York University Journal of International Law and Politics*, 50, p. 876.

55 Compare. Chaisse, J., 2015. The Treaty Shopping Practice: Corporate Structuring and Restructuring to Gain Access to Investment Treaties and Arbitration. *Hastings Business Law Journal*, 11, p. 228.-

56 Compare. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2005. *Investor-State Disputes Arising from Investment Treaties: A Review*. In UNCTAD Series on International Investment Policies for Development. Geneva: United Nations Publication, pp. 21–22.

57 Baumgartner, J., 2016. The Role of the Principle of Good Faith in Treaty Shopping. In *Treaty Shopping in International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press, p. 279.

abusive treaty-shopping, investments are re-structured between different jurisdictions with the sole intention of benefiting from a favorable IIA before a potential dispute emerges.⁵⁸

One of the most prominent cases regarding treaty shopping is *Tokios Tokelles v. Ukraine*, decided by the ICSID tribunal.⁵⁹ In this case, the dispute arose over jurisdiction. The respondent state, Ukraine, argued that the plaintiff did not have a genuine link with Lithuania, as the legal entity in question was owned by Ukrainian nationals⁶⁰ and that allowing the claim to continue would essentially mean giving the green light to Ukrainian citizens to initiate an international arbitration dispute against their homeland, which the respondent contended would violate the nature of the BIT and the ICSID Convention.⁶¹

It is evident that the primary purpose of the investment protection regime is to facilitate the flow of foreign capital.⁶² Consequently, referring disputes to international investment arbitration for matters that are essentially domestic in nature does not align with the interests of the host state.⁶³ However, in *Tokios Tokelés*, the tribunal has upheld the textual reading of the BITs⁶⁴ and disre-

garded the dissenting opinion that the whole purpose of the BIT was to promote the flow of external capital and that the scope of the BIT should have been limited to "*only the genuinely international investments*".⁶⁵ Similarly, in *The Rompetrol Group N.V. v. Romania*, the tribunal has concluded that the primary inquiry is the original intent of the two states as expressed through their mutual agreement. Consequently, it held that the specific criteria for national status defined within the Netherlands-Romania BIT served as the final authority for determining the tribunal's jurisdiction.⁶⁶ In *Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic*, the tribunal has also underlined that the contracting states possessed complete discretion to define the term "investor" and that it was beyond the tribunal's powers to add requirements that contracting parties could themselves have considered while working on the draft agreement.⁶⁷ Consequently, it can be inferred that the states retain the sovereign right to define the qualifying criteria for investors in IIAs, and tribunals will primarily rely on the treaty's express language when adjudicating disputes involving allegations of treaty shopping.⁶⁸

58 Philip Morris Asia Ltd. v. Commonwealth of Australia, PCA Case No. 2012-12, Award on Jurisdiction and Admissibility (17 December 2015), para. 545.

59 Tokios Tokelés v. Ukraine, ICSID Case No. ARB/02/18, Decision on Jurisdiction (29 April 2004); Ascensio, H., 2014. Abuse of Process in International Investment Arbitration. Chinese Journal of International Law, 13, p. 771.

60 Ibid. para. 21.

61 Ibid. para. 22.

62 Roberts, A., 2010. Power and Persuasion in Investment Treaty Interpretation: The Dual Role of States. American Journal of International Law, 104, p. 179.

63 Lee, J., 2015. Resolving Concerns of Treaty Shopping in International Investment Arbitration. Journal of International Dispute Settlement, 5, p. 359.

64 Compare. Kjos, H. E., 2004. Case Comments & Awards: Tokios Tokelés v. Ukraine, Decision on Jurisdiction of 29 April 2004. Transnational Dispute Management, 1(3), p. 6.

65 Tokios Tokelés v. Ukraine, ICSID Case No. ARB/02/18, Dissenting Opinion of Professor Weil (29 April 2004), paras. 3 and 24.

66 The Rompetrol Group N.V. v. Romania, ICSID Case No. ARB/06/3, Decision on Respondent's Preliminary Objections on Jurisdiction and Admissibility (18 April 2008), para. 83.

67 Saluka Investments B.V. v. Czech Republic, UNCITRAL/PCA, Partial Award (17 March 2006), paras. 229, 241.

68 Compare. Kjos, H. E., 2004. pp. 6-7.

Commentators suggest that at the stage of signing off the BITs, states likely did not comprehend the possibility of the establishment of treaty-shopping as a practice.⁶⁹ Many countries have also expressed their concern that they have never given their assent to such practice, especially given the flood of claims that it has generated.⁷⁰ Although it may be a challenge to prevent abusive treaty-shopping primarily because of the necessity to reach a mutual agreement between the respective contracting states, there are some solutions that might turn out to be effective.

4.1.3.1 Denial of Benefits

One way to cover up the negative side of treaty shopping is to give consideration to the “Denial of Benefits” (DOB) clauses in IIAs, which would enable the host state to deprive the claimant of the protection granted by a particular IIA for the reason of lacking an authentic link with such state.⁷¹ For example, Article 1113(2) of NAFTA allows a state party to withhold treaty protections from an enterprise if that entity is owned or controlled by individuals from a non-party state and lacks

significant business operations within the country where it is legally established. This mechanism is subject to requirements for prior notification and consultation between the involved parties.⁷²

However, tribunals have rendered seemingly inconsistent judgments regarding the circumstances, methods, and consequences of invoking DOB clauses.⁷³ Normally, it’s on the state’s side to assert that the preconditions for the application of the DOB clause are met *i.e.* the investor has no substantial business in the country in question, and should be denied the protection under the IIA.⁷⁴

4.1.3.2 Conditions Governing a Corporate Restructuring

It is possible to include, either in domestic investment legislation or within investor–state agreements, a requirement that any planned transfer of shares be subject to prior approval by the competent authorities of the host state.⁷⁵

For instance, in *Aucon v Venezuela*, where the Concession Agreement concluded between the Parties contained such a

69 Compare. Van Os, R. and Knottnerus, R., 2011. Dutch Bilateral Investment Treaties: A Gateway to “Treaty Shopping” for Investment Protection by Multinational Companies. Centre for Research on Multinational Corporations (SOMO), Amsterdam, p. 11; Lee, J., 2015. Resolving Concerns of Treaty Shopping in International Investment Arbitration. *Journal of International Dispute Settlement*, 5(2), p. 360.

70 Compare. Lee, J., 2015. Resolving Concerns of Treaty Shopping in International Investment Arbitration. *Journal of International Dispute Settlement*, 5(2), p. 360.

71 Collins, D., 2017. *An Introduction to International Investment Law*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 87–88.

72 North American Free Trade Agreement, (1994), article 1113 (2).

73 Compare. Gastrell, L. and Le Cannu, P-J., 2015. Procedural Requirements of “Denial-of-Benefits” Clauses in Investment Treaties: A Review of Arbitral Decisions. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 30, p. 78.

74 Compare. Feldman, M., 2012. Setting Limits on Corporate Nationality Planning in Investment Treaty Arbitration. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 27, p. 296. For example, in *Petrobart Limited v. Kyrgyz Republic*, the tribunal ruled that the Respondent had the burden to establish relevant facts regarding the Claimant Company’s ownership structure and business activities. Similarly, the tribunal in *AMTO v. Ukraine* placed the burden of proof on the state. See *Petrobart Limited v. Kyrgyz Republic*, SCC Case No. 126/2003, Award (29 March 2005); *Generation Ukraine, Inc. v. Ukraine*, ICSID Case No. ARB/00/9, Award (16 September 2003); and *Liability Company AMTO v. Ukraine*, SCC Case No. 080/2005, Final Award (26 March 2008), para. 65.

75 Baumgartner, J., 2016. p. 273.

requirement.⁷⁶ A similar requirement was included in the shareholders' agreement between the original investor and the competent Venezuelan authority in *Vannessa Venture v Venezuela*.⁷⁷

Therefore, host states should clearly define, in their domestic legislation or investor–state contracts, the conditions under which corporate restructuring is deemed acceptable, as part of the rules governing the admission of foreign investments.⁷⁸ In addition, states are encouraged to require disclosure of ownership structures, particularly prior to the initiation of a potential investment claim, to enable both the host state and, in the event of a dispute, the arbitral tribunal to determine the nationality of the beneficiary shareholder or ultimate controller.⁷⁹

4.1.3.3 “Foreseeable Dispute” Standard

Another innovative approach seeking to address potentially abusive changes of nationality can be found in the Investment Chapter of the EU–Singapore FTA, which provides that a tribunal must decline jurisdiction if the dispute had already emerged or was highly probable at the time the investor acquired the investment. If the tribunal determines that the primary motive for acquiring ownership or control was to gain access to arbitration under this treaty, the claim must be dismissed.⁸⁰

The drafters of the said FTA have incorporated the essence of the judicial line that distinguishes whether, at the time of a change in nationality, there were indications of a pending dispute or whether a future dispute was reasonably foreseeable. This approach appears to reflect the contracting states' intention to guide arbitral tribunals in their interpretation of such circumstances.⁸¹

4.1.4 Convergence of Similar Cases

States may incorporate specific clauses into International Investment Agreements (IIAs) allowing for the consolidation into a single proceeding of similar cases that are initiated separately against the same respondent state. Such an approach would not only foster uniform interpretation of applicable laws and facts but also enhance judicial economy.⁸²

This method has been applied in previous ICSID proceedings, such as in *Lao Holdings N.V. v. Lao PDR (II)* and *Sanum Investments Limited v. Lao PDR (II)*, where the parties agreed to converge the cases.

However, ideally, consolidation should not be contingent upon the parties' consent. Instead, a dispute settlement body should have the authority to merge cases if their subject matter is found to be common. For example, the United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA) allows the arbitral tribunal to consolidate claims that “have a question of

76 *Autopista Concesionada de Venezuela C.A. (Aucoven) v. Bolivarian Republic of Venezuela*, ICSID Case No. ARB/00/5, Decision on Jurisdiction (27 September 2001), para. 92.

77 *Vannessa Ventures Ltd. v. Bolivarian Republic of Venezuela*, ICSID Case No. ARB(AF)/04/6, Award (16 January 2013).

78 Mitchell, A. D., Sornarajah, M. and Voon, T., 2015, *Good Faith and International Economic Law*. Oxford: Oxford University Press, pp. 88 and 114.

79 Baumgartner, J., 2016. p. 274.

80 European Union-Singapore Free Trade Agreement, (2019), paragraph 9.17 (6).

81 Baumgartner, J., 2016. p. 275.

82 Muchlinski, P., Ortino, F. and Schreuer, C. H., 2008. *The Oxford Handbook of International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press, p. 1039. See also *Cambodia Power Co. v. Cambodia and Electricité du Cambodge*, ICSID Case No. ARB/09/18, Decision on Jurisdiction (22 March 2011), para. 160.

law or fact in common and arise out of the same events or circumstances.”⁸³

4.2. Institutional Approach

Under the umbrella of UNCITRAL’s ongoing reform, there are two major suggestions for the resolution of inconsistency, independence, and transparency problems. The first one entails the creation of an appellate mechanism,⁸⁴ and the second one is the foundation of a multilateral investment court,⁸⁵ which is also upheld by the EU and its member countries.⁸⁶

4.2.1 Setting Up an Appellate Body

Given the ongoing concerns about arbitrator neutrality and inconsistencies in both substantive and procedural rulings, the lack of an effective appellate mechanism within the ISDS system is particularly troubling.⁸⁷ The situation is further aggravated by the fact that even the ICSID annulment committee is restricted in its *ratione materiae* jurisdiction to review an award and check the

proper application of the substantial law.⁸⁸ In other words, an award can be annulled only on narrow grounds, for instance, if the tribunal was improperly constituted or acted beyond its powers.⁸⁹ The rationale behind annulment is to void an award in whole or in part and refer the case to a newly established arbitration panel.⁹⁰ By contrast, the core purpose of appeals is to revise the existing decision and, by issuing the new one, correct the shortcomings encountered in the former.⁹¹ In short, “*annulment can void, while the appeal can modify.*”⁹² The assumption that the annulment procedure cannot serve as a substitute for the appeals mechanism is further evidenced by its infrequent application. In this regard, it’s noteworthy that the number of annulled decisions is extremely low. According to the ICSID’s official data, the rate of annulment as of December 31, 2023, is 2.6 percent of all registered cases under the ICSID Convention and 5 percent of all awards rendered.⁹³

83 Agreement Between the United States of America, the United Mexican States, and Canada (2020), art. 14.D.12.

84 United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), 2019, Submission from the Government of China. U.N. Doc. A/CN.9/WG.III/WP.166, pp. 6-7. [Online] available at: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/wp166.pdf> [Accessed 16.10.2025].

85 Ibid.

86 European Parliamentary Research Service, 2021. Investor-State Dispute Settlement (ISDS): Evolving Reforms and the Role of the European Union. Briefing PE 690.642. European Parliament. [Online] available at: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes> [Accessed 17.10.2025].

87 Compare. Eliason, A., 2018. Evidence Partiality and the Judicial Review of Investor-State Dispute Settlement Awards: An Argument for ISDS Reform. *Georgetown Journal of International Law*, 50, p. 12.

88 Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States (ICSID Convention) (2006), art. 52, para. 1.

89 Ibid.

90 Compare. Webster, T., 2015. Annulment of Awards for Arbitral Bias. *Dispute Resolution International*, 9 (1), p. 2.

91 Caron, D. D., 1992. Reputation and Reality in the ICSID Annulment Process: Understanding the Distinction Between Annulment and Appeal. *Foreign Investment Law Journal*, 7, pp. 23-24.

92 Ibid.

93 International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), 2024. ICSID Publishes Updated Background Paper on Annulment. [Online] available at: <https://icsid.worldbank.org/news-and-events/news-releases/icsid> [Accessed 19.10.2025].

Having that said, while the principle of finality traditionally has been viewed as one of the key advantages of ISDS,⁹⁴ it may now be time to place greater emphasis on justice and substantive fairness. Reassessing the balance between finality and correctness within the ISDS system could justify exploring the establishment of an appellate mechanism.

For this purpose, states may be willing to amend IIAs and envisage the establishment of a standing body with the competence to review awards of first-level tribunals.⁹⁵ Some of the existing versions of IIAs have already upheld this approach. For example, FTA between the US and Chile states that awards of the tribunals rendered under the FTA in question may be examined by the separate appellate body created within the multilateral treaty to which state parties have acceded.⁹⁶

Another important consideration is whether such a mechanism would generate binding precedents. Although ISDS lacks a formal rule of precedent comparable to that in common law systems, arbitral tribunals often rely on prior awards as persuasive authority – a practice sometimes described as a *de facto* system of precedent.⁹⁷ In *Corp. v. Argentine Republic*, the ICSID tribunal observed that while general international law lacks a formal rule of precedent, tribunals are not precluded, as a principle, from evaluating the findings or reasoning

established by previous ICSID panels.⁹⁸ This suggests that, while arbitrators are not legally bound to follow prior decisions, there may exist a certain moral inclination to do so in the interest of consistency.⁹⁹

Nevertheless, despite the potential benefits an appellate mechanism could bring, its introduction might compromise the principle of finality and lead to higher costs and longer timelines for arbitral proceedings. Yet these challenges could be mitigated through the adoption of strict procedural deadlines, similar to the approach of the WTO's appellate body, which is required to render its decisions in 90 days.¹⁰⁰

4.2.2 Foundation of an International Investment Court

As mentioned above, the final and perhaps most ambitious reform option is the establishment of a multilateral investment court, an idea currently under active discussion within UNCITRAL and the European Union. Proponents argue that a centralized, institutionally managed review mechanism would be the most effective way to mitigate the risk of legal fragmentation and ensure a more cohesive international dispute settlement framework.¹⁰¹

Supporters of this reform believe that the foundation of a world investment court will lead to more consistent and predictable deci-

94 Compare. Dolzer, R., Kriebaum, U. and Schreuer, C. H., 2022. Principles of International Investment Law. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, p. 277.

95 Brown, C., Ortino, F. and Arato, J. 2020, p. 26.

96 Free Trade Agreement Between the United States and Chile (2004), art. 10.19, para. 10.

97 Compare. Shishehgar, N., 2023. The Multilateral Investment Court System as a Credible Alternative to Investor-State Dispute Settlement. Ph.D. thesis, The University of Manchester, Faculty of Humanities, p. 131.

98 AES Corp. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/06, Decision on Jurisdiction (26 April 2005), paras. 17–18.

99 Shishehgar, N. 2023, p. 131.

100 Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (WTO Dispute Settlement Understanding, 1995), art. 17, para. 1.

101 Gleason, E., 2007. International Arbitral Appeals: What Are We So Afraid Of?. Pepperdine Dispute Resolution Law Journal, 7, p. 285.

sions, thereby enhancing the overall legitimacy of the ISDS regime.¹⁰²

Furthermore, to address states' concerns regarding legitimacy and the trade-off between surrendering sovereignty and achieving economic development, it may be reasonable to grant the judge appointment powers to the member states.¹⁰³ Judges could serve six-year, non-renewable terms, with one-third of them appointed every other year, following the model of the European Court of Justice.¹⁰⁴ Commentators believe that this approach would alleviate accountability issues associated with party-appointed arbitrators.¹⁰⁵ Moreover, relatively shorter judicial terms may help ensure that adjudicators adopt a balanced approach toward both state and investor interests.¹⁰⁶

Ideally, the world investment court would also include an appellate chamber empowered to conduct *de novo* review of lower tribunal decisions, focusing on the proper application of law.¹⁰⁷ The appellate body's rulings should possess persuasive authority, providing guidance and judicial coherence for subsequent cases.¹⁰⁸

Despite considerable academic and institutional support, skeptics question whether sufficient political will exists to realize such an ambitious reform.¹⁰⁹ Ultimately, while the establishment of a permanent international investment court with an integrated appellate mechanism could mitigate fragmentation

and enhance consistency within the ISDS system,¹¹⁰ its **legitimacy will ultimately depend on its long-term effectiveness** and on the extent to which it fulfills its intended goals.

CONCLUSION

Without doubt, the Investor–State Dispute Settlement (ISDS) system has played a pivotal role in safeguarding and promoting investor–state relations. Nevertheless, recent developments and growing concerns demonstrate that the system, in its current form, has become increasingly obsolete and in need of substantial reform. The erosion of legitimacy, coupled with persistent issues of transparency, consistency, and accountability, underscores the urgency of rethinking the investor–state dispute resolution framework.

As discussed above, states retain the discretion to determine their own strategies for addressing ISDS challenges. An analysis of various commentators' proposals reveals that stakeholders can generally pursue two principal directions: (1) a targeted approach that focuses on correcting specific deficiencies within International Investment Agreements (IIAs), or (2) a comprehensive reform aimed at the institutional restructuring of the system itself. Each approach, however, carries distinct advantages and drawbacks.

102 Van Harten, G., 2007. *Investment Treaty Arbitration and Public Law*. Oxford: Oxford University Press, p. 181.

103 Compare. Howard, D., 2017, pp. 45–46.

104 *Ibid.*

105 *Ibid.*

106 *Ibid.*

107 *Ibid.*

108 *Ibid.* p. 47.

109 Compare. Giorgetti, C., 2013, p. 463.

110 Compare. Schill, S. W., 2015. *Reforming Investor-State Dispute Settlement (ISDS): Conceptual Framework and Options for the Way Forward*. International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), p. 8.

If states opt for targeted adjustments, for example, by amending BITs the process may require less time and political coordination. Yet such measures may fail to remedy systemic deficiencies. Moreover, achieving uniformity and predictability across a fragmented regime comprising hundreds of IIAs and ad hoc tribunals remains a formidable challenge.

Conversely, pursuing institutional reform demands greater political will and entails higher risks, but it also offers the potential for more profound and enduring benefits. Should such reform efforts falter, the ISDS system

risks stagnation for decades, until states again gather their strength to place the issue on the global agenda.

Ultimately, it is evident that whether through incremental adjustments or bold structural transformation, the reconfiguration of the global investor–state dispute framework is essential to restoring its credibility and legitimacy. The current reform process represents a rare and valuable opportunity for all stakeholders to contribute to the establishment of a more transparent, balanced, and sustainable ISDS regime.

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Amerasinghe, C. F., 2004. *Local Remedies in International Law*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. (in English)
2. Arato, J., Brown, C. and Ortino, F., 2020. Parsing and Managing Inconsistency in Investor-State Dispute Settlement. Brooklyn Law School, Legal Studies Paper, 631, King's College London Law School Research Paper 2020-43. (in English)
3. Ascensio, H., 2014. Abuse of Process in International Investment Arbitration. *Chinese Journal of International Law*, 13. (in English)
4. Baumgartner, J., 2016. *The Role of the Principle of Good Faith in Treaty Shopping*, in *Treaty Shopping in International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
5. Baumgartner, J., 2016. *What States Can Do to Curb Treaty Shopping*, in *Treaty Shopping in International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
6. Behn, D., 2015. Legitimacy, Evolution, and Growth in Investment Treaty Arbitration: Empirically Evaluating the State-of-the-Art. *Georgetown Journal of International Law*, 46. (in English)
7. Burke-White, W. W. and von Staden, A., 2010. Private Litigation in a Public Law Sphere: The Standard of Review in Investor-State Arbitra-
8. Caron, D. D., 1992. Reputation and Reality in the ICSID Annulment Process: Understanding the Distinction Between Annulment and Appeal. *Foreign Investment Law Journal*, 7. (in English)
9. Chaisse, J., 2015. The Treaty Shopping Practice: Corporate Structuring and Restructuring to Gain Access to Investment Treaties and Arbitration. *Hastings Business Law Journal*, 11. (in English)
10. Collins, D., 2017. *An Introduction to International Investment Law*. Cambridge: Cambridge University Press. (in English)
11. Dolzer, R., Kriebaum, U. and Schreuer, C. H., 2022. *Principles of International Investment Law*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press. (in English)
12. Eliason, A., 2018. Evidence Partiality and the Judicial Review of Investor-State Dispute Settlement Awards: An Argument for ISDS Reform. *Georgetown Journal of International Law*, 50. (in English)
13. Feldman, M., 2012. Setting Limits on Corporate Nationality Planning in Investment Treaty Arbitration. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 27. (in English)
14. Foster, G., .2011. Striking a Balance Between Investor Protections and National Sovereignty: *Yale Journal of International Law*, 35. (in English)

- The Relevance of Local Remedies in Investment Treaty Arbitration. *Columbia Journal of Transnational Law*, 49. (in English)
15. Fry, J. D. and Repousis, O. G., 2016. Towards a New World for Investor-State Arbitration Through Transparency. *New York University Journal of International Law and Politics*, 48. (in English)
 16. Gastrell, L. and Le Cannu, P.-J., 2015. Procedural Requirements of “Denial-of-Benefits” Clauses in Investment Treaties: A Review of Arbitral Decisions. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, 30. (in English)
 17. Gaukrodger, D. and Gordon, K., 2012. Investor-State Dispute Settlement: A Scoping Paper for the Investment Policy Community. *OECD Working Papers on International Investment*, No. 2012/3. OECD. (in English)
 18. Giorgetti, C., 2013. Who Decides Who Decides in International Investment Arbitration?. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 35. (in English)
 19. Giorgetti, C. and others, 2020. Independence and Impartiality of Adjudicators in Investment Dispute Settlement: Assessing Challenges and Reform Options. *Journal of World Investment & Trade*, 21. (in English)
 20. Gleason, E., 2007. International Arbitral Appeals: What Are We So Afraid Of?. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 7. (in English)
 21. Howard, D., 2017. Creating Consistency Through a World Investment Court. *Fordham International Law Journal*, 41. (in English)
 22. Howse, R., 2017. International Investment Law and Arbitration: A Conceptual Framework. *IILJ Working Paper 2017/1, MegaReg Series*. NYU School of Law. (in English)
 23. Kjos, H. E., 2004. Case Comments & Awards: Tokios Tokelés v. Ukraine, Decision on Jurisdiction of 29 April 2004. *Transnational Dispute Management*, 1(3). (in English)
 24. Langford, M., Behn, D. and Lie, R. H., 2017. The Revolving Door in International Investment Arbitration. *Journal of International Economic Law*, 20. (in English)
 25. Lee, J., 2015. Resolving Concerns of Treaty Shopping in International Investment Arbitration. *Journal of International Dispute Settlement*, 5. (in English)
 26. Martinez-Fraga, P. J. and Pampin, J. M., 2018. Reconceptualizing the Statute of Limitations Doctrine in the International Law of Foreign Investment Protection: Reform Beyond Historical Legacies. *New York University Journal of International Law and Politics*, 50. (in English)
 27. Miles, K., 2013. *The Origins of International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
 28. Newcombe, A. and Paradell, L., 2009. *Law and Practice of Investment Treaties*. The Hague: Kluwer Law International. (in English)
 29. Porterfield, M. C., 2015. Exhaustion of Local Remedies in Investor-State Dispute Settlement: An Idea Whose Time Has Come?. *Yale Journal of International Law*, 41. (in English)
 30. Roberts, A., 2010. Power and Persuasion in Investment Treaty Interpretation: The Dual Role of States. *American Journal of International Law*, 104. (in English)
 31. Schill, S. W., 2015. *Reforming Investor-State Dispute Settlement (ISDS): Conceptual Framework and Options for the Way Forward*. International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD). (in English)
 32. Mitchell, A. D., Sornarajah, M. and Voon, T., 2015. *Good Faith and International Economic Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
 33. Shishehgar, N., 2023. *The Multilateral Investment Court System as a Credible Alternative to Investor-State Dispute Settlement*. Ph.D. thesis, The University of Manchester, Faculty of Humanities. (in English)
 34. Tietje, C. and Baetens, F., 2014. The Impact of Investor-State Dispute Settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership. Study prepared for the Minister for Foreign Trade and Development Cooperation and the Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands. (in English)
 35. Tobin, J. and Rose-Ackerman, S., 2005. Foreign Direct Investment and the Business Environment in Developing Countries: The Impact of Bilateral Investment Treaties. *Yale Law & Economics Research Paper No. 293*. (in English)
 36. UNCTAD, 2005. *Investment Provisions in Economic Integration Agreements*. United Nations Publication. (in English)
 37. UNCTAD, 2005. *Investor–State Disputes Arising from Investment Treaties: A Review*, in *UNCTAD Series on International Investment Policies for*

- Development*. United Nations Publication. (in English)
38. UNCTAD, 2014. *IIA Issue Note – Working Draft: The Impact of International Investment Agreements on FDI – An Overview of Empirical Studies 1998–2014*. United Nations. (in English)
 39. UNCTAD, 2017 *World Investment Report 2017*. United Nations Publication. (in English)
 40. Van Harten, G., 2007. *Investment Treaty Arbitration and Public Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)
 41. Van Harten, G., 2010. Five Justifications for Investment Treaties: A Critical Discussion. *Trade Law & Development*, 2. (in English)
 42. Van Harten, G., 2020. Origins of ISDS Treaties, in *The Trouble with Foreign Investor Protection*. Oxford University Press (online ed., 17 December 2020). (in English)
 43. Van Os, R. and Knottnerus, R., 2011. *Dutch Bilateral Investment Treaties: A Gateway to “Treaty Shopping” for Investment Protection by Multinational Companies*. Centre for Research on Multinational Corporations (SOMO). (in English)
 44. Webster, T., 2015. Annulment of Awards for Arbitral Bias. *Dispute Resolution International*, 9(1). (in English)
 45. Muchlinski, P., Ortino, F. and Schreuer, C. H., 2008, *The Oxford Handbook of International Investment Law*. Oxford: Oxford University Press. (in English)

Internet Resources:

1. Neslen, A., 2024. *Secretive court system has awarded over \$100 billion public money to corporations, finds new analysis*. *The Guardian*, 6 June. [Online] available at: <https://www.theguardian.com/environment/article/2024/jun/06/investors-awarded-billions-of-dollars-for-losses-related-to-climate-laws-analysis-finds> [Accessed 05.10.2025]. (in English)
2. Columbia Center on Sustainable Investment (CCSI), 2022. *Primer on International Investment Treaties and Investor-State Dispute Settlement*. [Online] available at: <https://ccsi.columbia.edu/content/primer-international-investment-treaties-and-investor-state-dispute-settlement> [Accessed 05.10.2025]. (in English)
3. Senator Elizabeth Warren and Representative Doggett, 2023. *Press Release: Senator Warren & Representative Doggett Call for Elimination of Investor-State Dispute Settlement System (2 February 2023)*. [Online] available at: <https://www.warren.senate.gov/oversight/letters/senator-warren-representative-doggett-call-for-elimination-of-investor-state-dispute-settlement-system-action-on-behalf-of-honduran-government> [Accessed 06.10.2025]. (in English)
4. Peinhardt, L. and Wellhausen, R. L., 2016. *Withdrawing from Investment Treaties but Protecting Investment*. University of Durham & John Wiley & Sons, Ltd. [Online] available at: <https://inlnk.ru/meZ8x7> [Accessed 07.10.2025]. (in English)
5. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), n.d. *International Investment Agreements Navigator*. [Online] available at: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/advanced-search?> [Accessed 07.10.2025]. (in English)
6. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), 2024. *The ICSID Caseload – Statistics, Issue 2024-2*. Washington, D.C.: ICSID, p. 2. [Online] available at: <https://icsid.worldbank.org/resources/publications/icsid-caseload-statistics> [Accessed 12.10.2025]. (in English)
7. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), 2024. *The ICSID Caseload – Statistics, Issue 2024-2*. Washington, D.C.: ICSID, p. 2. [Online] available at: <https://icsid.worldbank.org/resources/publications/icsid-caseload-statistics> [Accessed 10.10.2025]. (in English)
8. Howse, R., 2017. *The Fourth Man: An Intriguing Sub-Plot in the Yukos Arbitration*. *International Economic Law & Policy Blog*, 29 March. [Online] available at: <https://ielp.worldtradelaw.net/2017/03/the-fourth-man-an-intriguing-sub-plot-in-the-yukos-arbitration/> [Accessed 14.10.2025]. (in English)
9. European Parliament, 2011. *Resolution of 6 April 2011 on the Future European International Investment Policy (2010/2203(INI)), P7_TA(2011)0141, para. 31*. [Online] available at: <https://www.europarl.europa.eu/>

- [doceo/document/TA-7-2011-0141_EN.html](#) [Accessed 15.10.2025]. (in English)
10. Jus Mundi, 2024, "Sunset-Clause" (document on Jus Mundi), para. 2. [Online] available at: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-sunset-clause> [Accessed 16.10.2025]. (in English)
 11. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), 2019, *Submission from the Government of China. U.N. Doc. A/CN.9/WG.III/WP.166*. [Online] available at: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/wp166.pdf> [Accessed 16.10.2025]. (in English)
 12. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), 2024. *ICSID Publishes Updated Background Paper on Annulment (News Release, 15 October 2024)*. [Online] available at: <https://icsid.worldbank.org/news-and-events/news-releases/icsid-publishes-updated-background-paper-annulment#:~:text=The%20rate%20of%20annulment%20as,of%20all%20Convention%20awards%20rendered.>> [Accessed 19.10.2025]. (in English)
 8. North American Free Trade Agreement, (1994). (in English)

Judicial Practice:

1. Interhandel (Switzerland v. United States), I.C.J., Preliminary Objections, Judgment (21 March 1959). (in English)
2. AES Corp. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/06, Decision on Jurisdiction (26 April 2005). (in English)
3. Autopista Concesionada de Venezuela C.A. (Aucoven) v. Bolivarian Republic of Venezuela, ICSID Case No. ARB/00/5, Decision on Jurisdiction (27 September 2001). (in English)
4. Cambodia Power Co. v. Cambodia and Electricité du Cambodge, ICSID Case No. ARB/09/18, Decision on Jurisdiction (22 March 2011). (in English)
5. CME Czech Republic B.V. (Netherlands) v. Czech Republic, UNCITRAL, Partial Award (13 September 2001). (in English)
6. CMS Gas Transmission Company v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/01/8, Award (12 May 2005). (in English)
7. Enron Corporation v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/01/3, Award (22 May 2007). (in English)
8. Gavazzi, M. and Gavazzi, S. v. Romania, ICSID Case No. ARB/12/25, Decision on Jurisdiction, Admissibility and Liability (21 April 2015). (in English)
9. Lauder v. Czech Republic, UNCITRAL, Final Award (3 September 2001). (in English)
10. LG&E Energy Corporation v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/1, Decision on Liability (3 October 2006). (in English)
11. Magyar Farming Company Ltd., Kintyre Kft. and Inicia Zrt. v. Hungary, ICSID Case No. ARB/17/27, Award (13 November 2019). (in English)
12. Philip Morris Asia Ltd. v. Commonwealth of Australia, PCA Case No. 2012-12, Award on Jurisdiction and Admissibility (17 December 2015). (in English)
13. Philip Morris Brands Sàrl v. Oriental Republic of Uruguay, ICSID Case No. ARB/10/7, Award (8 July 2016). (in English)
14. Saluka Investments B.V. v. Czech Republic, UNCITRAL/PCA, Partial Award (17 March 2006). (in English)

Normative Materials:

1. Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States (ICSID Convention) (1965). (in English)
2. Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (WTO Dispute Settlement Understanding) (1995). (in English)
3. Agreement Between the United States of America, the United Mexican States, and Canada (2020).
4. Free Trade Agreement Between the United States and Chile (2004). (in English)
5. Agreement Between Japan and the Kingdom of Morocco for the Promotion and Protection of Investment (2020). (in English)
6. Agreement for the Promotion and Reciprocal Protection of Investment Between the Government of the Republic of Austria and the Government of the Republic of Kazakhstan (1994). (in English)
7. European Union-Singapore Free Trade Agreement, (2019). (in English)

15. *Sempra Energy International v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/16, Award (28 September 2007). (in English)
16. *The Rompetrol Group N.V. v. Romania*, ICSID Case No. ARB/06/3, Decision on Respondent's Preliminary Objections on Jurisdiction and Admissibility (18 April 2008). (in English)
17. *Tokios Tokelés v. Ukraine*, ICSID Case No. ARB/02/18, Decision on Jurisdiction (29 April 2004). (in English)
18. *Tokios Tokelés v. Ukraine*, ICSID Case No. ARB/02/18, Dissenting Opinion of Professor Weil (29 April 2004). (in English)
19. *Vannessa Ventures Ltd. v. Bolivarian Republic of Venezuela*, ICSID Case No. ARB(AF)/04/6, Award (16 January 2013). (in English)

თყვიით მიყენებული ცეცხლსასროლი დაზიანების მასალის (ქსოვილის) დეფექტის ფართობის ლუქსმეტრის მეშვეობით განსაზღვრის მეთოდი

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.4>

გია ბახტაძე

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, სანქტ-პეტერბურგის იურიდიული ინსტიტუტის სისხლის სამართლისა და პროცესის კათედრის დოცენტი, რუსეთი, სანქტ-პეტერბურგი

ელ. ფოსტა: bagied@mail.ru, geb59-3132@yandex.ru

სერგეი ხურშუდიანი

ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სრულიად რუსეთის რძის მრეწველობის კვლევითი ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, რუსეთი, მოსკოვი

ელ. ფოსტა: xca020149@rambler.ru

აბსტრაქტი

სტატიაში აღწერილია ცეცხლსასროლი იარაღით მიყენებული დაზიანების შედეგად მასალის (ქსოვილის) დეფექტის ფართობის განსაზღვრის ახალი მეთოდი, რომელიც შემუშავებულია კრიმინალისტიკური და სასამართლო-სამედიცინო პრაქტიკისთვის. მეთოდი დაფუძნებულია პორტატული ლუქსმეტრის გამოყენებაზე, რომელიც ორიგინალური ფორმულის გამოყენებით საშუალებას იძლევა, გამოვთვალოთ დაზიანების ფართობი განათების სამი გაზომვის საფუძველზე. ეს მეთოდი, რომელიც გამოცხადებულია გამოგონებად, წარმატებით იქნა აპრობირებული ექსპერიმენტული და პრაქტიკული საქმიანობისას, აჩვენა მაღალი სიზუსტე, ობიექტურობა, სანდოობა და ოპერატიულობა. იგი მინიმუმამდე ამცირებს გაზომვის ცდომილებებს და მნიშვნელოვნად ამცირებს სასურველი პარამეტრის განსაზღვრის შრომატევადობას არსებულ ანალოგებთან შედარებით, სრულად აკმაყოფილებს სასამართლო-საექსპერტო პრაქტიკის მოთხოვნებს. შემოთავაზებული მეთოდის ეფექტიანობა დადასტურებულია ექსპერიმენტული კვლევების შედეგებით, რომლის დროსაც უნივერსალური დანადგარის გამოყენებით ექსპერიმენტული სროლისთვის და 9-მმ-იანი პისტოლეტის ტყვიებით, გასროლილი მაკაროვის პისტოლეტიდან, მცირედ ნახმარი ლულით, შესწავლილი იქნა ვაკუუმ-რეზინისგან დამზადებული სამიზნეების დეფექტები. დადგინდა შესასვლელი ტყვიის დაზიანების ფართობის დამოკიდებულება ტყვიების სიჩქარეზე მათი წარმოქმნის იდენტური მექანიზმის დროს.

საკვანძო სიტყვები: ქსოვილის დანაკარგი, ფართობი, ლუქსმეტრი, გაზომვა, ფორმულა, გათვლა

A METHOD FOR DETERMINING THE AREA OF A MATERIAL (TISSUE) DEFECT IN GUNSHOT DAMAGE USING A LUXMETER

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.4>

Gia Bakhtadze

Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure at the St. Petersburg Law Institute, Russia, St. Petersburg

Email: bagied@mail.ru, geb59-3132@yandex.ru

Sergey Khurshudyan

Doctor of Technical Sciences, Professor, Senior Researcher at the All-Russian Dairy Research Institute, Russia, Moscow

Email: xca020149@rambler.ru

ABSTRACT

The article describes a new method for determining the area of a material (tissue) defect in gunshot damage, which was developed for forensic and medico-legal practice. The method is based on the use of a portable luxmeter, which allows calculating the area of the damage using an original formula based on three illuminance measurements. Announced as an invention, this method has been successfully tested in experimental and practical activities, demonstrating high accuracy, objectivity, reliability, and speed. It minimizes measurement errors and significantly reduces the laboriousness of determining the sought parameter compared to existing analogues, thereby fully meeting the requirements of forensic practice. The effectiveness of the proposed method is confirmed by the results of experimental studies, in which defects in targets made of vacuum rubber were examined using a universal experimental firing setup and 9-mm pistol bullets fired from a Makarov pistol with a lightly used barrel. A relationship was established between the area of damage of the bullet entry and the velocity of the bullets, provided the mechanism of their formation was the same.

KEYWORDS: tissue loss, area, luxmeter, measurement, formula, calculation

СПОСОБ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПЛОЩАДИ ДЕФЕКТА МАТЕРИАЛА (ТКАНИ) В ОГНЕСТРЕЛЬНОМ ПУЛЕВОМ ПОВРЕЖДЕНИИ С ПОМОЩЬЮ ЛЮКСМЕТРА

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.4>

Гия Бахтадзе

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного права и процесса Санкт-Петербургского юридического института, Россия, Санкт-Петербург

Email: bagied@mail.ru, geb59-3132@yandex.ru

Сергей Хуршудян

доктор технических наук, профессор, старший научный сотрудник Всероссийского научно-исследовательского института молочной промышленности, Россия, Москва

Email: xca020149@rambler.ru

АБСТРАКТ

В статье описан новый способ определения площади дефекта материала (ткани) при огнестрельных пулевых повреждениях, разработанный для криминалистической и судебно-медицинской практики. Метод основан на использовании переносного люксметра, который позволяет по оригинальной формуле вычислить площадь повреждения на основе трёх измерений освещённости. Данный способ, заявленный в качестве изобретения, успешно апробирован в ходе экспериментальной и практической деятельности, продемонстрировав высокую точность, объективность, достоверность и оперативность. Он минимизирует погрешности измерений и значительно снижает трудоёмкость определения искомого параметра по сравнению с существующими аналогами, полностью удовлетворяя требованиям судебно-экспертной практики. Эффективность предложенного способа подтверждена результатами экспериментальных исследований, в которых с помощью универсальной установки для экспериментальной стрельбы и 9-мм пистолетных пуль, выстреленных из пистолета Макарова с малоизношенным стволом, были изучены дефекты мишеней из вакуумной резины. Установлена зависимость площади входных пулевых повреждений от скорости пуль при одинаковом механизме их образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: «минус» ткани, площадь, люксметр, измерение, формула, расчёт

ВСТУПЛЕНИЕ

Настоящая работа относится к технике исследования следов применения огнестрельного оружия и может быть использована при производстве криминалистических и судебно-медицинских экспертиз для определения площади дефекта материала (ткани) в огнестрельном пулевом повреждении.

Этот дефект:

a) возникает на дистанции неблизкого пулевого выстрела;

b) характерен для входных пулевых повреждений материальных (биологических и небиологических) объектов;

c) образуется в результате выбивания пульей, наделённой высокой кинетической энергией и действующей как пробойник или дырокол, материала (ткани) преграды в месте внедрения;

d) фактически проявляется в невозможности закрыть образовавшийся разрыв сближением его краёв;

e) впервые отмечен выдающимся хирургом и основоположником военно-полевой хирургии Н.И. Пироговым (1810–1881), пояснившим, что «отверстие входа пулевой раны мягких частей отличается <...> тем, что оно соединено бывает всегда с потерю существа в коже <...>. Отверстие выхода, напротив, мы никогда не замечали круглым. Оно очевидно образуется чрез один только разрыв кожи, без потери её

существа, или, по крайней мере, с потерю существа несравненно меньшею, нежели в отверстии входа»;¹

f) хорошо известен криминалистам, принимающим под ним «отсутствие части материала (вещества) поражённого объекта, выбиваемого снарядом (пулей) стрелкового огнестрельного оружия при скорости, близкой или превышающей скорость звука»;²

g) имеет ещё одно название – «минус ткани», предложенное М.И. Райским и Н.Ф. Живодёровым;³

h) зависит от материала мишени, её физико-технических, механических, структурных и геометрических свойств, коррелирующих параметров поражающего огнестрельного снаряда (массы, формы, калибра, длины, конструктивной специфичности и материала изготовления) и особенностей его взаимодействия с поражаемым объектом, а также от его энергии и скорости в момент поражения;

i) входит в минимальную совокупность связанных и взаимосвязанных качественных, количественных и относительных доминирующих информационных признаков, характеризующих меру входного огнестрельного пулевого повреждения, отражающую кинетическую энергию поражающего огнестрельного снаряда, оценив которую можно установить расстояние на дистанции неблизкого пулевого выстрела⁴ из конкретного образца огнестрельного оружия по предложенной

1 Сравните. Пирогов, Н.И., 1849. Отчёт о путешествии по Кавказу, содержащий полную статистику ампутаций, статистику операций, произведённых на поле сражения и в различных госпиталях России с помощью анестезирования, опыты и наблюдения над огнестрельными ранами и проч. / [Соч.] Н. Пирогова. Санкт-Петербург: тип. Э. Праца, с. 215-216.

2 Сравните. Белкин, Р.С., 1999. Криминалистика: учеб. слов.-справ. Москва: Юристъ, с. 104.

3 См.: Райский, М.И. и Живодёров, Н.Ф., 1936. «Минус ткани» при огнестрельных повреждениях. Научные труды Саратовского государственного медицинского института, 1 (3), с. 159.

4 См.: ბახტაძე, გ. და გალცევი, იუ., 2023. სასამართლო ექსპერტიზაში ცეცხლსასროლი იარაღიდან ტყვიის გასროლის არა ახლო მანძილის დადგენის თანამედროვე შესაძლებლობები. სამართლის მაცნე, 8, ს. 6. [Интернет] Доступно по адресу: <<https://doi.org/10.52340/26679434/H.8.1>> [Дата обращения 11.11.2025].

методике⁵ и рекомендованному алгоритму с использованием компьютерной программы «Внешняя баллистика, версия 1 (ООО «Барс Интернешнл», 1996).⁶

j) наделён определённой площадью, расчёт которой представляет собой важную промежуточную судебно-баллистическую задачу, от правильного разрешения которой зависит возможность конкретизации расстояния за пределами близкой дистанции пулевого выстрела по конкретным уголовным делам, возбуждённым в связи с использованием огнестрельного оружия в противоправных целях.

ОСНОВНОЙ ТЕКСТ

Известен способ определения площади дефекта ткани в огнестрельном пулевом повреждении, предложенный Ю.В. Гальцевым (1986).⁷ Он основан на нанесении на фотоизображение повреждения масштабной сетки с помощью фотоувеличителя и ручном подсчёте ячеек. Этот метод, используемый в качестве аналога, обладает существенными недостатками. К ним относятся низкая объективность, высокая трудоёмкость и повышенная вероятность ошибок из-за человеческого фактора.

По своей сути, способ Гальцева является модификацией более ранних планиметри-

ческих методов оценки площади раневых поверхностей, в числе которых способы Л.Н. Поповой (1942) и Б.Н. Постникова (1949). Метод Поповой заключается в нанесении контуров повреждения на стерильный целлофан, который затем накладывается на миллиметровую бумагу для подсчёта площади.⁸ Метод Постникова, разработанный для ожогов, использует аналогичный принцип, но предполагает вырезание контура с марли или целлофана для последующего расчёта площади по миллиметровой бумаге.⁹ В наши дни эти ручные методы Поповой и Постникова во многом утратили свою клиническую актуальность, поскольку уступили место более точным и совершенным способам. Их использование может быть оправдано лишь при ограниченных ресурсах и отсутствии современных технологий, внедрение которых сопряжено со значительными финансовыми затратами и требует наличия квалифицированного персонала. Кроме того, при криминалистическом и судебно-медицинском исследовании огнестрельных повреждений, имеющих малые размеры и неровные края, эти методы являются малоприменимыми и не обеспечивают требуемой точности. Однако, ввиду отсутствия более совершенных альтернатив, модификация Ю.В. Гальцева до сих пор применяется в судебно-экспертной практике, несмотря на присущие ей недостатки.

5 См.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э. Определение скорости пули и расстояния неблизкого выстрела из ручного нарезного оружия по объёму входного огнестрельного повреждения: метод. пособие. Тбилиси: ВК КГБ СССР, 39 с.

6 См.: Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2000. Комплексная методика определения расстояния в пределах дистанции неблизкого пулевого выстрела. Вопросы судебной медицины и права: сб. науч. тр. Самара: СамГМУ, с. 24-26.

7 См.: Гальцев, Ю.В., 1986. Судебно-медицинское определение скорости пули по объёму причинённого ею огнестрельного повреждения: (экспериментальное исследование): дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24. Ленинград: ВМедА им. С.М. Кирова, 173 с.

8 См.: Савченко, Ю.П. и Федосов, С.Р., 2007. Методы определения размеров раневой поверхности. Вестник хирургии им. И.И. Грекова, 166 (1), с. 103; Дерий, Э.К., Зиновьев, Е.В., Крайнюков, П.Е. и др., 2022. Методы определения площади раневой поверхности. Военно-медицинский журнал, 343 (3), с. 63.

9 См.: Петров, С.В., 1999. Общая хирургия. СПб.: Лань, с. 577.

На этом фоне за ближайший аналог (прототип) принят способ определения искомого параметра, включающий: а) фотографирование на цифровое устройство дефекта кожи и размещённого рядом с ним условного эталона площади в виде квадрата принятого размера (10x10 мм, 20x20 мм и др.) и заданного цвета № 1; б) перенос полученного цифрового изображения на ЭВМ; в) изменение цвета точек изображения, не относящихся к условному эталону площади и дефекту кожи, на заданный цвет № 2; г) определение количества точек цифрового изображения, относящихся к условному эталону площади, путём подсчёта количества точек цвета № 1; д) определение количества точек цифрового изображения, не относящихся к условному эталону площади и дефекту кожи, путём подсчёта количества точек цвета № 2; е) вычисление количества точек в изображении дефекта кожи как разницы между общим количеством точек цифрового изображения и суммой количества точек цвета № 1 и цвета № 2; ж) расчёт площади дефекта кожи по формуле:

$$S_{\text{дефекта}} = \frac{N_{\text{дефекта}}}{N_{\text{эталона}}} \cdot S_{\text{эталона}},$$

где:

$S_{\text{дефекта}}$ – площадь дефекта (мм²);

$S_{\text{эталона}}$ – площадь эталона (см²);

$N_{\text{дефекта}}$ – количество точек в цифровом изображении дефекта;

$N_{\text{эталона}}$ – количество точек в цифровом изображении эталона.¹⁰

Это наиболее близкое по совокупности признаков техническое решение имеет ряд ключевых недостатков, в числе которых:

1) чувствительность к условиям съёмки и качеству изображения. Точность способа зависит от внешних факторов (освещения, ракурса) и характеристик цифрового изображения (разрешения, шумов, артефактов сжатия), что может привести к значительным погрешностям;

2) сложность калибровки по эталонному образцу. Процесс усложняется необходимостью обязательной калибровки с помощью объекта известной площади, что требует тщательного соблюдения идентичных условий съёмки и точного позиционирования;

3) субъективность и сложность выделения дефекта. Процесс отделения дефекта от фона, выполняемый вручную или программой, затруднён из-за нечётких, размытых границ, которые могут сливаться с окружающей здоровой кожей. Наличие особенностей кожного покрова (например, воспаления или покраснения) делает выделение границ необъективным, что приводит к погрешностям при подсчёте пикселей и снижает общую достоверность итогового измерения площади;

4) трудоёмкость и многоэтапность процесса. Способ требует последовательного выполнения нескольких, в том числе ручных операций, что делает его длительным и неудобным;

5) сложность автоматизации. Полная автоматизация процесса затруднительна из-за необходимости точного выделения дефекта на неоднородном фоне;

6) проблемы с предложенной формулой, которая логически верна и прямо следует из описанного алгоритма, основанного на пропорциональном соотношении пикселей и площадей. Однако в описании формулы указано, что $S_{\text{дефекта}}$ измеря-

10 См.: Пат. на изобр. 2301626 С1 РФ, МПК А61В 10/00 (2006.01). Способ определения площади дефекта кожи и контроля её изменений / авторы и патентообладатели: Ю.П. Савченко, С.Р. Федосов, А.М. Плаксин. № 2005135783/14; заявл. 17.11.2005; опубли. 27.06.2007, Бюл. № 18.

ется в мм², а $S_{\text{эталона}}$ – в см². При таком несоответствии итоговый результат будет неверным. Чтобы избежать ошибки, необходимо либо привести обе площади к одной единице измерения, либо добавить в формулу пересчётный коэффициент. Иными словами, обе площади в формуле должны быть указаны, например, в мм². В противном случае следует добавить соответствующий коэффициент, при включении которого формула будет иметь следующий вид:

$$S_{\text{дефекта}} = \frac{N_{\text{дефекта}}}{N_{\text{эталона}}} \cdot (S_{\text{эталона}} \cdot 100),$$

7) необходимость его адаптации для использования в криминалистических и судебно-медицинских целях, обусловленная:

- сложностью выделения контура. В отличие от простых, относительно ровных и чётких дефектов кожи (например, при ожогах, трофических язвах и отморожениях, для которых, вероятно, и разрабатывался метод), огнестрельные повреждения могут иметь рваные, нечёткие края и значительные разрушения тканей вокруг повреждения, в связи с чем точное выделение контура дефекта для автоматизированного подсчёта пикселей может вызвать затруднения и привести к ошибкам;

- наличием специфических помех. Дополнительные следы выстрела (поясок обтирания, отложения копоти и т.д.) могут помешать правильному распознаванию границ дефекта;

- ограниченной автоматизацией. Сложность морфологии огнестрельных пулевых повреждений может потребовать ручной корректировки контуров дефектов материалов (тканей), которая снижает эффективность прототипа;

- типом материала. Принцип подсчёта пикселей и цветового выделения сраба-

тывает при достаточно высоком контрасте между дефектом и остальной поверхностью. На материальных объектах со сложной текстурой, блестящих или тёмных поверхностях могут возникнуть трудности с цветовым распознаванием.

Настоящая работа направлена на решение задачи создания способа определения площади дефекта материала (ткани) в огнестрельном пулевом повреждении в интересах судебно-экспертной практики, обеспечивающего высокую точность, объективность, достоверность и оперативность получения искомого параметра при значительном снижении трудоёмкости процесса по сравнению с существующими аналогами и минимизации влияния человеческого фактора.

Указанная задача достигается путём разработанного нами фотометрического способа определения площади дефекта материала (ткани) в огнестрельном пулевом повреждении. Способ основан на применении люксметра – переносного прибора для измерения освещённости. В процессе измерения определяют три значения освещённости, на основе которых рассчитывают значение искомой площади по формуле:

$$S_x = \frac{S_0 (N_x - N_1)}{N_0 - N_1},$$

где:

S_0 – площадь фоточувствительной поверхности люксметра, значение которой указано в его технической документации;

N_0 – значение начального сигнала люксметра без материала (ткани) с огнестрельным пулевым повреждением;

N_1 – значение сигнала, полученного при наложении на фоточувствительную поверхность люксметра неповреждённого участка исследуемого материала (ткани);

N_x – значение сигнала, полученного при наложении на фоточувствительную поверхность люксметра участка материала (ткани) с огнестрельным пулевым повреждением.

Правильности данной формулы и работоспособность предложенного способа определения площади дефекта материала (ткани) в огнестрельном пулевом повреждении с помощью люксметра подтверждает следующее математическое обоснование:

$$N_x = \Phi_0 \cdot (S_0 - S_x)\tau + \Phi_0 S_x = \Phi_0 S_0 \tau - \Phi_0 S_x \tau + \Phi_0 S_x = N_1 + \Phi_0 S_x (1 - \tau).$$

$$S_x = \frac{N_x - N_1}{\Phi_0(1 - \tau)} = \frac{N_x - N_1}{\frac{N_0}{S_0}(1 - \tau)} = \frac{S_0(N_x - N_1)}{N_0(1 - \tau)}.$$

$$\tau = \frac{N_1}{\Phi_0 S_0}.$$

$$S_x = \frac{S_0(N_x - N_1)}{N_0(1 - \frac{N_1}{S_0 \Phi_0})} = \frac{S_0(N_x - N_1)}{N_0 - N_1},$$

где:

S_0 – площадь фоточувствительного слоя люксметра;

S_x – площадь повреждённого материала (ткани);

$N_0 = \Phi_0 S_0$ – начальный сигнал люксметра;

Φ_0 – световой поток в процессе измерения;

N_1 – сигнал люксметра, соответствующий цельному материалу (ткани);

$N_1 = \Phi_0 S_0$ – коэффициент пропускания материала (ткани).

Положительный технический результат, получаемый при использовании нашего предложения, заключается в создании фотометрического способа определения площади дефекта материала (ткани) в огнестрельном пулевом повреждении, который удовлетворяет потребности судебно-экспертной практики, минимизирует

погрешности измерений, устраняет влияние субъективных факторов и значительно снижает трудоёмкость процесса по сравнению с известными аналогами.

Основные преимущества предложенного способа по сравнению с запатентованным прототипом сводятся к следующему.

Во-первых, простота и доступность. В отличие от прототипа, требующего сложного и дорогостоящего аппаратного (цифровой фотоаппарат, персональный компьютер) и программного обеспечения, предлагаемый способ реализуется с помощью простого, недорогого и общедоступного прибора – люксметра.

Во-вторых, скорость. В то время как прототип включает в себя несколько трудоёмких этапов, таких как фотографирование, передача данных на компьютер, обработка изображений с определением количества точек (пикселей) в них и расчёт, предлагаемый способ позволяет производить измерения и вычисления в режиме оперативности.

В-третьих, портативность и удобство применения. В отличие от способа-прототипа, основанного на задействовании нескольких устройств фиксации и обработки данных (камера, компьютер), заявленный способ реализуется с помощью более портативного люксметра, весьма удобного для использования даже на месте происшествия (в полевых условиях).

В-четвёртых, устранение влияния субъективных факторов. Способ с использованием люксметра нейтрализует характерную для прототипа зависимость результатов от условий съёмки, характеристик цифрового изображения, калибровки по эталонному образцу и качества ручного или программного выделения контура дефекта, а значит, устраняет ключевые источники погрешностей и минимизирует субъективность при определении искомой площади.

ТАБЛИЦА 1. Результаты люксометрических измерений площади дефектов материала мишеней в зависимости от скорости пуль
(экспериментальные данные)

Номер серии экспериментов	Контактная скорость пуль, м/с	Характер огнестрельных повреждений	Результаты измерений с помощью люксметров
1-ая серия	289,8–312,5	Сквозные повреждения	$=2,5 \pm 0,2$ $=10,2 \pm 3,2$
2-ая серия	187,3–212,4	Сквозные повреждения	$=8,0 \pm 0,3$ $=12,0 \pm 1,5$
3-я серия	95,3–115,2	Сквозные повреждения	$=19,4 \pm 1,4$ $=16,0 \pm 2,0$
4-ая серия	58,2–85,7	Повреждения без пробития	Измерения не производились

В-пятых, упрощённость реализации заявленного способа, исключая присутствующую для прототипа необходимость более сложных вычислений и высокой квалификации оператора.

В-шестых, если способ-прототип, по сути, является усовершенствованием визуального контроля за счёт цифровой обработки, то заявленный фотометрический способ представляет собой качественно новый уровень, гарантирующий более точные, объективные и воспроизводимые итоговые результаты за счёт перехода к прямому физическому измерению оптических свойств измеряемой поверхности, а не опосредованному анализу её цифрового изображения.

Таким образом, предложенный нами способ значительно упрощает, удешевляет и сокращает процесс получения более точного, объективного и воспроизводимого целевого результата в полном соответствии с требованиями оперативности, достоверности, научной обоснованности и

верифицируемости заключений судебных экспертиз.

Для подтверждения эффективности предложенного фотометрического способа было проведено экспериментальное исследование, в ходе которого изучалась зависимость между дефектом материала в области огнестрельных повреждений и скоростью 9-мм пистолетных пуль. В качестве мишеней использовалась вакуумная резина. Скорость пуль варьировалась с помощью редуцированных боеприпасов¹¹ в диапазоне от 58,2 до 312,5 м/с. Для измерения площади дефектов материала с лицевой (S_1) и противоположной (S_2) поверхности мишеней использовались люксметры: ТКА-ПКМ (05) (диапазон освещённости — 10–200 000 лк, фотометрическая головка — диаметр 40 мм) и ТКА-Люкс/Эталон (диапазон освещённости — 10–50 000 лк, фотометрическая головка — диаметр 36 мм). Полученные результаты представлены в таблице 1.

11 Подробнее см.: Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2024. Возможности использования редуцированных (приведённых) боеприпасов в борьбе с вооружённой преступностью. Актуальные проблемы правоведения, 4 (84), с. 27-31; Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2024. К вопросу об использовании редуцированных (приведённых) боеприпасов в судебно-баллистических исследованиях. Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики: матер. XX Междунар. науч.-практ. конф.: в 2-х т. (г. Тольятти, 18–19 апреля 2024 г.), т. 1: Актуальные проблемы юридической науки. Актуальные проблемы информатизации науки и производства. Тольятти: Волж. ун-т им. В.Н. Татищева, с. 80-83.

Пояснения к таблице 1:

а) выстрелы производились в вакуумную резину толщиной $4,25 \pm 0,02$ мм без твердой подложки;

б) исследование состояло из четырех серий экспериментов, каждая из которых включала 24 зачетных опыта;

в) в экспериментах использовалась универсальная установка для экспериментальной стрельбы;

г) огнестрельные повреждения причинялись 9-мм пистолетными пулями, выстреленными из пистолета Макарова с малоизношенным стволом;

д) дефекты материала мишеней в области входных и выходных пулевых повреждений обозначены как и соответственно.

Результаты статистической обработки полученных данных показали, что площадь дефектов материала в области входных пулевых повреждений (с высокой степенью

достоверности ($p < 0,01$) зависит от скорости пули (при одинаковом механизме образования повреждений), что подтверждает эффективность заявленного способа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложенный нами способ определения площади дефекта ткани в огнестрельном повреждении с помощью люксметра:

1) заявлен в качестве изобретения в Федеральную службу по интеллектуальной собственности Российской Федерации;

2) успешно апробирован в ходе научно-экспериментальной и практической деятельности, подтвердившей его точность, объективность и эффективность в строгом соответствии с требованиями оперативности, достоверности, научной обоснованности и верифицируемости заключений судебных экспертов.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Использованная литература:

1. Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2024. Способы определения дефектов материалов (тканей) мишеней при огнестрельных повреждениях. Актуальные проблемы правоведения, 3 (83), с. 27-34.
2. Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2024. Огнестрельный дефект материала (ткани) мишени как ведущий фактор определения расстояния неблизкого пулевого выстрела в судебной экспертизе. Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики: матер. XX Междунар. науч.-практ. конф.: в 2-х т. (г. Тольятти, 18–19 апреля 2024 г.), т. 1: Актуальные проблемы юридической науки. Актуальные проблемы информатизации науки и производства. Тольятти: Волж. ун-т им. В.Н. Татищева, с. 83-86.
3. Бахтадзе, Г.Э. и Хуршудян, С.А., 2019. Способ определения площади дефекта ткани в огнестрельном пулевом повреждении и его математическое обоснование. Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики: матер. XVI Междунар. науч.-практ. конф.: в 2-х т. (г. Тольятти, 19-20 апреля 2019 г.), т. 2: Актуальные проблемы юридической науки. Актуальные проблемы социально-экономического развития. Тольятти: Волж. ун-т им. В.Н. Татищева, с. 94-97.
4. Бахтадзе, Г.Э. и Хуршудян, С.А., 2020. Новая возможность определения площади дефекта («минуса») ткани в огнестрельном пулевом повреждении. Актуальные проблемы правоведения, 1 (65), с. 37-40.
5. Бахтадзе, Г. и Гальцев, Ю., 2023. Современные возможности определения расстояния неблизкого огнестрельного пулевого выстрела в судебной экспертизе. Вестник права, 8, с. 6–28. [Интернет] Доступно по адресу: <<https://doi.org/10.52340/26679434/H.8.1>> [Дата обращения 11.11.2025].

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Bakhtadze, G.E. and Galtsev, Yu.V., 2024. Methods for determining damage in materials (tissues) of targets in case of gunshot damage. Actual problems of jurisprudence, 3 (83), pp. 27–34. (in Russian)
2. Bakhtadze, G.E. and Galtsev, Yu.V., 2024. Gunshot damage of material (tissue) target as a leading factor of determining the long distance a bullet shot of forensic science. Tatishchev readings: actual problems of science and practice: materials of the XX International scientific and practical conference: in 2 volumes (Tolyatti, april 18–19, 2024), vol. 1: Current problems of legal science. Current problems of informatization of science and production. Tolyatti: Volzhsky university named after V.N. Tatishchev, pp. 83–86. (in Russian)
3. Bakhtadze, G.E. and Khurshudyan, S.A., 2019. A method for determining the area of a tissue damage in a gunshot bullet injury and its mathematical justification. Tatishchev readings: actual problems of science and practice: materials of the XVI International scientific and practical conference: in 2 volumes (Tolyatti, april 19–20, 2019), vol. 2: Current problems of legal science. Current issues of socio-economic development. Tolyatti: Volzhsky university named after V.N. Tatishchev, pp. 94–97. (in Russian)
4. Bakhtadze, G.E. and Khurshudyan, S.A., 2020. A new possibility of determining the area of a tissue damage («minus») in a gunshot bullet injury. Actual problems of jurisprudence, 1 (65), pp. 37–40. (in Russian)
5. Bakhtadze, G. and Galtsev, Yu., 2023. Modern possibilities of determining the range of a non-close firearm bullet shot in forensic examination. Herald of Law, 8, pp. 6–28. [Online] available at: <https://doi.org/10.52340/26679434/H.8.1> [Accessed 11.11.2025]. (in Russian)

ოჯახში ძალადობის მაპროვოცირებელი ბარემოებები: რევიქტიმიზაციის პრევენციისა და მოძალადის რესოციალიზაციის პრობლემა

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.5>

ვახტანგი მურადაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული
ფაკულტეტის დოქტორანტი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტის აფილირებული ასისტენტი,
საქართველო, თბილისი
ელ.ფოსტა: v.muradashvili@gmail.com

აბსტრაქტი

წინამდებარე კვლევა აანალიზებს ოჯახში ძალადობის მაპროვოცირებელ გა-
რემოებებს და მათ კავშირს რევიქტიმიზაციის პრევენციისა და მოძალადის რესო-
ციალიზაციის პრობლემასთან. ძალადობა განიხილება, როგორც მულტიფაქტო-
რული ფენომენი, რომლის პროვოცირებას ხელს უწყობს სტრესი, ალკოჰოლური
და ნარკოტიკული დამოკიდებულებები, ვინაიდან ისინი უქვეითებენ პირს რაციონა-
ლური აზროვნების უნარს.

ნაშრომი ასევე აფასებს იმ გამონწვევებს, რომლებსაც ქმნის საზოგადოებაში
გამჭადარი სტერეოტიპები და პატრიარქალური მიდგომები. აღსანიშნავია, რომ ძა-
ლადობის აღკვეთას სერიოზულად აფერხებს მოქალაქეთა დაბალი ნდობა სამა-
რთალდამცავი ორგანოებისადმი და პოლიციის თანამშრომელთა არაჯეროვანი,
გულგრილი რეაგირება, რაც პირდაპირ იწვევს ძალადობის მსხვერპლთა მეორად
ვიქტიმიზაციას. ამდენად, რევიქტიმიზაციის პრევენცია კრიტიკულად დამოკიდებუ-
ლია სამართალდამცავი სისტემის წარმომადგენელთა კვალიფიციურ და ემპათი-
ურ მოქმედებაზე.

რაც შეეხება მოძალადის რესოციალიზაციას, მიუხედავად იმისა, რომ
სარეაბილიტაციო კურსები კანონით გათვალისწინებულია, პრობლემად რჩება
სამოქმედო გეგმის არარსებობა და ნარკოტიკისა და ალკოჰოლზე დამოკიდებულ
პირთა რეაბილიტაციის პროგრამების არასაკმარისობა.

საკვანძო სიტყვები: დანაშაული, დანაშაულის მსხვერპლი, დამნაშავის
გამოსწორება, ნარკომანია, სტრესი, ალკოჰოლიზმი

Circumstances provoking domestic violence: the problem of preventing revictimization and resocializing the perpetrator

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.5>

Vakhtangi Muradashvili

*PhD student of the Faculty of Law at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Affiliated Assistant of the Faculty of Law and International Relations at Georgian Technical University,
Georgia, Tbilisi*

Email: v.muradashvili@gmail.com

Vakhtangi Muradashvili

ABSTRACT

This study analyzes the contributing factors to domestic violence and their link to the problem of preventing revictimization and resocializing perpetrators. Violence is examined as a multifactorial phenomenon fueled by stress, alcohol, and drug addiction, as these factors diminish an individual's capacity for rational thought.

The paper also assesses the challenges created by deeply ingrained stereotypes and patriarchal approaches within society. It is notable, that the effective suppression of violence is seriously hampered by low citizen trust in law enforcement bodies and non-empathetic responses from police officers, which directly causes secondary victimization (revictimization) of survivors. Thus, revictimization prevention critically relies on the qualified and empathetic actions of law enforcement representatives.

Regarding perpetrator resocialization, while rehabilitation courses are legally mandated, the lack of a concrete action plan and the removal of the clause concerning rehabilitation for drug and alcohol dependence remain significant problems.

KEYWORDS: Crime, Crime Victim, Offender Rehabilitation, Drug Addiction, Stress, Alcoholism

შესავალი

ოჯახში ძალადობა წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე სოციალურ და კრიმინოლოგიურ პრობლემას, რომლის ეფექტიანი აღკვეთა საჭიროებს ფართო ანალიზს. ძალადობრივი ქცევა იშვიათად არის განპირობებული ერთი ფაქტორით; იგი პროვოცირებულია კომპლექსური ფსიქო-სოციალური გარემოებებით. კერძოდ, სტრესი, ალკოჰოლური და ნარკოტიკული დამოკიდებულებები განიხილება, როგორც ძალადობის ხელშემწყობი ფაქტორები, ვინაიდან მათი ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირს უქვეითდება რაციონალური აზროვნების უნარი და უძნელდება საკუთარ ქმედებაზე ბატონობა.

ძალადობის ეფექტიან აღკვეთას აფერხებს როგორც ინსტიტუციური, ისე საზოგადოებრივი ფაქტორები. მოქალაქეთა ნდობის ხარისხი სამართალდამცავი ორგანოებისადმი მნიშვნელოვნად განაპირობებს მსხვერპლის მიმართვიანობასა და დახმარების მიღების სურვილს. ხშირია შემთხვევები, როდესაც პოლიცია არაჯეროვნად რეაგირებს, გულგრილად ეკიდება საკითხს ან მსხვერპლს მოძალადესთან ურთიერთობის მოწესრიგებას ურჩევს. ეს გულგრილი დამოკიდებულება პირდაპირ იწვევს ძალადობის მსხვერპლთა მეორად ვიქტიმიზაციას. ამ ინსტიტუციურ ბარიერებს ამდაფრებს საზოგადოებაში ღრმად გამჯდარი სტერეოტიპული აზროვნება და პატრიარქალური მიდგომები, რომლებიც ოჯახში ძალადობას ძალზე პირადულ და არასაჯარო საკითხად მიიჩნევენ. მიუხედავად იმისა, რომ საკანონმდებლო მექანიზმები არსებობს, ნაკლები ყურადღება ეთმობა ძალადობის შემდგომ კრიტიკულ ფაზებსა და სისტემურ პრევენციას. წინამდებარე კვლევის მთავარი მიზანია ამ ხარვეზის შევსება და ძალადობის პრევენ-

ციის პრობლემის ანალიზი ორი უმნიშვნელოვანესი ასპექტის ფონზე: მსხვერპლის რევიქტიმიზაციის თავიდან აცილება და მოძალადის ეფექტური რესოციალიზაცია. მნიშვნელოვანია შევაფასოთ, თუ რამდენად ეფექტურია არსებული სამართლებრივი მექანიზმები ამ ორ პრობლემასთან ბრძოლაში და რამდენად არის დამოკიდებული მსხვერპლის რევიქტიმიზაცია სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენელთა კვალიფიციურ მოქმედებაზე.

1. სტრესი, ალკოჰოლიზმი და ნარკომანია, როგორც ძალადობის ხელშემწყობი ფაქტორები

ადამიანის ცხოვრება შედგება დადებითი და უარყოფითი ემოციებისგან. თუმცა, ადამიანის ბუნება ისეა მოწყობილი, რომ უარყოფითი განცდები უფრო ღრმა და გრძელვადიან კვალს ტოვებს მასზე, ვიდრე დადებითი. შესაბამისად, დაგროვებული ნეგატიური ასპექტები გამოიხატება პიროვნების დაძაბულობაში, დეპრესიასა და სიბრაზეში, რაც აძლიერებს პიროვნების სტრესს. სტრესულ მოვლენას ადამიანი ყოველდღიურად აწყდება, იქნება ეს ოჯახი, სამსახური, მეგობრები თუ უბრალოდ გარესამყარო. შესაბამისად, ზოგიერთ ინდივიდს შეუძლია საკუთარი სტრესის მართვა, ზოგს კი არა. „სტრესული მოვლენები და მასთან დაკავშირებული პრობლემები, დაძაბულობას ქმნის ოჯახში, რომელსაც შესაბამისი რეაგირება სჭირდება“.¹ ოჯახში სტრესული ვითარება შესაძლოა გამოიწვიოს უკიდურესმა სიღარიბემ, პარტნიორთან/მეუღლესთან უთანხმოებამ, დაძაბულმა სამუშაო დღემ, წარუმატებლობამ და სხვა. აღსანიშნავია,

1 McCubbin, H. I. and others, 1983. Social Stress and The Family: Advances and developments in Family Stress Theory and Research. New York: The Haworth Press. გვ.9.

რომ „დაბალმა სოციოეკონომიკურმა სტატუსმა და სოციალურმა პრობლემებმა შესაძლოა გაზარდოს სტრესის დონე, რაც თავის მხრივ ზრდის ძალადობის რისკს.“² თუმცა ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ სტრესი არ წარმოადგენს ოჯახში ძალადობის ხელშემწყობ ფაქტორს, არამედ ის არის ჩადენილი უმართლობის გამართლების მცდელობა.³ ერთი მხრივ, აღნიშნულ მოსაზრებაში არის სიმართლის მარცვალი, ვინაიდან ადამიანი ყოველთვის ცდილობს უარყოს საკუთარი ბრალეულობა და ის სხვა რამეს ან ვინმეს გადააბრალოს. თუმცა, მეორე მხრივ, უგულებელყოფილია ადამიანის ქცევის ცვალებადობა, რომელიც გამოწვეულია გარესამყაროს გავლენით.

სტრესის გარდა, მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ალკოჰოლისა და ნარკოტიკის გავლენა ოჯახში ძალადობაზე. „ნარკომანთა და ალკოჰოლიზმით დაავადებულ ადამიანთა 90% ოჯახში მოძალადეა. ზოგადად, დისჰარმონიული და დისფუნქციური ოჯახები ძალიან მოწყვლადია ამ დანაშაულის მიმართ.“⁴ ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ნარკოდამოკიდებულ პირთათვის „[...]ფასეულობათა ორიენტაციის სისტემაში ოჯახი მაინცდამაინც წინა პლანზე არ დგას.“⁵ თუმცა ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ „ალკოჰოლსა და ნარკოტიკზე დამოკიდებულება დაკავშირებულია ოჯახში ძალადობასთან, მაგრამ იგი არაა ძალადობის გამომწვევი ფაქტორი, ვინაიდან ყველა, ვინც სვამს,

არ ძალადობს მეუღლეზე და უმეტესობა მოძალადეებისა არაა ალკოჰოლზე დამოკიდებული. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ალკოჰოლი და ნარკოტიკი ზრდის ძალადობის შანსს, ვინაიდან მოძალადე ექვევა ამა თუ იმ სუბსტანციის ზემოქმედების ქვეშ, უქვეითდება რაციონალური აზროვნების უნარი და უძნელდება საკუთარ ქმედებაზე ბატონობა. გარდა ამისა, მოძალადემ ზემოქმედების ქვეშ ყოფნა გამამართლებელ საბუთადაც კი შეიძლება გამოიყენოს და თქვას, რომ იგი ზემოქმედების ქვეშ იმყოფებოდა და არ იცოდა, თუ რას აკეთებდა.“⁶ ვერ დავეთანხმები აღნიშნულ აზრს, რომ ალკოჰოლიზმი და ნარკომანია არაა ძალადობის ხელშემწყობი ფაქტორი და რომ ის ჩადენილი უმართლობის გამართლების საშუალებაა. სისხლის სამართალში ალკოჰოლური ან ნარკოტიკული თრობა, ჩადენილი უმართლობის დამამძიმებელ გარემოებას წარმოადგენს და ქმედების ამსრულებელს უმძიმებს პასუხისმგებლობას და არა – პირიქით. ყველაზე ხშირად სწორედ აღნიშნული პირები ხდებიან ოჯახში მოძალადეები, რასაც ადასტურებს არაერთი კვლევა და სასამართლო პრაქტიკაც. სწორედ აღნიშნული გახდა საფუძველი იმისა, რომ 2015 წლის პირველ ივლისს ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ საქართველოს კანონის მე-20 მუხლში გათვალისწინებული იყო მოძალადეთა სარეაბილიტაციო ღონისძიე-

2 Jackson, N., A., 2007. Encyclopedia of Domestic Violence. New York, London: Routledge, გვ. 572.

3 შეადარე. Newman, Willis, C. and Newman, E., 2010. Domestic Violence: Causes and Cures and Anger Management. Tacoma, WA, USA, გვ.11.

4 კაზე, ჰ., 2011. ხმა მდუმარეთა. თბილისი: პეტიტე, გვ.218.

5 ჯანაშია, ჯ. და ბეროზაშვილი, ზ., 2022. ნარკოტიკების უკანონო ბრუნვის სუბიექტები და მიწოდების შემცირების სტრატეგია. კრიმინოლოგი, 1(16), გვ.132.

6 Newman, W., C. and Newman, E., 2010. Domestic Violence: Causes and Cures and Anger Management. Tacoma, WA, USA, გვ.11.

ბები⁷, რომლებიც მოიცავდა ნარკოტიკსა და ალკოჰოლზე დამოკიდებულ პირთა რეაბილიტაციას. თუმცა აღნიშნული მუხლიდან გაურკვეველი მიზეზით ამოიღეს ეს დანაწესი და ის ჩამოყალიბდა დღეს მოქმედი რედაქციის სახით. არადა, „საჭიროა მუდმივად სწრაფვა, რათა სახელმწიფოებმა იპოვონ საერთო მიდგომა ნარკოტიკების მოხმარების საწინააღმდეგო სტრატეგიებში, იყვნენ უკომპრომისო მისი უკანონო წარმოების და გავრცელების საკითხებში.“⁸

სწორედ ნარკოპროდუქტების მზარდ გავრცელებასა და მასზე მარტივ მიწოდება/მოხმარების პრობლემას და საზოგადოების ჯანმრთელობის უსაფრთხოების სერიოზულ რისკებს უსვამს ხაზს 2025 წლის ევროპული ანგარიში ნარკოტიკულ საშუალებების შესახებ.⁹ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია კი ნარკოტიკების მოხმარების პრევენციის პროგრამების ეფექტურობას ანიჭებს უპირატესობას, როდესაც ისინი პასუხობენ საზოგადოების საჭიროებებს, მოიცავენ ყველა შესაბამის სექტორს, ეფუძნებიან სამეცნიერო მტკიცებულებებს, მონიტორინგსა და შეფასების ძლიერ კომპონენტებს.¹⁰

„ოჯახში ძალადობა ბევრ შემთხვევაში ტრაგედიაა არა მხოლოდ მსხვერპლისათვის, არამედ მოძალადისათვისაც. ძალადობა ხშირად დაკავშირებულია ალკოჰოლთან, სიღარიბესთან, პირად იმედგაცრუებასთან, ოჯახურ პრობლემებთან ან ჯანმრთელობის პრობლემასთან. ეს კი აუცილებელს ხდის მოძალადეთათვის სოციალური დახმარებისა და მკურნალობის პროგრამების ამოქმედებას. აუცილებელია მოძალადეთა სარეაბილიტაციო ცენტრების შექმნა, სარეაბილიტაციო პროგრამებში ჩართვა და საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება ამ კუთხით“.¹¹

2. მოქალაქეთა დამოკიდებულება სამართალდამცავი ორგანოებისადმი ოჯახში ძალადობის შემთხვევებზე მიმართვიანობის თვალსაზრისით

ოჯახში ძალადობის კუთხით უმნიშვნელოვანესია სამოქალაქო საზოგადოების დამოკიდებულება სამართალდამცავ

7 დაწვრილებით იხ. და შეად. ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ საქართველოს კანონი 01.05.2015 წლის მდგომარეობით და ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ საქართველოს კანონი 02.04.2025 წლის მდგომარეობით.

8 ჯანაშია, ჯ., 2025. ნარკოტიკების მოხმარების სიტუაციური ანალიზი ევროპულ და საერთაშორისო დონეზე – მისი ზეგავლენა თანამედროვე მსოფლიო წესრიგზე. სოციოპოლიტოლოგია, ტომი 2, გვ.247. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://journals.4science.ge/index.php/sociopolitologos/article/view/3985/4031>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

9 შეადარე. ევროპული ანგარიში ნარკოტიკების შესახებ, ტენდენციები და განვითარება 2025. გვ.11. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

10 შეადარე. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი. (შესავალში). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.unodc.org/unodc/en/prevention/>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

11 ბერიძე, ი., 2012. ოჯახში ძალადობის სფეროში არსებული კანონმდებლობისა და სამართლო პრაქტიკის გენდერული ანალიზი. ქალთა საინფორმაციო ცენტრი, გვ. 9. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://sapari.ge/wp-content/uploads/2016/05/ojaxshio-zaladobis-kanonmdebloba.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

ვი ორგანოების წარმომადგენლებისადმი. ნდობის ხარისხი მნიშვნელოვნად განაპირობებს, როგორც თავად მსხვერპლის სურვილს, განაცხადოს ძალადობის შესახებ და მიიღოს შესაბამისი დახმარება, აგრეთვე ოჯახში ძალადობის ყოველი კონკრეტული შემთხვევის ყოველმხრივ სრულყოფილ შესწავლასა და სათანადო რეაგირებისათვის მსხვერპლისა და მის გარშემო მყოფ პირთა ჩართულობას, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახება ოჯახში ძალადობის ფაქტების გამოვლენის მაჩვენებელსა და ძალადობასთან ბრძოლის ეფექტურობაზე. აღსანიშნავია, რომ სწორედ პოლიციის თანამშრომლები არიან ის პირები, რომელთაც ყოველდღიური შეხება აქვთ სამოქალაქო საზოგადოებასთან, მათ უწევთ ოჯახში ძალადობის შემთხვევის ადგილას მისვლა და უშუალო კონტაქტის დამყარება კონფლიქტში მონაწილე პირებთან. იმისათვის, რომ პოლიციის რეაგირება იყოს ეფექტური, სასიცოცხლოდ აუცილებელია ზემოაღნიშნულ პირთა ნდობის მოპოვება, რაც საკმაოდ რთული პროცესია, მითუმეტეს საქართველოში, სადაც ნებისმიერი პრობლემის მოგვარების საშუალებად ძალადობა მისაღებ ფორმად ითვლება და სამართლის თვითიუსტიციის იდეა ღრმადაა გამჯდარი ქართულ საზოგადოებაში. ყოველივე აღნიშნული კი უარყოფითად აისახება საზოგადოების პოლიციასთან თანამშრომლობაზე, რაც ისევ და ისევ ართულებს ოჯახში ძალადობის გამოვლენასა და აღკვეთას. გარდა

საზოგადოებაში ნდობის მოპოვებისა, უმნიშვნელოვანესია თავად პოლიციის თანამშრომლების დამოკიდებულება და მიდგომა ძალადობის მსხვერპლთა მიმართ. მნიშვნელოვანია, პოლიციის თითოეულმა თანამშრომელმა გამოსატოს ემპათია მსხვერპლის მიმართ, შექმნას სათანადო გარემო, სადაც მსხვერპლი თავს დაცულად და მშვიდად იგრძნობს, ასევე აღმოუჩინოს სათანადო დახმარება. მიუხედავად არაერთი წინ გადადგმული ნაბიჯისა, ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც პოლიცია სათანადო რეაგირების გარეშე ტოვებდა მსხვერპლის მოთხოვნებს, გულგრილად ეკიდებოდა საკითხს ან ითავსებდა მრჩევლის როლს და მსხვერპლებს დაჟინებით ურჩევდა მოძალადესთან ურთიერთობის მოწესრიგებას.¹² „ამ კუთხით გაცილებით რთული ვითარება შეინიშნებოდა რეგიონებში, სადაც პირადი კავშირების გამოყენებით, მოძალადეები ახერხებდნენ სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლებისაგან ლოიალური დამოკიდებულების მოპოვებას და ოჯახში ძალადობის მძიმე შემთხვევებშიც კი, ეს უკანასკნელნი, ხშირად მხოლოდ გაფრთხილებით შემოიფარგლებოდნენ“.¹³ „ძალადობის მსხვერპლებისადმი სამართალდამცავი უწყებების წარმომადგენელთა გულგრილი დამოკიდებულება პირდაპირ იწვევს ძალადობის მსხვერპლთა მეორად ვიქტიმიზაციას, რაც მათ დაუცველობის განცდას ერთიორად ზრდის“.¹⁴ აღსანიშნავია, რომ პოლიციელების მხრიდან ძალადობის მსხვერპლთა მიმართ

12 შეადარე. საქართველოს სახალხო დამცველის სპეციალური ანგარიში, 2015. ქალთა მიმართ ძალადობა და ოჯახში ძალადობა საქართველოში. გვ.49. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2015/geo%203.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

13 გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2017. ქალთა მიმართ ძალადობის და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და მსხვერპლთა (დაზარალებულთა) დასაცავად გასატარებელ ღონისძიებათა 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის ანგარიში. გვ.27. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://ombudsman.ge/res/docs/2019041111594648023.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

14 იქვე. გვ.27.

შეურაცხმყოფელ დამოკიდებულებაზე არსებულ ფაქტებს შსს-ის გენერალური ინსპექცია შეისწავლის, თუმცა დისციპლინური გადაცდომის დადასტურება, უმეტესად გართულებულია. მაგალითად, 2019 წლის მონაცემებით გენერალურ ინსპექციაში ოჯახში ძალადობასთან დაკავშირებით შესულია 104 საჩივარი. აქედან 42 პოლიციელთა მხრიდან ოჯახში ძალადობის ფაქტს ეხებოდა და 42-ვე შემთხვევაში თანამშრომელს განესაზღვრა დისციპლინური სახდელი, ხოლო 62 საჩივარი პოლიციის მხრიდან ოჯახში ძალადობაზე არაჯეროვან რეაგირებას, რომელთაგან 21 შემთხვევაში განისაზღვრა დისციპლინური სახდელი.¹⁵

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საზოგადოებასა და პოლიციას შორის ნდობის ჩამოყალიბებაზე ზრუნვა, კვალიფიციური და საკმარისი კადრების არსებობა, აქტიური საინფორმაციო კამპანიის ჩატარება პოლიციის პოპულარიზაციის კუთხითა და საზოგადოების ინფორმირებულობის ასამაღლებლად.

3. სტერეოტიპები და მათი დამლუჯველი ეფექტი

„სტერეოტიპების შექმნა ადამიანის ბუნებისთვის დამახასიათებელია. ეს არის ის გზა, რომლის მეშვეობითაც ადამიანების გარკვეული კატეგორიებისთვის და ჯგუფებისთვის მიკუთვნებას ვახორციელებთ, რასაც ხშირად ქვეცნობიერად ვაკეთებთ, ნაწილობრივ იმისთვის, რომ ჩვენ გარშემო არსებული სამყარო უფრო მარტივად წარმოვაჩინოთ“.¹⁶ ერთი მხრივ, ძალადობის პროვოცირებას იწვევს თითოეული ქვეყნისათვის დამახასიათებელი კულტურული, ისტორიული, ტრადიციული და რელიგიური ფაქტორები, რომლებიც გარკვეულ სოციალურ როლს ანიჭებენ ადამიანებს სქესის მიხედვით. ხოლო, მეორე მხრივ, ართულებს ოჯახში ძალადობის ფაქტების გამოვლენას, აღკვეთასა და პრევენციას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია თავად სახელმწიფოს როლი და ჩართულობა სტერეოტიპული აზროვნების შეცვლასა და მათ აღმოფხვრაში, რომლებიც ძალადობის ხელშემწყობ ფაქტორებად გვევლინება. თავის მხრივ, აღნიშნული მიიღწევა სახელმწიფო ორგანოების აქტიური მუშაობით საზოგადოებასთან და მამაკაცების აქტიური ჩართულობით ამ პროცეს-

15 შუადარე. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში, 2019. საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ. გვ.199. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

16 ესტერი, მ. და ლილეი, ს.ჯ., 2014. ქალთა მიმართ ძალადობის პრევენცია: სტამბოლის კონვენციის მე-12 მუხლი, დოკუმენტების კრებული ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახური ძალადობის აღკვეთისა და პრევენციის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენციით განსაზღვრულ ასპექტებზე. ევროპის საბჭო, გვ.17. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://rm.coe.int/-12-/16808d24c2>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

ში.¹⁷ უმნიშვნელოვანესია სახელმწიფოს აქტიური მოქმედება არსებული მცდარი შეხედულებების აღმოსაფხვრელად ისეთ ქვეყნებში, როგორც საქართველოა, სადაც სტერეოტიპული აზროვნება დრმადაა გამჭდარი საზოგადოებაში და გენდერული კუთხით უთანასწორობა ტოლერანტობით სარგებლობს. ოჯახში ძალადობასთან დაკავშირებით არსებულ მწვავე სტერეოტიპულ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს სახალხო დამცველი თავის არაერთ ანგარიშში, მაგალითად, 2017 წლის ანგარიშში ნათქვამია, რომ „სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენელთა სტერეოტიპული დამოკიდებულებები ძალადობის მსხვერპლთა მდგომარეობაზე მკვეთრად უარყოფითად მოქმედებს. ისინი ხშირად იკიცხებიან სამართალდამცავი ორგანოებისადმი მიმართვის გამო, დამცინავად ან დამაკნინებლად ექცვიან ან მათ მიერ წარდგენილ მტკიცებულებებს სერიოზულად არ აღიქვამენ“.¹⁸ აღნიშნულიდან გამომდინარე, რთული წარმოსადგენი არ უნდა იყოს განსახილველი საკითხის პრობლემურობა. ამ კუთხით საინტერესოა თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, სადაც სასამართლომ აღნიშნა, რომ „ოჯახში ძალადობასთან ეფექტურ ბრძოლას აფე-

რებს საზოგადოებაში არსებული პატრიარქალური მიდგომები და გენდერული სტერეოტიპები, რაც გენდერული ნიშნით ძალადობის მიმართ შემწყნარებლურ დამოკიდებულებას განაპირობებს და თავად ოჯახში ძალადობა ძალზე პირადულ და არასაჯარო საკითხად მიიჩნევა“.¹⁹

სტერეოტიპულ დამოკიდებულებებთან ბრძოლის სახელმწიფო ვალდებულებასთან მიმართებით უმნიშვნელოვანესია ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ ევროპის საბჭოს (სტამბოლის) კონვენცია.²⁰ რომელიც მყარად ეფუძნება იმ მიდგომას, რომ გენდერული უთანასწორობა ქალთა მიმართ ძალადობის მიზეზს და იმავდროულად შედეგს წარმოადგენს. კონვენციაში ცალკე თავი ეთმობა პრევენციულ ღონისძიებებს, რომლებიც მიმართულია ქალთა წინააღმდეგ ძალადობის შეჩერებაზე გენდერული თანასწორობის მიღწევის გზით. კერძოდ, კონვენციის მე-12 მუხლი ადგენს სახელმწიფოს ვალდებულებას, მიიღოს ყველა საჭირო ზომა ქალისა და მამაკაცის ქცევის სოციალურ და კულტურულ მოდელებში ცვლილებების დასანერგად, რათა აღმოიფხვრას ის სტერეოტიპული დამოკიდებულებები, რომლებიც ხელს

17 შეადარე. Harvey, A., García-Moreno, C. and Butchart, A.R., 2007. Primary prevention of intimate-partner violence and sexual violence: Background paper for WHO expert meeting May 2–3. WHO, Department of Violence and Injury Prevention and Disability, გვ.24. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.ndhealth.gov/injury/nd_prevention_tool_kit/docs/who-primary-prevention-of-intimate-partner-violence-and-sexual-violence.pdf> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

18 გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2017. ქალთა მიმართ ძალადობის და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და მსხვერპლთა (დაზარალებულთა) დასაცავად გასატარებელ ღონისძიებათა 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის ანგარიში. გვ.28. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://ombudsman.ge/res/docs/201904111594648023.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

19 თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2017 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება (საქმე N1/2533-17).

20 ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ ევროპის საბჭოს 2011 წლის 11 მაისის კონვენცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/3789678?publication=0>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

უწყობენ სქესთა შორის დაპირისპირებას, მათი სოციალური როლიდან გამომდინარე. კონვენციის მე-12 მუხლის მე-5 პუნქტი და 42-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი ავალდებულებს მხარეებს არ გამოიყენონ ძალადობის გასამართლებელ მიზნად ზემოქმედებითი გარემოებები. თავისი არსით უმნიშვნელოვანესია ამავე მუხლის მე-4 პუნქტის დანაწესი, რომელიც ხაზს უსვამს მამაკაცთა და ბიჭების აქტიურ როლსა და ჩართულობას ძალადობის პრევენციის კუთხით, გენდერული როლების შესახებ წარმოდგენებისა და დამოკიდებულებების ტრანსფორმაციის საქმეში. კონვენცია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს სახელმწიფოს ვალდებულებას, განახორციელოს ქალთა შესაძლებლობების გაზრდისაკენ მიმართული ღონისძიებები. განსხვავებით, კონვენციის მე-12 მუხლისა, რომელიც პრევენციის ზოგად ღონისძიებებს შეეხება კონვენციის მომდევნო მე-13 – მე-16 მუხლებში, რომლებშიც უფრო კონკრეტული ვალდებულებებია ასახული და დეტალურადაა გაწერილი გარკვეული პრევენციული ზომები, მათ შორის ცნობიერების ამაღლება, განათლება, სპეციალისტების პროფესიული მომზადება და დამნაშავეს მკურნალობის პროგრამები. გარდა ზემოაღნიშნული კონვენციისა, მნიშვნელოვანია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენციის²¹ მე-5 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტიც, რომელიც ასევე შეეხება სა-

ხელმწიფოს ვალდებულებას ებრძოლოს გაბატონებულ სტერეოტიპებს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, უმნიშვნელოვანესია სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიური ჩართულობა სტერეოტიპული აზროვნების ტრანსფორმაციის საქმეში. მნიშვნელოვანია საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების კუთხით საინფორმაციო კამპანიის წარმოება. ამ კუთხით მასმედიის როლი საზოგადოების შეხედულებების ჩამოყალიბებაში საკმაოდ დიდია და ის სწორად უნდა იქნეს გამოყენებული, თუმცა და მუდიასაშუალებების მიერ სტერეოტიპების კვლავწარმოება დღესაც პრობლემურია.²²

4. მსხვერპლის რევიტიმირების თავიდან აცილება და მოძალადის რესოციალიზაცია

„პიროვნების პირველად ვიქტიმირებად ითვლება დანაშაულის ჩადენით მსხვერპლის მიმართ წარმოშობილი ფსიქიკური, ფიზიკური და მატერიალური ზიანი.“²³ მეორადი ე.წ. არაძირითადი ვიქტიმირება ხდება დაზარალებულთან ურთიერთობაში მყოფი პირების მიერ გაკეთებული განცხადებებით ან მორალური ხასიათის პრეტენზიების გამოთქმით.²⁴ ოჯახში ძალადობის კუთხით მეორადი ვიქტიმირება შესაძლოა გამოიწვიოს სა-

- 21 დაწვრილებით იხ. ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ გაეროს 1979 წლის კონვენცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5691899?publication=0>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- 22 შეადარე. კურტანიძე, მ., აბრამიშვილი, ნ. და პატარაია, ბ., 2016. ფემიციდი – დისკრიმინაციული დანაშაული და მასთან ბრძოლის სახელმწიფო ვალდებულება, კავშირი „საფარი“, გვ.11. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://h7.cl/1jFc4>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- 23 შალიკაშვილი, მ., 2011. ვიქტიმოლოგია – მეცნიერება დანაშაულის მსხვერპლის შესახებ, თბილისი: მერიდიანი, გვ.32.
- 24 იქვე, გვ.33.

მართალდამცავი ორგანოების შეუსაბამო და არაემპათიურმა დამოკიდებულებამ მსხვერპლის მიმართ. აღნიშნული, ერთი მხრივ, მძიმე ფსიქოლოგიურ ზიანს აყენებს მსხვერპლს და ხდის მას გაცილებით მოწყვლადს. ხოლო, მეორე მხრივ, ხელს უშლის მსხვერპლსა და პოლიციას შორის ნდობის ჩამოყალიბებას, რაც ძალადობის გამოვლინების, აღკვეთისა და პრევენციისათვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. მსხვერპლის რევიქტიმიზაცია შესაძლოა გამოიწვიოს არა მხოლოდ პოლიციის მხრიდან არასათანადო მოპყრობამ, არამედ, ასევე სამართალწარმოების პროცესში ჩართული პირების (მაგ.: ადვოკატი, პროკურორი, მოსამართლე და სხვა.) შეუსაბამო დამოკიდებულებამ. ამ კუთხით აღსანიშნავია, რომ სტამბოლის კონვენციის მე-15 მუხლის 1-ლი პუნქტი ითვალისწინებს მსხვერპლის რევიქტიმიზაციის თავიდან აცილების საკითხს და ავალდებულებს სახელმწიფოს, რომ უზრუნველყოს ან გააუმჯობესოს იმ სპეციალისტების მომზადება, რომლებსაც ურთიერთობა აქვთ ძალადობის მსხვერპლთან, რათა უკეთ განხორციელდეს ძალადობის გამოვლენა, პრევენცია და აღიკვეთოს მეორადი ვიქტიმიზაცია. ამავე კონვენციის მე-18 მუხლი კი, სახელმწიფოს ავალდებულებს მიიღოს ყველა საჭირო საკანონმდებლო თუ სხვა ზომა, რათა დაიცვას მსხვერპლი ძალადობის შემდგომი აქტებისაგან. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს პროკურატურისა და სასამართლოსათვის მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ქალთა მიმართ ძალადობისა

და ოჯახური დანაშაულების საქმეებზე ეფექტური მართლმსაჯულების განხორციელება. „ოჯახურ დანაშაულებზე დაზარალებულის ჩვენება წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს მტკიცებულებას. დაზარალებულის პირველი დაკითხვა უნდა იყოს შეძლებისდაგვარად ამომწურავი და დაკითხვის დროს გამოყენებული მეთოდოლოგია, მაქსიმალურად უნდა გამორიცხავდეს მსხვერპლის მეორეული ვიქტიმიზაციის საფრთხეს. თავად სასამართლო პროცესზე პროკურორმა და მოსამართლემ კი უნდა უზრუნველყონ დაზარალებულის დაცვა ბრალდებულის ზეწოლისაგან, რაც განსაკუთრებით ხშირი და ადვილია, როდესაც საქმე ეხება ოჯახის წევრის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემას.“²⁵ აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 50-ე მუხლში 2019 წელს შესული ცვლილების²⁶ მიხედვით ოჯახში ძალადობის მსხვერპლს აქვს უფლება გაიაროს კონსულტაცია მოწმისა და დაზარალებულის კოორდინატორთან, ისარგებლოს სამდღიანი მოსაფიქრებელი ვადით და ისე მიიღოს გადაწყვეტილება ოჯახის წევრის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემის ან ჩვენების მიცემაზე უარის თაობაზე.

რაც შეეხება, პიროვნების მესამედ ვიქტიმირებას, „აღნიშნულს ადგილი აქვს, როცა დანაშაულის მსხვერპლს, პირველადი და მეორადი ვიქტიმირებიდან გამომდინარე აღარ სჯერა, რომ დაცული იქნება დანაშაულისაგან, როგორც სახელმწიფო სტრუქტურების, ასევე ახლო სოციალური გარემოს მხრიდან. იგი სა-

25 ჯუღელი, ნ. და ღვინჯილია, ე., 2017. საერთაშორისო სტანდარტების ასახვა ოჯახში ძალადობის საქმეებში. საქართველოს უზენაესი სასამართლო, კვლევისა და ანალიზის სამსახური, გვ.68. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/kvleva-ojaxshi-zaladobaze.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

26 ნაწილი 5, მუხლი 50, საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (16.10.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=175>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

კუთარ თავს გარშემომყოფთა მსხვერპლად მიიჩნევს და არ შეუძლია წინააღმდეგობის გაწევა. ამგვარი ადამიანები მიეკუთვნებიან დანაშაულის მსხვერპლის ისეთ კატეგორიას, რომელთა რევიქტიმიზაცია კიდევ არის ახლო მომავალში მოსალოდნელი.”²⁷ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მსხვერპლის რევიქტიმიზაცია დამოკიდებულია სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლების მოქმედებაზე. მნიშვნელოვანია, რომ ისინი იყვნენ კვალიფიციურები, ემპათიურები და მოტივირებულები, დაეხმარონ მსხვერპლს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მსხვერპლის რევიქტიმიზაცია პრაქტიკულად გარდაუვალია.

მოძალადის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია იყოფა ორ ეტაპად, ადმინისტრაციული სამართალწარმოებისა და პირის მსჯავრდების პირობებში. ადმინისტრაციული სამართალწარმოების ეტაპზე მოძალადის რეაბილიტაცია უმნიშვნელოვანესია, ვინაიდან ამ დროს მის მიმართ არ გამოიყენება პასუხისმგებლობის მკაცრი ღონისძიებები, რაც პირის რეაბილიტაციას შედარებით მარტივს ხდის. ადმინისტრაციული სამართალწარმოების ეტაპზე, მოძალადის რეაბილიტაციის საფუძველს წარმოადგენს ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ კანონის მე-10 მუხლის მე-7 პუნქტი. რომლის მიხედვითაც: „დამცავი ორდერი უნდა ითვალისწინებდეს მოძალადის მიერ ძალადობრივი დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლაზე ორიენტირებული სავალდებულო სწავლების კურსის გავლას”. ხოლო აღნიშნული კანონის მე-20 მუხლი განმა-

რტავს მოძალადის დამოკიდებულებებისა და ქცევის კორექციისკენ მიმართულ ღონისძიებებს. ადმინისტრაციული სამართალწარმოების ეტაპზე მოძალადის რეაბილიტაცია მთლიანად სასამართლოს უფლებამოსილებას განეკუთვნება, თუმცადა სასურველია, რომ პოლიციის თანამშრომლებიც იღებდნენ მონაწილეობას მოძალადისათვის სათანადო კურსის შერჩევის პროცესში, ვინაიდან მათ უშუალო კონტაქტი აქვთ მოძალადესთან. ამასთან უკეთესი იქნება, თუკი აღნიშნული კურსის გავლის დაკისრების უფლებამოსილება სამართალდამცავ ორგანოების წარმომადგენლებსაც მიეცემათ, იქიდან გამომდინარე, რომ სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით გაცილებით მეტი შემაკავებელი ორდერი გამოიცემა, ვიდრე დამცავი. აგრეთვე მნიშვნელოვანია, რომ კურსით გათვალისწინებული აქტივობები დაიგეგმოს და გაიწეროს ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის, მოძალადის პიროვნებისა და საჭიროების გათვალისწინებით და არ მოხდეს ყველა მოძალადისათვის ერთი და იმავე კურსის გავლა.

რაც შეეხება მსჯავრდებული მოძალადის რესოციალიზაციის საკითხს, აღსანიშნავია, რომ ოჯახური ძალადობისათვის კანონი აწესებს ორი სახის სასჯელს – საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომასა და თავისუფლების აღკვეთას. თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევაში გათვალისწინებული იყო ძალადობრივი დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლაზე ორიენტირებული სავალდებულო სწავლების კურსების ჩატარება. აღნიშნული საკითხი მოწესრიგებული იყო პატიმრობის კოდექსის 118-ე მუხლის მე-7 ნაწილით.²⁸ აღნიშნული დანაწესი უცვლელად

27 შალიკაშვილი, მ., 2011. ვიქტიმოლოგია – მეცნიერება დანაშაულის მსხვერპლის შესახებ, თბილისი: მერიდიანი, გვ.33.

28 ნაწილი 7, მუხლი 118, საქართველოს კანონი პატიმრობის კოდექსი (15.12.2023 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/91612?publication=43>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025]. (ძალადაკარგული).

გადავიდა დღეს მოქმედ პენიტენციური კოდექსის 137-ე მუხლის მე-9 ნაწილში.²⁹ მსგავსი კურსის ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა აგრეთვე დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ კანონის მე-40 პრიმა მუხლი.³⁰ 2011 წელს დამტკიცდა ოჯახში მოძალადეთა რეაბილიტაციის კონცეფცია და 2014 წელს განხორციელებული ცვლილების შედეგად სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 168-ე პრიმა მუხლის პირველ ნაწილს დაემატა „ვ“ ქვეპუნქტი,³¹ რომელიც განრიდებულ პირს ავალდებულებს ოჯახური დანაშაულის შემთხვევაში გაიაროს ძალადობრივი დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლაზე ორიენტირებული სავალდებულო სწავლების კურსი, თუმცა დღემდე არ არის შემუშავებული მოძალადეთა რეაბილიტაციის სამოქმედო გეგმა, რომელიც უპასუხებს ქვეყანაში არსებულ გამოწვევებს.

დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომმა, რომელიც მიზნად ისახავდა ოჯახში ძალადობის მაპროვოციებელი გარემოებების კრიტიკულ ანალიზს რევიტტიმიზაციის პრევენციისა და მოძალადის რესოციალიზაციის პრობლემის ფონზე, გამოიკვეთა, რომ ოჯახში ძალადობა მულტიფაქტორული ფენომენია, რომლის პროვოცირებას

ხელს უწყობს სტრესი, ალკოჰოლური და ნარკოტიკული დამოკიდებულებები. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს მოსაზრება, რომ სტრესი და დამოკიდებულებები ძალადობის გამართლების მცდელობაა, ფაქტია, რომ ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირს უქვეითდება აზროვნების უნარი, რაც ზრდის ძალადობის შანსს.

გამოწვევას ქმნის ინსტიტუციური და საზოგადოებრივი ბარიერები. მოქალაქეთა დაბალი ნდობა სამართალდამცავი ორგანოებისადმი და პოლიციის თანამშრომელთა არაემპათიური დამოკიდებულება, ხშირად იწვევს ძალადობის მსხვერპლთა მეორად ვიქტიმიზაციას, რაც პრაქტიკულად გარდაუვალია, თუ სამართალდამცავი ორგანოები არ იქნებიან კვალიფიციურები. ამას ემატება საზოგადოებაში ღრმად გამჯდარი სტერეოტიპები და პატრიარქალური მიდგომები, რომლებიც ოჯახში ძალადობას არასაჯარო საკითხად მიიჩნევენ, აღნიშნული კი, ხელს უშლის ძალადობასთან ეფექტიან ბრძოლას.

რაც შეეხება პრევენციის პრობლემას, მოძალადეთა რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია კანონით გათვალისწინებულია ადმინისტრაციული და სისხლის სამართლებრივი წესით. თუმცა, პრობლემად რჩება ის, რომ 2015 წლის კანონიდან გაურკვეველი მიზეზით ამოიღეს ნარკოტიკსა და ალკოჰოლზე დამოკიდებულ პირთა რეაბილიტაციის დანაწესი. გარდა ამისა, დღემდე არ არის შემუშავებული მოძალად-

29 ნაწილი 9, მუხლი 137, საქართველოს კანონი პენიტენციური კოდექსი (26.06.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6009420?publication=6#DOCUMENT:1;>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

30 მუხლი 40¹, საქართველოს კანონი დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ (16.10.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/21610?publication=41>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

31 ნაწილი 1, ქვეპუნქტი „ვ“, მუხლი 168¹, საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (16.10.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=175>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

დეთა რეაბილიტაციის სამოქმედო გეგმა, რაც აფერხებს პოზიტიური სპეციალური პრევენციის რეალურ განხორციელებას.

უმნიშვნელოვანესია, სამართალდამცავთა კვალიფიკაციის ამაღლება და რევიტიმიზაციის პრევენცია: აუცილებელია მსხვერპლთან ურთიერთობის მქონე სპეციალისტების სავალდებულო და გენდერულად მგრძობიარე მომზადების უზრუნველყოფა (სტამბოლის კონვენციის მე-15 მუხლის შესაბამისად) და მსსს-

გენერალურმა ინსპექციამ უნდა გააძლიეროს რეაგირება პოლიციელთა მხრიდან არაჯეროვან მოქმედებებზე.

აუცილებელია, რესოციალიზაციის მექანიზმების გაუმჯობესება: საჭიროა მოძალადეთა რეაბილიტაციის სამოქმედო გეგმის შემუშავება. სასურველია, კურსით გათვალისწინებული აქტივობები დაიგეგმოს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევისათვის, მოძალადის პიროვნებისა და საჭიროების გათვალისწინებით.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბერიძე, ი., 2012. ოჯახში ძალადობის სფეროში არსებული კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის გენდერული ანალიზი. ქალთა საინფორმაციო ცენტრი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://sapari.ge/wp-content/uploads/2016/05/ojaxshio-zaladobis-kanonmdebloba.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2017. ქალთა მიმართ ძალადობის და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და მსხვერპლთა (დაზარალებულთა) დასაცავად გასატარებელ ღონისძიებათა 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის ანგარიში. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://ombudsman.ge/res/docs/2019041111594648023.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.unodc.org/unodc/en/prevention/>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025]
- ევროპული ანგარიში ნარკოტიკების შესახებ, ტენდენციები და განვითარება 2025. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- ესტერი, მ. და ლილეი, ს.ჯ., 2014. ქალთა მიმართ ძალადობის პრევენცია: სტამბოლის კონვენციის მე-12 მუხლი, დოკუმენტების კრებული ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახური ძალადობის აღკვეთისა და პრევენციის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენციით განსაზღვრულ ასპექტებზე. ევროპის საბჭო. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://rm.coe.int/-12-/16808d24c2>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- კაზე, ჰ., 2011. ხმა მდუმარეთა. თბილისი: პეტიტი.
- კურტანიძე, მ., აბრამიშვილი, ნ. და პატარაია, ბ., 2016. ფემიციდი – დისკრიმინაციული დანაშაული და მასთან ბრძოლის სახელმწიფო ვალდებულება, კავშირი „საფარი“. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://h7.cl/1jFc4>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში, 2019. საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
- საქართველოს სახალხო დამცველის სპეციალური ანგარიში, 2015. ქალთა მიმართ ძალადობა და ოჯახში ძალადობა საქართველოში. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2015/geo%203.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].

10. შალიკაშვილი, მ., 2011. ვიქტიმოლოგია – მეცნიერება დანაშაულის მსხვერპლის შესახებ, თბილისი: მერიდიანი.
11. ჯანაშია, ჯ., 2025. ნარკოტიკების მოხმარების სიტუაციური ანალიზი ევროპულ და საერთაშორისო დონეზე – მისი ზეგავლენა თანამედროვე მსოფლიო წესრიგზე. სოციოპოლიტოLOGOS, ტომი 2. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://journals.4science.ge/index.php/sociopolitologos/article/view/3985/4031>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
12. ჯანაშია, ჯ. და ბეროზაშვილი, ზ., 2022. ნარკოტიკების უკანონო ბრუნვის სუბიექტები და მიწოდების შემცირების სტრატეგია. კრიმინოლოგი, 1(16).
13. ჯუღელი, ნ. და ღვინჯილია, ე., 2017. საერთაშორისო სტანდარტების ასახვა ოჯახში ძალადობის საქმეებში. საქართველოს უზენაესი სასამართლო, კვლევისა და ანალიზის სამსახური. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/kvleva-oxaxshi-zaladobaze.pdf>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
14. Harvey, A., García-Moreno, C. and Butchart, A.R., 2007. Primary prevention of intimate-partner violence and sexual violence: Background paper for WHO expert meeting May 2–3. WHO, Department of Violence and Injury Prevention and Disability. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.ndhealth.gov/injury/nd_prevention_tool_kit/docs/who-primary-prevention-of-intimate-partner-violence-and-sexual-violence.pdf> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
15. Jackson, N., A., 2007. Encyclopedia of Domestic Violence. New York, London: Routledge.
16. McCubbin, H., I. and others, 1983. Social Stress and The Family: Advances and developments in Family Stress Theory and Research. New York: The Haworth Press.
17. Newman, W., C. and Newman, E., 2010. Domestic Violence: Causes and Cures and Anger Management. Tacoma, WA, USA.
1. შესახებ ევროპის საბჭოს 2011 წლის 11 მაისის კონვენცია.[ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/3789678?publication=0>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
2. ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ გაეროს 1979 წლის კონვენცია.[ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5691899?publication=0>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
3. საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (16.10.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=175>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
4. საქართველოს კანონი პენიტენციური კოდექსი (26.06.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6009420?publication=6#DOCUMENT:1;>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
5. საქართველოს კანონი პატიმრობის კოდექსი (15.12.2023 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/91612?publication=43>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025]. (ძალადაკარგულია).
6. საქართველოს კანონი ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ (02.04.2025 წლის მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422?publication=25>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025].
7. საქართველოს კანონი ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ (01.05.2015 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422?publication=4>> [წვდომის თარიღი 11.11.2025]. (ძალადაკარგულია).
8. საქართველოს კანონი დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ (16.10.2025 მდგომარეობით). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/>

ნორმატიული მასალა:

1. ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის

<ka/document/view/21610?publication=41>
[წვდომის თარიღი 11.11.2025].

სასამართლო პრაქტიკა:

1. თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2017 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება (საქმე №1/2533-17).

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Beridze, I., 2012. Gender analysis of existing legislation and judicial practice in the field of domestic violence. Women's Information Center. [Online] available at: <<https://sapari.ge/wp-content/uploads/2016/05/ojaxshio-zaladobis-kanonmdebloba.pdf>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
2. United Nations Women's Organization, 2017. Monitoring Report on the 2016-2017 Action Plan on Measures to Combat Violence Against Women and Domestic Violence and Protect Victims (Affected). [Online] available at: <<https://ombudsman.ge/res/docs/2019041111594648023.pdf>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
3. United Nations Office on Drugs and Crime. [Online] available at: <<https://www.unodc.org/unodc/en/prevention/>> [Accessed 11.11.2025]. (in English)
4. European Drug Report 2025: Trends and Developments. [Online] available at: <https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en> [Accessed 11.11.2025]. (in English)
5. Esther, M. and Lilley, S.J., 2014. Preventing violence against women: Article 12 of the Istanbul Convention, a collection of documents on the aspects covered by the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe. [Online] available at: <<https://rm.coe.int/-12-/16808d24c2>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
6. Kaze, H., 2011. The Voice of the Silent. Tbilisi: Petiti. (in Georgian)
7. Kurtanidze, M., Abramishvili, N. and Pataraia, B., 2016. Femicide – a discriminatory crime and the state's obligation to combat it, Union "Safari". [Online] available at: <<https://h7.cl/1jFc4>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
8. Report of the Public Defender of Georgia, 2019. On the state of protection of human rights and freedoms in Georgia. [Online] available at: <<https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
9. Special Report of the Public Defender of Georgia, 2015. Violence against women and domestic violence in Georgia. [Online] available at: <<https://georgia.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Georgia/Attachments/Publications/2015/geo%203.pdf>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
10. Shalikhshvili, M., 2011. Victimology – The Science about Victim of a Crime. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
11. Janashia, J. 2025. Narcotics at the European and International Levels: Situational analysis of Drug Use and its Impact on the Modern World Order. SociopolitologOS, Volume 2. [Online] available at: <<https://journals.4science.ge/index.php/sociopolitologos/article/view/3985/4031>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
12. Janashia, J. and Berozashvili, Z., 2022. Subjects of illegal drug trafficking and supply reduction strategies. Criminologist, 1(16). (in Georgian)
13. Jugeli, N. and Ghvinjilia, E., 2017. Reflection of international standards in domestic violence cases. Supreme Court of Georgia, Research and Analysis Center. [Online] available at: <<https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/kvleva-ojaxshi-zaladobaze.pdf>> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
14. Harvey, A., García-Moreno, C. and Butchart, A.R., 2007. Primary prevention of intimate-partner violence and sexual violence: Background paper for WHO expert meeting May 2–3. WHO, Department of Violence and Injury Prevention and Disability. [Online] available at: <https://www.ndhealth.gov/injury/nd_prevention_tool_kit/docs/who-primary-prevention-of-intimate-partner-violence-and-sexual-violence.pdf> [Accessed 11.11.2025]. (in English)
15. Jackson, Nicky, A., 2007. Encyclopedia of Do-

- mestic Violence. New York, London: Routledge. (in English)
16. McCubbin, Hamilton I., Sussman, Marvin B. and Patterson, Joan M., 1983. Social Stress and The Family: Advances and developments in Family Stress Theory and Research. New York: The Haworth Press. (in English)
 17. Newman, Willis, C. and Newman, E., 2010. Domestic Violence: Causes and Cures and Anger Management. Tacoma, WA, USA. (in English)

Normative Materials:

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence of 11 May 2011. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/document/view/3789678?publication=0> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
2. United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women of 1979. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5691899?publication=0> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
3. Law of Georgia Criminal Procedure Code of Georgia as of 16.10.2025. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=175> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
4. Law of Georgia Penitentiary Code as of 26.06.2025. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6009420?publication=6#DOCUMENT:1;> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
5. Law of Georgia Imprisonment Code as of 15.12.2023. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/document/view/91612?publication=43> [Accessed 11.11. 2025]. (Out of force). (in Georgian)
6. Law of Georgia on the Prevention of Violence against Women and/or Domestic Violence, Protection and Assistance to Victims of Violence. As of 02.04.2025. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422?publication=25> [Accessed 11.11.2025]. (in Georgian)
7. Law of Georgia on Prevention of Domestic Violence, Protection and Assistance to Victims of Domestic Violence as of 01.05.2015. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422?publication=4> [Accessed 11.11.2025]. (Out of force). (in Georgian)
8. Law of Georgia Crime Prevention, Rules for the Execution of Non-custodial Sentences and Probation as of 16.10.2025. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/21610?publication=41> [Accessed 11.11. 2025]. (in Georgian)

Judicial Practice:

1. Decision of the Tbilisi City Court of July 5, 2017 (case №1/2533-17).

გენომის რედაქტირების ობიექტურ და პროცესულ რეგულირებას შორის ბალანსი ევროკავშირის ქვეყნებში

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.6>

თენგიზ ვერულავა

მედიცინის დოქტორი, ჯანდაცვის პოლიტიკის ინსტიტუტის დირექტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის ბიზნეს სკოლის პროფესორი, საქართველო, თბილისი

ელ. ფოსტა tverulava@cu.edu.ge

აბსტრაქტი

გენომის რედაქტირების თანამედროვე ტექნოლოგიებმა, განსაკუთრებით CRISPR-მა, არსებითად შეცვალა ბიომედიცინის განვითარების დინამიკა და გახადა აუცილებელი ეთიკური, სამართლებრივი და უსაფრთხოების პარადიგმების გადახედვა. ევროკავშირის მასშტაბით, სომატური გენომის რედაქტირება ფართოდ აღიქმება სამკურნალო თვალსაზრისით ლეგიტიმურ მიდგომად, მაშინ, როცა ჩანასახოვანი ჩარევა, ძირითადად ეთიკური მოსაზრებების გამო კვლავ მკაცრად შეზღუდულია. სტატიის მიზანია გენომის რედაქტირების მართვის ორპილარიანი მოდელი – ობიექტზე დაფუძნებული რეგულირება, რომელიც მიზნად ისახავს ტექნოლოგიური პროდუქტებისა და ინსტრუმენტების შეფასებას, და პროცესზე დაფუძნებული რეგულირება, რომელიც ფოკუსირდება კლინიკურ გამოყენებასა და სამკურნალო პროცესებზე.

კვლევა აჩვენებს, რომ ევროკავშირის მოქმედ რეგულაციურ ჩარჩოში არსებობს სტრუქტურული შეუსაბამობები: ცოდნის დეფიციტზე აგებული მორატორიუმები აფერხებს სამეცნიერო პროგრესს, მაშინ როდესაც მორალზე დაფუძნებული საპატენტო შეზღუდვები ვერ უზრუნველყოფს პრაქტიკულ რისკ-კონტროლს და შესაძლოა ხელი შეუწყოს ტექნოლოგიის განვითარებას ევროკავშირის ფარგლებს გარეთ. ამ კონტექსტში, საჭიროა წინასწარი სიფრთხილის პრინციპზე დამყარებული შეზღუდვებიდან გადასვლა ცოდნასა და რისკის შეფასებაზე დაფუძნებულ მართვის სისტემაზე, სადაც პრიორიტეტი ენიჭება უსაფრთხოებას, ეფექტიანობას და პასუხისმგებლიან ინოვაციას.

რეკომენდირებულია ახალი მოდელის დანერგვა, რომლის მიხედვითაც ევროკავშირი განაგრძობს ობიექტური ტექნოლოგიური საშუალებების რეგულირებას, ხოლო წევრი სახელმწიფოები ინარჩუნებენ უფლებამოსილებას, განსაზღვრონ კლინიკური გამოყენების ეთიკურობა და უზრუნველყონ პროცესზე ორიენტირებულ

ლი ზედამხედველობა. ამგვარი განაწილება მოითხოვს კოორდინირებულ კვლევით საქმიანობას, ერთიანი შეფასების სტანდარტების ჩამოყალიბებას და მუდმივ ინტერდისციპლინურ დიალოგს.

ცოდნაზე დაფუძნებული რეგულატორული ტრანზიციია არა მხოლოდ გაზრდის პოლიტიკის თანმიმდევრულობასა და გამჭვირვალებას, არამედ ხელს შეუწყობს საზოგადოებრივი ნდობის გაძლიერებას და მომავალში შესაძლო თერაპიული მიღწევების რეალიზაციას.

საკვანძო სიტყვები: ჩანასახოვანი მოდიფიკაცია, ევროკავშირის რეგულაციები, ბიოეთიკა, წინასწარი სიფრთხილის პრინციპი, ინოვაციის პოლიტიკა

THE BALANCE BETWEEN OBJECTIVE AND PROCESS REGULATION OF GENOME EDITING IN EU COUNTRIES

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.6>

Tengiz Verulava

Doctor of Medicine, Head of Health Policy Institute, Professor of the Business School at Caucasus University, Georgia, Tbilisi

Email: tverulava@cu.edu.ge

ABSTRACT

Genome editing technologies, particularly CRISPR, have rapidly changed the landscape of modern biomedicine, and it has made it necessary to rethink ethical, legal, and security paradigms. Within the European Union (EU), somatic genome editing is widely accepted as a therapeutic practice, whereas germline interventions remain largely prohibited due to precautionary and moral considerations. The article presents a two-pillar model for the governance of genome editing – object-based regulation, which aims to evaluate technological products and tools, and process-based regulation, which focuses on clinical applications and treatment processes.

The analysis reveals structural inconsistencies within the EU regulatory framework: long-standing moratoriums based on lack of knowledge hinder scientific progress, while morality-based patent limitations inadequately address real-world risks and may unintentionally incentivise technological development outside EU jurisdiction. We argue that future regulation must transit from precaution-driven prohibitions toward knowledge and risk-based governance, emphasising safety, efficacy and responsible innovation.

We propose a division of regulatory responsibility in which the EU oversees object-level evaluation of genome-editing tools, while member states retain authority to decide on process-level clinical application based on ethical and societal context. Advancing this model requires coordinated research, harmonised assessment mechanisms, and ongoing interdisciplinary dialogue. A scientifically informed regulatory shift would not only improve policy coherence, but also foster public trust and facilitate future therapeutic breakthroughs.

KEYWORDS: CRISPR, EU regulation, Somatic therapy, Germline modification, Bioethics, Precautionary principle, Policy development

შესავალი

გენური რედაქტირების რეგულირების შესახებ დებატები სამი მთავარი პრობლემის გარშემო მიმდინარეობს. პირველი გამოწვევა საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვას უკავშირდება. არის საფრთხე, რომ ტექნოლოგია შეიძლება ბოროტად იქნეს გამოყენებული არა სამედიცინო, არამედ სხვა მიზნებისთვის, რამაც შეიძლება ძირეულად და შეუქცევადად შეცვალოს საზოგადოება და მისი ეთიკური ღირებულებები. ყველაზე ცნობილი მაგალითია „გამონაგონი ბავშვების“ (designer babies) შექმნის შესაძლებლობის პრობლემა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სოციალური უთანასწორობა და კონფლიქტები.

კვლევები ადასტურებენ, რომ კლასტერიზებული რეგულარულად ინტერვალირებული მოკლე პალინდრომული გამორეპეტი (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats – CRISPR) არის ძალიან ძლიერი გენური რედაქტირების ინსტრუმენტი, რომელიც იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ადამიანები ბიოლოგიურად „დაიგეგმონ“ არასამედიცინო მიზნებისთვის.¹ აღნიშნული დებატების ნაწილია იმის შესახებ, სად გადის ზღვარი დაავადების მკურნალობასა და ადამიანის გაუმჯობესებას შორის.²

მეორე გამოწვევა დაკავშირებულია ტექნოლოგიის არასაკმარის უსაფრთხოებასთან. კვლევები ადასტურებენ, რომ კლასტერიზებული რეგულარულად ინტერვალირებულ მოკლე პალინდრო-

მულ გამორეპეტი (CRISPR) შეიძლება მოჰყვეს „მოულოდნელი მუტაციები“ რედაქტირების შემდეგ.³ ასევე ბუნდოვანია, რამდენად არის რედაქტირებული ორგანიზმი – სტაბილურად და მუდმივად შეცვლილი და გადაეცემა თუ არა ეს ცვლილებები მომდევნო თაობებს – წინასწარ წარმოსადგენი თუ სრულიად მოულოდნელი შედეგებით.⁴ გარდა ამისა, არსებობს შიში, რომ გენური რედაქტირების ტექნოლოგია შეიძლება იქცეს ბიოიარაღად, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საუბარია პათოგენების გენეტიკურ მოდიფიკაციაზე.⁵

ამ მხრივ, საინტერესოა, რა სამართლებრივი ჩარჩო არსებობს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში კლინიკური გენური რედაქტირების გამოყენებისთვის. ევროკავშირში დებატები განიხილება რთული, ფრაგმენტირებული სამართლებრივი ჩარჩოთი, რომელიც მოიცავს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, ევროკავშირის კანონმდებლობას, ეროვნულ სამართალს და პროფესიული ორგანიზაციების რეკომენდაციებს, რომელთა უმეტესობა არ არის შემუშავებული გენური რედაქტირების ტექნოლოგიის გათვალისწინებით.

გენომის რედაქტირების შესაბამისი მარეგულირებელი მოდელის შესახებ დისკუსიას ორი განზომილება აქვს. პირველი განზომილებაა, უნდა რეგულირდეს თუ არა ტექნოლოგია საერთაშორისო, ევროკავშირის თუ ეროვნული კანონმდებლობის ინსტრუმენტებით. მეორე განზომილებაა, უნდა იყოს თუ არა რეგულაცია ფოკუსირე-

1 Shen, S. and others, 2017. CRISPR as a strong gene editing tool, *BMB Reports*. 50 (1), გვ. 22.

2 Halpern, J. and others, 2019. Societal and ethical impacts of germline genome editing: How can we secure human rights?. *The CRISPR Journal*, 2(5), გვ. 295.

3 Lareau, C. A. and others, 2017. Unexpected mutations after CRISPR-Cas9 editing in vivo are most likely pre-existing sequence variants and not nuclease-induced mutations. *bioRxiv*, 159707.

4 Babur, M. N., 2024. Harnessing CRISPR technology for precision gene editing: Innovations and ethical considerations. *Multidisciplinary Journal of Biochemistry*, 1(1), გვ. 5.

5 Lentzos, F., 2020. How to protect the world from ultra-targeted biological weapons. *Bulletin of the atomic scientists*, 76(6), გვ. 304.

ბული ობიექტზე, როგორცაა მოწყობილობა ან პროდუქტი, თუ პროცესზე (როგორ ტარდება მკურნალობა, რა წესებით მოქმედებს სამედიცინო პერსონალი).

ობიექტზე დაფუძნებული რეგულირების მთავარი უპირატესობა არის ექსპერტიზის ცენტრალიზაცია – პროდუქტებს აფასებენ სპეციალისტები, რომლებიც ტექნოლოგიას ღრმად და სისტემურად იცნობენ. ამ მიდგომის ნაკლი ის არის, რომ ის არ ხედავს, როგორ გამოიყენებენ ამ პროდუქტებს რეალურად ექიმები ან პაციენტები. ამიტომ ობიექტზე ორიენტირებული მოდელი აუცილებლად უნდა შეივსოს პროცესზე დაფუძნებული რეგულირებით, რომელიც ეხება, როგორ მიმდინარეობს მკურნალობა და როგორ განახორციელონ ექიმებმა ეთიკური და უსაფრთხო პრაქტიკა. ობიექტზე ორიენტირებული რეგულირება პასუხობს კითხვას: “როგორ უნდა გამოიყურებოდეს უსაფრთხო ტექნოლოგია?” პროცესზე ორიენტირებული პასუხობს: “როგორ უნდა იქნას გამოყენებული ტექნოლოგია, რომ დაიცვას საზოგადოებრივი ღირებულებები?”

წინასწარი სიფრთხილის პრინციპი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს პოტენციური ზიანი და არსებობს უცნობი, გაურკვეველი შედეგები. ამ პრინციპის მიხედვით, თუ არსებობს ზიანის შესაძლებლობა და გაურკვევლობა მისი მასშტაბის შესახებ, საჭიროა წინასწარ მოქმედება ზიანის ასარიდებლად. სიფრთხილის პრინციპი ეთიკური არამაჟნეობის პრინციპის ვარიანტია. თუმცა, პრაქტიკაში ამან შეიძლება გამოიწვიოს შედეგი, რომელსაც „გაურკვევლობის პარადოქსი“ ეწოდება, რაც წარმოადგენს სიტუაციას,

როდესაც არსებობს შეუსაბამობა.⁶ მეცნიერება გვირდება ცოდნას, მაგრამ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება სწორედ ცოდნის ნაკლებობა გვაფერხებდეს.⁷

ნაშრომის მიზანია გამოიკვლიოს რამდენად არის საერთაშორისო, ევროპული და ეროვნული სამართალი მზად რეაგირებისთვის გენური რედაქტირების სწრაფ პროგრესზე – განსაკუთრებით ჩანასახის რედაქტირებაზე. სტატიაში ასევე განხილულია, რა დონეზე უნდა ხდებოდეს ობიექტზე დაფუძნებული და პროცესზე დაფუძნებული რეგულირება.

კლასტირირებულად რეგულარულად ინტერვალირებული მოკლე პალინდრომული გამეორებები (CRISPR) გამოწვეული სწრაფი განვითარება

კლასტირირებულად რეგულარულად ინტერვალირებული მოკლე პალინდრომული გამეორებების (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats – CRISPR) პროგრამირებადი გენომური რედაქტირების მეთოდები აღმოაჩინეს 2012 წელს, რაც გახდა მეცნიერებისა და მასთან დაკავშირებული ყველა დარგის გარდატეხის მომენტი. კვლევების ინტენსიურმა ზრდამ მალევე წარმოშვა პრაქტიკული გამოყენების ახალი შესაძლებლობები. გენური რედაქტირების ტექნოლოგიებმა უკვე მკვეთრად შეცვალა სასელექციო და აგრარული გენეტიკის სფერო, სადაც CRISPR ფართოდ გამოიყენება მცენარეთა

6 Hogemann, E. R. and Pereira dos Santos, M., 2015. Risk Society, Bioethics and the Precautionary Principle. *Veredas do Direito*, 12, 125.

7 Tarsney, C., 2018. Moral uncertainty for deontologists. *Ethical Theory and Moral Practice*, 21(3), 510.

ახალი ჯიშების შექმნისას.⁸ უახლოეს მომავალში მოსალოდნელია ამ ტექნოლოგიის გამოყენება ქათმის, შინაური ფრინველისა და მეცხოველეობის წარმოებაში.⁹

CRISPR-ის განვითარებისა და გამოყენების მასშტაბი ძალიან მაღალია. მისი უკიდურესად სწრაფი ზრდა მიუთითებს ტექნოლოგიის ახალ ეპოქაზე, განსაკუთრებით ჯანმრთელობის დაცვასა და მედიცინაში. გაიზარდა CRISPR-ზე ორიენტირებული კვლევები სხვადასხვა სამეცნიერო დარგში, განსაკუთრებით უჯრედული ბიოლოგიისა და ბიოქიმიის სფეროში, ასევე კლინიკური მედიცინის მიმართულებით.

CRISPR-ის პირველმა აღმოჩენებმა მეცნიერებში ძლიერი ოპტიმიზმი გააჩინა. ტექნოლოგიამ თითქოს გახსნა როგორც ინფექციური, ისე არაინფექციური დაავადებების მკურნალობის სრულიად ახალი შესაძლებლობები. სწორედ ამ მოლოდინმა მისცა სტიმული ინტენსიური და ფართომასშტაბიანი კვლევითი ინტენსივის წამოწყებას.

2015 წლიდან კი ტექნოლოგიამ პირველად ადამიანის ემბრიონების მოდიფიცირება შესაძლებელი გახადა.¹⁰ ამ ექსპერიმენტს მოჰყვა მკაცრი რეაქცია. სამეცნიერო საზოგადოებამ საერთო თანხმობით აღნიშნა, რომ საჭიროა მორატორიუმი კლინიკურ გამოყენებაზე, სანამ არ გაირკვევა ეთიკური და უსაფრთხოების ყველა საკითხი.¹¹

2015 წელს შედგა საერთაშორისო სამიტი, სადაც გაცხადდა, რომ არათანმიმდევრული და უპასუხისმგებლო იქნება ემბრიონის გენური რედაქტირების ნებისმიერი კლინიკური გამოყენება, სანამ: ა) უსაფრთხოების და ეფექტიანობის საკითხები არ იქნება სათანადოდ შესწავლილი და ბ) არ არსებობს ფართო საზოგადოებრივი შეთანხმება ამგვარი გამოყენების მიზანშეწონილობაზე.¹² იმ დროისთვის ეს პირობები არცერთი კლინიკური გამოყენებისთვის არ იყო დაკმაყოფილებული.

სამი წლის შემდეგ, 2018 წელს, ჩინეთში გაჩნდნენ პირველი გენეტიკურად მოდიფიცირებული ბავშვები, რამაც სამეცნიერო და საერთაშორისო ორგანიზაციების უნივერსალური დაგმობა გამოიწვია.

2021 წლისთვის სიტუაცია მკვეთრად შეიცვალა. უკვე მიმდინარეობდა წარმატებული კლინიკური კვლევები, რომლებიც ითვალისწინებდა CRISPR-ის გამოყენებას კიბოს, თვალის დაავადებების, ქრონიკული დაავადებების სამკურნალოდ. პირველად მოხდა CRISPR ტექნოლოგიის პირდაპირ სისხლში შეყვანა გენეტიკური დაავადების სამკურნალოდ.¹³

მრავალმა სახელმწიფომ და კერძო ინსტიტუტებმა ჩალო დიდი ფინანსური რესურსი გენური რედაქტირების კლინიკურ განვითარებაში. მსოფლიოში უკვე მრავალი ქვეყნის მარეგულირებელმა ორგანომ ჩართო CRISPR კლინიკურ კვლევებში, რაც

8 Sattar, M. N. and Gul, A., 2025. Application and Prospects of DNA-free Genome Modifications in Crop Plants through Genome Editing. In *Genome Editing for Crop Improvement: Theory and Methodology*. გვ. 149.

9 Park, J. S., Lee, K. Y. and Han, J. Y., 2020. Precise genome editing in poultry and its application to industries. *Genes*, 11(10), 1182.

10 Liang, P., 2015. CRISPR/Cas9-Mediated Gene Editing in Human Trippronuclear Zygotes' Protein & Cell 6 363372.

11 Morrison, M. and de Saille, S., 2019. CRISPR in context: towards a socially responsible debate on embryo editing. *Palgrave Communications*, 5(1).

12 Olson, S., 2016. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 'International summit on human gene editing: A global discussion', *International Summit on Human Gene Editing: A Global Discussion*.

13 Mohammadian Gol, T. and others, 2023. CRISPR medicine for blood disorders: progress and challenges in delivery. *Frontiers in Genome Editing*, 4, 1037290.

მიუთითებს, რომ მორატორიუმი პრაქტიკულად დასრულებულია.

ამგვარად, გენური რედაქტირების „ჯინი ბოთლიდან უკვე გამოქცეულია“. CRISPR-ის განვითარებამ იმდენად სწრაფი ტემპი მიიღო, რომ რეგულატორები ვეღარ ასწრებენ ტექნოლოგიის წინასწარ პროგნოზირებას. მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერები კვლავ აქტიურად მოითხოვენ გლობალურ მორატორიუმს ემბრიონის გენის რედაქტირებაზე, მეორე საერთაშორისო სამიტის დასკვნები უკვე აღიარებს, რომ მიმდინარეობს გადასვლა რეგულირებულ მოდელზე, სადაც ეს ტექნოლოგია შესაძლოა გარკვეული პირობებით იქნეს დაშვებული.¹⁴ ევროკავშირი და წევრი სახელმწიფოები იძულებულნი არიან რეაგირება მოახდინონ უკვე არსებულ პრაქტიკასა და წინსვლაზე,

გენომის რედაქტირებაზე ევროკავშირის მიდგომა

მეცნიერების სწრაფი პროგრესის პირობებში, ევროკავშირი და მისი წევრი სახელმწიფოები იძულებული არიან უპასუხონ უკვე მიმდინარე და განხორციელებულ განვითარებებს, ნაცვლად იმისა, რომ წინასწარ ჩამოაყალიბონ პოლიტიკა ან გამოიყენონ რეგულაცია ტექნოლოგიური მიმართულებების განსაზღვრის აქტიურ ინსტრუმენტად. კლინიკურ პრაქტიკაში გენომის რე-

დაქტირების გამოყენებაზე დაწყებული დებატები დღემდე ვერ ჩამოყალიბდა ერთიან, ევროპულ გადაწყვეტილებად. კერძოდ, უნდა დაწესდეს თუ არა მორატორიუმი გენური რედაქტირების გარკვეულ კლინიკურ ფორმებზე.

დღევანდელი მდგომარეობით, თითოეულ წევრ სახელმწიფოს აქვს უფლება, თავად გადაწყვიტოს დააწესოს თუ არა მორატორიუმი, დაამუშაოს თუ არა სპეციალური რეგულაცია სომატურ ან ემბრიონის გენომურ რედაქტირებაზე. პრობლემას ქმნის ის, რომ „ობიექტზე დაფუძნებული“ და „პროცესზე დაფუძნებული“ რეგულაციები ერთმანეთს ყოველთვის არ ემთხვევა.

ევროკავშირის კანონმდებლობა ბევრ სფეროში ჰარმონიზებულია ან ცენტრალიზებულია. მაგალითად, მედიკამენტების ბაზარზე დაშვება, სამედიცინო მოწყობილობების რეგულირება და კლინიკური კვლევების წესები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია შემდეგი ნორმატიული ჩარჩოები:

- სამედიცინო მოწყობილობების შესახებ რეგულაცია (EU) 2017/745 (OJ L 117, 2017 წლის 5 მაისი, გვ. 1),¹⁵
- ინ ვიტრო დიაგნოსტიკის სამედიცინო მოწყობილობების შესახებ რეგულაცია (EU) 2017/746 (OJ L 117, 2017 წლის 5 მაისი, გვ. 176),¹⁶
- გაფართოებული თერაპიის სამკურნალო პროდუქტების შესახებ რეგულაცია (EC) No 1394/2007 (OJ L 324,

14 National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2019. Second international summit on human genome editing: continuing the global discussion: Proceedings of a workshop—in brief. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.nationalacademies.org/publications/25343> [წვდომის თარიღი 10.02.2025].

15 Regulation (EU) 2017/745 on medical devices (OJ L 117 5 May 2017, გვ. 1). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/745/2020-04-24> [წვდომის თარიღი 10.02.2025].

16 Regulation (EU) 2017/746 on in vitro diagnostic medical devices (OJ L 117 5 May 2017, გვ. 176). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/746/2017-05-05> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

2007 წლის 10 დეკემბერი, გვ. 121–137),¹⁷

- ადამიანის გამოყენებისთვის განკუთვნილი სამკურნალო საშუალებებზე კლინიკური კვლევების შესახებ რეგულაცია (EU) No 536/2014 (OJ L 158, 2014 წლის 27 მაისი, გვ. 1–76).¹⁸

თუმცა, ჯანდაცვის ფაქტობრივი უზრუნველყოფის წესები წევრი სახელმწიფოების კომპეტენციაში რჩება. ამიტომაც, „პროცესზე დაფუძნებული“ რეგულაციები, მაგალითად, როგორ ტარდება მკურნალობა, რა ეთიკური წესები უნდა დაიცვან ექიმებმა, რა პირობებით დაიშვება კონკრეტული მკურნალობა, ხშირად ეფუძნება ეროვნულ კანონებს ან პროფესიული ასოციაციების რეკომენდაციებს, რომლებიც მუზღუდული იურიდიული ძალით გამოირჩევიან.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ევროპის რეგულირების ფორმირებაში. საერთაშორისო სამართალი უკვე არეგულირებს გენის რედაქტირებას ზოგადი პრინციპებითა და დოკუმენტებით, რომელთა ძირითად მოთხოვნებად მოიაზრება:

- გენომის რედაქტირების გამოყენება მხოლოდ სამედიცინო მიზნებისთვის,
- ადამიანის ღირსებისა და უფლებების პატივისცემა,
- რისკების მართვა და მათი პროპორციულობა სარგებელთან,

- პაციენტის ავტონომია,
- მომავალი თაობების დაცვის პრინციპი.

თუმცა, საერთაშორისო დონეზე არ არსებობს ერთიანი პოზიცია გენომის რედაქტირების კონკრეტულ პრაქტიკებზე. დღევანდელი მდგომარეობით, საერთაშორისო სამართალი ადგენს მხოლოდ მინიმალურ სტანდარტებს, ხოლო „პროცესზე დაფუძნებული“ უფრო დეტალური რეგულაციები კვლავ ეროვნულ დონეზე რჩება.

ევროკავშირის 17 ქვეყანაში მოქმედებს ადამიანის უფლებებისა და ღირსების დაცვის კონვენცია ბიოლოგიისა და მედიცინის გამოყენებასთან დაკავშირებით (ადამიანის უფლებებისა და ბიომედიცინის ოვიდოს კონვენცია, 04/04/1997).¹⁹ ოვიდოს კონვენციის (1997) მე-13 მუხლი კრძალავს ნებისმიერი ჩარევის განხორციელებას, რომლის მიზანია გენომში ნებისმიერი მოდიფიკაციის შეტანა. თუმცა, საინტერესოა, რომ ისეთმა ქვეყანებმა, სადაც ბიომედიცინის კვლევა განსაკუთრებით ძლიერი და განვითარებულია – გერმანია, იტალია, ნიდერლანდები, ბელგია, შვედეთი – არ მოახდინეს ამ კონვენციის რატიფიცირება. ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ქვეყნებს, რომლებმაც არ მოახდინეს ოვიდოს კონვენციის რატიფიცირება, აქვთ ლიბერალური პოზიცია ადამიანის ემბრიონის რედაქტირების მიმართ; არამედ მიუთითებს, რომ მათ აქვთ საკუთარი დამოუკიდებელი და განსხვავებული

17 Regulation (EC) No 1394/2007 on advanced therapy medicinal products (OJ L 324, 10 December 2007, გვ. 121–137). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

18 Regulation (EU) No 536/2014 on clinical trials on medicinal products for human use (OJ L 158, 27 May 2014, გვ. 1–76). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

19 Treaty Office. Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.coe.int/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=164>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ბული სამართლებრივი ჩარჩოები.

ემბრიონის რედაქტირებაზე ერთგვარი მორატორიუმი ევროკავშირის დონეზე მაინც არსებობს, თუმცა შეზღუდული მოცულობით. კლინიკური კვლევების რეგულაციის (536/2014) 90-ე მუხლი აცხადებს, რომ „არ შეიძლება ჩატარდეს ისეთი გენური თერაპიის კლინიკური კვლევები, რომლებიც იწვევს პაციენტის ემბრიონის გენეტიკური იდენტობის ცვლილებას.“²⁰

მაგრამ ამ კანონს აქვს მნიშვნელოვანი შეზღუდვები. ეს მუხლი კომპლექსურ გადაწყვეტას ვერ უზრუნველყოფს, რადგან იგი არეგულირებს მხოლოდ კლინიკურ კვლევებს და არ მოიცავს არც სამკურნალო პროდუქტების რეგისტრაციას და არც მათ ფაქტიურ გამოყენებას იმ შემთხვევაში, როდესაც კლინიკური კვლევები ევროკავშირის ფარგლებს გარეთ ჩატარდა.

ევროკავშირს და მის წევრ სახელმწიფოებს ჯერ კიდევ არ შეუქმნიათ ისეთი სრულფასოვანი საკანონმდებლო ჩარჩო, რომელიც დაბალანსებს უსაფრთხოებისა და ეთიკური ხასიათის გამოწვევებს ახალი ტექნოლოგიის სარგებელთან და მისი ფართო პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობებთან.

ევროპის მედიკამენტების სააგენტო (EMA) თავის ანგარიშში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ საჭიროა ეთიკური და სამეცნიერო დიალოგი ყველა დაინტერესებულ მხარესთან, რათა ახალი ტექნოლოგიებით წარმოშობილი პრობლემები წინასწარ იქნეს გაანალიზებული და განხილული.²¹

პრეკაუციის პრინციპზე დაფუძნებული მორატორიუმებიდან გადასვლა

ევროკავშირისა და მისი წევრი სახელმწიფოების კანონი და პოლიტიკის ჩარჩოები ეფუძნება სიფრთხილის პრინციპს, ანუ იმ მიდგომას, რომ ნებისმიერი ახალი ბიოტექნოლოგიური ჩარევა უნდა შეიზღუდოს ან შეჩერდეს მანამ, სანამ არ იქნება სრული დარწმუნება მისი უსაფრთხოებისა და ეთიკურობის შესახებ. თუმცა, როდესაც საქმე ეხება ადამიანის ემბრიონის მოდიფიცირებასა და გენომის მემკვიდრეობით რედაქტირებას, შესაძლებელია, რომ სიფრთხილის პრინციპმა თავისი მიზნობრივი ფუნქცია უკვე ამოწურა და მისმა გამოყენებამ დაკარგა ის ეფექტურობა, რომელიც საჭირო იყო ტექნოლოგიის განვითარების დასაბალანსებლად.

ცხადია, მიმდინარე სამართლებრივი მდგომარეობა შემთხვევით არ არის წარმოქმნილი. წარსულში სხვადასხვა კლინიკურმა პრაქტიკამ, რომელმაც გავლენა მოახდინა ემბრიონებზე ან გენეტიკურ სტრუქტურაზე, გამოიწვია ეთიკური დებატები, საზოგადოებრივი ზეწოლა და კანონმდებლობითი შეზღუდვები. ამგვარი შეზღუდვები ძირითადად ორი მიზნის გარშემო იყო ჩამოყალიბებული: მომავალი თაობების დაცვა, და არასასურველი შედეგების პრევენცია, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სხვა მტკიცებულებები და სამეცნიერო ცოდნა წარუმატებელი ან არასაკმარისი იყო.

ამგვარმა მიდგომამ წლების განმავლობაში შექმნა მკაცრი რეგულირების

20 European Union. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

21 European Medicines Agency, 2021. Genome Editing EU-IN Horizon Scanning Report. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/genome-editing-eu-horizon-scanning-report_en.pdf [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ტრადიცია, სადაც ახალი ჩარევები, მათ შორის გენომის რედაქტირება, ავტომატურად განიხილებოდა, როგორც პოტენციურად საშიში და დაუყოვნებლივ შეზღუდვას საჭიროებდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ემბრიონის გენომურ რედაქტირებაზე მორატორიუმის შემოთავაზება შეიძლება ლოგიკური ჩანდა 2015–2020 წლებში, დღეს ვითარება მნიშვნელოვნად შეიცვალა, რადგან ტექნოლოგიები განვითარდა უპრეცედენტო სისწრაფით. ამასთან, კლინიკური კვლევები უკვე წარმატებით მიმდინარეობს სომატურ გენურ თერაპიებზე, ხოლო რეგულატორებმა დაკარგეს მოსალოდნელი რისკების წინასწარ სრულად შეფასების შესაძლებლობა. რაც მთავარია, მსოფლიოში არის ქვეყნები, სადაც ემბრიონის რედაქტირების კვლევები უკვე მიმდინარეობს ან დაშვებულია.

ამ პირობებში ევროკავშირის ერთიანი მორატორიუმი ვეღარ ასრულებს თავის თავდაპირველ მიზანს, ვერ აჩერებს ტექნოლოგიის განვითარებას. ამრიგად, სიფრთხილის პრინციპზე დაფუძნებული სრული აკრძალვა აღარ არის პრაქტიკული.

დღეს უკვე საჭიროა ისეთი მიდგომა, რომელიც:

- აღიარებს, რომ ტექნოლოგია უკვე არსებობს და ვერ შეჩერდება,
- უზრუნველყოფს ფრთხილ და თანმიმდევრულ განვითარებას,
- ნებადართული ჩარევების ფარგლებს მკაფიოდ განსაზღვრავს,
- და, ამავე დროს, არ შეაფერხებს პოტენციურად სასარგებლო სამკურნალო ინოვაციებს.

მორატორიუმებიდან გადასვლა გულისხმობს რეგულირებული, კონტროლირებადი და სამეცნიერო მტკიცებულებებზე დაფუძნებული მოდელის ჩამოყალიბებას, სადაც მკაფიოდ განისაზღვრება რისკის კატეგორიები, თითოეულ ჩარევას ექნება ეთიკური შეფასების

ჩარჩო და უფრო დინამიკური იქნება საზოგადოებისა და მეცნიერების მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღებაში.

ამგვარი გარდამავალი ეტაპი ითვალისწინებს: საჯარო დიალოგს, პოლიტიკის მოქნილობას, უსაფრთხოების სტანდარტების გამკაცრებას, და ინოვაციის მხარდაჭერას, როდესაც იგი ემსახურება ჯანმრთელობის დაცვის რეალურ საჭიროებებს.

ამ მიდგომის მიზანი არ არის ტექნოლოგიის უსასრულო და უკონტროლო განვითარება, არამედ მისი პასუხისმგებლიანი და უსაფრთხო გამოყენება, რაც მოითხოვს რეგულაციის ადაპტაციას და არა მისი სრულ ბლოკირებას.

ამგვარად, სიფრთხილის პრინციპზე დაფუძნებული მორატორიუმები, რომლებიც წარსულში ხშირად მიიჩნეოდა სწორად, დღეს უკვე დაკარგულია როგორც ეფექტიანი მართვის ინსტრუმენტი. ევროკავშირს სჭირდება ახალი, უფრო მოქნილი, წინმსწრები და პასუხისმგებლიანი რეგულირების ჩარჩო, რომელიც ერთდროულად გაანაწილებს ტექნოლოგიის სარგებელსა და რისკებს და უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებების დაცვას.

ობიექტზე დაფუძნებული რეგულირება – მორატორიუმიდან გამოსვლის პირველი ნაბიჯი

ევროკავშირის სამართლებრივი ჩარჩოების მნიშვნელოვანი ნაწილი ეფუძნება ობიექტზე დაფუძნებულ რეგულირებას, ანუ იმ მიდგომას, როდესაც რეგულაციის საგანი არის პროდუქტი, „ობიექტი“ ან ტექნოლოგიური შედეგი და არა მისი შექმნის პროცესი. სამედიცინო სფეროში ამის მაგალითია ევროკავშირის რამდენიმე საკანძო სამართლებრივი აქტი, რომლებიც ფოკუსირებულია საბოლოო პროდუქტზე,

მიუხედავად იმისა, თუ რა ბიოტექნოლოგიური პროცესი იქნა გამოყენებული მის გამოსამუშავებლად. ასეთია:

- მედიკამენტების შესახებ რეგულაცია (Regulation (EC) No 726/2004), რომელიც არეგულირებს კონკრეტულ სამკურნალო პროდუქტებს და არა მათი მიღების ტექნოლოგიურ მეთოდებს;
- სამკურნალო პროდუქციის შესახებ რეგულაცია (ATMP Regulation), რომელიც ასევე პროდუქტის თვისებებს აფასებს და არა მის გენეტიკური რედაქტირების პროცესს;
- სამედიცინო მოწყობილობების რეგულაციები (Regulation (EU) 2017/745 და 2017/746), რომლებიც აქცენტს აკეთებენ მოწყობილობის საბოლოო უსაფრთხოებისა და ეფექტიანობის კრიტერიუმებზე.

ამ მიდგომის არსი ისაა, რომ რეგულაცია არ ეთმობა ტექნოლოგიურ პროცესს, რადგან ტექნოლოგია სწრაფად იცვლება. ამის ნაცვლად, რეგულაცია კონცენტრირებულია საბოლოო შედეგზე, იმაზე, თუ რა თვისებები აქვს პროდუქტს, რა რისკებს შეიცავს და როგორ უნდა იყოს ბაზარზე დაშვებული.

CRISPR-ის ბიოტექნოლოგიური აპლიკაციები ფართოდ ხვდებიან იმ კატეგორიებში, რომლებიც ევროკავშირში უკვე ეროვნულ და ზემდგომ დონეზე რეგულირდება. მაგალითად, თუ CRISPR გამოიყენება გენური თერაპიის სამკურნალო საშუალების შესაქმნელად, იგი ავტომატურად ექვემდებარება ATMP რეგულაციას; თუ CRISPR გამოიყენება დიაგნოსტიკური ინსტრუმენტის შესაქმნელად, მასზე ვრცელდება in vitro დიაგნოსტიკის შესახებ რეგულაცია; თუ მას იყენებენ წინასწარი იმპლანტაციის გენეტიკურ ტესტირებაში, იგი რეგულირდება ადამიანის ქსოვილებისა და უჯრედების შესახებ დირექტივით.

ამიტომაც, მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირს არ აქვს ერთიანი, სპეციალური კანონი CRISPR-ზე, თანამედროვე ჩარჩო უკვე მოიცავს CRISPR-ს როგორც “პროდუქტს”, რომლის საბოლოო შედეგი ექვემდებარება მკაცრ რეგულირებას.

ევროკავშირში ემბრიონის გენომურ რედაქტირებაზე მორატორიუმის მოთხოვნა ეფუძნებოდა სიფრთხილის პრინციპს, მაგრამ ტექნოლოგიის სწრაფმა განვითარებამ აჩვენა, რომ ასეთი სრული შეზღუდვა აღარ არის ეფექტური. ობიექტზე დაფუძნებული რეგულაცია წარმოადგენს პირველ, პრაქტიკულად განხორციელებად ნაბიჯს, რადგან:

- რეგულატორი არ არის მიჯაჭვული ტექნოლოგიასთან, რომელიც მუდმივად იცვლება.
- შეფასება ხდება პროდუქტის რისკისა და სარგებლის მიხედვით – ეს ბევრად გასაგებია რეგულატორებისთვის და საზოგადოებისთვის.
- არსებული სამართლებრივი ჩარჩო უკვე ფუნქციონირებს და ახალი ტექნოლოგიებიც შეიძლება მასში ჩაჯდეს, დამატებითი რეფორმების გარეშე.
- ეს მიდგომა უზრუნველყოფს სრულ აკრძალვაზე უფრო მოქნილ პოლიტიკას, რომელიც რეაგირებს ტექნოლოგიურ პროგრესზე.

ამგვარად, ობიექტზე დაფუძნებული მოდელი არ ამართლებს ტექნოლოგიის სრულად შეუზღუდავ განვითარებას, მაგრამ მას რეალისტურ და მართვად ჩარჩოში აქცევს – სწორედ ეს არის მორატორიუმიდან გამოსვლის ეტაპობრივი და დაბალანსებული გზა.

ობიექტზე დაფუძნებული რეგულაცია ავტომატურად არ გამოირიცხავს ეთიკურ შეფასებას. პირიქით, ევროკავშირის სამართლებრივი ჩარჩოები მოითხოვენ:

- რისკების შეფასებას,
- ეთიკური კომიტეტების დასკვნას,

- მონაცემთა გამჭვირვალობას,
- პაციენტის უფლებების დაცვას,
- საზოგადოებრივი კონსულტაციების ჩართვას, რომლებიც CRISPR-ზე გამოყენებისას ისეთივე სავალდებულო იქნება, როგორც სხვა თანამედროვე ბიოტექნოლოგიებზე.

ეს ნიშნავს, რომ ევროკავშირში CRISPR-ის გამოყენება არ გამორიცხავს ეთიკურ კონტროლს, არამედ მას დაწესებულ, სტანდარტიზებულ და სამართლებრივად გამყარებულ ჩარჩოში მოაქცევს.

ამგვარად, ობიექტზე დაფუძნებული რეგულაცია ევროკავშირის აძლევს საშუალებას, ეტაპობრივად გამოვიდეს მორატორიუმის რეჟიმიდან, არ დაკარგოს კონტროლი ტექნოლოგიურ პროგრესზე, დაიცვას ადამიანთა ჯანმრთელობა და უსაფრთხოება, და ამავდროულად, არ გადაკეტოს კვლევის და ინოვაციის შესაძლებლობები. ეს მოდელი წარმოადგენს პრაგმატულ, სამართლებრივად გამართულ და ტექნოლოგიურად თავსებად სტრატეგიას, რომელიც შეიძლება გახდეს საფუძველი კრიზისების გარეშე გადასვლისა მემკვიდრეობითი გენომის რედაქტირების ეპოქაში.

კლინიკური კვლევებისა და სამკურნალო პროდუქტების პოლიტიკა

ევროკავშირის კლინიკური კვლევების შესახებ კანონმდებლობა განსხვავებას ავლენს სომატურ და ჩანასახოვან (მემკვი-

დრეობით) გენურ რედაქტირებას შორის.

2001 წლის კლინიკური კვლევების დირექტივის მიხედვით²², კლინიკური კვლევები მოიცავდა: გენური თერაპიის სამკურნალო პროდუქტებს, სომატური უჯრედების თერაპიას, ქსენოგენურ უჯრედთა თერაპიას და მედიკამენტების იმ კატეგორიებს, რომლებიც შეიცავს გენეტიკურად მოდიფიცირებულ ორგანიზმებს.

თუმცა, ამ დირექტივამ მკაფიოდ გამოიცხა ისეთი კვლევების ჩატარების შესაძლებლობა, რომლებმაც შესაძლოა გამოიწვიოს კვლევის სუბიექტის ემბრიონის გენეტიკური იდენტობის ცვლილება.

მოქმედი კლინიკური კვლევების რეგულაცია აგრძელებს იმავე პოლიტიკას. ამჟამინდელი კლინიკური კვლევების რეგულაცია (EU) 536/2014²³, რომელმაც 2022 წლისათვის სრულად ჩაანაცვლა ზემოაღნიშნული დირექტივა, სრულად ინარჩუნებს ამ პოლიტიკას.

გენეტიკური იდენტობის ცვლილებამდე მისაყვანი რაიმე სახის ჩარევაზე კლინიკური კვლევა მკაცრად აკრძალულია. ეს აკრძალვა განსაზღვრულია კლინიკური კვლევების რეგულაციების 90-ე მუხლით.

სომატურ გენურ თერაპიებზე გავლენიან სამართლებრივ ჩარჩოს ქმნის გაფართოებული თერაპიის სამკურნალო პროდუქტების შესახებ რეგულაცია (Regulation (EC) No 1394/2007) და ადამიანის გამოყენებისთვის განკუთვნილი სამკურნალო პროდუქტების შესახებ დირექტივი (Directive 2001/83/EC). ეს ჩარჩო შემდგომ დეტალებში არის გაშლილი ევროპის მედიკამენტების სააგენტოს მიერ გამოცე-

22 Directive 2001/20/EC of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States relating to the implementation of good clinical practice in the conduct of clinical trials on medicinal products for human use. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/20/oj/eng>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

23 Regulation (EU) No 536/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on clinical trials on medicinal products for human use, and repealing Directive 2001/20/EC. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

მულ ზოგად და სპეციფიკურ მითითებებში, რომლებიც მოიცავს უსაფრთხოების შეფასებას, ეფექტიანობის კრიტერიუმებს, ხარისხის მოთხოვნებს, ფარმაკოვიგილანსის (უსაფრთხოების შემდგომი მონიტორინგის) წესებს.

ევროკავშირის ინსტიტუტებს აქვთ შესაძლებლობა შექმნან ისეთი წესები, რომლებიც ეფექტიანად მართავს უსაფრთხოებას, ეფექტიანობასა და რისკებს მაღალტექნოლოგიური სამკურნალო პროდუქტებისთვის. სხვა სიტყვებით, ევროკავშირი უკვე ფლობს შექმნილ მექანიზმებს, რომლებიც საშუალებას აძლევს მას, ეფექტიანად დააწესოს რეგულაციები სომატური გენური თერაპიების უსაფრთხო და პასუხისმგებლიანი გამოყენებისთვის, ხოლო ემბრიონული რედაქტირების აკრძალვა რჩება განსაკუთრებულ მიმართულებად.

საკატენტო წესები და ეთიკური გამონაკლისები – ევროკავშირის საკატენტო კონვენციის 53-ე მუხლი

ობიექტზე დაფუძნებული რეგულირების კიდევ ერთ ფორმას წარმოადგენს ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები. ინტელექტუალური საკუთრების პოლიტიკა შეიძლება გახდეს როგორც სტიმული, ახალი ტექნოლოგიების კვლევასა და განვითარებაში ინვესტირებისთვის. ევროკავშირის სამართლებრივი ჩარჩო ეფუძნება ევროპის საპატენტო კონვენციას, რომლის მოქმედების გეოგრაფიული არეალი ევროკავშირზე ფართოა.

ევროპის საპატენტო კონვენციის 53-ე მუხლი გამორიცხავს პატენტის გაცემას ისეთ გამოგონებებზე, რომლებიც ეწინააღმდეგება საზოგადოებრივ ღირებულებებს, შეიძლება გამოიწვიოს საზოგადოებრივი არეულობა, კრიმინალი ან სხვა საერთო თვალსაზრისით მიუღებელი ქცევა.²⁴

ევროკავშირის კანონმდებლობა განსაზღვრავს, თუ რა ითვლება საზოგადოებრივი წესრიგის და ეთიკის საწინააღმდეგოდ – კერძოდ, ბიოტექნოლოგიური გამოგონებების სამართლებრივი დაცვის შესახებ დირექტივის (Directive 98/44/EC) მე-6 მუხლი მკაფიოდ მოიცავს პროცესებს, რომლებიც მიზნად ისახავს ადამიანის ემბრიონის გენეტიკური იდენტობის შეცვლას.²⁵ ეს მოიცავს შემდეგ პროცესებს: ადამიანის კლონირება; ადამიანის ჩანასახის გენეტიკური იდენტობის შეცვლის პროცესები; ადამიანის ემბრიონების გამოყენება სამრეწველო ან კომერციული მიზნებისთვის; ცხოველების გენეტიკური იდენტობის შეცვლის პროცესები, თუ ასეთ პროცესს არ მოაქვს არსებით სამედიცინო სარგებელი ადამიანისთვის ან ცხოველისთვის.

ეს ნიშნავს, რომ ევროკავშირში გენეტიკური მოდიფიცირების გარკვეული ფორმები არა მხოლოდ კლინიკური პრაქტიკის, არამედ საპატენტო სამართლის დონეზეც მკაცრად შეზღუდულია.

საკატენტო ოფისების როლი, როგორც საჯარო წესრიგისა და ეთიკის მცველის, ფართოდ არის გაკრიტიკებული აკადემიურ წრეებში. კვლევები მიუთითებს, რომ ევროპის საპატენტო ოფისის პანელები პრაქტიკაში სათანადოდ აღჭურვილ-

24 European Patent Office, 2020. European Patent Convention. 17th edition. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.epo.org/en/legal/epc>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

25 Official Journal of the European Communities. L 213/13. DIRECTIVE 98/44/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 6 July 1998, on the legal protection of biotechnological inventions. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0044:EN:HTML>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ნი არ არიან, რათა პროფესიონალურად გაუმკლავდნენ ადამიანური ღირსებისა და ეთიკური ხასიათის კომპლექსურ საკითხებს;²⁶ ზოგი ექსპერტი კიდევ უფრო მწვავედ აკრიტიკებს საჯარო წესრიგზე დაფუძნებულ შეზღუდვებს. მათი აზრით, საჯარო წესრიგის გაუქმება უფრო გონივრული იქნებოდა, რადგან ასეთ შემთხვევაში საპატენტო მფლობელს ექნებოდა შესაძლებლობა კერძო სამართლის ინსტრუმენტებით შეაჩეროს ტექნოლოგიის არაეთიკური გამოყენება.²⁷ მათი არგუმენტით, როდესაც ტექნოლოგია საერთოდ არ ექვემდებარება პატენტირებას, გამომგონებელი ფაქტობრივად თავისუფლდება პასუხისმგებლობისგან მის რეალურ გამოყენებასთან ან ბოროტად გამოყენებასთან დაკავშირებით.

თანამედროვე ბიოტექნოლოგიასა და მედიცინაში იკვეთება ახალი მიდგომა – ეთიკური ლიცენზირება. მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ დღევანდელ პრაქტიკაში პატენტის მფლობელები ხშირად თავად აწესებენ ტექნოლოგიის ეთიკური გამოყენების პირობებს, რაც ზოგადად დადებითად შეიძლება შეფასდეს; თუმცა, ისინი ასევე იმსახურებს, რომ ეს საკმარისი არ არის იმ პრობლემის გადასაჭრელად, რომლის მოგვარებაც მხოლოდ საერთაშორისო სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნით არის შესაძლებელი.²⁸

მეორე მხრივ, ზოგი ექსპერტი აკრიტიკებს იმ პოზიციას, რომლის მიხედვითაც ეთიკური პასუხისმგებლობა პატენტის მფლობელებს უნდა დაეკისროთ.²⁹ მათი

აზრით, საჭიროა გაცილებით კომპლექსური რისკის შეფასების სისტემა, რომლის მიზანი იქნება ახალი ტექნოლოგიების გაუთვალისწინებელი შედეგების და მათი შესაძლო სოციალური გავლენის გააზრება.⁷⁵

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოაღნიშნული ავტორები განსხვავებულ მიდგომებს გვთავაზობენ, ისინი თანხმდებიან, რომ ეთიკაზე დაფუძნებული საპატენტო გამონაკლისი პრობლემურია და რომ საჭიროა ყურადღების გადატანა არა იმაზე, წარმოადგენს თუ არა ტექნოლოგია „ეთიკურს“ თავისთავად, არამედ იმაზე, როგორ და რა ფორმით გამოიყენება იგი რეალურად საზოგადოებაში. ეს ნიშნავს არსებით გადასვლას აბსტრაქტული, პრინციპული აკრძალვებიდან ტექნოლოგიის რეალური გამოყენების შედეგების შეფასებისკენ, რაც თანამედროვე ტექნოლოგიურ სამართალში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და გადამწყვეტი საკითხია.

პროცესზე დაფუძნებული რეგულირება

გენომის რედაქტირების ტექნოლოგიების რეგულირება ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ იმ შეკითხვით, არის თუ არა კონკრეტული პროდუქტი ან პროცედურა უსაფრთხო, ან წარმოადგენს თუ არა რომელიმე ობიექტი ან ტექნოლოგია თავისთავად „ეთიკურ“ თუ „არაეთიკურ“ მოვლენას. რეგულაციამ უნდა გა-

26 Resnik, D. B., 2001. DNA patents and human dignity. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 29 (2), გვ. 156.

27 Matthews, D., Minssen, T. and Nordberg, A., 2022. Balancing innovation, 'ordre public' and morality in human germline editing: A call for more nuanced approaches in patent law. *European Journal of Health Law*, 29(3-5), გვ. 568.

28 Karagyaur, M. N. and others, 2019. Ethical and legal aspects of using genome editing technologies in medicine. *Современные технологии в медицине*, 11(3 (eng)), გვ. 121.

29 Matthews, D., Minssen, T. and Nordberg, A., 2022. Balancing innovation, 'ordre public' and morality in human germline editing: A call for more nuanced approaches in patent law. *European Journal of Health Law*, 29(3-5), გვ. 580.

ითვალისწინოს მკურნალობის მთელი პროცესი და არა მხოლოდ ის ობიექტი ან ინსტრუმენტი, რომელიც პაციენტის სამკურნალოდ გამოიყენება.

გენომის რედაქტირების ყოველი აპლიკაცია უნდა მოექცეს გაფართოებულ რეგულატორულ ჩარჩოში, რომელიც იცავს სხვადასხვა საზოგადოებრივ ღირებულებას, როგორებიცაა:

- ადამიანური ღირსება,
- სამართლიანობა და თანასწორობა,
- ინდივიდის კეთილდღეობა,
- პაციენტის ავტონომია,
- საზოგადოებრივი ჯანმრთელობა.

ეს ღირებულებები ზოგადად გაზიარებულია ყველა წევრ სახელმწიფოში და მკაფიოდ არის გამოხატული ევროკავშირის ფუნდამენტური უფლებების ქარტილაში, აგრეთვე გამტკიცებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებისადმი ადებული ვალდებულებებით. თუმცა, პრაქტიკული მაგალითები: ეითანაზია, აბორტი, ერთპიროვნული მშობლებისთვის ინ ვიტრო განაყოფიერება, ნათლად აჩვენებს, რომ საერთო ღირებულებები ავტომატურად არ იწვევს ერთსულოვან პასუხებს კითხვაზე, არის თუ არა კონკრეტული სამკურნალო ჩარევა მორალურად მისაღები ან სამართლებრივად დაშვებული.

ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ ევროკავშირი ფაქტობრივად თავიდანვე აწარმოებს ფუნდამენტური უფლებებისა და ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული ღირებულებების დაბალანსებას, ზოგჯერ ავალდებულებს მათი დაცვის უზრუნველყოფას ჯანმრთელობის სექტორში, მიუხედავად იმისა, რომ მას ამისთვის ყოველთვის არ აქვს პირდაპირი სამართლებრივი კომპეტენცია. ამასთანავე, გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, რომელ დონეზე უნდა იყოს დაცული ეს ღირებუ-

ლებები და უფლებები, საბოლოოდ პოლიტიკური არჩევანია³⁰.

შედეგად, წევრ სახელმწიფოებს კვლავ რჩებათ კომპეტენცია განსაზღვრონ:

- რომელი ტიპის სამედიცინო ჩარევა არის მისაღები და, საბოლოოდ, სამართლებრივად დასაშვები;
- რა პირობებში განხორციელდება რეალური ჯანდაცვის მომსახურება;
- როგორ იქნება დაცული პაციენტის უფლებები;
- და როგორ აისახება ზედამხედველობა ინდივიდუალურ ჯანდაცვის მომწოდებლებზე.

ეროვნულ დონეზე რეგულირება შეიძლება გამოხატული იყოს როგორც სავალდებულო კანონმდებლობით, ასევე „რბილი სამართლის“ ინსტრუმენტებით – კლინიკური გაიდლაინებით, ეთიკური კოდექსებითა და საუკეთესო პრაქტიკის დოკუმენტებით.

დისკუსია

გენომის რედაქტირების რეგულირების შესახებ დებატები სამი ძირითადი გამოწვევით არის ნაკარნახევი: საზოგადოებრივი უსაფრთხოება, ინდივიდუალური (პაციენტის) უსაფრთხოება და ეთიკური ღირებულებები. ამ გამოწვევების გადაწყვეტა შესაძლებელია საერთაშორისო, ევროკავშირის და ეროვნულ დონეებზე.

ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში მოქმედი არსებული რეგულატორული ჩარჩო დაფუძნებულია იმ პროფესიული ცოდნის დონეზე, რომელიც არსებობდა მე-20 საუკუნის ბოლოს და 21-ე საუკუნის დასაწყისში. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჩარჩოს ძირითადი პრინციპები და მექანიზმები

30 De Ruijter, A., 2019. EU Health Law & Policy: The Expansion of EU Power in Public Health and Health Care. Oxford: Oxford University Press.

სოლიდურია, ტექნოლოგიური სწრაფი პროგრესი მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს. შესაბამისად, საჭიროა რეგულატორული ჩარჩოს ადაპტაცია.

არსებული საერთაშორისო სამართლის ინსტრუმენტები კვლავაც რჩება მნიშვნელოვან საშუალებად საზოგადოებრივი უსაფრთხოების და ეთიკური ღირებულებების გარკვეული ასპექტების დასარეგულირებლად, განსაკუთრებით კი პირველი თაობის ადამიანის უფლებების კონტექსტში.

სახელმწიფოებმა გენომის რედაქტირების რეგულირებაში ძალიან განსხვავებული მიდგომები აირჩიეს; ერთადერთი საკითხი, რომელზეც მსოფლიოში არსებობს ფართო საყოველთაო თანხმობა, არის გენომის ჩანასახოვანი რედაქტირების აკრძალვა მხოლოდ რეპროდუქციული მიზნებისთვის მაშინ, როდესაც არავითარი სამკურნალო საჭიროება არ არსებობს.

გლობალური საერთაშორისო ხელშეკრულების შემუშავება, რომელიც სხვა საკითხებსაც მოიცავს, მაგალითად, ჩანასახოვანი გენომის რედაქტირება სამკურნალო მიზნებით, სომატური თერაპიების სტანდარტები, ეთიკური სახელმძღვანელოები და კვლევის გამჭვირვალობა, ნაკლებად სავარაუდოა.

ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოები აზიარებენ ძირითად ღირებულებებს, რომლებიც გამოკვეთილია ევროკავშირის ფუნდამენტური უფლებების ქარტილაში (CFREU). თუმცა აუცილებელია პოლიტიკური გადაწყვეტილება, თუ რომელ დონეზე უნდა იყოს დაცული ეს ღირებულებები გენეტიკური ჩარევით გამოწვეული პრაქტიკული ეთიკური და პაციენტის უსაფრთხოების საკითხების ინსტიტუციონალიზებისას.

ჩვენი აზრით, კომპეტენციების გაყოფა უნდა ეფუძნებოდეს ობიექტზე დაფუძნებულ და პროცესზე დაფუძნებულ რეგულირებებს:

- ევროკავშირმა უნდა იყოს ობი-

ექტზე დაფუძნებული რეგულირების პასუხისმგებლობა;

- პროცესზე დაფუძნებული რეგულირება კი წევრ სახელმწიფოების კომპეტენციად უნდა დარჩეს.

გენომის რედაქტირების მთავარ საკითხებზე კომპეტენციების დაყოფა შეჯამებულია [ცხრილ 1](#)-ში.

ჩვენ გავაანალიზეთ ორი შემთხვევა, როდესაც ევროკავშირის მეორეული სამართალი ცდილობს ტექნოლოგიების შეფასებას არა მხოლოდ ტექნიკური ფუნქციისა და ეფექტიანობის, არამედ სხვა კრიტერიუმების საფუძველზე:

- კლინიკური ცდების მორატორიუმი, რომელიც ეხება ჩანასახოვანი გენომის რედაქტირებას;
- საზოგადოებრივი წესრიგის პრინციპზე დაფუძნებული გამონაკლისი, რომელიც კრძალავს ადამიანის ჩანასახოვანი გენეტიკური იდენტობის შეცვლის პროცესების დაპატენტებას.

პირველი რეგულაცია წარმოადგენს წინასწარი სიფრთხილის პრინციპზე დაფუძნებულ მორატორიუმს, ხოლო მეორე – ტექნოლოგიებს ზღუდავს მორალურ საფუძვლებზე დაყრდნობით. ჩვენი მტკიცებით, ორივე მიდგომა პრობლემურია.

ამ რეგულაციების ლოგიკა ეფუძნება ვარაუდს, რომ ცოდნა ტექნოლოგიის პოტენციური უსაფრთხოების ან ეთიკური შედეგების შესახებ არასაკმარისია. პარადოქსულად, ეს მიდგომები აწარმოებს საპირისპირო შედეგს:

- ზღუდავს კვლევას და შესაბამისად ამცირებს ცოდნას;
- ართმევს სტიმულს ინვესტიციებს ტექნოლოგიის განვითარებაში;
- და მაინც ვერ უშლის ხელს ჩანასახოვანი რედაქტირების განვითარებას ევროკავშირის საზღვრებს მიღმა და შემდგომ მის შესაძლო გამოყენებას ევროპის ფარგლებში.

ცხრილი 1: კომპეტენციების განაწილება გენის რედაქტირების ძირითად საკითხებზე

	საერთაშორისო სამართალი	მეორეული ევროკავშირის კანონმდებლობა	ეროვნული კანონმდებლობა
ობიექტზე დაფუძნებული რეგულაცია (როგორი უნდა იყოს ტექნოლოგია შექმნილი და დამზადებული)	ინტელექტუალური საკუთრების (IP) უფლებები	სამკურნალო საშუალებების და მოწყობილობების უსაფრთხოება და ეფექტიანობა პროდუქციის სტანდარტიზაცია და ბაზარზე ავტორიზაცია სამედიცინო პროფესიონალობა კვალიფიკაცია ინტელექტუალური საკუთრების (IP) უფლებები	ინტელექტუალური საკუთრების (IP) უფლებები
პროცესზე დაფუძნებული რეგულაცია (როგორი უნდა იყოს ტექნოლოგია გამოყენებული)	გენომის რედაქტირების გამოყენება მხოლოდ სამედიცინო მიზნებისათვის ევგენიკის აკრძალვა იარაღად გამოყენების აკრძალვა პაციენტის ღირსების პატივისცემა ადამიანის ღირსებისა და ფუნდამენტური უფლებების განსაზღვრა		ინდივიდუალური თერაპიების ეთიკური დაშვება მკურნალობაზე წვდომა და ხარჯების ანაზღაურება პაციენტის უფლებები მოვლამდე, მოვლის დროს და შემდეგ არასწორი სამედიცინო მოპყრობის გამო პასუხისმგებლობა პროფესიული ეთიკა

ჩვენი აზრით, გენომის რედაქტირების შემთხვევაში, ევროკავშირის მეორეული სამართალი არ უნდა ეხებოდეს ეთიკურ საკითხებს – ეს საკითხები ეფექტიანად შეიძლება გადაწყდეს საერთაშორისო ადამიანის უფლებათა ხელშეკრულებებისა და ეროვნული კანონმდებლობის მიერ.

ევროკავშირი უნდა კონცენტრირდეს ახალი ტექნოლოგიების სამეცნიერო ეფექტიანობასა და უსაფრთხოებასა და სტანდარტების შემუშავებაზე, რომლებიც მომავალ ტექნოლოგიურ განვითარების მიმართულებებს განსაზღვრავს. პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს კვლევას და ცოდნის პროგრესს, არ ქმნის რეგულატორული დაქვეითების საფრთხეს.

განსაკუთრებული გამოყენების მიმართ ეთიკური შემფოთებები სრულიად ლეგიტიმურია და, როგორც ჩვენი ანალი-

ზი აჩვენებს, ზოგ შემთხვევაში გლობალურად გაზიარებულიცაა. თუმცა, უფრო ღრმა ცოდნა საშუალებას მისცემს საზოგადოებას შეიმუშაოს უფრო ძლიერი არგუმენტები ეთიკური შეზღუდვებისთვის და შექმნას რეგულაციები, რომლებიც უკეთ იქნება დაფუძნებული საზოგადოებრივ ღირებულებებზე.

ასევე მოსალოდნელია, რომ ტექნოლოგიის უკეთ გაგება გაზრდის მის სოციალურ მიღებას – როგორც ეს მოხდა ადრე, ისეთ შემთხვევაში, როგორცაა ადამიანის ზრდის ჰორმონის მზარდი გამოყენება ბავშვებში, რომელიც წარსულში მორალური და ეთიკური დაპირისპირების საგანი იყო, მაგრამ დღეს ფართოდ აღიარებულ და ჩვეულებრივ სამედიცინო პრაქტიკად ითვლება.

დასკვნა

სომატური გენომის რედაქტირება ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში ფართოდ აღიარებულია, როგორც ლეგიტიმური სამკურნალო პრაქტიკა მაშინ, როდესაც ჩანასახოვანი რედაქტირება ძირითადად აკრძალულია ეთიკური მოსაზრებების საფუძველზე. ჩანასახოვანი გენომის რედაქტირებაზე დაწესებული მორატორიუმის სამართლებრივი ბაზა წევრ სახელმწიფოებში განსხვავდება და დამოკიდებულია იმაზე, მოახდინეს თუ არა მათ ოვიდოს კონვენციის რატიფიკაცია. რადგან ევროკავშირის გარეთ ქვეყნები უფრო ღიად უდგებიან ადამიანის ჩანასახოვანი გენომის რედაქტირებას (თუმცა არა რეპროდუქციული მიზნებისთვის), მნიშვნელოვანია იმაზე ფიქრი, უნდა შეცვალოს თუ არა ევროკავშირმა და მისმა წევრმა სახელმწიფოებმა არსებული პოლიტიკა.

გენომის რედაქტირების, მათ შორის, ადამიანის ჩანასახოვანი რედაქტირების შესახებ მზარდმა ცოდნამ ნელ-ნელა შეარყია რეგულაცია, რომელიც მხოლოდ წინასწარი სიფრთხილის პრინციპზე იყო დაფუძნებული და ამავე დროს შესაძლოა მნიშვნელოვნად შეცვალოს კონკრეტული თერაპიების მორალური აღქმა. მიმდინარე რეგულატორული ჩარჩო, რომელიც გამოირჩევა ტექნოლოგიის შედეგების

შესახებ ცოდნის ნაკლებობაზე დაფუძნებით, საჭიროებს გადახედვას და მის ჩანაცვლებას ცოდნასა და რისკის შეფასებაზე დაფუძნებული რეგულირებით.

ევროკავშირის დონეზე რეგულაციების მიზანი უნდა იყოს იმის აღიარება, რომ ჩანასახოვანი გენომის რედაქტირება შეიძლება გამოიყენებოდეს სამკურნალო მიზნებისთვის – იმ შემთხვევაში, თუ მისი უსაფრთხოება და ეფექტიანობა მეცნიერულად დამტკიცდება. ეს ხელს შეუწყობს კვლევების წახალისებას, ცოდნის ზრდას და შექმნის მყარ საფუძველს პოლიტიკური გადაწყვეტილებებისთვის, რომლებიც დაუკავშირდება კონკრეტული თერაპიების მორალურ მისაღებლობას.

შესაბამისად, ჩვენ ვთავაზობთ, რომ ევროკავშირის წევრმა სახელმწიფოებმა გააერთიანონ რესურსები, რათა ექსპერტულად შეაფასონ ჩანასახოვანი რედაქტირების პროცედურების უსაფრთხოება და ეფექტიანობა, მსგავსად იმისა, როგორც უკვე ხდება სამკურნალო პრეპარატების, სამედიცინო მოწყობილობებისა და ინოვაციური თერაპიების შეფასებისას და ძირითადი ყურადღება გაამახვილონ მკურნალობაში გამოყენებულ პროდუქტებზე (ობიექტებზე). მეორე მხრივ, ინდივიდუალური მკურნალობის (პროცესების) ეთიკური პირობების განსაზღვრა უნდა დარჩეს წევრი სახელმწიფოების ეროვნულ კომპეტენციაში.

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Babur, M. N., 2024, Harnessing CRISPR technology for precision gene editing: Innovations and ethical considerations. *Multidisciplinary Journal of Biochemistry*, 1(1), pp. 1–7. (in English)
2. De Ruijter, A., 2019. EU Health Law & Policy: The Expansion of EU Power in Public Health and Health Care. Oxford University Press, pp. 37–38. (in English)
3. European Medicines Agency, 2021. Genome Editing EU-IN Horizon Scanning Report. [Online] available: <https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/genome-editing-eu-horizon-scanning-report_en.pdf> [Accessed 10.11.2025]. (in English)
4. European Patent Office, 2020. European Patent Convention (17th edition). [Online] available

- <https://www.epo.org/en/legal/epc> [Accessed: 10.11.2025]. (in English)
5. European Union. [Online] available: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj> [Accessed 10.11.2025]. (in English)
 6. Halpern, J. and others, 2019. Societal and ethical impacts of germline genome editing: How can we secure human rights? *The CRISPR Journal*, 2(5), pp. 293–298. (in English)
 7. Hogemann, E. R. and Pereira dos Santos, M., 2015. Risk Society, Bioethics and the Precautionary Principle. *Veredas do Direito*, 12, p. 125. (in English)
 8. Karagyaur, M. N. and others, 2019. Ethical and legal aspects of using genome editing technologies in medicine. *Modern technologies in medicine*, 11(3), pp. 117–132. (in English)
 9. Lareau, C. A. and others, 2017. Unexpected mutations after CRISPR-Cas9 editing in vivo... *bioRxiv*, 159707. (in English)
 10. Lentzos, F., 2020. How to protect the world from ultra-targeted biological weapons. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 76(6), pp. 302–308. (in English)
 11. Liang, P., 2015. CRISPR/Cas9-Mediated Gene Editing in Human Tripronuclear Zygotes. *Protein & Cell*, 6, pp. 363–372. (in English)
 12. Matthews, D., Minssen, T. and Nordberg, A., 2022. Balancing innovation, 'ordre public' and morality in human germline editing. *European Journal of Health Law*, 29(3–5), pp. 562–588. (in English)
 13. Morrison, M., and de Saille, S., 2019. CRISPR in context: towards a socially responsible debate on embryo editing. *Palgrave Communications*, 5(1). (in English)
 14. Olson, S., 2016. International Summit on Human Gene Editing: A Global Discussion. *National Academies of Sciences, Engineering and Medicine*. (in English)
 15. Park, J. S., Lee, K. Y. and Han, J. Y., 2020. Precise genome editing in poultry and its application to industries. *Genes*, 11(10), 1182. (in English)
 16. Resnik, D. B., 2001. DNA patents and human dignity. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 29(2), pp. 152–165. (in English)
 17. Sattar, M. N. and Gul, A., 2025. Application and Prospects of DNA-free Genome Modifications in Crop Plants... *Genome Editing for Crop Improvement*, pp. 146–165. (in English)
 18. Shen, S. and others, 2017. CRISPR as a strong gene editing tool. *BMB Reports*, 50(1), pp. 20–24. (in English)
 19. Tarsney, C., 2018. Moral uncertainty for deontologists. *Ethical Theory and Moral Practice*, 21(3), pp. 505–520. (in English)

Normative Materials:

1. Regulation (EC) No 1394/2007 on advanced therapy medicinal products (OJ L 324, 10 December 2007, pp. 121–137). [Online] available: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng> [Accessed 10.12.2025]. (in English)
2. Regulation (EU) No 536/2014 on clinical trials on medicinal products for human use (OJ L 158, 27 May 2014, pp. 1–76). [Online] available: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng> [Accessed 10.12.2025]. (in English)
3. Treaty Office. Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164). [Online] available: <https://www.coe.int/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=164> [Accessed 10.12.2025]. (in English)
4. Directive 2001/20/EC of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States relating to the implementation of good clinical practice in the conduct of clinical trials on medicinal products for human use. [Online] available: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/20/oj/eng> [Accessed 10.12.2025]. (in English)
5. Regulation (EU) No 536/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on clinical trials on medicinal products for human use, and repealing Directive 2001/20/EC. [Online] available: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/536/oj/eng> [Accessed 10.12.2025]. (in English)
6. Official Journal of the European Communities. L 213/13. DIRECTIVE 98/44/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 6 July 1998, on the legal protection of biotechnological inventions. [Online] available: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0044:EN:HTML> [Accessed 10.12.2025]. (in English)

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის გავლენა გადაწყვეტილებათა შედეგებზე

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.7>

სოფიო ორმოცაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის დოქტორანტი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალურ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის მონვეული ლექტორი,
საქართველო, ქუთაისი

ელ.ფოსტა: ormocadzesofia@gmail.com

სოფიო ორმოცაძე

აბსტრაქტი

განსხვავებული და თანმხვედრი აზრების კონცეფცია დემოკრატიული მექანიზმია, რომელიც კონსტიტუციური მართლმსაჯულების პროცესში ასახავს უმცირესობათა იდეებს. სწორედ მისი წყალობით ხდება შესაძლებელი სადავო საკითხის მრავალფეროვანი შეფასება და სამომავლო პერსპექტივაში განსხვავებული მოწინააღმდეგეების ალბათობის შექმნა, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებით დადგენილი შედეგების საბოლოოობასა და შეუსვლელობაზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნაშრომში განხილულია განსხვავებული და თანმხვედრი აზრების დოქტრინის დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მეცნიერული ხედვები და საკანონმდებლო რეგულაციები, რათა შეფასდეს, გააჩნიათ თუ არა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეებს საკმარისი გარანტიები ინდივიდუალური მოსაზრებების ჩამოყალიბებისათვის. ნაშრომი ორიენტირებულია წარმოაჩინოს განსხვავებული და თანმხვედრი აზრების მნიშვნელობა და გამოწვევები, რომლებიც პრაქტიკაში წარმოიშობა.

საბოლოოდ კი, სტატიაში დასკვნების სახით ჩამოყალიბებულია, თუ რა გავლენის მოხდენა შეუძლია ამ მოსაზრებებს კონსტიტუციური დებულებების სამომავლო განმარტებებზე, საკანონმდებლო რეფორმებსა და საზოგადოებრივ დისკურსზე. პრაქტიკის ანალიზის საფუძველზე შეფასებულია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა მიერ ამ შესაძლებლობის რეალიზების გავლენა გადაწყვეტილების შედეგებზე, სასამართლოს საქმიანობასა და მოსამართლეთა თანამშრომლობაზე.

საკვანძო სიტყვები: კონსტიტუციური მართლმსაჯულება, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, სასამართლო პრეცედენტები

THE INFLUENCE OF THE DISSENT AND CONCURRENT OPINIONS BY THE JUDGES OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF GEORGIA ON THE FINAL RULINGS

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.7>

Sophio Ormotsadze

*Ph.D. student of the Faculty of Law at Caucasus International University,
Invited Lecturer of the Faculty of Business, Law and Social Sciences at Akaki Tsereteli State University,
Georgia, Kutaisi*

Email: ormocadzesofia@gmail.com

ABSTRACT

The concept of different and concurrent thoughts is a democratic mechanism that reflects the ideas of minorities in the process of constitutional justice. It is thanks to him that it becomes possible to evaluate the disputed issue in a variety of ways and to create the possibility of a different arrangement in the future perspective, which has a significant impact on the finality and irreplaceability of the results established by the decisions of the Constitutional Court.

Based on the above, the paper discusses the pros and cons of the doctrine of dissenting and concurring opinions, scientific visions and legal regulations in order to assess, whether the judges of the Constitutional Court of Georgia have sufficient guarantees for the formation of individual opinions. The paper is focused on presenting the meaning and challenges of different and concurring thoughts that arise in practice.

Ultimately, the article outlines the impact these views can have on future definitions of constitutional provisions, legislative reforms, and public discourse. Drawing on the analysis of practice, an assessment has also been made of how the realization of this opportunity by the judges of the Constitutional Court of Georgia affects decision outcomes, the Court's functioning, and inter-judicial collaboration.

KEYWORDS: Constitutional justice, Independence of judges, Judicial precedents

შესავალი

მოცემული სტატიის აქტუალობა დაკავშირებულია კონსტიტუციური მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში მოსამართლეთა მიერ განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის გამოხატვასთან. კერძოდ, სტატია იკვლევს განსხვავებული/თანმხვედრი მოსაზრებების როლსა და გავლენას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა შედეგებზე. კვლევის მიზანია, შეაფასოს მოსამართლეთა ინდივიდუალური აზრების მნიშვნელობა და როლი სასამართლო დამოუკიდებლობის შენარჩუნებაში, სამართლებრივი განვითარების ხელშეწყობასა და დემოკრატიის განმტკიცებაში.

კვლევის საგანს წარმოადგენს საქართველოში, განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის განმაპირობებელი იდეოლოგიური თუ სამართლებრივი საფუძვლები და სასამართლოს პრაქტიკა, რომლის საფუძველზეც შეფასდება განსხვავებული აზრის გამოხატვის სიხშირე და ხასიათი. კვლევის ამოცანაა წარმოაჩინოს, აღნიშნული პროცესის თავისებურებები და გამოწვევები. ასევე, თუ როგორ მოქმედებს განსხვავებული აზრი სასამართლო კოლეგიალობაზე და რა გრძელვადიანი გავლენა აქვს განსხვავებულ/თანმხვედრ მოსაზრებებს.

ქართული სამართლის მეცნიერებაში, ამ ეტაპისთვის არ არსებობს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის მნიშვნელობისა და სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე მისი გავლენის შეფასებაზე ორიენტირებული კვლევები. ხოლო ქართულენოვანი წყაროები, რომლებიც მიმოიხილავს ზოგადად განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის ინსტიტუტს, ძალიან მწირია. შესაბამისად, ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე წარმოაჩე-

ნს თუ რა გავლენას ახდენს საქართველოში, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების შედეგებზე მოსამართლეთა ინდივიდუალური მოსაზრებები. ამიტომაც, თეორიულ პერსპექტივებსა და ემპირიულ კვლევებზე დაყრდნობით, სტატია განიხილავს და აყალიბებს კვლევის შედეგებს, სადაც შეფასებულია, თუ როგორ უწყობს ხელს აღნიშნული მოსაზრებები იურისპრუდენციულ დინამიზმს, ასევე, მისი მნიშვნელობა და გავლენა გადაწყვეტილებათა შედეგებზე.

1. მოსამართლის განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის დოქტრინა

საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრის არსებობის საკითხი, კონსტიტუციური მართლმსაჯულების თავისებური ინსტიტუტია, რომელიც წარმოაჩენს მოსამართლეთა მდგომარეობასა და დამოკიდებულებას მიღებული გადაწყვეტილების მიმართ. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში, ხშირია მოსამართლეთა შორის დებატები ან წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულებები. ყველა მოსამართლეს აქვს განსხვავებული ხელვა კონსტიტუციური დებულებების მიმართ და ახდენენ არაერთგვაროვან სამართლებრივ ინტერპრეტაციას. აღნიშნული გამოწვეულია იმით, რომ თითოეული მათგანი იურიდიულ, ფილოსოფიურ და სოციალურ ასპექტებზე დაყრდნობით, ინდივიდუალურად ახდენენ ნორმათა გააზრებას, რათა მიღწეულ იქნას სამართლებრივი, მორალური თუ საზოგადოებრივი სამართლიანობის მიზანი.¹ ამიტომაც, გადაწყვეტილებათა მიღებისას, ლოგიკურია,

1 შეადარე. Firman, F. A., 2015. Principles of Freedom of Justice in Decidene The Case as a Constitutional Mandate. Jurnal Konstitusi 12 (2), გვ. 224-225.

მოსამართლეებს შორის აზრთა სხვადასხვაობა, რის შედეგადაც ყალიბდება განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრი. მარტივად რომ ვთქვათ, განსხვავებული აზრი არის ერთი ან რამდენიმე მოსამართლის პოზიცია, რომელიც არსებითად განსხვავდება გადაწყვეტილების მიმღებ მოსამართლეთა უმეტესობისგან. ხოლო თანმხვედრი აზრის შემთხვევაში, ავტორი ეთანხმება უმრავლესობის დასკვნებს, მაგრამ არა იმ მიზეზებს, მსჯელობასა თუ დასაბუთებას, რომლებიც საფუძვლად უდევს გადაწყვეტილებას. შესაბამისად, გვთავაზობს კონსტიტუციურ დებულებათა ალტერნატიულ ინტერპრეტაციას.

სამართლის მეცნიერებაში ამ ინსტიტუტისადმი ორგვარი დამოკიდებულება არსებობს. პოზიტიური მიდგომა იმაში გამოიხატება, რომ განსხვავებული/თანმხვედრი აზრი უზრუნველყოფს კონკრეტული საქმის ყოველმხრივ განხილვას. სასამართლოს გადაწყვეტილებისთვის ისინი შემავსებელ ფუნქციას ასრულებენ. საზოგადოებისთვის და სამეცნიერო სფეროებისთვის ცნობილი ხდება იმ არგუმენტებისა თუ შენიშვნების შესახებ, რომლებიც გამოთქვას იმ ეტაპისათვის უმცირესობაში აღმოჩენილმა მოსამართლეებმა. ასევე, გაცხადებული სამართლებრივი დოქტრინა და სასამართლო პრაქტიკა საზოგადოებას აძლევს შესაძლებლობას, შეაფასოს ყველა ის არგუმენტი, რომლებიც საკონსტიტუციო კონტროლის პროცესში ერთმანეთს დაუპირისპირდა.² ეს თავის თავში გულისხმობს, რომ უმცირესობაში აღმოჩენილ მოსამართლეთა იდეები და არგუმენტები, მომავალში შესაძლებელია,

უმრავლესობის პოზიციად იქცეს. იმავე პოზიციას იზიარებს პროფესორი თუოდორელ თოადერი, რომელიც რუმინეთის კონსტიტუციური მართლმსაჯულების პრაქტიკის ანალიზზე დაყრდნობით აცხადებს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები ნებისმიერ შემთხვევაში ერთნაირი იურიდიული ძალის მატარებლები არიან და მათი იურიდიული ძალა იდენტურია, იმისდა მიუხედავად ერთხმად არის მიღებული თუ ხმათა უმრავლესობით. განსხვავებული/თანმხვედრი მოსაზრებების არსებობა სასამართლოს გაყოფად არ უნდა იქნას მიჩნეული და არც სასამართლოს ერთიანობას არ არღვევს. ამასთანავე, მოსამართლეთა განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის მოტივაციებს იურიდიული ძალა არ გააჩნიათ, მაგრამ საზოგადოებაში, სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეებში მათი განხილვის შედეგად შესაძლებელია წარმოიშვას კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ნორმების გადასინჯვის საკითხი.³

განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის კონცეფციის მომხრეთა კიდევ ერთი არგუმენტი შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის გაძლიერებას. განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრის არსებობა უდავოდ წარმოადგენს მათი თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის გარანტს. სიტყვის თავისუფლების დაცვა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის კონცეფცია ის კონსტიტუციური ღირებულებებია, რომელსაც ეფუძნება განსხვავებული აზრის ინსტიტუტი. აღნიშნული უპირველესად განამტკიცებს, რომ მოსამართლეებმა შინაგანი რწმენისა და სინდისის საფუძველ-

2 შეადარე. მავჩიჩი, ა. მ., 2010. განსხვავებული და თანმხვედრი მოსაზრებების (დამოუკიდებელი მოსაზრებების) მნიშვნელობა საკონსტიტუციო და სასამართლო მეთვალყურეობის განვითარებისათვის სლოვენის სასამართლო პრაქტიკის მაგალითზე. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4, გვ. 117.

3 შეადარე. თოადერი, თ., 2010. განსხვავებული და თანმხვედრი მოსაზრებების მნიშვნელობა რუმინეთის კონსტიტუციური მართლმსაჯულებისათვის. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4, გვ. 120-121.

ზე გამოხატონ თავიანთი მოსაზრებები და ხედვები.⁴ გადაწყვეტილების ფორმირებისას უმნიშვნელოვანესია, მათ შემოქმედებითად გაიზრონ განსახილველი დებულებები და თავისუფლად, ყოველგვარი ზეწოლის გარეშე დააფიქსირონ პოზიციები. თუმცა, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა ასევე სახელდება საფრთხედ განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის ინსტიტუტის მიმართ. კერძოდ, პოლიტიკური აქტორის მიერ დანიშნული მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა შეიძლება სასწორზე დადგეს, თუ საკითხი შეეხება მოსამართლეთა ხელახალ არჩევას ანდა დანიშვნას, ხოლო მოსამართლე შეიძლება იძულებული გახდეს ლოიალურად გამოხატოს განსხვავებული აზრი, ანდა საერთოდ არ გამოთქვას იგი, რათა თავი მოაწონოს მის წარმდგენ სუბიექტებს.⁵ ამ რისკების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია არსებობდეს მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის მყარი გარანტიები, როგორცაა თანამდებობაზე ხელახალი არჩევის დაუშვებლობა, უსაფუძვლოდ საქმის განხილვიდან ჩამოშორების აკრძალვა ანდა თანამდებობიდან გადაყენება. ასევე, სტაბილურად განსაზღვრული ჰონორარის მიღების შესაძლებლობა.

თავის მხრივ, მოსამართლეთა შესაძლებლობა, გამოთქვან განსხვავებული აზრი, უზრუნველყოფს გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესის გამჭვირვალობას. ამასთანავე, საზოგადოებისთვის და სამეცნიერო წრეებისთვის ნათელი ხდება

გადაწყვეტილების მიმღებთა შორის შეუთანხმებლობის შესახებ. სასამართლო სისტემა, რომელიც მოსამართლეთა საშუალებას აძლევს, თავისუფლად გამოხატონ თავიანთი შეხედულება, ხელს უწყობს გამჭვირვალობას, ანგარიშვალდებულებას და ინტელექტუალურ სიმკაცრეს. მოსამართლე უილიამ ბრენანმა განსხვავებული აზრი აღწერა, როგორც საჭირო ინსტრუმენტი, რათა საზოგადოებას აჩვენოს, რომ უმრავლესობამ მიიღო კანონის არასწორი ინტერპრეტაცია და საზოგადოებას მიუთითოს სხვა გზისკენ.⁶ მისი კონცეფციის მიხედვით, განსხვავებული აზრი სასარგებლოა სასამართლოების დემოკრატიული ლეგიტიმურობისთვის. აღნიშნული იდეა ათი წლის შემდეგ გაიზიარა ბრენანის იდეოლოგიურმა მოწინააღმდეგემ, მოსამართლე ანტონინ სკალიამ, რომელმაც საკუთარ ნაშრომში მიუთითა, რომ სასამართლოს ავტორიტეტი არ არის დამოკიდებული მისი გადაწყვეტილებების ერთსულოვნებაზე. განსხვავებულმა მოსაზრებებმა შესაძლოა გააუმჯობესოს გადაწყვეტილებათა ხარისხი. იგი საზოგადოებას აჩვენებს, რომ სასამართლო დასკვნები არსებით საკითხებზე არა უბრალო თანხმობა, არამედ დამოუკიდებელი და გონივრული დებატების პროდუქტია.⁷ შესაბამისად, იგი ემსახურება სამართალგანვითარებას, საქმის მრავალმხრივ შეფასებასა და გადაწყვეტილების შინაარსის სამართლებრივ სიცხადეს.⁸ გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა არის საკონსტიტუციო

4 შეადარე. Lynch, A., 2004. Is Judicial Dissent Constitutionally Protected?. *Macquarie Law Journal*, 2, გვ. 81; Ginsburg, R. B., 2010. The Role of Dissenting Opinions. *MINNESOTA LAW REVIEW*, გვ. 3.

5 შეადარე. Šimáčková, K., 2019. Dissenting Opinions in Constitutional Courts: A Means of Protecting Judicial Independence and Legitimising Decisions. *The European Court of Justice*, OUP, გვ. 2.

6 შეადარე. Brennan, J. W., 1986. In Defense of Dissents, 37 *HASTINGS L.J.*, გვ. 427.

7 შეადარე. Scalia, A., 1998. Dissents, *OAH Magazine of History*, 13 (1), გვ. 20–21.

8 შეადარე. ჭავჭავაძე, პ., „რედ.“ 2024. საკონსტიტუციო სამართალწარმოება. თბილისი: სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 400.

სასამართლოს მიმართ საზოგადოების ნდობის შენარჩუნების ფუნდამენტური ფაქტორი. განსხვავებული აზრი ავლენს, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებები არ წარმოადგენს აბსოლუტურ ჭეშმარიტებას, არამედ სახეზეა დასაბუთებული დასკვნები, რომლებიც ღიაა ალტერნატიული ინტერპრეტაციებისთვის. გარდა ამისა, განსხვავებული აზრი აძლიერებს სასამართლოს სისტემის ლეგიტიმურობას, რადგან ის აჩვენებს, რომ ითვალისწინებს მრავალფეროვან პერსპექტივებს. მაღალი რანგის საკონსტიტუციო საქმეებში, ერთსულოვანმა გადაწყვეტილებამ შეიძლება შექმნას შთაბეჭდილება, რომ იგი არ გამხდარა კრიტიკული შესწავლის საგანი. ასეთ დროს, განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრი საზოგადოებასა და სამეცნიერო წრეებს არწმუნებს, რომ სამართლებრივი დებულებები მრავალი თვალსაზრისით არის შეფასებული.

ზემოაღნიშნული, განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის მომხრეები თავისივე პოზიციის საპირისპირო არგუმენტებსაც ასახელებენ, რაც განამტკიცებს ამ კონცეფციის ნეგატიურ ზეგავლენას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა გავლენაზე. ამ კონცეფციის ნეგატიურ მხარედ ასახელებენ იმას, რომ იგი ლახავს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებების ავტორიტეტს და უარყოფით ზეგავლენას ახდენს საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების შედეგების ქმედითობაზე.⁹ შემდეგი არგუმენტები, რაც განსხვავებული აზრის წინააღმდეგ სახელდება არის ის, რომ

განსხვავებულმა/თანმხვედრმა აზრმა განსაზღვრულობის ნაცვლად, კიდევ უფრო მეტი ბუნდოვანება შეიძლება შემატოს იმ კონსტიტუციურ დებულებებს, რომელთა განმარტებასაც საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების პროცესში ახდენს სასამართლო. ამასთან, დასაშვებია, რომ პოლიტიკური პირების მხრიდან, პარლამენტის წევრები იქნებიან თუ პრეზიდენტი, ბოროტად და არამიზნობრივად არ იქნას გამოყენებული განსხვავებული აზრი, რამაც შეიძლება ხელი შეუშალოს გადაწყვეტილებებით დადგენილი შედეგების რეალიზებას.¹⁰ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, რომელთა მიმართაც განსხვავებული აზრები აქვს გამოთქმული მოსამართლეებს, ვერ მოქმედებს დამაჯერებლობის მაღალი ხარისხით. ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლოში, განსხვავებული აზრების დიდი ოდენობით არსებობას უკავშირებენ მოსამართლეთა პოლიტიკურ ტენდენციურობას. იგი ასევე, სახელდება შემაფერხებელ გარემოებად, რათა სასამართლომ დროულად იმსჯელოს და გადაწყვიტოს სადავოდ გამხდარი საკითხი.¹¹ ამასთანავე, განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის ინსტიტუტი აღიქმება, როგორც მოსამართლეთა სოლიდარულობის შემასუსტებელი გარემოება. მიიჩნევენ, რომ იგი იშვიათად უნდა გამოითქმებოდეს, დასაბუთებულობის მაღალი ხარისხით სარგებლობდეს და არ უნდა იყოს შეურაცხმყოფელი. ამასთან, უნდა იყოს ერთი მოსამართლის პერსონალურ ხელვა და არა კონსოლიდირებული უმცი-

9 შეადარე. Mathen, C., 2003. Dissent and Judicial Authority in Charter Cases. UNBL, გვ. 327 – 328.

10 შეადარე. Vitale, J. D., 2014.. The Value of Dissent in Constitutional Adjudication: A Context-Specific Analysis. Review of Constitutional Studies, გვ. 93-94.

11 შეადარე. ტოკუშევი, დ., 2010. ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში არსებული განსხვავებული და თანმხვედრი აზრები. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4, გვ. 129.

რესობის პოზიცია.¹² აღნიშნულის გამო, სასამართლო შეიძლება გახდეს საზოგადოების მხრიდან კრიტიკის საგანი. ამიტომაც, განსხვავებული აზრის კონცეფციის მთავარი გამოწვევა არის ის, რომ იგი ნეგატიურ გავლენას ახდენს სასამართლოს გადაწყვეტილების შესრულებაზე და შეუსაბამოა, მისი საბოლოოობის საკითხთან. ამასთან, ლახავს ინსტიტუციურ ავტორიტეტს და ეჭვქვეშ აყენებს მოსამართლეთა მიუკერძოებლობასა და კოლეგიალობას.

2. განსხვავებული/თანმხვედრი აზრის სამართლებრივი საფუძვლები და ფაქტობრივი მდგომარეობა საქართველოში

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეს აქვს შესაძლებლობა განსახილველ საქმესთან მიმართებით გამოთქვას განსხვავებული და თანმხვედრი აზრი.¹³ საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ადგენს, რომ განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრი შედგენილი უნდა იყოს წერილობითი ფორმით და უნდა გამოქვეყნდეს საკონსტიტუციო სასამართლოს ვებგვერდზე,¹⁴ ასევე, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეზე.¹⁵ განსხვავებული თუ თანმხვედ-

რი აზრის გამოთქმა შესაძლებელია, როგორც საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან ასევე, დასკვნასთან, განჩინებასა თუ საოქმო ჩანაწერთან დაკავშირებით.¹⁶ ამრიგად, სასამართლოს ნებისმიერი ტიპის გადაწყვეტილებასთან მიმართებით დასაშვებია, მოსამართლემ გამოაქვეყნოს დამოუკიდებელი პოზიცია. ამავდროულად, პროცესი გამჭირვალეობის მაღალი ხარისხით სარგებლობს, რამეთუ გამოთქმული მოსაზრებები ხელმისაწვდომია ოფიციალურ ვებგვერდებზე და ნებისმიერი დაინტერესებულ პირს აქვს შესაძლებლობა დაუბრკოლებლად მოიძიოს და გაეცნოს მას. მოსამართლეთა თავისუფლების საფუძვლები საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლის 1-ელი პუნქტითაა გარანტირებული. იგი ადგენს, რომ მოსამართლე მოქმედებს დამოუკიდებლობის პრინციპის საფუძველზე და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მასზე რაიმე სახით ზეწოლა ანდა გავლენის მოხდენის მცდელობაც კი აკრძალულია. მსგავსი მოქმედება წარმოადგენს კანონის უხეშ დარღვევას და ექვემდებარება სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მოსამართლე ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციასა და კანონს. იგი თავისუფალია ნებისმიერი ვალდებულებისაგან, რომელიც მოითხოვს, რაიმე სახის ანგარიშის წარდგენას, მის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით. ამასთანავე, სამართლებრივი აქტები, რომელებიც მიზნად ისახავენ მოსამართლე-

12 შეადარე. Malenovsky, J., 2011. L'indipendance des juges internationaux, In Académie de Droit International de La Haye. Recueil des Cours de l'Académie de droit international. Leiden: Nijhoff, გვ. 262 – 263.

13 მუხლი 47, საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23!?publication=32>> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

14 შეადარე. იქვე. პუნქტი 13, მუხლი 43.

15 იქვე. პუნქტი 14, მუხლი 43.

16 იქვე. მუხლი 47, საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23!?publication=32>> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

თა დამოუკიდებლობის შეზღუდვას, არაკანონიერია და ითვლება ბათილად. მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს რეგლამენტის 35-ე მუხლი მკაფიოდ განსაზღვრავს მოსამართლეების საქმის განხილვისაგან ჩამოცილების საფუძვლებს. აღნიშნული დასაშვებია მხოლოდ, აცილების ან თვითგანრიდების შემთხვევაში. ასევე, თუ მას შეუწყდება ან შეუჩერდება უფლებამოსილება. გარდა ამისა, საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“, დამატებით, ქმნის მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, ხელშეუხებლობისა და სოციალური დაცვის გარანტიებს. ამრიგად, მოსამართლეთა თავისუფლებისათვის, რომ შეუფერხებლად გამოთქვან განსხვავებული თუ თანმხვედრი აზრი საკმარისი სამართლებრივი საფუძვლები არსებობს. შესაძლებელია ითქვას, რომ საქართველოში, განსხვავებული აზრის ინსტიტუტის მიმართ პოზიტიური მიდგომა შეიმჩნევა. მოქმედი კანონმდებლობა უზრუნველყოფს მოსამართლის დამოუკიდებლობასა და შინაგანი რწმენის საფუძველზე გადაწყვეტილებათა მიღების შესაძლებლობას.¹⁷

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, ამ დრომდე საკონსტიტუციო სასამართლოს ვებგვერდზე 95 ჩანაწერი მოიძებნება განსხვავებულ აზრთან დაკავშირებით. ამასთან, ყველაზე მეტი კი გამოთქმულია ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში. 2000-2010 წლის პერიოდში მხოლოდ 7 განსხვავებული აზრია გამოქვეყნებული, 2010-2020 წლებში – 34, ხოლო 2020-2025 წლებში – 54. მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომ მოსამართლეთა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის ხარისხი

გაზრდილია, რამაც წაახალისა დებატები და დისკუსიები განსახილველ სადავო საკითხებთან მიმართებით. ამასთანავე, ეს მონაცემები მიუთითებს, რომ კოლეგებს შორის აზრთა სხვადასხვაობისა და შეპირისპირების დონე საკმაოდ მომატებულია. სტატისტიკის მიზნებიდან გამომდინარე, შესაფასებელია თუ რა გავლენას ახდენს განსხვავებული აზრი გადაწყვეტილებათა შედეგებზე და როგორ არის დაბალანსებული მოსამართლეთა კოლეგიალობის საკითხი. აღსანიშნავია, რომ ძირითადად განსხვავებულია აზრი იწყება შესავალი სიტყვით, სადაც ავტორები გამოთქვამენ პატივისცემას კოლეგების მიმართ და მხოლოდ ამის შემდეგ აყალიბებენ პოზიციას, რაც თავის მხრივ მოსამართლეთა შორის ურთიერთპატივისცემის მნიშვნელოვანი გამოვლინებაა. სამართლებრივი საფუძვლების მიხედვით განსხვავებულ აზრს პირდაპირი გავლენა არ აქვს გადაწყვეტილებაზე და არ იწვევს მის შეცვლას. იგი უმეტესწილად ხდება მსჯელობის საგანი საზოგადოებასა და სამეცნიერო წრეებში. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია სასამართლო პრაქტიკის განვითარების თვალსაზრისით.

პირველი განსხვავებული აზრი, საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობის ისტორიაში, თარიღდება 2003 წლის 30 აპრილით, როდესაც საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრმა, იაკობ ფუტყარაძემ ჩამოაყალიბა განსხვავებული პოზიცია N1/3/161 გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით. აღნიშნულ საქმეზე მოსარჩელე მხარე ითხოვდა არაკონსტიტუციურად გამოცხადებულიყო, გადაწყვეტილების ბათილად ცნობისა და ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო საქმის წარმოების განახლების შესახებ სასამართლოსადმი მიმართვის, სამოქალაქო საპროცესო

17 შეადარე. ზოიძე, ბ., 2007. საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში. თბილისი: გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება GIZ, გვ. 80.

კოდექსის 426-ე მუხლის მე-4 ნაწილით დადგენილი 5 წლიანი ვადა. მოსარჩელე მხარე უთითებდა, რომ იგი ეწინააღმდეგებოდა კონსტიტუციით გარანტირებულ ყოველი ადამიანის უფლებას, რომ თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. მოცემულ საქმეზე საკონსტიტუციო სასამართლომ არ დაადგინა სადავო ნორმის კონსტიტუციასთან შეუსაბამობა და მიიჩნია, რომ სასამართლო გადაწყვეტილების ხანგრძლივი გადასინჯვის დაშვება საფრთხეს შეუქმნიდა მესამე პირთა ინტერესებს და ეწინააღმდეგებოდა სტაბილური სამოქალაქო ბრუნვის ღირებულებას.¹⁸ განსხვავებული აზრის ავტორი არ დაეთანხმა სასამართლოს არგუმენტაციას და დასაბუთების დასაწყისშივე მიუთითა, რომ მის მიერ განსხვავებულ აზრში ჩამოყალიბებული მსჯელობა შესაძლოა სასარგებლო გამხდარიყო კონსტიტუციის დებულებათა განმარტებისა და სასამართლო პრაქტიკის განვითარების თვალსაზრისით. იგი ყურადღებას ამახვილებდა, სასამართლოს მხრიდან უფლებამოსილების გადაჭარბებაზე, რაც შემდგომში საკონსტიტუციო სარჩელების თუ წარდგინების დაუშვებლობის საფუძველი შეიძლება გამხდარიყო. ასევე, განსაზღვრავს, რომ გადაწყვეტილების მიმდებებს, სასამართლოსადმი მიმართვის ხელოვნური ბარიერის ნაცვლად უნდა ემსჯელათ პროგრესულად, სამართლიანი სამართლებრივი კრიტერიუმების შემუშავების შესახებ.¹⁹ აღნიშნული საქმე და განსხვავებული აზრი, საინტერესოა იმითაც, რომ 426-ე მუხლის მე-4 ნაწილით დადგენილი 5 წლიანი ვადა, კიდეც,

ორჯერ გახდა საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის განსჯადობის საგანი. ორივე შემთხვევაში, ოღონდ სხვადასხვა საფუძვლით და არგუმენტაციით, სასამართლომ არაკონსტიტუციურად მიიჩნია საქმის წარმოების განახლების შესახებ იმპერატიულად განსაზღვრული ვადა.²⁰ ამ გადაწყვეტილებებში მითითებული სამართლებრივი მოტივაციის საფუძვლები 10-20 წლით ადრე განსხვავებულ აზრში აღნიშნა მოსამართლე იაკობ ფუტყარაძემ, რომელმაც სასამართლო პრაქტიკისა და ნორმის გააზრების პროგრესული ხედვა ჩამოაყალიბა.

აღსანიშნავია საქმე, რომელიც შეეხებოდა „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილ შესაძლებლობას, რომ პროკურორის მოტივირებული დადგენილების საფუძველზე განხორციელებულიყო ფარული საგამოძიებო მოქმედებები, რათა კავშირგაბმულობისა და კომუნიკაციის ფიზიკური ხაზებიდან რეალურ დროში მომხდარიყო ინფორმაციის მოპოვება და 2 წლის ვადით შენახვა. საჩივრის ავტორები შუამდგომლობდნენ, რომ სასამართლოს სადავოდ გამხდარი ნორმები არაკონსტიტუციურად ეცნო არსებითი განხილვის გარეშე, რამეთუ მსგავსი შინაარსის შემცველი საკანონმდებლო რეგულაციები საკონსტიტუციო სასამართლომ 2007 წლის 26 დეკემბრის N1/3/407 გადაწყვეტილებით არაკონსტიტუციურად იყო ცნობილი. „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლისა და „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ საქართველოს კანონი 8³ მუხლებს შორის კი თვისობრივი მსგავ-

18 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 30 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე N1/3/161).

19 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის იაკობ ფუტყარაძის განსხვავებული აზრი (საქმე N1/3/161).

20 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 5 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საქმე N1/3/531). საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე N1/3/2/1400).

სება იყო, რამეთუ ორივე ითვალისწინებდა გადაუღებელი აუცილებლობის შემთხვევაში პროკურორის დადგენილების საფუძველზე პერსონალური მონაცემების დამუშავების შესაძლებლობას. პირველმა კოლეგიამ არ გაითვალისწინა მხარის შუამდგომლობა და საოქმო ჩანაწერით საქმე არსებითად განსახილველად მიიღო.²¹ ეს საქმე საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც სარჩელის წარმოებაში მიღებასთან დაკავშირებით კოლეგიის წევრს ქონდა განსხვავებული აზრი, რომელიც სრულად აყალიბებდა გასაჩივრებული ნორმის შინაარსობრივ მსგავსებას უკვე არაკონსტიტუციურად ცნობილ ნორმასთან. ასევე, მიუთითებდა, რომ მოცემული დავის ფარგლებში, სადავო ნორმები იმეორებდა სასამართლოს მიერ უკვე არაკონსტიტუციურად ცნობილ უფლებაში ჩარევის, ინტენსივობისა და შედეგების არაგანჭვრეტადობის პრობლემურ საკითხს. სწორედ, ნორმის ბუნდოვანება გახდა 2007 წელს გასაჩივრებული რეგულაციების ძალადაკარგულად გამოცხადების საფუძველი. შედეგად, განსხვავებული აზრის ავტორი მიიჩნევდა, რომ სასამართლოს უნდა დაედგინა შინაარსობრივი მსგავსება არაკონსტიტუციურად ცნობილ ნორმასთან და არსებითი განხილვის გარეშე ძალადაკარგულად გამოცხადებინა სადავო ნორმები.²² სასამართლომ საქმის არსებითი განხილვის შემდეგ დააკმაყოფილა საჩივარი და არაკონსტიტუციურად მიიჩნია „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ საქართველოს კანონი 8³ მუხლით დადგენი-

ლი რეგულაციები, იმ საფუძველით, რომ ნორმა არ ადგენდა უფლებაში ჩარევის მკაფიო, ნაკლებად მზლუდავ და პროპორციულ საშუალებას, რაც თავის მხრივ ქმნიდა პირად ცხოვრებაში დაუსაბუთებელი ჩარევის მომეტებულ საფრთხეს.²³ განხილული შემთხვევიდან იკვეთება, თუ რა მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს განსხვავებული აზრის ინსტიტუტს. მოცემულ საქმეში, უმცირესობაში აღმოჩენილი კოლეგიის პოზიცია დროულად, რომ გაზიარებულიყო, იგი ხელს შეუწყობდა საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების მყისიერ განხორციელებას, სასამართლოს გადატვირთულობის რისკის თავიდან აცილებასა და არაკონსტიტუციური რეგულაციების კანონმდებლობიდან დროულ ამოღებას.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმს ორჯერ მოუწია ემსჯელა გენდერული კვოტირების საკითხებზე და შეეფასებინა პარტიათა პროპორციულ სიებში განსხვავებული სქესის წარმომადგენელთა გარკვეული რაოდენობით მითითების ვალდებულების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შესახებ. პირველი საქმე შეეხებოდა, საპარლამენტო არჩევნების ჩატარებისას, პარტიული საპარლამენტო სიის შემადგენლობის ყოველ ოთხეულში განსხვავებული სქესის კანდიდატის მითითებას.²⁴ ხოლო მეორე საქმე ითვალისწინებდა გენდერული კვოტის დადგენას ადგილობრივ არჩევნებში. სადავო ნორმის მიხედვით, პროპორციული სიის ყოველ სამეულში განსხვავებული სქესის კანდიდატის მითითება სავალდებულო იყო. ამავდროულად გენდერული

21 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 26 ივნისის საოქმო ჩანაწერი (საქმე №625,640).

22 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ქეთევან ერემაძის განსხვავებული აზრი (საქმე №625,640).

23 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე №1/1/625,640).

24 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 25 სექტემბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/3/1526).

ბალანსი შენარჩუნებული უნდა ყოფილიყო არჩევნების შემდგომ პერიოდშიც.²⁵ საკონსტიტუციო სასამართლომ, ორივე საქმესთან მიმართებით მხარი დაუჭირა წარმომადგენლობით ორგანოებში გენდერულ კვოტირების მნიშვნელობას და მხოლოდ ქალთა კვოტირების აუცილებლობა აღიარა. შესაბამისად, სადავო ნორმები ძალადაკარგულად გამოაცხადა ნაწილობრივ, კერძოდ მამაკაცთა კვოტირების ნორმატიული შინაარსის ნაწილში. პირველ გადაწყვეტილებასთან მიმართებით სამ მოსამართლეს,²⁶ ხოლო მეორე საქმესთან დაკავშირებით პლენუმის ოთხ წევრს აქვთ განსხვავებული პოზიცია დაფიქსირებული.²⁷ განსხვავებული აზრის ავტორები მიუთითებდნენ, რომ სასამართლომ არასწორად დაადგინა ნორმის ლეგიტიმური მიზანი, უფლების ფარგლები და უფლებაში ჩარევის პროპორციულობა, რის გამოც გენდერული ნეიტრალიტეტის შენარჩუნების ნაცვლად, ჩამოაყალიბა განსხვავებული და დისკრიმინაციული მიდგომა სქესთა მიმართ. ფაქტობრივად, საკონსტიტუციო სასამართლო დაუახლოვდა პოზიტიური

კანონმდებლის როლს და სადავო ნორმის შინაარსი არაკონსტიტუციურად ცნო, რაც პირდაპირ მიუთითებდა პოლიტიკურ ორგანოებში ქალთა წარმომადგენლობის გაზრდის მოთხოვნაზე. სწორედ ამის მსგავსად შეიცვალა საარჩევნო კანონმდებლობა გადაწყვეტილებების შემდეგ და ნეიტრალური ტერმინის ნაცვლად პირდაპირ მიეთითა ქალთა კვოტირების აუცილებლობა.²⁸ თუმცა, საბოლოოდ პარლამენტმა ეს რეგულაცია გააუქმა თანასწორობის უფლების უხეში დარღვევის საფუძვლით.²⁹ საკანონმდებლო ინიციატივის ავტორები თავიანთი პოზიციის დასასაბუთებლად იყენებდნენ ზემოაღნიშნულ საქმეებზე განსხვავებული აზრის ავტორების მითითებას, ხოლო ინიციატივის მოწინააღმდეგეები და მათ შორის არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებმაც პარლამენტს განცხადებით მიმართეს, ციტირებდნენ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა არგუმენტაციას.³⁰ მოცემული შემთხვევა მრავალმხრივ საინტერესოა, თუმცა ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ მკაფიოდ წარმოაჩენს განსხვავებული აზრის ინსტიტუტის

25 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 20 ოქტომბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/2/1647).

26 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ევა გოცირიძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/3/1526). საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიშვილისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/3/1526).

27 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ევა გოცირიძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647). საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიშვილისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647). საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის გიორგი კვერენჩხილაძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647).

28 მუხლი 203, საქართველოს ორგანულ კანონში „საქართველოს საარჩევნო კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ (6723-რს). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4915093?publication=1#DOCUMENT:1>> [წვდომის თარიღი: 05.10.2025].

29 შეადარე. მუხლი 203, საქართველოს ორგანულ კანონში „საქართველოს საარჩევნო კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ (4158-XIVმს-Xმპ) [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6151142?publication=0#DOCUMENT:1>> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

30 შეადარე. განცხადება სავალდებულო გენდერული კვოტის გაუქმების თაობაზე. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EnswrthqybF2-xAihNw5A1hJnNhqvlp--lg-ETWEYwlaA/viewform](https://enswrthqybF2-xAihNw5A1hJnNhqvlp--lg-ETWEYwlaA/viewform)> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

არსს სამართლებრივი დებულებების ყოველმხრივ შესწავლასა და ნორმათა განმარტების განვითარებასთან დაკავშირებით, თუ როგორ აღმოჩნდა უმცირესობაში მყოფი მოსამართლეების პოზიცია და სამართლებრივი მსჯელობა საპარლამენტო უმრავლესობის საბოლოო გადაწყვეტილების საფუძველი და როგორ წარმოჩნდა პოზიტიური კანონმდებლის როლში შესული სასამართლო, რომლის პოზიცია საკანონმდებლო ფუნქციის მქონე ორგანოს მიერ არ იქნა გაზიარებული. მიზეზების ძიებამ შეიძლება ძალიან შორს წაგვიყვანოს, ერთი რამ კი ფაქტია, განსხვავებული პოზიციის ავტორებმა, რომელთა რაოდენობა ცოტა არ არის (4 მოსამართლე), თავიდანვე გამოავლინეს უმრავლესობის პოზიციის ნაკლოვანებები და სასამართლოს მხრიდან გაკეთებული განმარტებებით უფლებათა დაცულ სფეროში დამატებითი ჩარევა. აღნიშნული კინეგატიურად აისახება სასამართლოს რეპუტაციაზე და მისი გადაწყვეტილებების შედეგების ურყეობაზე.

აუცილებლად აღსანიშნავია პრეზიდენტის იმპიჩმენტის საქმე, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნას თან ახლავს სამი მოსამართლის განსხვავებული აზრი.³¹ მსგავს პრეცედენტულ საქმეზე 6 მოსამართლის თანხმობით გადაწყვეტილების მიღება კრიტიკულად იქნა შეფასებული და სასამართლოს მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით კითხვები გააჩინა. განსხვავებული აზრის ავტორთა რაოდენობა პირდაპირ მიუთითებს,

რომ ამ საქმეში, საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართლებრივი შეფასება დასაბუთების მაღალი ხარისხით ვერ სარგებლობს.³² სასამართლო განსხვავებული აზრის ავტორების მხრიდანაც იქნა გაკრიტიკებული. მათ პირდაპირ მიუთითეს, რომ კოლეგებმა არსობრივად არასწორად განმარტეს საქართველოს პრეზიდენტის ინსტიტუტის კონსტიტუციური მანდატი და მთავრობის თანხმობის მიზანი. ამავდროულად, დასაბუთება წარმოადგინეს იმასთან დაკავშირებით, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ კონსტიტუციის დარღვევის ფორმალური და არა მიზნობრივი შეფასებების განუხორციელებლობით დააყინა საკონსტიტუციო კონტროლის საშუალებებში განსაკუთრებულად არის გაშუქებული განსხვავებული აზრის ავტორთა პოზიციები, საქმესთან დაკავშირებული განმარტებები და მოსამართლეთა წარმდგენი ხელისუფლების შტოსადმი მიკერძოებულობის საკითხი. აღნიშნული სტატიები კი თავად საკონსტიტუციო სასამართლოს, როგორც ინსტიტუტის ასევე, განსხვავებული აზრის ავტორთა დისკრედიტაციისკენაა მიმართული. ნიშანდობლივია, რომ განსხვავებული აზრის გამოქვეყნების შემდეგ გადაწყვეტილების მიმღებ ერთ-ერთ მოსამართლეს გამოცემული აქვს კრიტიკული პოზიცია განსხვავებული აზრების გამო, როგორც მიღებული გადაწყვეტილების „დაცვის“ საშუალება.³⁴ მართალია, მსჯელობა იმ-

31 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2023 წლის 16 ოქტომბრის დასკვნა (საქმე №3/1/1797).

32 შეადარე. კოპალეიშვილი, მ., 2023. პრეზიდენტის იმპიჩმენტი და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა. სამართლის ჟურნალი, 2, გვ. 218.

33 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიშვილის, გიორგი კვერენჩილაძისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/1/1797).

34 შეადარე. გოცირიძე, ე., 2023. „განსხვავებული აზრის“ გამო – პრეზიდენტის იმპიჩმენტის საქმე. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://constcourt.ge/pdf/657045314a258.pdf/eva%20gotsiridze.pdf>> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

პიჩმენტის საკითხზე უფრო ფართოდაა წარმოდგენილი თუმცა, მსგავსი ფორმატით მოსამართლეთა შორის დისკუსიის წარმოჩენა და ტერმინი „კრიტიკის“ გამოყენება კიდევ უფრო წარმოაჩენს სასამართლოს შიგნით დაპირისპირების სიმძაფრეს და ვფიქრობ მეტ არადამაჯერებლობას მათებს გადაწყვეტილებას. ეს კი ნეგატიურად აისახება სასამართლოს ინსტიტუტისადმი დამოკიდებულებასა და მისი გადაწყვეტილებების შედეგების ლეგიტიმურობაზე.

აუცილებლად აღსანიშნავია საქმე, სადაც დავა შეეხებოდა არჩევნების ჩატარების ფარულობისა და საყოველთაობის კომპონენტების დაცვის საკითხს.³⁵ ამ საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით გამოთქმული ერთ-ერთი განსხვავებული აზრი პირდაპირ იწყება ხისტი, რიტორიკული შეკითხვით, რომელიც საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობას, მნიშვნელობასა და როლს კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. „რისთვის არსებობს საკონსტიტუციო სასამართლო, თუ იგი უარს ამბობს საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებაზე?“³⁶ მოყვანილი არგუმენტაცია კი მიმართულია იქითკენ, რომ წარმოჩნდეს, თუ, როგორ არ შეისწავლა სასამართლო საქმეში არსებული მტკიცებულებები და არ შეაფასა კონსტიტუციით გარანტირებული მოქალაქეთა არჩევანის თავისუფლების კრიტიკული წინაპირობები, როგორიცაა კენჭისყრის ფარულობა და საარჩევნო უფლების საყოველთაობა. განსხვავებულ აზრის ავტორი ფორმალურადაც არ გამოთქვამს პატივისცემას კოლეგების მიმართ და ნათლად წარმოაჩენს შიდა და-

პირისპირებას. ამასთანავე, მიუთითებს სასამართლოს ნაკლოვანებებზე, რომელთაც იგი ავლენს, იმ საქმეებთან მიმართებით, სადაც პოლიტიკური ინტერესები იკვეთება. აღნიშნული კი თავისთავად ნეგატიურად აისახება საკონსტიტუციო სასამართლოს ავტორიტეტზე და მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შეუცვლელობაზე.

საქართველოში მოსამართლეთა მხრიდან თანმხვედრი აზრის გამოხატვასთან დაკავშირებით სასამართლო პრაქტიკა ბევრად მწირია. საკონსტიტუციო სასამართლოს ვებგვერდზე გამოქვეყნებულია მხოლოდ 17 თანმხვედრი აზრი. ამასთანავე, თანმხვედრ აზრებში გამოთქმული არგუმენტაცია, სადავო ნორმების განმარტებებთან დაკავშირებით საკმაოდ მრავალფეროვანი და საინტერესოა. ძირითადად ყურადღება ეთმობა უფლებათა შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზნების, შემზღუდავი ღონისძიებების გამოსადეგობასა და აუცილებლობის შეფასებას. ასევე, უფლებაში ჩარევის მეთოდებისა და საშუალებების პროპორციულობის კონტექსტში გაანალიზება. მსგავსი მსჯელობები კი ნათლად წარმოაჩენს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო ახდენს საქმის ყოველმხრივ შესწავლასა და შეფასებას. გადაწყვეტილებების უმეტესობას მხოლოდ, ერთი თანმხვედრი აზრი ახლავს. ერთადერთი შემთხვევაა, როდესაც საქმეზე დაიწერა 3 თანმხვედრი აზრი. საქმე შეეხება სასამართლოს უფლებამოსილებას, იმსჯელოს სადავო ნორმის შინაარსის არაკონსტიტუციურად ცნობის საკითხზე. თანმხვედრ აზრთაგან ერთ-ერთი იმეორებს სასამართლოს გან-

35 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 29 ნოემბრის განჩინება (საქმე №3/7/1848,1849).

36 საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/7/1848,1849).

მარტებებს.³⁷ ხოლო დანარჩენი ორი მოსამართლის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები ძალიან ჰგავს განსხვავებულ აზრს, რადგან ავტორები მიუთითებენ იმაზე, რომ სასამართლოს ნორმათა დარღვევაზე უნდა ემსჯელა სამოტივაციო ნაწილში და არსებითად განსახილველად მიეღო საქმე.³⁸ მიუხედავად თანმხვედრ აზრში ჩამოყალიბებული განსხვავებული პოზიციისა, ისინი დაეთანხმნენ სასამართლოს სარეზოლუციო ნაწილს, რაც ბუნდოვანებას აჩენს გამოსატულ პოზიციასა და საბოლოოდ მიღებულ გადაწყვეტილებასთან მიმართებით.

ამრიგად, საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეებს აქვთ შესაძლებლობა განსხვავებული და თანმხვედრი აზრი გამოხატონ შეუზღუდავად. თუმცა, სასამართლოს გადაწყვეტილებებისაგან განსხვავებით მათ იურიდიული ძალა არ გააჩნიათ. თუმცა, იგი იძლევა შესაძლებლობას სხვა რაკურსით შევხედოთ განსახილველ საქმეს, რაც ირიბად მაინც ახდენს ნეგატიურ ზეგავლენას საკონსტიტუციო სასამართლოს ავტორიტეტზე, მოსამართლეთა კოლეგიალობაზე, გადაწყვეტილებათა საბოლოობასა და შეუცვლელობაზე.

დასკვნა

განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის კონცეფცია წარმოადგენს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა შესაძლებლობას, თავისუფლად გამოხატონ ინდივიდუალური პოზიციები. იგი აძლიერებს სასამართლოს გამჭირვალეობას, საკითხის მრავალმხრივი განხილვის

შესაძლებლობას, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობასა და კონსტიტუციური სამართლის დინამიკაში განვითარებას. განსხვავებული და თანმხვედრი აზრები წარმოაჩენენ, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებები არ არის აბსოლუტური ქმედებები და იგი დებატების, მრავალფეროვანი ხედვების შეფასების შედეგია.

ამ ინსტიტუტს ნეგატიური მხარეებიც გააჩნია, რაც სასამართლოს გადაწყვეტილებების საბოლოობის პრინციპის შერყევას, მათ ავტორიტეტულობას, კონსტიტუციურ დებულებათა განჭრეტად განმარტებასა და მოსამართლეთა ნეიტრალიტეტის შენარჩუნებას უკავშირდება. გადაწყვეტილებებს, რომელთაც თანახმად განსხვავებული აზრი, შესაძლოა ვერ მოქმედებდეს დამაჯერებლობის მაღალი ხარისხით და შეუსაბამო საბოლოობის პრინციპთან, რადგანაც უშვებს კონსტიტუციური დებულებების ალტერნატიული განმარტებებით ჩანაცვლების დასაშვებობას. ამასთან, შესაძლოა გააჩინოს მოსამართლეთა პოლიტიკური მიკერძობის ეჭვები, რაც ზიანს აყენებს სასამართლოს ავტორიტეტს და აფერხებს სასამართლოს შედეგების დროულ რეალიზებას. მოსამართლეთა მიერ განსხვავებული აზრების ხშირი და რადიკალური ფორმით გამოხატვა შესაძლოა აღქმულ იქნას, როგორც კოლეგიალობის ნაკლებობა და დააზიანოს სასამართლოს ერთიანობა. ამ რისკების თავიდან აცილებისათვის კი აუცილებელია, სახელმწიფოში არსებობდეს სასამართლოსა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის მაღალი სტანდარტები.

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა ხელს უწყობს განსხვავებული და

37 შეადარე. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 29 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/6/642). საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის მაია კოპალეიშვილის თანმხვედრი აზრი (საქმე №3/6/642).

38 შეადარე. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის გიორგი კვერენჩილაძის და ლალი ფაფიაშვილის თანმხვედრი აზრი (საქმე №3/6/642).

თანმხვედრი აზრის ინსტიტუტის განვითარებას. საქართველოს კონსტიტუციითა და ორგანული კანონით გარანტირებულია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, რაც მათ აძლევს შესაძლებლობას, თავისუფლად და შეუზღუდავად გამოხატონ ინდივიდუალური პოზიციები სასამართლოს ნებისმიერ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით. ამასთანავე, ეს აზრები უნდა იყოს წერილობითი ფორმით და გამოქვეყნებული ოფიციალურ ვებგვერდებზე, რაც პროცესის გამჭვირვალობის წინაპირობაა.

ბოლო წლებში განსხვავებული აზრის გამოხატვის პრაქტიკა მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რაც შეიძლება განპირობებული იყოს მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, პროფესიული თვითშეფასებისა და ინსტიტუციური გაძლიერების საფუძვლით. პრაქტიკის ანალიზი აჩვენებს, რომ ეს არის კონსტიტუციური დებულებების განმარტების ალტერნატიული გზა, ამდრებს სასამართლო პრაქტიკას და შესაძლოა წინასწარ ასახავდეს სამართლებრივი აზროვნების ტენდენციებს, მიუხედავად იმისა, რომ მათ არ აქვთ უშუალო გავლენა კონკრეტულ გადაწყვეტილებებზე. ამასთან, დაუყოვნებლივი რეაგირების მექანიზმის არქონა და განსხვავებული პოზიციების უმცირესობისადმი მიკუთვნებულობა ამცირებს პრევენციულ ფუნქციას. პრაქტიკიდან გამომდინარე, განსხვავებული აზრების დროული გაზიარება რიგ შემთხვევებში შეიძლება გამხდარიყო სასამართლოს გადატვირთულობის, დავების გაჭიანურებისა თუ არაკონსტიტუციური ნორმების მოქმედების პრევენციული ინსტრუმენტი.

განსხვავებული აზრები ხშირად არის სამეცნიერო კვლევების, დისკუსიებისა და სამართლებრივი ანალიზის საგანი. იგი შეიძლება გადაიზარდოს პოლიტიკურ არგუმენტადაც და გახდეს საკანონმდებლო ინიციატივის საფუძველიც. მსგავსი შემ-

თხვევები რიგ გამოწვევებს ქმნის სასამართლოსათვის. მაგალითად, კვოტირების საქმეებთან დაკავშირებული განსხვავებული აზრების მოტივებიდან გამომდინარე, საკანონმდებლო ნორმის გაუქმებამ ზიანი მიაყენა სასამართლო გადაწყვეტილებების ინსტიტუციურ გავლენას. პრეზიდენტის იმპიჩმენტის საქმიდან კინათლად გამოიკვეთა ინსტიტუციური კრიზისის რისკი, რადგან ეჭვქვეშ დადგა სასამართლოსა და მათ შორის განსხვავებული აზრის ავტორების მიუკერძოებლობა და გადაწყვეტილების დასაბუთებულობა.

მართალია, განსხვავებული და თანმხვედრი აზრების გამოთქმა მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის გამოხატულებად მიიჩნევა, მაგრამ იგი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა მოსამართლეთა კოლეგიალურობის შენარჩუნებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადად ეს აზრები სხვა მოსამართლეებისადმი პატივისცემის გამოხატვით იწყება, იგი უფრო ფორმალური ელემენტის შთაბეჭდილებას ტოვებს და არ გამორიცხავს შინაარსობრივ დაპირისპირებებს. ამასთან, მათი ხშირი, არაკორექტული და ირონიული გამოხატვა შესაძლებელია მიუთითებდეს მოსამართლეთა შორის იდეურ განხეთქილებაზე, რამაც შესაძლოა შელახოს სასამართლოს რეპუტაცია და შეასუსტოს სასამართლოს ერთიანობა. ამის მკაფიო მაგალითია საარჩევნო უფლების რეალიზებასთან დაკავშირებული საქმე, სადაც განსხვავებული აზრის ავტორი ხისტი რიტორიკით იწყებს პოზიციის გამოხატვას, მიუთითებს სასამართლოს მხრიდან ვალდებულებების თავიდან აცილებაზე და საქმის პოლიტიკურ მნიშვნელობაზე, რომლითაც ცხადად წარმოაჩენს შიდა იდეურ დაპირისპირებას და ეჭვქვეშ აყენებს სასამართლოს ნეიტრალიტეტს.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა აჩვენებს, რომ თანმხვედრი აზრები ნაკლებად გამოიყენება

მოსამართლეების მიერ. უმეტესწილად, ეს აზრები აღრმავებენ გადაწყვეტილების სამართლებრივ არგუმენტაციას, აძლიერებენ ლოგიკურ სტრუქტურას და შეიძლება გახდეს პრეცედენტული ინტერპრეტაციის საფუძველიც კი. თუმცა, მთავარი გამოწვევა გამოსატულ პოზიციათა შორის ბუნდოვანებაა, რაც ბაღებს გაურკვევლობას გამოსატული აზრების შინაარსთან დაკავშირებით.

ამრიგად, საქართველოში განსხვავებული და თანმხვედრი აზრის ინსტიტუტი აქტიურად ვითარდება, თუმცა მისი ინსტიტუციური გავლენა და ფუნქციური

მნიშვნელობა დამოკიდებულია მის დროულ, სისტემურ და სტრატეგიულ რეალიზებასთან. ზემოაღნიშნული გამოწვევების თავიდან აცილებისათვის აუცილებელია, განსხვავებული და თანმხვედრი აზრები გამოსატული იქნას კონსტრუქციულად, იყოს სამართლებრივად მკაფიოდ არგუმენტირებული და პატივისცემით ფორმულირებული, რათა გააძლიეროს სასამართლოს ავტორიტეტი და გადაწყვეტილებების საბოლოობის ხარისხი. ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ ეს ინსტიტუტი გახდეს სასამართლო აზროვნების განვითარების მნიშვნელოვანი საფუძველი.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ზოიძე, ბ., 2007. საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში. გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება GIZ.
2. თოაღერი, თ., 2010. განსხვავებული და თანმხვედრი მოსაზრებების მნიშვნელობა რუმინეთის კონსტიტუციური მართლმსაჯულებისათვის. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4.
3. კოპალეიშვილი, მ., 2023. პრეზიდენტის იმპიჩმენტი და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა. სამართლის ჟურნალი, 2.
4. მავჩიჩი, ა.მ., 2010. განსხვავებული და თანმხვედრი მოსაზრებების (დამოუკიდებელი მოსაზრებების) მნიშვნელობა საკონსტიტუციო და სასამართლო მეთვალყურეობის განვითარებისათვის სლოვენის სასამართლო პრაქტიკის მაგალითზე. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4.
5. ტოკუშევი, დ., 2010. ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში არსებული განსხვავებული და თანმხვედრი აზრები. საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, 4.
6. ჯავახიშვილი, პ., „რედ.“ 2024. საკონსტიტუციო სამართალწარმოება. სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
7. Brennan, J. W., 1986. In Defense of Dissents, 37 HASTINGS L.J.
8. Firman, F. A., 2015. Principles of Freedom of Justice in Decidene The Case as a Constitutional Mandate. Jurnal Konstitusi, 12 (2).
9. Ginsburg, R.B., 2010. The Role of Dissenting Opinions. MINNESOTA LAW REVIEW.
10. Lynch, A., 2004. Is Judicial Dissent Constitutionally Protected?. Macquarie Law Journal, 2.
11. Malenovsky, J., 2011. L'indipendance des juges internationaux, In Académie de Droit International de La Haye. Recueil des Cours de l'Académie de droit international. Leiden: Nijhoff.
12. Mathen, C., 2003. Dissent and Judicial Authority in Charter Cases. UNBLJ.
13. Scalia, A., 1998. Dissents, OAH Magazine of History, 13 (1).
14. Šimáčková, K., 2019. Dissenting Opinions in Constitutional Courts: A Means of Protecting Judicial Independence and Legitimising Decisions. The European Court of Justice, OUP.
15. Vitale, J. D., 2014.. The Value of Dissent in Constitutional Adjudication: A Context-Specific Analysis. Review of Constitutional Studies.

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23!?publication=32> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].
2. საქართველოს ორგანულ კანონში „საქართველოს საარჩევნო კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ. (6723-რს) [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4915093?publication=1#DOCUMENT:1> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].
3. საქართველოს ორგანულ კანონში „საქართველოს საარჩევნო კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ (4158-XIVმს-ჩმპ). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6151142?publication=0#DOCUMENT:1;> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

სასამართლო პრაქტიკა:

1. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 30 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე №1/3/161).
2. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის იაკობ ფუტყარაძის განსხვავებული აზრი (საქმე №1/3/161).
3. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 5 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/1/531).
4. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 26 ივნისის საოქმოდ ჩანაწერი (საქმე №625,640).
5. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ქეთევან ერემაძის განსხვავებული აზრი (საქმე №625,640).
6. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე №1/1/625,640).
7. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 25 სექტემბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/3/1526).
8. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 20 ოქტომბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/2/1647).
9. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ევა გოცირიძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/3/1526).

10. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიძევილისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/3/1526).
11. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის ევა გოცირიძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647).
12. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიძევილისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647).
13. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის გიორგი კვერენჩილაძის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/2/1647).
14. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2023 წლის 16 ოქტომბრის დასკვნა (საქმე №3/1/1797).
15. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე №3/2/1400).
16. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიძევილის, გიორგი კვერენჩილაძისა და თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/1/1797).
17. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 29 ნოემბრის განჩინება (საქმე №3/7/1848,1849).
18. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის თეიმურაზ ტულუშის განსხვავებული აზრი (საქმე №3/7/1848,1849).
19. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2024 წლის 29 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საქმე №3/6/642).
20. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის მაია კოპალეიძევილის თანმხვედრი აზრი (საქმე №3/6/642).
21. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის გიორგი კვერენჩილაძის და ლალი ფაფიაშვილის თანმხვედრი აზრი (საქმე №3/6/642).

ინტერნეტ რესურსი:

1. გოცირიძე, ე., 2023. „განსხვავებული აზრის“ გამო – პრეზიდენტის იმპიჩმენტის საქმე. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://constcourt.ge/pdf/657045314a258.pdf/eva%20gotsiridze.pdf> [წვდომის თარიღი 05.10.2025].
2. განცხადება სავალდებულო გენდერული კვოტის გაუქმების თაობაზე. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://docs.google>.

[com/forms/d/e/1FAIpQLSdX7EnsWrthQybF2-xAlhnW5A1hJnNhqvlp--Jg-ETWEYWlaA/viewform](https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23!publication=32) [წვდომის თარიღი 05.10.2025].

BIBLIOGRAPHY:

Used literature:

1. Brennan, J. W., 1986. In Defense of Dissents, 37 HASTINGS LJ. (in English)
2. Firman, F. A., 2015. Principles of Freedom of Justice in Decidene The Case as a Constitutional Mandate. Journal Konstitusi, 12 (2). (in Indonesian)
3. Ginsburg, R.B., 2010. The Role of Dissenting Opinions. MINNESOTA LAW REVIEW. (in English)
4. Javakhishvili, P. „Ed.“, 2024. Constitutional Proceeding. Sul Khan-Saba Orbeliani University Press. (in Georgian)
5. Kopaleishvili, M., 2023. Impeachment of the President and the practice of the Constitutional Court of Georgia. Journal of Law, 2. (in Georgian)
6. Lynch, A., 2004. Is Judicial Dissent Constitutionally Protected? Macquarie Law Journal, 2. (in English)
7. Malenovsky, J., 2011. L'indépendance des juges internationaux, In Académie de Droit International de La Haye. Recueil des Cours de l'Académie de droit international. Leiden: Nijhoff. (in French)
8. Mathen, C., 2003. Dissent and Judicial Authority in Charter Cases. UNBLJ. (in English)
9. Mavcic, A.M., 2010. The importance of different and concurring opinions (independent opinions) for the development of constitutional and judicial supervision on the example of Slovenian judicial practice. Review of Constitutional Law, 4. (in Georgian)
10. Scalia, A., 1998. Dissents, OAH Magazine of History, 13 (1). (in English)
11. Šimáčková, K., 2019. Dissenting Opinions in Constitutional Courts: A Means of Protection Judicial Independent and Legitimising Decisions. The European Court of Justice, OUP. (in English)
12. Thoader, T., 2010. The importance of different and concurring opinions for Romanian constitutional justice. Review of Constitutional Law, 4. (in Georgian)
13. Tokushev, D., 2010. Different and consistent opinions in the practice of the Constitutional Court of Bulgaria. Review of Constitutional Law, 4. (in Georgian)
14. Vitale, J. D., 2014.. The Value of Dissent in Constitutional Education: A Context-Specific Analysis. Review of Constitutional Studies, 4. (in English)
15. Zoidze, B., 2007. Constitutional control and order of values in Georgia. German Technical Cooperation Society GIZ. (in Georgian)

Normative Materials:

1. Organic Law of Georgia „On the Constitutional Court of Georgia“. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23!publication=32> [Accessed 05.10.2025]. (in Georgian)
2. Organic Law of Georgia „Election Code of Georgia“ (6723-რს). [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4915093?publication=1#DOCUMENT:1> [Accessed: 05.10.2025]. (in Georgian)
3. Organic Law of Georgia „Election Code of Georgia“ (4158-XIVთს-Xდბ). [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6151142?publication=0#DOCUMENT:1;>> [Accessed: 05.10.2025]. (in Georgian)

Judicial Practice:

1. The decision of the Constitutional Court of Georgia of April 30, 2003 (case №1/3/161). (in Georgian)
2. The dissent opinion of Jacob Putkaradze, a member of the Constitutional Court (case №1/3/161). (in Georgian)
3. The decision of the Constitutional Court of Georgia of November 5, 2013 (case №3/1/531). (in Georgian)
4. The recording Notice of the Constitutional Court of Georgia dated June 26, 2015 (case №625,640). (in Georgian)
5. The dissent opinion of Ketevan Eremadze, a member of the Constitutional Court (case №625,640). (in Georgian)
6. The decision of the Constitutional Court of Georgia of April 14, 2016 (case №1/1/625,640). (in Georgian)
7. The decision of the Constitutional Court

- of Georgia of September 25, 2020 (case №3/3/1526). (in Georgian)
8. The decision of the Constitutional Court of Georgia dated October 20, 2021 (case №3/2/1647). (in Georgian)
 9. The dissent opinion of Eva Gotsiridze, a member of the Constitutional Court (case №3/3/1526). (in Georgian)
 10. The dissent opinion of members of the Constitutional Court Irine Imerlishvili and Teimuraz Tughushi (case №3/3/1526). (in Georgian)
 11. The dissent opinion of Eva Gotsiridze, a member of the Constitutional Court (case №3/2/1647). (in Georgian)
 12. The dissent opinion of members of the Constitutional Court Irine Imerlishvili and Teimuraz Tughushi (case №3/2/1647). (in Georgian)
 13. The dissent opinion of Giorgi Kverenchkhiladze, a member of the Constitutional Court (case №3/2/1647). (in Georgian)
 14. The conclusion of the Constitutional Court of Georgia dated October 16, 2023 (case №3/1/1797). (in Georgian)
 15. The decision of the Constitutional Court of Georgia of June 7, 2024 (case №3/2/1400). (in Georgian)
 16. The dissent opinion of members of the Constitutional Court Irine Imerlishvili, Giorgi Kverenchkhiladze and Teimuraz Tughushi (case №3/1/1797). (in Georgian)
 17. The decision of the Constitutional Court of Georgia of November 29, 2024 (case №3/7/1848,1849). (in Georgian)
 18. The dissent opinion of Teimuraz Tughushi, a member of the Constitutional Court (case №3/7/1848, 1849). (in Georgian)
 19. The decision of the Constitutional Court of Georgia of November 29, 2024 (case №3/6/642). (in Georgian)
 20. Concurring Opinion of the member of the Constitutional Court, Maya Kopaleishvili (case №3/6/642). (in Georgian)
 21. Concurring Opinion of Giorgi Kverenchkhiladze and Lali Fafashvili, a member of the Constitutional Court (case №3/6/642). (in Georgian)
- Internet Resources:**
1. Gotsiridze, E., 2023. „Because of dissent” – presidential impeachment case. [Online] available at: <https://constcourt.ge/pdf/657045314a258.pdf/eva%20gotsiridze.pdf> [Accessed 05.10.2025]. (in Georgian)
 2. Statement on cancellation of mandatory gender quota. [Online] available at: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdX7EnsWrthQybF2-xAlhnW5A1hJnNhqvlp--Jg-ETWEYWlaA/viewform> [Accessed 05.10.2025]. (in Georgian)

თაღლითობის დანაშაულზე არსებული მტკიცებითი სტანდარტები და მტკიცებულებათა მოკოვების ფობიერთი თავისებურება

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.8>

თამარი ჩინჩალაძე

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის სამართლის სადოქტორო პროგრამის დოქტორანტი
თბილისის ვაკე-საბურთალოს რაიონული პროკურატურის პროკურორი,
საქართველო, თბილისი

ელფოსტა: tchinchaladze@pog.gov.ge

აბსტრაქტი

ტექნოლოგიური განვითარების ეპოქაში თაღლითობის დანაშაულის ჩამდენ პირთა იდენტიფიკაცია და მათ მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება მნიშვნელოვანი გამოწვევაა მსოფლიოს ყველა სახელმწიფოსთვის და მათ შორის საქართველოსთვის. დანაშაულის ჩამდენი პირები დანაშაულის ჩასადენად იყენებენ როგორც სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებს, ასევე კომპიუტერულ სისტემებს, რომელთა მეშვეობითაც მოტყუებით ეუფლებიან სხვა პირთა საკუთრებას.

ნაშრომის აქტუალურობას განაპირობებს თაღლითობის, როგორც ტრანსნაციონალური დანაშაულის გავრცელების მასშტაბები და დაზარალებულის დამოკიდებულება დამნაშავის მიერ ჩადენილი ქმედების მიმართ. მიუხედავად არაერთი საკანონმდებლო ცვლილებისა, პრობლემურია თაღლითობის დანაშაულთან დაკავშირებული გარკვეული მტკიცებულებების მოპოვების საკითხი.

ნაშრომი ძირითადად უკავშირდება თაღლითობის დანაშაულების მტკიცებით სტანდარტებს. გაანალიზებულია კონკრეტული მტკიცებულებები, რომელთა მოპოვება, სასამართლოში წარდგენა და გამოკვლევა გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული.

ნაშრომში გაანალიზებულია კონკრეტული მტკიცებულებების მნიშვნელობა გამოძიების და სასამართლო განხილვის პროცესში, წამოჭრილია პრობლემები, რომლებსაც ბრალდების მხარე (პროკურორი და გამომძიებელი) აწყდება პრაქტიკაში და მოცემულია მათი გადაწყვეტის ალტერნატიული გზები.

საკვანძო სიტყვები: ელექტრონული მტკიცებულებები, წერილობითი შეთანხმება, მოწმის/დაზარალებულის ჩვენება, კომპიუტერული მონაცემი

EXISTING EVIDENTIARY STANDARDS FOR THE CRIME OF FRAUD AND SOME CHARACTERISTICS OF EVIDENCE COLLECTION

 <https://doi.org/10.52340/26679434/H.12.8>

Tamari Chinchaladze

*PhD student at Doctoral programme of Law at Eastern European University,
Prosecutor of the Vake-Saburtalo District Prosecutor's Office of Tbilisi,
Georgia, Tbilisi*

Email: tchinchaladze@pog.gov.ge

Tamari Chinchaladze

ABSTRACT

In the era of technological development, the identification of fraud perpetrators and the implementation of criminal prosecution against them is a significant challenge for all States of the world, including Georgia. To commit crimes, perpetrators use both civil legal relations and computer systems, through which they fraudulently acquire the property of other persons.

The relevance of the work is determined by the scale of the incidence of fraud as a transnational crime and the attitude of the victim towards the actions committed by the perpetrator. Despite numerous legislative changes, the issue of obtaining certain evidence related to the crime of fraud remains problematic.

The paper mainly concerns the standards of proof of fraud crimes. Specific evidence is analyzed, the acquisition, presentation, and examination of which is associated with certain difficulties.

The paper analyzes the importance of concrete evidence in the investigation and trial process, raises problems that the prosecution (prosecutors and investigators) faces in practice, and provides alternative ways to resolve them.

KEYWORDS: Electronic evidence, Written agreement, Witness/victim testimony, Computer technology

შესავალი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 180-ე მუხლის¹ მიხედვით თაღლითობა არის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით სხვისი ნივთის დაუფლება ან ქონებრივი უფლების მიღება მოტყუებით, რა დროსაც ნივთის/ქონებრივი უფლების მესაკუთრე/მფლობელი დამნაშავეს განზრახ შეჰყავს შეცდომაში, რათა დაეუფლოს მის ნივთს/ქონებრივ უფლებას. ხშირ შემთხვევაში მოტყუება გამოყენებულია როგორც სამოქალაქო გარიგების დადების საფუძველი, რაც თავად გარიგებასაც საცილოს ხდის. სამოქალაქო სამართლებრივი ვალდებულების დარღვევის და თაღლითობის ერთმანეთისგან გამიჯვნა უნდა მოხდეს საქმის არსებითი განხილვის ეტაპზე, მხარეთა მიერ მოპოვებული მტკიცებულების გამოკვლევისა და ანალიზის საფუძველზე. აღნიშნული კი საკმაოდ პრობლემურია, რადგანაც საქმეთა თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა ან უდავო წარმოებით სრულდება და ბრალდებული აღიარებს ჩადენილ დანაშაულს, ან კიდევ მასთან ფორმდება საპროცესო შეთანხმება.

კანონმდებლობით არ არის განსაზღვრული მტკიცებულებების ჩამონათვალი, რომლებიც ბრალდების მხარის მიერ უნდა იყოს წარდგენილი თაღლითობის დანაშაულის არსებობის დასამტკიცებლად.

ნაშრომის აქტუალობა: წინამდებარე ნაშრომში განხილულია მტკიცების საგანი და ფარგლები, ასევე, საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სტანდარტები, რომლის დაკმაყოფილებაც მხარეებს უწევთ საქმის განხილვის კონკრეტულ ეტაპზე. წარმოჩენილია თაღლითობის დანაშაულის სპეციფიკა, დაზარალებულის მიერ მიცემული ჩვენების მტკიცებულებითი ძალა. გაანალიზებულია გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა, რადგანაც საქართველოს კანონმდებლობისგან განსხვავებით მათი პროცესი ინკვიზიციური ხასიათისაა და მტკიცებულების მოპოვება და გამოკვლევა უმეტესწილად სასამართლოზეა დამოკიდებული. საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ გამოტანილი განაჩენების ანალიზის საფუძველზე გაზრებულია დღევანდელი კანონმდებლობის ფარგლებში განსახილველი დანაშაულის მტკიცების პროცესის დადებითი და უარყოფითი მხარეები, გამოვლენილია გარკვეული ხარვეზები ამ სახის დანაშაულების მტკიცების ფარგლებთან დაკავშირებით და შემოთავაზებულია პრობლემის გადაჭრის გზები.

ლიტერატურის მიმოხილვა: თაღლითობის კვალიფიკაცია და მისი სამოქალაქო სამართლებრივი ვალდებულებისგან გამიჯვნა 21-ე საუკუნის პრობლემაა. ცალკეულ მტკიცებულებებსა და მტკიცებით სამართალზე არაერთი ნაშრომი არსებობს, მაგრამ მნიშვნელოვანია ყურადღება გამახვილდეს საქართველოს პრაქტიკაში არსებულ პრობლემებზე, რომლებსაც პრაქტიკოსი იურისტები, მათ შორის პროკურორები აწყებიან ყოველდღიურად. დღის წესრიგში დგას თაღლითობის დანაშაულებთან დაკავშირებული მტკიცებულებების მოპოვების პრობლემის კომპლექსური ანალიზის საჭიროება, პრაქტიკაში არსებული პრობლემების იდენტიფიცირება და მათი აღმოფხვრის გზების ძებნა რეკომენდაციების და საკანონმდებლო ცვლილებების გზით. ნაშრომში გამოყენებულია ქართულენოვანი და უცხოენოვანი წყაროები.

1 მუხლი 180, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=286>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

მეთოდოლოგია: ნაშრომში გამოყენებულია ზოგადმეცნიერული ლოგიკური მეთოდები (ანალიზი, სინთეზი, ინდუქცია, დედუქცია). შედარებით-სამართლებრივ – დოგმატური და კომპარატიული მეთოდების გამოყენებით გაანალიზებულია საქართველოს და გერმანიის კანონმდებლობა და პრაქტიკა, რათა გამოიკვეთოს განსხვავებები და საერთო ტენდენციები. აქცენტი კეთდება პროცესის ინტეგრირებულობაზე – თუ როგორ მოქმედებს მტკიცებულებების მოპოვების წესი სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფაზე. ასევე, გაანალიზებულია სასამართლოს მიერ მიღებული რამდენიმე გადაწყვეტილება, დაზარალებულის/მოწმეთა ჩვენების სანდოობის შეფასებასთან დაკავშირებით.

1. მტკიცების ფარგლები და სტანდარტები სისხლის სამართლის პროცესში

1.1 მტკიცების ფარგლები შეჯიბრებით პროცესში

საქართველოს კონსტიტუციის 85-ე მუხლის მე-3 ნაწილისა² და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (შემდგომში – სსსკ) მე-9 მუხლის³ მიხედვით, სასამართლოში საქმის განხილვა შერეული პროცესიდან წმინდა შეჯიბრებით პროცესზე გადავი-

და. რაც იმას ნიშნავს, რომ პროკურორის მიერ ბრალდებულის მიმართ სისხლის-სამართლებრივი დევნის დაწყების მომენტიდან სისხლის სამართლის პროცესი ხორციელდება მხარეთა შეჯიბრობითობისა და თანასწორობის საფუძველზე. 1998 წლის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისგან განსხვავებით დაზარალებული მხარეს აღარ წარმოადგენს და საქმის წარმოებაში მხოლოდ ბრალდების და დაცვის მხარე მონაწილეობს:

„შეჯიბრებითობა სისხლის სამართლის პროცესში, პირველ რიგში, გულისხმობს მხარის უფლებას „იყოს მოსმენილი“.⁴ მოცემული პრინციპის საფუძველზე პროცესში მონაწილე ორივე მხარე უზრუნველყოფილია თანაბარი შესაძლებლობით, სასამართლოს ჩარევის გარეშე⁵ აწარმოოს „საკუთარი გამოძიება“. „შესაბამისად, შეჯიბრებითი პროცესის ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი ისაა, რომ მოსამართლე არ არის უფლებამოსილი, თავის თავზე აიღოს ბრალდების ან დაცვის ფუნქცია.“⁶ საფრანგეთის კანონმდებლობით გათვალისწინებული გამოძიების პროცედურა განსხვავდება საქართველოს და ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნების საქმის წარმოებისაგან. კერძოდ, წინასწარ გამოძიებაში საქმეს ზედამხედველობს მაგისტრალი მოსამართლე, რომელიც დამოუკიდებლად იკვლევს მტკიცებულებებს:

2 შეადარე. საქართველოს კონსტიტუცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

3 მუხლი 9, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

4 ფაფიაშვილი, ლ. და სხვები, 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. ამერიკის იურისტთა ასოციაცია. თბილისი: გვ. 84.

5 შეადარე. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 10 მაისის გადაწყვეტილება (საქმე №652აპ-15).

6 გურიელი, ა., 2016. მოსამართლის უფლებამოსილების ფარგლები, როგორც სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფის საშუალება სისხლის სამართლის პროცესში. სამართალი და მსოფლიო, 5, გვ. 48-49.

ინვეს დასაკითხად პირებს, კითხავს ბრალდებულს და ატარებს ექსპერტიზებს.⁷

„მტკიცების გარეშე სისხლის სამართლის პროცესი წარმოუდგენელია, რადგან ასეთ შემთხვევაში ის არსებითად იქნებოდა მხოლოდ გროვა თეორიული პოსტულატებისა თვით სისხლის სამართლის პროცესის, მის წინაშე მდგარი მიზნებისა და ამოცანების, მათი მიღწევის შესაძლო საშუალებებისა და ხერხების შესახებ, მაგრამ არა იმის თაობაზე, თუ ვინ, როგორ და რა პრაქტიკული საქმიანობის საშუალებით უნდა განახორციელოს ეს ყველაფერი“.⁸ მტკიცება არის საერთო დასკვნების დასაბუთება, რომელიც დაკავშირებულია კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებასთან.⁹

მტკიცება ეს არის მტკიცების სუბიექტების მოქმედება კანონიერი, ობიექტური და სამართლიანი გადაწყვეტილების მისაღებად საჭირო-საკმარისი მტკიცებულებების კანონიერად მოპოვების – აღმოჩენის, დაფიქსირების, დამაგრების, ამოღების, დაგროვების, შემოწმების, შენახვის, სისტემატიზირების, შესწავლა-განალიზების, შეფასებისა და გამოყენების მიზნით.¹⁰

„მტკიცების ფარგლების“ კონცეფციის ანალიზისას მნიშვნელოვანია განვიხილოთ იგი, როგორც მტკიცების პროცესის რაოდენობრივი და თვისობრივი მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრავს მტკი-

ცებულებათა სანდოობას, კანონიერად მოპოვებას, საკმარისობას და აუცილებელია საქმის ყველა გარემოების დასადგენად. აღნიშნულიდან გამომდინარე უნდა განიმარტოს შემდეგი ელემენტები: 1. **მტკიცებულებათა ერთობლიობა** – მხარის მიერ წარდგენილი მტკიცებულებების ერთობლიობა, რომელიც მოსამართლის მიერ კომპლექსურ შეფასებას მოითხოვს; 2. მტკიცების ფარგლები და მტკიცებულებათა საკმარისობა – **რაოდენობრივი საზღვრები, რომელიც განსაზღვრავს, თუ რამდენი მტკიცებულებაა საკმარისი სასამართლოს და მხარის მიერ უტყუარი დასკვნის გასაკეთებლად**, მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტების არსებობის ან არარსებობის შესახებ; 3. **თვისობრივი მხარე** – რამდენად სანდო, კანონიერად მოპოვებული და დამაჯერებელია ეს მტკიცებულებები.

საქართველოს სსსკ-ისგან განსხვავებით გერმანიის საპროცესო კანონმდებლობა ადგენს ინკვიზიციურ პროცესს, რადროსაც მხარეების უფლებამოსილებაა მტკიცებულებების მოპოვება, ხოლო სასამართლოს ვალდებულება აქვს გამოიკვლიოს მათი მოპოვების კანონიერება და საქმესთან შემხებლობა, მხარეთა მიერ მტკიცებულებების მოპოვება არ გამორიცხავს მოსამართლის ვალდებულებას, მოიპოვოს საქმისთვის მნიშვნელოვანი გარემოებების დასადგენად საკმარისი

7 GARNER, JAMES, W., 1916. CRIMINAL PROCEDURE IN FRANCE. 25 YALE LAW JOURNAL, 4, გვ. 256-257. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://openyls.law.yale.edu/server/api/core/bitstreams/4c3467d3-242c-4b5d-a402-c891adf62f9b/content>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025]. აღნიშნულ თემაზე ვრცლად იხილეთ გუცენკო, კ. ფ., გოლოვკო, ლ. ვ. და ფილომონოვი, ბ. ა., 2007. დასავლეთის სახელმწიფოთა სისხლის სამართლის პროცესი. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 424-447.

8 ოშხარელი, მ., 2018, მტკიცების არსი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მნიშვნელობა. მართლმსაჯულება და კანონი, 1(57), გვ. 80.

9 იქვე, გვ. 83.

10 გაბისონია, ი. და გაბელია, ჯ., 2019. მტკიცებულებითი საქმიანობის როლი და დანიშნულება სისხლის სამართლის პროცესში, საერთაშორისო რეფერირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „იურისტი“, 7, თბილისი: 2019, გვ. 41-42.

მტკიცებულებები და დააფუძნოს მასზე გამამტყუნებელი განაჩენი.¹¹

საქართველოს სსსკ-ის მე-3 მუხლის 23-ე ნაწილის მიხედვით მტკიცებულება არის კანონით დადგენილი წესით მოპოვებულ-შექმნილი ინფორმაცია, ინფორმაციის შემცველი საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან სხვა ობიექტი, რომელთა მეშვეობითაც მხარეები ასრულებენ მოვალეობებს, ადასტურებენ/უარყოფენ ფაქტებს და სამართლებრივად აფასებენ მათ. მათი გამოკვლევის საფუძველზე სასამართლო ადგენს – არსებობს თუ არა დანაშაული, ჩაიდინა თუ არა იგი ბრალუნარიანმა პირმა, ხომ არ არსებობს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი სხვა გარემოება, ასევე სახეზეა თუ არა რაიმე გარემოება, რომელიც უნდა გაითვალისწინოს სასჯელის განსაზღვრისას.¹²

საქართველოს სსსკ იცნობს შემდეგი სახის მტკიცებულებებს: მოწმის ჩვენება; ბრალდებულის ჩვენება; ირიბი ჩვენება; ნივთიერი მტკიცებულება; დოკუმენტი, როგორც მტკიცებულება; ექსპერტიზის დასკვნა; პრეიუდიცია.¹³ გერმანული მტკიცების სამართლის თეორიისგან

განსხვავებით საპროცესო სამართალი განსაზღვრავს იმ მტკიცებულებების ჩამონათვალს, რომელთა წარდგენაც მხარეებს შეუძლიათ სასამართლოში საქმის წარმოებისას (ე.წ. *numerus clauses* პრინციპი).¹⁴

საქართველოს სსსკ-ის მე-13 მუხლის პირველი ნაწილის¹⁵ მიხედვით მტკიცებულებას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. მიუხედავად ამისა, პირდაპირ და არაპირდაპირ მათი რანგირება, საქმისწარმოების საწყისი ეტაპიდანვე მათთვის გარკვეული ძალის მინიჭებას ნიშნავს. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია საკონსტიტუციო სასამართლოს¹⁶ გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც მან არ ცნო სანდოდ ირიბი ჩვენება იმ მოტივით, რომ მისი გამოყენება შეიცავს პირის ბრალეულობასთან დაკავშირებით მცდარი აღქმის შექმნის საფრთხეს და დასაშვებია გამონაკლის შემთხვევებში. აღნიშნულით წინასწარ განისაზღვრა ირიბი ჩვენების მტკიცებულებითი ძალა, რადგანაც აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში გაწერილი ნორმის არაკონსტიტუციურობის დასაბუთება წარმოადგენს სამართლის წყაროს

11 Weigend, T, 2019. The Potential to Secure a Fair Trial Through Evidence Exclusion: A German Perspective, გვ. 61-91. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scispace.com/papers/the-potential-to-secure-a-fair-trial-through-evidence-3auih9auw5>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

12 შეადარე. მუხლი 3, ნაწილი 23, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

13 მუხლები 73-78, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

14 გერმანული მტკიცების სამართლის თეორიისთვის უცხოა მტკიცებულებების განსაზღვრა ნორმატიულ დონეზე. დაწვრილებით იხილეთ გუცენკო, კ.ფ., გოლოვკო, ლ.ვ. და ფილომონოვი, ბ.ა., 2007. დასავლეთის სახელმწიფოთა სისხლის სამართლის პროცესი. თბილისი: მერიდიანი. გვ. 515.

15 ნაწილი 1, მუხლი 13, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

16 დაწვრილებით იხილეთ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 22 თებერვლის გადაწყვეტილება (საქმე №1/1/548).

მანამ, სანამ პარლამენტი მას ახლით არ ჩაანაცვლებს.¹⁷ შესაბამისად, ირიბი მტკიცებულების საქმეში არსებობა, ფორმალური ხასიათისაა, რადგანაც სასამართლო მას ვერ დააყრდნობს გამამტყუნებელ განაჩენს.

„ჩვენ ვერ გავხდებით მოწმენი უშუალოდ წარსულში მომხდარი მოვლენის და ამიტომ უნდა დავკმაყოფილოდეთ მხოლოდ ამ მოვლენის გაშუალებული შესწავლით.“¹⁸ ფაქტობრივი მონაცემების დადგენის მიზნით საქართველოს სსსკ-ი აწესებს ნორმათა ერთობლიობას დანაშაულის შესახებ ინფორმაციის შეკრებასთან, დამაგრებასთან, შემოწმებასა და შეფასებასთან დაკავშირებით, რომელთაც მტკიცებით სამართალს უწოდებენ. იგი საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას ემსახურება.¹⁹

საბოლოოდ, შესაძლებელია ითქვას, რომ სსსკ-ის მიხედვით მტკიცების ფარგლებს განსაზღვრავს ბრალდების მხარე გამოძიებისას, ხოლო სასამართლო აფასებს საკმარისია თუ არა მტკიცებულებები გამამტყუნებელი განაჩენისთვის. მტკიცებითი სამართალი კი ეხმარება პროცესის მონაწილეებს შემთხვევის ადგილზე განვითარებული მოვლენების, შეძლებისდაგვარად, სრულად წარმოდგენაში.

1.2 მტკიცების სტანდარტები სისხლის სამართლის პროცესში

საქართველოს სსსკ-ში მტკიცებულების სტანდარტი არის ის კრიტერიუმი, რომლის საფუძველზეც სასამართლო

წყვეტს, საკმარისი და უტყუარია თუ არა წარმოდგენილი მასალები ბრალდებულის პასუხისმგებლობის დასადგენად ან/და კონკრეტული გარემოების დასამტკიცებლად. იგი განსაზღვრავს ალბათობის რაოდენობრივ და თვისობრივ ზღვარს, რომლის გადალახვის შემდეგ გარემოება შეიძლება ჩაითვალოს დამტკიცებულად და სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება – კანონიერად.

მტკიცების საგანი და სტანდარტები განსხვავდება საქმის განხილვის ეტაპების მიხედვით. მტკიცების საგანი განისაზღვრება ობიექტით, თუ რა უნდა დამტკიცდეს, ხოლო სტანდარტი მოიცავს ფარგლებს – რამდენად მყარად უნდა დამტკიცდეს. იგი ზღუდავს შემფასებლის სუბიექტურობას და მოითხოვს, რომ „შინაგანი რწმენა“ იყოს ნორმებზე და მტკიცებულებათა ერთობლიობაზე დაფუძნებული, არა ინტუიციისაზე. მოქმედი კანონმდებლობა იცნობს: დასაბუთებული ვარაუდის, საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის, ალბათობის მაღალი ხარისხისა და გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტებს.

დასაბუთებული ვარაუდი²⁰ – არის ობიექტური-მიუკერძოებელი პირისთვის საკმარისი, ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული შესაძლო მტკიცებულებების ერთობლიობა, რომელიც საკმარისია ვარაუდისთვის, რომ დანაშაული კონკრეტული პირის მიერაა ჩადენილი. აღნიშნული სტანდარტი გამოიყენება საქართველოს სსსკ-ით პირდაპირ გათვალისწინებული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარები-

17 ჯორბენაძე, ო., 2007. სამოსამართლო სამართლის პრობლემა. თბილისი: ლეთა, გვ. 46-47.

18 ქათამაძე, ე., 2014. მტკიცების პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში. სტუდენტთა სამეცნიერო საზოგადოება 6, კავკასიის უნივერსიტეტი, გვ. 7-8.

19 ლომსაძე, მ., 2015. სისხლის სამართლის პროცესი. მეხუთე გადამუშავებული გამოცემა. თბილისი: ბონა კაუზა, გვ. 99.

20 ნაწილი 11, მუხლი 3, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

სა და აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული სტანდარტი ყველაზე დაბალი მტკიცებულებითი ხასიათისაა, ბრალდების მხარე ვალდებულია წარადგინოს კანონის მოთხოვნათა დაცვით მოპოვებული და საქმეზე დამაგრებული – უტყუარი მტკიცებულებების ერთობლიობა. „როგორც ვხედავთ, მტკიცების პროცესის დროს ყურადღების გამახვილება ხდება ე.წ. „ობიექტურ პირზე“, ობიექტურ დამკვირვებელზე, ანუ საშუალო, „ზოგადსტატისტიკურ“ ადამიანზე, რომელსაც არ გააჩნია იურიდიული განათლება ან საქმის გარემოებების ცოდნა; გონიერი ადამიანი, რომელიც პროცესს მიუკერძოებლად, სამართლიანად, ობიექტურად და ყოველგვარ ინტერესთა კონფლიქტის გარეშე უდგება“.²¹

საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოსატანად საკმარისი მტკიცებულებების სტანდარტი²² – გამოიყენება მხოლოდ მოსამართლის მიერ საპროცესო შეთანხმების დროს, რაც გულისხმობს გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანას საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, ბრალდებულის აღიარებასა და იმ მტკიცებულებებზე/ინფორმაციასა თუ ფაქტებზე დაყრდნობით, რომლებიც მხარეებმა წარუდგინეს ერთმანეთს და სასამართლოს. ფაქტობრივად, აღნიშნული სტანდარტი გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტს უტოლდება.

ახალ სისხლის სამართლის საპრო-

ცესო კოდექსში გვხვდება ალბათობის მაღალი ხარისხის მტკიცებულებითი სტანდარტი, რომლითაც მხოლოდ წინასასამართლო სხდომის მოსამართლე ხელმძღვანელობს პროკურორის მიერ წარდგენილი და წინასასამართლო სხდომის საწყის ეტაპზე დასაშვებად ცნობილი მტკიცებულებებით.²³ მაღალი ალბათობის ხარისხს იცნობდა ძველი სისხლის სამართლის კოდექსიც. „ის სტანდარტი რაც დღეს წინასასამართლო სხდომის მოსამართლეს აქვს ძველი სისხლის სამართლის პროცესში გამოიხატებოდა ე.წ. საბრალდებო დასკვნის სტანდარტში... „საბრალდებო დასკვნა არის ბრალდებულისადმი წაყენებული ბრალდების მოკლე წერილობითი აღწერა და განსასჯელის სამართალში მიცემის საფუძველი“.²⁴

გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტით ხელმძღვანელობს მოსამართლე გამამტყუნებელი საქმის არსებითი განხილვით განაჩენის გამოტანის დროს. აქაც მინიშნებაა ობიექტურ პირზე და საჭიროა მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელსაც დაეყრდნობა განაჩენი. „გონივრული ეჭვის ზუსტად განსაზღვრა უადრესად რთულია. გონივრული ეჭვი არის ეჭვი, რომელიც დამყარებულია გონებასა და საღ აზრზე და არ არის დამნაშავეობის უბრალო ალბათობა. გონივრული ეჭვი არის ისეთი ეჭვი, რომელიც გონიერ ადამიანს აიძულებს, დაეჭვდეს ამა თუ იმ ქმედებისას. შესაბამისად, გონივრულ ეჭვს

21 გიორგაძე, გ. და ბარამიძე, ა., 2014. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (სახელმძღვანელო იურისტებისთვის). ამერიკის იურისტთა ასოციაცია. კანონის უზენაესობის ინიციატივა (ABA ROLI). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 26.

22 ნაწილი 11¹, მუხლი 3, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

23 ნაწილი 12, მუხლი 3 და ნაწილი 5, მუხლი 221. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

24 მუხლი 409, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.matsne.gov.ge/document/view/31882?publication=51>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

მიღმა მტკიცებულებათა ერთობლიობა უნდა იყოს იმდენად დამაჯერებელი, რომ გონიერმა ადამიანმა შეძლოს მასზე დაყრდნობა და მის მიხედვით მოქმედება.²⁵

საქართველოს სსსკ-ის მე-13 მუხლი მოსამართლეს ავალდებულებს – გამამტყუნებელი განაჩენი გამოიტანოს ურთიერთშეთავსებად, აშკარა და დამაჯერებელ მტკიცებულებათა ერთობლიობით. მხოლოდ ბრალდებულის აღიარებას, თუ იგი არ დასტურდება, სხვა მტკიცებულებით არ დააფუძნოს განაჩენი. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით ირიბი ჩვენება ვერ დაედება საფუძვლად გამამტყუნებელ განაჩენს.²⁶ პროცესი მიმდინარეობს საჯაროდ და ზეპირად. მოსამართლემ გამამტყუნებელი განაჩენი უნდა დააყრდნოს სასამართლო სხდომაზე გამოკვლეულ მტკიცებულებას. თუ მოწმე ვერ იკითხება არსებითი განხილვის პროცესზე, მის მიერ გამოძიების ეტაპზე მიცემული ჩვენება ქვეყნდება და ის ვერ დაედება განაჩენს საფუძვლად, თუ არ დადასტურდება სხვა მტკიცებულებით.²⁷

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შესაძლოა დავასკვნათ, რომ წინასასამართლო სხდომამდე 5 დღით ადრე პროკურორს აქვს ვალდებულება მხარეს გაუცვალოს და სასამართლოს წარუდგინოს მტკიცებულებათა ერთობლი-

ობა, რომელიც ყველა სტანდარტის დამაყოფილებას შეძლებს.

საქართველოს სსსკ-ისგან განსხვავებით გერმანიის საპროცესო სისტემა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს „არსებითი ჭეშმარიტების“ დადგენას, როგორც ნებისმიერი სისხლის სამართლის საქმის სამართლიანი გამოძიების და სამართლიანი შედეგის საფუძველს, რომლის მიხედვითაც პირველი გამოძიებას აწარმოებს პროკურორი და გამომძიებელი, ხოლო ბრალის წარდგენის შემდგომ სასამართლო ერთვება, როგორც ვალდებული მხარე, მოიპოვოს და გამოიკვლიოს მტკიცებულებები. იმისათვის, რომ სასამართლოს სიმართლის დადგენის პროცესი პროკურორის გამოძიებით წინასწარ არ იყოს განსაზღვრული, სასამართლოს შეუძლია თავისი გადაწყვეტილება დააფუძნოს მხოლოდ იმაზე, რაც ითქვა და გაკეთდა საჯარო სასამართლო პროცესზე (ე.წ. დაუყოვნებლივობის პრინციპი)²⁸; გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ცალსახად არ აცხადებს, რომ გამამტყუნებელი განაჩენისთვის საჭიროა ბრალდებულის დანაშაულის გონივრულ ეჭვს მიღმა დამტკიცება. ამის ნაცვლად, სსსკ-ის 261-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებას გამოაქვს თავისი თავისუფალი გამამტყუნებელი განაჩენის შესაბამისად,

25 გიორგაძე, გ. და ბარამიძე, ა., 2014. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (სახელმძღვანელო იურისტებისთვის). ამერიკის იურისტთა ასოციაცია, კანონის უზენაესობის ინიციატივა (ABA ROLI). თბილისი: „მერიდიანი“.

26 დეტალურად იხილეთ მუხლი 13, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025]. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 22 თებერვლის გადაწყვეტილება (საქმე №1/1/548).

27 დეტალურად იხილეთ მუხლი 10, მუხლი 14, მუხლი 114, მუხლი 118 და ნაწილი 1, მუხლი 243, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

28 German Code of Criminal Procedure, paragraph 244 and 261. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

სასამართლო პროცესზე წარდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე. ეს სამართლებრივი ნორმა შეესაბამება ინკვიზიციურ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც სისხლის სამართლის პროცესში არცერთ „მხარეს“ არ ეკისრება მტკიცების ტვირთი. თუმცა, ეჭვგარეშეა, რომ სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენი უნდა ეფუძნებოდეს არსებული მტკიცებულებების რაციონალურ შეფასებას და, რომ ბრალდებული არ უნდა იქნას გამამტყუნებელი, თუ მოსამართლეს არ აქვს გონივრული ეჭვი მის მიერ დანაშაულის ჩადენისა.²⁹

საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ გამამტყუნებელი განაჩენისთვის საქართველოს სსსკ. სავალდებულოდ მიიჩნევს გონივრულ ეჭვს მიღმა მტკიცებულებითი სტანდარტის არსებობას, ხოლო გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს „თავისუფალი მტკიცებულებითი შეფასების“ პრინციპს (freie Beweiswürdigung) და აქცენტს აკეთებს მტკიცებულებების ერთობლიობასა და სუბსტანტიურ სიმართლეზე. თუმცა, საბოლოოდ, საქართველოს სსსკ-ის მსგავსად, გადაწყვეტილება მაინც უნდა ეფუძნებოდეს „in dubio pro reo“-ს პრინციპს, რაც გულისხმობს იმას, რომ ყოველგვარი ეჭვი უნდა გადაწყდეს ბრალდებულის სასარგებლოდ.

აქვე აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სსსკ-ის 72-ე მუხლი ითვალისწინებს არსებითი დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულების და მის საფუძველზე კანონიერად მოპოვებული მტკიცებულების დაუშვებლობას, თუ ის აუარესებს ბრალდებულის მდგომარეობას, აღნიშნული დანაწესისგან განსხვავებით, გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 261-ე პარაგრაფის მიხედვით,

სასამართლო იყენებს „პროპორციულობის ფილტრს“, რომლის მიხედვითაც „ის აფასებს დარღვევის სიმძიმეს და შედეგს. თუ დარღვევა მცირეა და მტკიცებულება მაღალი სანდოობისაა, მისი გამოყენება მაინც შეიძლება. შესაბამისად: უკანონო მტკიცებულება შეიძლება გამოყენებულ იქნას, თუ მისი დაუშვებლად ცნობა არაპროპორციულად აზიანებს სიმართლის დადგენას, რაც ზრდის ფაქტობრივი სიმართლის მიღწევის შანსს, თუმცა გარკვეულწილად ამცირებს პროცედურული გარანტიების სიმკაცრეს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ თითოეულ ეტაპზე სასამართლო და ბრალდების მხარე იყენებს კონკრეტულ სტანდარტს, რა დროსაც მსჯელობს კანონიერად მოპოვებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობასა და მათ საკმარისობაზე კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებისას. შეფასების საკითხებში კი საქართველოს და გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსები განსხვავდებიან ერთმანეთისგან.

2. მტკიცებულებაები თაღლითობის დანაშაულში

ქართული კანონმდებლობა არ აკეთებს დათქმას მტკიცების საგანსა და ფარგლებზე, მაგრამ ითვალისწინებს გარკვეულ გარემოებათა ჩამონათვალს, რომლის დადგენაც სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას სავალდებულოა.

შეუძლებელია ნორმატიულად განისაზღვროს კონკრეტულ დანაშაულთან დაკავშირებით წარმოებულ საქმეში იმ გარემოებათა ჩამონათვალი, რომლებიც

29 Weigend, T, 2019. The Potential to Secure a Fair Trial Through Evidence Exclusion: A German Perspective, გვ. 62-63. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scispace.com/papers/the-potential-to-secure-a-fair-trial-through-evidence-3auih9auw5>> [ნვდომის თარიღი 10.11.2025].

ბრალდების მხარემ უნდა ამტკიცოს, რადგანაც ყველა დანაშაული უნიკალურია. ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდება ჩადენის საგნით, ხერხით, ადგილით, საშუალებით, დამნაშავის ინდივიდუალური მოტივით და მიზნით. შესაძლებელია კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობიდან გამომდინარე ბრალდების მხარეს მოუწიოს გარკვეული გარემოებების მტკიცება – მაგ., წინასწარი განზრახვის მტკიცება თაღლითობის დანაშაულის დროს, მაგრამ შეუძლებელია ზოგადი ფორმულის შემუშავება, თუ რა უნდა ამტკიცოს მხარემ კონკრეტული საქმის ფარგლებში.

თაღლითობის დანაშაულში ხშირად ერთ-ერთი ძირითადი და ყველაზე მნიშვნელოვანი მტკიცებულება დაზარალებულის ჩვენებაა, რომელიც აღწერს მის მიმართ ჩადენილი დანაშაულის ყველა გარემოებას. სწორედ ის გვაწვდის ინფორმაციას მის მიმართ ჩადენილი მოტყუების ხერხთან მიმართებაში.

დაზარალებულის ჩვენებასთან ერთად შესაძლებელია იყოს სხვა ობიექტური, მიუკერძოებელი მოწმის ჩვენებაც; ან ვიდეო-აუდიოჩანაწერი; ასევე, წერილობითი მტკიცებულებები ხელშეკრულების, ხელწერილის ან მინდობილობის სახით...; ასევე, კომპიუტერულ სისტე-

მიდან გამოთხოვილი ინფორმაცია მაგ.: ტრანზაქციები; საჯარო რეესტრის მონაცემები... თითოეულ მათგანს მოკლედ გავიხილავთ შემდეგ ქვეთავებში.

2.1 მოწმის/დაზარალებულის ჩვენების მტკიცებულებითი ხასიათი

საქართველოს სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-20 ნაწილის მიხედვით – მოწმეა პირი, რომელიც შესაძლოა ფლობდეს საქმისთვის გარემოებების შესახებ ცნობებს.³⁰ მოწმის სტატუსის მისაღებად საჭიროა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თაობაზე მისი გაფრთხილება/ფიცის დადება და ფიზიკური/ფსიქიკური შესაძლებლობა აღიქვას, დაიმახსოვროს/აღიდგინოს საქმისთვის გარემოებები და მისცეს ჩვენება.³¹

*"მოწმის ინფორმაცია მიმართული უნდა იყოს გარკვეულ ფაქტებზე. ინფორმაცია არ უნდა იყოს მხოლოდ მოწმის აზრი, შეხედულება ან მისი პირადი დასკვნები. მოწმე არის პიროვნული მტკიცებულება."*³² მის მიერ აღქმული ფაქტები მის გონებაში უცვლელად არ ინახება. რამდენჯერმე მოყოლის შემდგომ ინფორმაცია მოდიფიცირდება. ასევე, სხვა პირებთან/მოკლენებთან გაიგივების შემდგომ მისი

30 აშშ-ს მტკიცების ფედერალური წესების მე-6 მუხლის მიხედვით (წესი 601) "ყველა ადამიანი უფლებამოსილი იყოს მოწმე, თუ ამ წესებით სხვა რამ არ არის დადგენილი", იმ შემთხვევაში "თუ არსებობს საკმარისი მტკიცებულება იმის დასამტკიცებლად, რომ მოწმეს აქვს პირადი ცოდნა ამ საკითხთან" (602 წესი). აუცილებელია "ჩვენების მიცემამდე მოწმემ დადოს ფიცი ან დადასტურება" (წესი 603). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

31 დეტალურად იხილეთ თუმანიშვილი, გ., 2014. სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 212-218; ლალიაშვილი, თ., 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილი. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 292-342; ფაფიაშვილი, ლ. და სხვები, 2017. საქართველოს სისხლის საპროცესო სამართალი, კერძო ნაწილი. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 632-646; ავტ. კოლ., საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, რედ. გიორგაძე, გ., 2015. ამერიკის იურისტთა ასოციაცია, კანონის უზენაესობის ინიციატივა (ABA ROLI). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 258-264.

32 შეადარე. ლალიაშვილი, თ., 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილი. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 293.

მაიდენტიფიცირებული ნიშან-თვისების პირვანდელი ვერსია გონებიდან გაქრეს. „მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ თუ მოწმე გამოსაძიებელი საქმით არ არის დაინტერესებული, მას ურჩევნია მისცეს სწორი ჩვენება, ვიდრე შექმნას სხვადასხვა სახის არასწორი ილუზია და შემდეგ თავი იმართლოს არასწორი ჩვენებისათვის.“³³ უმეტესად მოწმის მიერ არასწორი ჩვენების მიცემის მიზეზია ის, რომ არ სურს პროცესის მონაწილეებთან ურთიერთობის გაფუჭება; ეშინია, ემუქრება რელური საფრთხე ბრალდებულის/მისი ახლო ნათესავისაგან; სურს დამალოს ინფორმაცია, თავისი უსუსურობა ან სიმხდალე; ასევე, სურს ბრალდებულისთვის პასუხისმგებლობის შემსუბუქება; ან დაინტერესებულია ამ პირის მკაცრად დასჯით.

თაღლითობის დანაშაულში დაინტერესებულ მოწმედ დაზარალებული გვევლინება, რადგანაც მას ყველაზე მეტად სურს თავისი დარღვეული უფლებების აღდგენა და დამნაშავის დასჯა. მათი თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა ითხოვს მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას და ყურადღებას ამახვილებს ბრალდებულის მიერ დანაშაულის აღიარების ფაქტზე. მიუხედავად დაზარალებული მოწმის მიკერ-

ძობისა, „ამნისტიის შესახებ“ საქართველოს არაერთი კანონი³⁴ თაღლითობის დანაშაულთან მიმართებაში სავალდებულოდ ითხოვს დაზარალებულის თანხმობის არსებობას.

საქართველოს სსსკ-ის 56-ე მუხლის მიხედვით დაზარალებულის სტატუსის მისაღებად საჭიროა: მატერიალური წინაპირობა – პირს უშუალოდ დანაშაულის შედეგად უნდა მიაღგეს მორალური, ფიზიკური ან ქონებრივი ზიანი და ფორმალური წინაპირობა – პროკურორის დადგენილება პირის დაზარალებულად ან დაზარალებულის უფლებამონაცვლედ ცნობის თაობაზე.³⁵

განსხვავებით მოქმედი კანონმდებლობისგან, 1998 წლის საქართველოს სსსკ იცნობდა სუბსიდიურ სისხლისსამართლებრივ დევნას, რომლის მიხედვითაც დაზარალებული წარმოადგენდა „სუბსიდიურ ბრალმდებელს“.³⁶ პროკურორის დისკრეციული უფლებამოსილება ბრალდების ნაწილის მოხსნის კონტექსტში შეზღუდული იყო დაზარალებულის თანხმობით. კერძო სისხლისსამართლებრივი დევნა იწყებოდა და წყდებოდა დაზარალებულის განცხადების საფუძველზე, ხოლო პროკურორი ერთვებოდა მხოლოდ განსაკუთ-

33 ფაფიაშვილი, შ., 2013. კრიმინალისტიკა (ზოგადი ნაწილი), დანაშაულის გამოძიებისა და გახსნის მეთოდოლოგია, ტექნიკა, ორგანიზაცია და ტაქტიკა. სახელმძღვანელო. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 419.

34 „ამნისტიის შესახებ“ საქართველოს კანონი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6267987?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

35 ფაფიაშვილი, ლ. და სხვები, 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. ამერიკის იურისტთა ასოციაცია. თბილისი: გვ. 219.

36 მსგავსი რეგულაციები ჯერ კიდევ მოქმედებს რუსეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში სადაც დაზარალებული ბრალდების მხარეა მე-5 მუხლის მე-40 ნაწილის მიხედვით. აღნიშნული დოკუმენტის მე-20 მუხლი – კერძო სს-ებრივი დევნის განმახორციელებელ პირად წარმოგვიდგენს დაზარალებულ პირს. დანვრითებით იხილეთ რუსეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

რებული საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საქმეებში.³⁷ მსგავს პრაქტიკას ვხვდებით ამერიკის შეერთებულ შტატებშიც, სადაც უწინ გამოძიებისთვის დაზარალებულები სპეციალურად ქირაობდნენ პირებს. აშშ-ს კონგრესმა 1982 წელს მსხვერპლისა და მოწმეების დაცვის აქტის ამოქმედებით აღიარა, რომ დაზარალებულებისა და მოწმეების თანამშრომლობის გარეშე, სისხლის სამართლის სისტემა შეწყვეტს მუშაობას. შესაძლებელია, ეს აღმნიშნები იგნორირებულნი იყვნენ სისხლის სამართლის მართმსაჯულების სისტემის მიერ და გამოიყენებოდნენ, როგორც დანაშაულის გამოვლენისა და დასჯის იარაღები.³⁸

საქართველოს მოქმედი სსსკ-ის მიხედვით, დაზარალებულის უფლებები საკმაოდ შეკვეცილია. მას აქვს ინფორმაციის მიღების, პროცესებზე დასწრების, პროკურორის გარკვეული გადაწყვეტილებების გასაჩივრების უფლება.³⁹ ყველაზე მნიშვნელოვანი კი დაზარალებულის⁴⁰ მიერ მოწმის სახით ჩვენების მიცემის უფლებაა.

თაღლითობის დანაშაულში დაზარალებულის ჩვენება ცენტრალური მტკიცებულებაა. არის შემთხვევები, როდესაც დაზარალებულის გარდა, სხვა მოწმე არაა საქმეში, რაც გამოძიებას ართულებს,

მაგრამ ტექნოლოგიების ეპოქაში დამატებით არსებობს გადარიცხვების, დაზარალებულსა და ბრალდებულს შორის წარმოებული კომუნიკაციის ამსახველი ინფორმაცია, წერილობითი ხელშეკრულებები და ა.შ.

დაზარალებულის ჩვენებასთან მიმართებაში საერთო სასამართლოები ხაზს უსვამენ „ჩვენების თანმიმდევრულობას“ და „სანდოობას“.⁴¹ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ⁴² განმარტა, რომ მხოლოდ დაზარალებულის ჩვენება არ არის საკმარისი გამამტყუნებელი განაჩენის დასადგენად, მას უნდა შეესაბამებოდეს სხვა მტკიცებულებები. შესაბამისად, სასამართლო მხოლოდ მაშინ იზიარებს დაზარალებულის ჩვენებას, თუ ის შეესაბამება საქმეში არსებულ მასალებს (მათ შორის წერილობით მტკიცებულებებს), არის თანმიმდევრული და სანდო. პრაქტიკაში ხშირადაა დაზარალებულის მიერ მიწოდებულ ინფორმაციასთან ერთად სახეზე მოწმეთა ჩვენებები, რომლებიც ირიბი ხასიათისაა. სასამართლო აღნიშნული მოწმეებისგან მიღებულ ინფორმაციას იყენებს გამამტყუნებელი განაჩენის გამოსატანად, თუ თანხვედრაშია საქმეში არსებულ სხვა მასალებთან.

სისხლის სამართლის 112აპ-17 საქმეზე 2017 წლის 20 ივნისს საქართველოს

37 დეტალურად იხილეთ მეურმიშვილი, ბ., 2015. სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება და განხორციელება ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში (გამოძიების სტადიაზე), თბილისი: მერიდიანი, გვ. 65-66; 68-70.

38 June 2006, Prepared by the Victims Committee, Criminal Justice Section, American Bar Association, „THE VICTIM IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM“, გვ. 2.

39 დეტალურად იხილეთ მუხლი 57, სისხლისსამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

40 დაზარალებულის უფლება-მოვალეობების შესახებ დეტალურად იხილეთ მეიშვილი, ზ. და ჯორბენაძე, ო., 2007. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები (2006 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით). თბილისი: სეზანი, გვ. 180-193.

41 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2023 წლის 20 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე №1075აპ-22).

42 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2023 წლის 22 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე №417აპ-23).

უზენაესმა სასამართლომ ნაწილობრივ გამამართლებელი განაჩენი შეცვალა სრულად გამამტყუნებელი განაჩენით და განმარტა, რომ დაზარალებული არის პირი, რომელსაც ადგება უშუალოდ ზიანი და არა პირი, რომლისგანაც დამნაშავეებმა მიიღეს თანხა. საქმის მასალების მიხედვით დადგინდა, რომ ლ.ს-ს ქონება მისი ნებართვის და თანხმობის გარეშე, წინასწარ შედგენილი ყალბი მინდობილობის საფუძველზე გარკვეული თანხის სანაცვლოდ დატვირთეს იპოთეკარებთან. ორი სესხი-იპოთეკის ხელშეკრულებების გაფორმების შემდგომ ნოტარიუსი დაუკავშირდა ლ.ს-ს, რა დროსაც მისთვის ცნობილი გახდა ამ უკანასკნელის კუთვნილი პირადობის მაიდენტიფიცირებელი დოკუმენტის ქუდობის და მისი მეშვეობით ყალბი მინდობილობის დამზადების და გამოყენების შესახებ. თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებმა მიიჩნიეს, რომ დაზარალებულები იყვნენ იპოთეკარები, რადგანაც ბრალდებულები მათ თანხას დაუფლნენ, მაგრამ უზენაესი სასამართლო დაეთანხმა პროკურორის პოზიციას და განმარტა, რომ დაზარალებული იყო ბინის მესაკუთრე, რომლის ქონებაც დატვირთული იყო იპოთეკით. შესაბამისად, აღნიშნულ საქმეში მნიშვნელოვანი იყო დაზარალებულის ჩვენება და იპოთეკარების ჩვენებები, რომლებმაც დეტალურად აღწერეს მიმდინარე მოვლენები.

გერმანიის სასამართლო პრაქტიკაში არსებულ თაღლითობის საქმეებში დაზარალებულის ჩვენება ხშირად წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ მტკიცებულებას, რომელიც აღწერს მოტყუების

პროცესს, თუმცა მისი სანდოობა ყოველთვის ექვემდებარება მკაცრ შეფასებას. სასამართლო მოითხოვს, რომ ჩვენება იყოს თანმიმდევრული, შეესაბამებოდეს სხვა მტკიცებულებებს და არ იყოს ერთადერთი საფუძველი ბრალდებულის მსჯავრისთვის. ჩვენების სანდოობის შეფასების კრიტერიუმებია: თანმიმდევრულობა; შესაბამისობა სხვა მასალებთან; დეტალებზე ორიენტირებულობა; მოტივის არარსებობა; ფსიქოლოგიური ექსპერტიზა.⁴³

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ თაღლითობის დანაშაულში დაზარალებული ცენტრალურ ქვაკუთხედს წარმოადგენს, რომლის ჩვენება ბრალდების მხარის უმნიშვნელოვანესი მტკიცებულებაა და უნდა იყოს შესაბამისობაში საქმეში არსებულ სხვა ინფორმაციასთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში გონივრულ ეჭვს მიღმა მტკიცებულებათა ერთობლიობა სახეზე შესაძლოა არ იყოს, რაც გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანას ხელს უშლის.

2.2 წერილობითი მტკიცებულებები

საქართველოს სსსკ-ის 83-ე მუხლის მე-8 ნაწილის მიხედვით „ბრალდებულის სასამართლოში პირველ წარდგენამდე მხარეები ვალდებული არიან მისცენ ერთმანეთს იმ ინფორმაციისა და მტკიცებულების გაცნობის შესაძლებლობა, რომელთა სასამართლოში წარდგენასაც ისინი აპირებენ, ასევე გადასცენ წერილობითი მტკიცებულებების ასლები.“⁴⁴ შესაბამისად, წერილობითი მტკიცებულებაა სისხლის სამართლის საქმეში არსებული

43 German Code of Criminal Procedure, § 261 and § 263. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

44 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ყველა დოკუმენტი, მათ შორის: საგამოძიებო მოქმედების ოქმები; ხელშეკრულებები; სანოტარო აქტები; დადგენილებები საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ; ინფორმაციის გახსნა-დათვალიერების ოქმები, ასევე სხვა მტკიცებულებები, რომლებშიც ინფორმაცია გადმოცემულია სიტყვიერ-ნიშნობრივი ფორმით ან/და ფოტო-, კინო-, ვიდეო-, ბგერისა თუ სხვა ჩანაწერის სახით ან სხვა ტექნიკური საშუალების გამოყენებით.⁴⁵

თაღლითობის დანაშაულში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი წერილობითი მტკიცებულებაა ხელშეკრულება, რომლითაც მოცემულია მხარეთა შორის არსებული მოლაპარაკების შინაარსი. მისი მეშვეობით დგინდება, სახეზეა ხელშეკრულებით მოცემული სამოქალაქო ურთიერთობა თუ შეფარული ინფორმაციაა მოცემული და მისი შედგენა თაღლითობის დანაშაულის ჩადენის ხერხს წარმოადგენდა.

პრაქტიკაში ხშირად ხელშეკრულების დადების მიზანი დამნაშავესთვის ნაკისრი ვალდებულების შესრულება არაა. მაგალითად, თბილისის საქალაქო სასამართლომ განიხილა საქმე ორგანიზებული ჯგუფის მიერ ჩადენილი თაღლითობის ფაქტზე, როდესაც ბრალდებულებს განაწილებული ჰქონდათ როლები – ნაწილი მათგანი დაზარალებულებს გაეცნო როგორც მესაკუთრედ, ხოლო ნაწილი შუამავლად. მათ დანაშაულის ჩადენის მიზნით თბილისის სხვადასხვა ქუჩებში იქირავეს უძრავი ბინები, რომლებიც ინტერნეტ-საიტებზე განათავსეს, როგორც დასაგირავებელი ქონება. დაზარალებულები უკავშირდებოდნენ მათ გარკვეული თანხის

სანაცვლოდ ბინების დაგირავების მიზნით. ბრალდებულები მათ აცნობდნენ „მესაკუთრეს“, რომელთანაც მსხვერპლი აწარმოებდა მოლაპარაკებას. სანოტარო წესით იღებოდა სესხის ხელშეკრულება, რომლის შინაარსში არ იყო მოხსენიებული „მესაკუთრე“ და უძრავი ქონება. მსხვერპლები 8000-16000 ლოლარს გადასცემდნენ ბრალდებულებს. მათთვის მალევე ხდებოდა ცნობილი, რომ იყვნენ თაღლითობის მსხვერპლნი, ხოლო ზიანი ვერ/არ ანაზღაურდებოდა. სასამართლოში დაზარალებულები დაკითხვისას განმარტავდნენ, რომ მათ სესხი-იპოთეკის ხელშეკრულებები დადეს, რეალურად კი გაფორმდა სესხის ხელშეკრულებები და ვალის აღიარების ხელწერილები.⁴⁶

თაღლითობის დანაშაულში ხელშეკრულება არის ნეიტრალური მტკიცებულება, რომელში მოცემული ინფორმაცია ხშირად არ შეესაბამება რეალურ ფაქტებს და აშკარად მიუთითებს დაზარალებულის მიმართ ჩადენილ დანაშაულზე. მასზე ინიშნება ხელწერის ექსპერტიზა, რომელიც უმეტესწილად ვერ აღგენს, ხელმოწერა ბრალდებულებისა და დაზარალებულის მიერ არის თუ არა შესრულებული, რადგან შესადარებელი ნიმუში საკმარისად არ არის დატანილი შესაბამის დოკუმენტზე.

მნიშვნელოვანი მტკიცებულებაა მინდობილობა, რომელიც დამოწმებულია ნოტარიუსის მიერ, რომელიც ამოწმებს მხოლოდ გამოცხადებული მარწმუნებლის ვინაობას. ასევე, სტანდარტულად გადააქვს პირობები და არ ახდენს მის შესაბამისობას მარწმუნებლისთვის სასურველ და მის მიერ დელეგირებულ

45 შეადარე. ნაწილი 23, მუხლი 3, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

46 აღნიშნული ორგანიზებული ჯგუფის მიმართ დადგა გამამტყუნებელი განაჩენი – სააპელაციო სასამართლოს 2024 წლის 21 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე №1ბ/1314-23).

უფლებამოსილებებთან. პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც გამყიდველი მინდობილობით გადასცემს მფლობელობას მყიდველს – ნოტარიუსს კონკრეტული სატრანსპორტო საშუალების მონაცემების ნაცვლად განკარგვის, მათ შორის გასხვისების და საკუთარ თავზე გადაფორმების უფლებით შეაქვს ზოგადად სატრანსპორტო საშუალებების განკარგვასთან დაკავშირებული მონაცემები. მოგვიანებით დგინდება, რომ მყიდველს გასხვისებული ჰყავდა არა მხოლოდ მის მიერ შეძენილი ავტომობილი, არამედ მარწმუნებლის სახელზე რეგისტრირებული ყველა სატრანსპორტო საშუალება.

კიდევ ერთ პრობლემას წარმოადგენს დისტანციურად დადებული ხელშეკრულება არათანმიოვან პირობებში შორის. აღნიშნული პოპულარული გახდა კოვიდ პანდემიის პერიოდში, რაც დამნაშავეებისთვის ხელსაყრელ გარემოს ქმნიდა თაღლითობის დანაშაულების განსახორციელებლად. ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც კონტრაქტის პიროვნებაში მოხდა შეცდომა. აღნიშნულ პრობლემას არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი მიეძღვნა. მათში განხილულია შემთხვევა, როდესაც პირი შინაგანად ცდება კონტრაქტის იგივეობაში და ვითარება, როცა პირს თაღლითური ქმედებით შეჰყავს სხვა შეცდომაში, რის გამოც ეს უკანასკნელი ცდება „კონტრაქტ-

ნტის იდენტირობაში“.⁴⁷ იდენტირობაში შეცდომა არის ცალმხრივი შეცდომა, რაც გვხვდება როგორც დისტანციურად/ვებ გვერდის მეშვეობით⁴⁸ (inter absentes), ისე ერთმანეთის პირისპირ მყოფ მხარეებს შორის (inter praesentes) დადებული შეთანხმების დროს. „როდესაც ქონების გამყიდველი შეცდომაშია შეყვანილი, მყიდველის მხრიდან არასწორი ინფორმაციის მიწოდებით, და სჯერა, რომ მას საქმე აქვს პირთან, რომელიც სრულიად განსხვავებული იმ ადამიანისაგან, რომელიც მის წინ დგას. შედეგად, გამყიდველი გადასცემს საქონელს, ან კრედიტით, ან ჩუკის სანაცვლოდ, რომელიც, მოგვიანებით, გადახდისუნარო აღმოჩნდება. ამგვარ გარემოებაში, ხელშეკრულება, რა თქმა უნდა, საცილოა, მოტყუების გამო“.⁴⁹ აღნიშნულის შესახებ შეთანხმების შეუსრულებლობის დროს ხდება ცნობილი. რაც შეეხება ხელშეკრულების მტკიცებულებით ნაწილს – რთულია აღნიშნულ ხელშეკრულებაზე ექსპერტიზის ჩატარება, რადგანაც სახეზე არაა დედანი დოკუმენტი, ხოლო დისტანციური ხელშეკრულების დადებისას ორივე მხარე დასკანერებულ ასლზე აწერს ხელს. ხელშეკრულების შინაარსობრივი ნაწილი გამოყენებული კი იქნება მხარეების მიერ.

აღნიშნული პრობლემის აღმოსაფხვრელად მნიშვნელოვანია, რომ შემუშავ-

47 კონტრაქტის პიროვნებაში შეცდომასთან დაკავშირებით იხილეთ ამირანაშვილი, გ., 2013. შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში – მომწესრიგებელი ნორმის თავისებურება ქართულ კანონმდებლობაში. სამართლის ჟურნალი, 2, გვ. 26-43; ამირანაშვილი, გ., 2016. თაღლითობით გამოწვეული შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში, ანგლოსაქსური სამართლის მიხედვით. გურამ ნაჭყებია – 75 საიუბილეო კრებული. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 418-431.

48 შეადარე, სოფრომაძე, ა., ვებგვერდის საშუალებით გაფორმებული ელექტრონული ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<http://library.court.ge/upload/56582018-01-29.pdf>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025]; სოფრომაძე, ა., 2018. ვებგვერდის მეშვეობით დადებული ხელშეკრულება. სამაგისტრო ნაშრომი. თბილისი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<http://library.court.ge/upload/11852018-07-13.pdf>> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

49 შეადარე, ამირანაშვილი, გ., 2016, თაღლითობით გამოწვეული შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში. ანგლოსაქსური სამართლის მიხედვით. გურამ ნაჭყებია – 75 საიუბილეო კრებული. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 419.

დეს გარკვეული მიდგომები. მაგალითად: მხარეებს დაეკისროთ დამატებითი ვალდებულება, რომ ხელმოწერასთან ერთად დოკუმენტზე წერილობით გაკეთდეს შინაარსის გაცნობასთან დაკავშირებული დამატებითი განმარტება. ნოტარიუსთან მიმართებაში შემუშავდეს სხვადასხვა ფორმები მოძრავი/უძრავი ნივთის თუ საკუთრების უფლების მინდობასთან დაკავშირებით – გაიმიჯნოს ერთმანეთისგან დროებით მფლობელობაში გადაცემა და განკარგვის უფლებები. დისტანციურად დადებული ხელშეკრულებების შემთხვევაში დადასტურდეს კონტრაქტის პიროვნება და შემდგომ დაიდოს ხელშეკრულება. ფიზიკური/იურიდიული პირის ვინაობის დადგენა შესაძლებელია როგორც კონკრეტული სახელმწიფოს წარმომადგენლების, ასევე საჯარო/სამოქალაქო რეესტრის მეშვეობით.

სანოტარო ინსტრუმენტების დანაშაულის იარაღად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად, აუცილებელია, დაინერგოს მხარეებისთვის უფლებამოსილების შინაარსის განმარტების პროცესის სავალდებულო ვიდეოფიქსაცია. თაღლითობის საქმეებში აღნიშნული ჩანაწერი განდება გადამწყვეტი მტკიცებულება რეალური შეცდომაში შეყვანის ფაქტის დასადგენად, რაც სასამართლოს მისცემს შესაძლებლობას, გამიჯნოს მხარის „გაუფრთხილებლობა“ მიზანმიმართული „მოტყუებისგან“.

გასათვალისწინებელია ის ფაქტობრივი გარემოება, რომ ამერიკის შეერთებულ შტატებში ბრალდების მხარის მიერ ჩატარებული გამოძიების შედეგად მოპოვებული წერილობითი მტკიცებულებები ხშირი არ არის. გამოძიების ეტაპზე გამომძიებლები და პოლიციის თანამშრომლები საკუთარ წიგნაკში იწერენ მოწმის მონაცემებს და მის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის მნიშვნელოვან ნაწილს.

არ ხდება სტანდარტული გამოკითხვის ოქმების შედგენა, რომელსაც ხელს უნდა აწერდეს მოწმე. საგამოძიებო ორგანოში მოწმის დაკითხვისას გამოიყენება ტექნიკური ჩამწერი მოწყობილობები, რომლებიც იწერენ მოწმესთან განხორციელებულ კომუნიკაციას. აღნიშნული მოწმის გარდაცვალების ან მისი ადგილსამყოფელის დაუდგენლობის შემთხვევაში აღნიშნული ჩანაწერის გამოკვლევა ხდება უშუალოდ პროცესზე. აღნიშნულიდან განსხვავებით, საქართველოში მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, მოწმის გამოკითხვის ოქმი უნდა გადაეცეს დაცვის მხარეს, თუ მისი დაკითხვა გვინდა არსებითი განხილვის ეტაპზე. დადგენილი პრაქტიკის მიხედვით კი აღნიშნულ გამოკითხვაში სრულად უნდა იყოს მოცემული მოწმის მიერ გადმოცემული ინფორმაცია. თუ დამატებითი გარემოებების შესახებ პროცესზე განაცხადებს მოწმე, აღნიშნული უარყოფითად განიშარტება დაცვის მხარის მიერ.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სსსკ-ის მიხედვით მნიშვნელოვანია ყოველ კონკრეტულ საქმეზე ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული მტკიცებულებები, რომლებიც წერილობითი სახით უნდა იყოს საწყის ეტაპზე წარდგენილი სასამართლოში, ხოლო არსებითი განხილვის დროს უნდა დაიკითხოს ყველა ის მოწმე, რომლის მიერაც მოხდა აღნიშნული მონაცემების მოპოვება. მტკიცების პროცესი ამ სახით გართულებულია. კარგი იქნება, თუ შემოვიღებთ ამერიკულ მოდელს და ბეჭდური მტკიცებულებებიდან გადავალთ გამომძიებლის მიერ მოპოვებული მასალების ანალიზზე. აღნიშნული გააადვილებს გამოძიების ეტაპს და ხელს შეუწყობს მტკიცებულებების უმოკლეს დროში მოპოვებას.

ბეჭდური ოქმებიდან ამერიკული მოდელის მსგავს აუდიო/ვიდეო ფიქ-

საციაზე გადასვლას თან უნდა ახლდეს საგამოძიებო მონაცემთა შენახვის ბლოკჰინ-ტექნოლოგიის დანერგვა. ჩანაწერის შექმნის მომენტში მისი ჰემ-კოდის დეცენტრალიზებულ რეესტრში რეგისტრაცია გამორიცხავს საგამოძიებო ორგანოს მხრიდან ჩანაწერის შემდგომი მონტაჟის ან ფრაგმენტების წაშლის შესაძლებლობას. აღნიშნული უზრუნველყოფს ბალანსს ამერიკული მოდელის ოპერატიულ ეფექტურობასა და საქართველოში დამკვიდრებულ საპროცესო გარანტიებს შორის.

2.3 რეესტრის მონაცემთა უტყუარობისა და სისრულის პრეზუმფცია

თაღლითობის დანაშაულში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მტკიცებულება საჯარო რეესტრის მონაცემებია, რომლებიც მატერიალურად ან ელექტრონულად ინახავს უძრავ ქონებასთან დაკავშირებით ინფორმაციას, მათ შორის იპოთეკის რეგისტრაციის, მინდობილობის არსებობის და მესაკუთრეების ცვლილებებთან არსებულ მონაცემებს.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 312-ე მუხლის⁵⁰ მიხედვით: რეესტრის მონაცემების მიმართ მოქმედებს უტყუარობისა და სისრულის პრეზუმფცია – ისინი ითვლებიან სწორად, ვიდრე არ დამტკიცდება მათი უზუსტობა. ისინი ითვლებიან სწორად, გარდა შემთხვევებისა, როცა მისი მცდარობის შესახებ შეტანილია საჩივარი, ან შემძენმა იცოდა ჩანაწერში არსებული უზუსტობის შესახებ. მესაკუთრის მიერ უძრავი ქონების გასხვისებისას მხელველობაში მიიღება სხვა თანამესაკუთრეების თანხმობაც, თუ საჯარო რეესტრში რეგისტრირებულნი არიან თანამესაკუთრეებად. შესაბამისად, საჯარო

რეესტრის მონაცემები ითვლება უტყუარად მისი სიმცდარის დადგენამდე. რა ხდება მაშინ, თუ დარეგისტრირდა ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ახალ შემძენზე უნდა გადასულიყო საკუთრების უფლება და აღნიშნული უფლების რეგისტრაციამდე დამნაშავემ უძრავი ქონება გაასხვისა მესამე პირზე. მას შემდგომ, რაც მესამე შემძენმა ნახა საჯარო რეესტრის მონაცემები, აღმოჩნდა, რომ ის თაღლითობის მსხვერპლი გახდა და რეალურად ხელშეკრულების დადების დღეს დამნაშავეს გაყიდული ჰქონდა უძრავი ქონება, რომელზე საკუთრების რეგისტრაციის მონაცემები მუშავდებოდა და იმავე დღეს არ მოხდა მათი აღბეჭდვა პროგრამულად.

ჩემი აზრით, არსებული პრობლემის აღმოსაფხვრელად უნდა იყოს სპეციალური პროგრამა, რომლის მიხედვითაც ცვლილებების შესახებ განცხადების დარეგისტრირების შემდგომ აღნიშნულ უძრავ ქონებაზე საკუთრების შესახებ ინფორმაცია არ უნდა იყოს ხელმისაწვდომი მანამ, სანამ ახალი საკუთრება ან სხვა უფლება აღნიშნულ უძრავ ქონებაზე არ დარეგისტრირდება. აღნიშნული დაიცავს ახალ შემძენს და თავიდან იქნება აცილებული ქონების ხელახალი გასხვისება.

კიდევ ერთ პრობლემას წარმოადგენს მშენებარე კორპუსებში არსებული ბინების გაყიდვა მანამ, სანამ არ იქნება აშენებული საცხოვრებელი კორპუსი და მიენიჭება მათ კონკრეტული ნომრები. მრავლადაა პრაქტიკაში შემთხვევა, როდესაც მშენებარე კორპუსებში დაზარალებულებს შეძენილი აქვთ ფოიები და კიბის უჯრედები საცხოვრებელი ფართის ნაცვლად. სამშენებლო სექტორში თაღლითობის პრევენციის მიზნით, მიზანშეწონილია საჯარო რეესტრში „ობიექტის

50 მუხლი 312, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=135> [ნვდომის თარიღი 10.11.2025].

ციფრული პასპორტის“ სისტემის დანერგვა. მშენებარე კორპუსში თითოეულ ბინას არქიტექტურული პროექტის დამტკიცების ეტაპზე უნდა მიენიჭოს უნიკალური ტოკენი (იდენტიფიკატორი). იმ ობიექტზე ტრანზაქციის განხორციელების ტექნიკური შეუძლებლობა, რომელსაც ნუმერაციის სისტემაში აქტიური სტატუსი არ გააჩნია, ფიზიკურად გამორიცხავს „ფოიების საცხოვრებელ ფართად გაყიდვის“ თაღლითურ ოპერაციებს სახელმწიფო ალგორითმის დონეზე. აღნიშნული ხელს შეუწყობს თაღლითობის დანაშაულების მინიმუმამდე დაყვანას ბინათმშენებლობის სექტორში და შემდენის საკუთრება საწყისი მომენტიდანვე იქნება დარეგისტრირებული საჯარო რეესტრში.

2.4 კომპიუტერული მონაცემები

საქართველოს სსსკ-ის მე-3 მუხლის 28-ე ნაწილის მიხედვით: *“კომპიუტერული მონაცემი – კომპიუტერულ სისტემაში დამუშავებისათვის ხელსაყრელი ნებისმიერი ფორმით გამოსახული ინფორმაცია, მათ შორის, პროგრამა, რომელიც უზრუნველყოფს კომპიუტერული სისტემის ფუნქციონირებას.”* 27-ე ნაწილის მიხედვით კი – *“კომპიუტერული სისტემა – ნებისმიერი მექანიზმი ან ერთმანეთთან დაკავშირებულ მექანიზმთა ჯგუფი, რომელიც პროგრამის მეშვეობით, ავტომატურად ამუშავებს მონაცემებს (მათ შორის, პერსონალური კომპიუტერი, ნებისმიერი მოწყობილობა მიკროპროცესორით, აგრეთვე მობილური ტელეფონი).”*⁵¹

21-ე საუკუნე სოციალური ქსელების და კომპიუტერული სისტემების განვითარების ეპოქაა. აღნიშნულს ხელი შეუწყო კოვიდ პანდემიამაც, რა დროსაც საზოგადოება პირისპირ წარმოებული მოლა-

პარაკებებიდან გადავიდა დისტანციურ გარიგებებზე. ვირტუალურად დადებული ხელშეკრულებებისას ანგარიშსწორება და შეძენილი პროდუქციის გადაცემა მეორე მხარისთვის ხდებოდა დისტანციურად. აღნიშნულმა კი ხელი შეუწყო კიბერდანაშაულის რაოდენობის ზრდას, რამაც დღის წესრიგში დააყენა კომპიუტერული მონაცემების გამოთხოვის საჭიროება. საქართველოს სსსკ-ის 136-ე მუხლის მიხედვით, თუ კომპიუტერულ სისტემაში ან კომპიუტერულ მონაცემთა შესანახ საშუალებაში არსებობს საქმისთვის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ან დოკუმენტი, მხარე შუამდგომლობით მიმართავს სასამართლოს, გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში კი იგი ტარდება პროკურორის დადგენილების საფუძველზე. ასევე, შესაძლებელია მომსახურების მომწოდებლისაგან მომხმარებლის შესახებ არსებული ინფორმაციის გამოთხოვა, თუ ამ პირის მიერ დანაშაული კომპიუტერული სისტემის მეშვეობით ხორციელდება.

კომპიუტერული მონაცემების მოპოვებისას გარკვეულ პრობლემებს ვხვდებით, მაგალითად, საერთაშორისო თანამშრომლობის ფარგლებში არსებული არხებით ხდება ინფორმაციის გამოთხოვა სოციალური ქსელებიდან, რადგანაც აღნიშნულ კომპანიებს წარმომადგენლები არ ჰყავთ ადგილსამყოფელ ქვეყანაში. აღნიშნული დანაშაულებაც კი საკმაოდ დიდ დროს მოითხოვს და ხშირად მაშინ იღებს სახელმწიფო ინფორმაციას, როდესაც საპატიმრო საქმეებზე დამდგარია განაჩენი. ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად მნიშვნელოვანია, რომ ზემოაღნიშნული სოციალური ქსელები და კომპანიები, რომლებიც ოპერირებას ახორციელებენ ადგილსამყოფელ ქვეყანაში, დაუქვემდებაროთ სავალდებულო რეგისტრაციას.

51 ნაწილები 27-28, მუხლი 3, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

კომპიუტერული მონაცემის გამოყენების საკითხი პრობლემურია გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაშიც. 2025 წლის ივლისში ბერლინის რეგიონულმა სასამართლომ (Landgericht Berlin) მიიღო მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება, რომლითაც დაუშვებლად ცნო 2020 წელს საფრანგეთის ხელისუფლების მიერ მოპოვებული მილიონობით დაშიფრული შეტყობინება, რომელიც ტრანსნაციონალური დანაშაულის აღმოფხვრის მიზნით დაგზავნილი იყო მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. სასამართლომ განმარტა, რომ მტკიცებულებები არ იყო მოპოვებული სასამართლოს ზედამხედველობის ქვეშ და ცნო დაუშვებლად.⁵²

წერილობითი მტკიცებულების მოპოვებასთან დაკავშირებით პრობლემურია შემთხვევები, როდესაც სახეზეა კრიპტოვალუტის – ბიტკოინების მეშვეობით განხორციელებული თაღლითობა. ყველა ბიტკოინის მესაკუთრეს აქვს ე.წ. საფულე ინდივიდუალური კოდით, რომელიც ცნობილია მხოლოდ მესაკუთრისთვის. შესაბამისად, თუ დამნაშავე არ მიაწოდებს გამოძიებას კუთვნილი საფულის შესახებ ინფორმაციას, ვერ მოხდება დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული/დანაშაულის ჩასაღებად გამიზნული კრიპტოვალუტის დაყადაღება. აღნიშნული ინფორმაციის გამოთხოვა პრობლემურია, რადგან მათ ოფიციალური წარმომადგენლობა საქართველოში არ ჰყავთ. მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ მოითხოვოს აღნიშნული კომპანიების ქვეყნის სავაჭრო სივრცეში შემოსვლისას რეგისტრაცია და წარმომადგენლობის სავალდებულოდ არსებობა.

ჩვენს დროში „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ მტკიცების კლასიკური სტანდარტი გენერაციული ხელოვნური ინტელექტის მხრიდან მნიშვნელოვანი გამოწვევების

წინაშე დადგა. თაღლითობის საქმეებში სულ უფრო ხშირად ფიგურირებს ე.წ. „ლიპფეიკი“ (კონტრაქტის ხმისა თუ ვიზუალის იმიტაცია). მიმაჩნია, რომ საკანონმდებლო დონეზე უნდა განისაზღვროს ციფრული ფორენზიული ექსპერტიზის ჩატარების ვალდებულება იმ შემთხვევებში, როდესაც ბრალდება ეფუძნება დისტანციური კომუნიკაციის შედეგად მოპოვებულ მონაცემებს. ციფრული კვალის ავტენტურობის ვერიფიკაციის გარეშე, ტექნოლოგიური მანიპულაციების პირობებში, სასამართლო შეცდომის რისკი კრიტიკულ ზღვარს აღწევს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, რომ ადგილსამყოფელ ქვეყანაში მომსახურების მომწოდებელს ჰყავდეს წარმომადგენელი, რომელიც შემჭიდროებულ ვადებში, დამატებითი ბიუროკრატიის გარეშე, სასამართლოს განჩინების საფუძველზე გადასცემს გამოძიებას მნიშვნელოვან ინფორმაციას.

დასკვნა

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა მტკიცებულებების მოპოვებასთან დაკავშირებული პრობლემები და მისი განმაპირობებელი ფაქტორები:

1. დაზარალებულის ჩვენების, როგორც „მიკერძოებული“ მოწმის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის სანდოობის პრობლემა;

2. ხელშეკრულებების და მინდობილობის გაფორმებისას, სტანდარტული პირობების „ავტომატური“ გადატანა, ისე, რომ მხარეთა განზრახვა კონკრეტული უფლებამოსილების მინიჭებას არ მოიცავდა – აღნიშნული პრობლემის აღმოსა-

52 EncroChat in Germany: Berlin Court Rules Evidence Inadmissible. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://sugrobov.de/en/encrochat-in-deutschland-berliner-gericht-erklart-beweise-fur-unzulassig/?utm_source=copilot.com> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ფხვრელად უმდა შემუშავდეს ხელშეკრულებების სავალდებულო ფორმა.

3. დისტანციურ ხელშეკრულებებში – კონტრაქტის პიროვნების სწორად დადგენის პრობლემა, რათა ხელშეკრულების მხარეებმა იცოდნენ კონტრაქტის მონაცემები;

4. მნიშვნელოვანია მშენებარე კორპუსების, როგორც სრული კონსტრუქციის, რეგისტრაცია, ასევე კონკრეტული ბინების რეგისტრაცია, რაც მყიდველს დაიცავს შეცდომისგან და აღარ მოხდება ერთი ბინის რამდენიმე პირზე გადაყიდვა.

5. საერთაშორისო დახმარების ფარგლებში ინფორმაციის სწრაფად მოპოვების პრობლემა, რაც გამოწვეულია მრავალი ბიუროკრატიული პროცესით.

აღნიშნული რეკომენდაციების გათ-

ვალისწინება მნიშვნელოვანწილად შეუწყობს ხელს როგორც თაღლითობის დანაშაულის მტკიცების პროცესს, ასევე დანაშაულის პრევენციას.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ თაღლითობის საქმეებზე მტკიცების სტანდარტი „ბეჭდური დასტურიდან“ უნდა ტრანსფორმირდეს „ციფრული და ნების გამოვლენის კვალის კომპლექსურ ვერიფიკაციაში“. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის მოდერნიზაცია ტექნოლოგიური კონტროლისა და დაზარალებულის სუბიექტურობის გაძლიერების გზით, წარმოადგენს ერთადერთ საშუალებას „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ მტკიცების სტანდარტის რეალურად მისაღწევად.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ამირანაშვილი, გ., 2016. თაღლითობით გამოწვეული შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში. ანგლოსაქსური სამართლის მიხედვით. გურამ ნაჭყებია – 75 საიუბილეო კრებული. თბილისი: მერიდიანი.
2. ამირანაშვილი, გ., 2013. შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში – მომწესრიგებელი ნორმის თავისებურება ქართულ კანონმდებლობაში. სამართლის ჟურნალი, 2.
3. გიორგაძე, გ. და ბარამიძე, ა., 2014. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (სახელმძღვანელო იურისტებისთვის). ამერიკის იურისტთა ასოციაცია. კანონის უზენაესობის ინიციატივა (ABA ROLI), თბილისი: მერიდიანი.
4. გურიელი, ა., 2016. მოსამართლის უფლებამოსილების ფარგლები, როგორც სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფის საშუალება სისხლის სამართლის პროცესში. სამართალი და მსოფლიო, 5.
5. გუცენკო, კ. ფ., გოლოვკო, ლ. ვ. და ფილოვალისწინება მნიშვნელოვანწილად შეუწყობს ხელს როგორც თაღლითობის დანაშაულის მტკიცების პროცესს, ასევე დანაშაულის პრევენციას.
6. თუმანიშვილი, გ., 2014. სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბილისი: იურისტების სამყარო.
7. ლალიაშვილი, თ., 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: იურისტების სამყარო.
8. ლომსაძე, მ., 2015. სისხლის სამართლის პროცესი. მეხუთე გადამუშავებული გამოცემა. თბილისი: ბონა კაუზა.
9. მეიშვილი, ზ. და ჯორბენაძე, ო., 2007. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები (2006 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით). თბილისი: სეზანი.
10. მეურმიშვილი, ბ., 2015. სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყება და განხორციელება ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში (გამოძიების სტადიაზე). თბილისი: მერიდიანი.
11. ომხარელი, მ., 2018. მტკიცების არსი სისხლის სამართლის პროცესში და მისი მნიშვნელობა. მართლმსაჯულება და კანონი, 1 (57).

12. სოფრომაძე, ა., ვებგვერდის საშუალებით გაფორმებული ელექტრონული ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://library.court.ge/upload/56582018-01-29.pdf> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
13. სოფრომაძე, ა., 2018. ვებგვერდის მეშვეობით დადებული ხელშეკრულება. სამაგისტრო ნაშრომი. თბილისი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://library.court.ge/upload/11852018-07-13.pdf> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
14. ფაფიაშვილი, ლ. და სხვები, 2017. საქართველოს სისხლის საპროცესო სამართალი, კერძო ნაწილი. თბილისი: მერიდიანი.
15. ფაფიაშვილი, ლ. და სხვები, 2015. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. ამერიკის იურისტთა ასოციაცია. თბილისი.
16. ფაფიაშვილი, შ., 2013. კრიმინალისტიკა (ზოგადი ნაწილი), დანაშაულის გამოძიებისა და გახსნის მეთოდოლოგია, ტექნიკა, ორგანიზაცია და ტაქტიკა. სახელმძღვანელო. თბილისი: მერიდიანი.
17. ქათამაძე, ე., 2014. მტკიცების პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში. სტუდენტთა სამეცნიერო საზოგადოება, 6, კავკასიის უნივერსიტეტი.
18. ჯორბენაძე, ო., 2007. სამოსამართლო სამართლის პრობლემა. თბილისი: ლეთა.
19. GARNER, JAMES, W., 1916. *CRIMINAL PROCEDURE IN FRANCE*. 25 YALE LAW JOURNAL, 4. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://openyls.law.yale.edu/server/api/core/bitstreams/4c3467d3-242c-4b5d-a402-c891adf62f9b/content> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
20. Prepared by the Victims Committee, Criminal Justice Section, American Bar Association, „THE VICTIM IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM“, June 2006.
21. Weigend, T, 2019. The Potential to Secure a Fair Trial Through Evidence Exclusion: A German Perspective, გვ. 61-91. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://scispace.com/papers/the-potential-to-secure-a-fair-trial-through-evidence-3auih9auw5> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
22. EncroChat in Germany: Berlin Court Rules Evidence Inadmissible. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://sugrobov.de/en/encrochat-in-deutschland-berliner-gericht-erklart-beweise-fur-unzulassig/?utm_source=copilot.com [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

ნორმატიული აქტები:

1. საქართველოს კონსტიტუცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/document/view/30346?publication=36> [წვდომის თარიღი 01.11.2025].
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
3. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=286> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
4. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.matsne.gov.ge/document/view/31882?publication=51> [წვდომის თარიღი: 10.11.2025].
5. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=135> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
6. აშშ-ს მტკიცების ფედერალური წესები. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
7. რუსეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ [წვდომის თარიღი 10.11.2025].
8. German Code of Criminal Procedure, paragraph 244 and 261. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [წვდომის თარიღი 10.11.2025].

სასამართლო პრაქტიკა:

1. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 10 მაისის გადაწყვეტილება (საქმე №652აპ-15).

2. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2023 წლის 20 აპრილის გადაწყვეტილება (საქმე №1075აპ-22).
3. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2023 წლის 22 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე №417აპ-23).
4. სააპელაციო სასამართლოს 2024 წლის 21 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე №1ბ/1314-23).
5. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 22 თებერვლის გადაწყვეტილება (საქმე №1/1/548).

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Amiranashvili, G., 2016. Mistake in the personality of the contractor caused by fraud. According to Anglo-Saxon law. Guram Nachkebia – 75th anniversary collection. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
2. Amiranashvili, G., 2013. Mistake in the personality of the contractor – a feature of the regulatory norm in Georgian legislation. Law Journal, 2. (in Georgian)
3. Giorgadze, G. and Baramidze, A., 2014. Criminal Procedure Code (a guide for lawyers). American Bar Association. Rule of Law Initiative (ABA ROLI). Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
4. Gurieli, A., 2016. The scope of the judge's authority as a means of ensuring a fair trial in the criminal justice process. Law and the World, 5. (in Georgian)
5. Gutsenko, K.F., Golovko, L.V. and Filomonov B.A., 2007. Criminal Justice Process of Western States. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
6. Jorbenadze, O., 2007. The problem of judicial law. Tbilisi: Letha. (in Georgian)
7. Katamadze, E., 2014. The problem of proof in the criminal justice process. Student Scientific Society 6, Caucasus University. (in Georgian)
8. Laliashvili, T., 2015. Criminal Procedure, General Overview. Tbilisi: Lawyers' World. (in Georgian)
9. Lomsadze, M., 2015. Criminal Procedure. Fifth Revised Edition. Tbilisi: Bona Causa. (in Georgian)
10. Meishvili, Z. and Jorbenadze, O., 2007. Commentaries on the Criminal Procedure Code of Georgia (as of December 31, 2006). Tbilisi: Sezani. (in Georgian)
11. Meurmishvili, B., 2015. Initiation and implementation of criminal prosecution in the Georgian criminal process (at the investigation stage). Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
12. Oshkhareli, M., 2018. The essence of evidence in the criminal process and its importance. Justice and Law, 1(57). (in Georgian)
13. Papiashvili, L. and others, 2017. Criminal Procedure Law of Georgia, Private Part. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
14. Papiashvili, L. and others., 2015. Commentary on the Criminal Procedure Code of Georgia. American Bar Association. Tbilisi. (in Georgian)
15. Papiashvili, Sh., 2013. Forensic science (general part), methodology, technique, organization and tactics of crime investigation and resolution. Textbook. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
16. Sopromadze, A., The legal nature of an electronic contract concluded through a website, [Online] available at: <http://library.court.ge/upload/56582018-01-29.pdf> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
17. Sopromadze, A., 2018. Contract concluded through the website, Master's thesis, Tbilisi. [Online] available: <http://library.court.ge/upload/11852018-07-13.pdf> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
18. Tumanishvili, G., 2014. Criminal Justice Process, General Review, Tbilisi: Lawyers' World. (in Georgian)
19. GARNER, JAMES. W., 1916. CRIMINAL PROCEDURE IN FRANCE. 25 YALE LAW JOURNAL, 4. [Online] available at: <https://openyls.law.yale.edu/server/api/core/bitstreams/4c3467d3-242c-4b5d-a402-c891adf62f9b/content> > [Accessed 10.11.2025]. (in English)
20. Prepared by the Victims Committee, Criminal Justice Section, American Bar Association, "THE VICTIM IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM", June 2006. (in English)
21. Weigend, T, 2019. The Potential to Secure a Fair Trial Through Evidence Exclusion: A German Perspective, pp. 61-91. [Online] available at: <https://scispace.com/papers/the-potential-to-secure-a-fair-trial-through-evidence-3auih9auw5> > [Accessed 10.11.2025]. (in English)

22. EncroChat in Germany: Berlin Court Rules Evidence Inadmissible, [Online] available at: https://sugrobov.de/en/encrochat-in-deutschland-berliner-gericht-erklart-beweise-fur-unzulassig/?utm_source=copilot.com [Accessed 10.11.2025]. (in English)

Normative Materials:

1. Constitution of Georgia. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/document/view/30346?publication=36> [Accessed 01.11.2025]. (in Georgian)
2. Criminal Procedure Code of Georgia. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=172> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
3. Criminal Code of Georgia. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=286> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
4. Criminal Procedure Code of Georgia. [Online] available at: <https://www.matsne.gov.ge/document/view/31882?publication=51> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
5. Civil Code of Georgia. [Online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=135> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)

6. US Federal Rules of Evidence. [Online] available at: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
7. Russian Criminal Procedure Code. [Online] available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)
8. German Code of Criminal Procedure, paragraph 244 and 261, [Online]. available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.pdf?utm_source=copilot.com [Accessed 10.11.2025]. (in Georgian)

Judicial Practice:

1. Decision of the Supreme Court of Georgia of 10 May, 2016 (Case No. 652AP-15). (in Georgian)
2. Decision of the Supreme Court of Georgia of 20 April, 2023 (Case No. 1075ap-22). (in Georgian)
3. Decision of the Supreme Court of Georgia of 22 June, 2023 (Case No. 417ap-23). (in Georgian)
4. Decision of the Court of Appeal of 21 June, 2024 (Case No. 1b/1314-23). (in Georgian)
5. Decision of the Constitutional Court of Georgia of 22 February, 2015 (Case No. 1/1/548). (in Georgian)

სამართლის მაცნე
HERALD OF LAW

12/2025

#12

სამართლის მეცნიერთა კავშირის
საერთაშორისო სამეცნიერო
რეფერირებადი და რეცენზირებადი
ჟურნალი

International refereed and
peer-reviewed Scientific Journal
of The Union of Law Scientists

E ISSN 2667-9434

www.heraldoflaw.com

Email: info@heraldoflaw.com